

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEZİHE MUHİDDİN

VE

TÜRK KADIN YOLU DERGİSİ

NESLİ ÖZKAY

2501141071

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. FATİH MEHMET SANCAKTAR

İSTANBUL 2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : NESLİ ÖZKAY

Numarası : 2501141071

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TARİH / T.C. TARİHİ

Danışmanı : DOÇ.DR.FATİH M. SANCAKTAR

Tez Savunma Tarihi : 10.10.2017

Saati : 16:00

Tez Başlığı : "Nezihe Muhittin ve Türk Kadın Yolu Dergisi"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.RECEP KARACAKAYA		Kabul
2-DOÇ.DR.FATİH MEHMET SANCAKTAR		Kabul
3-DOÇ.DR.ABDURRAHMAN BOZKURT		Kabul
4-YRD.DOÇ.DR.BÜLENT YILDIRIM		Kabul
5-YRD.DOÇ.DR.RAMAZAN ERHAN GÜLLÜ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.ADEM ÖLMEZ		
2-YRD.DOÇ.DR.KÜRŞAT KARACAGİL		

NEZİHE MUHİDDİN (1889-1958)

ÖZ

NEZİHE MUHİDDİN VE TÜRK KADIN YOLU DERGİSİ

Nesli ÖZKAY

Tez çalışmamız, 1889-1958 yılları arasında yaşamış, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında kadınların siyasal haklarını elde etmesi için mücadele vermiş yazar, eylemci, feminist bir aydın Türk kadını olan Nezihe Muhiddin'in yaşam öyküsü ve onun 1925-1927 yılları arasında çıkardığı Türk Kadın Yolu adlı derginin incelenmesinden oluşmaktadır. Bu çalışma ile Nezihe Muhiddin'in ve dergisinin Osmanlı-Türkiye tarihindeki önemi belirlenmek istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Yolu, onun kurduğu Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadın Birliği hakkındaki arşiv belgeleri, derginin ulaşılabilen sayıları, diğer gazete ve dergilerdeki makaleler ve haberler, tez çalışmaları ve araştırma-inceleme türündeki kaynaklar incelenmiştir.

Dönemin aydın bireylerinden oluşan bir ailede dünyaya gelen Nezihe Muhiddin, özellikle dayısının kızı sayesinde kendini geliştirmiş ve evde özel dersler olarak eğitimini tamamlamıştır. Üniversite eğitimine sahip olmayan Nezihe Muhiddin, uzun yıllar boyunca öğretmenlik yapmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte kadın haklarını savunmaya başlamış ve hayatını bu gayeye adanmıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk fırkası olan Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmuş, daha sonra şartlar gereğince bu fırkayı Türk Kadın Birliği'ne dönüştürmüş ve birlikteki yılları boyunca mücadelesine devam etmiştir. Birlikten ayrıldıktan sonra öğretmenlik yapmaya devam etmiş ve birçok roman kaleme almıştır.

Nezihe Muhiddin, 1925-1927 yılları arasında basın hayatına kazandırdığı Türk Kadın Yolu dergisiyle daha fazla kadına ulaşmayı amaçlamıştır. Nezihe Muhiddin, çıkardığı bu dergiyi daha sonra Türk Kadın Birliği'nin resmi yayın organı haline getirmiş ve dünyadaki kadın hareketleriyle olan iletişimi de bu dergi aracılığıyla okuyucularıyla paylaşmıştır. Bazı sayılarına ulaşamayan bu dergi toplamda 30 sayı olarak yayımlanmış ve Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği'nden ihraç edilmesinin ardından dergi yayın hayatına veda etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nezihe Muhiddin, Nezihe Muhlis, Kadın Yolu, Türk Kadın Yolu, Kadınlar Halk Fırkası, Türk Kadın Birliği, Feminizm, Kadın.

ABSTRACT

NEZİHE MUHİDDİN AND TURKISH WOMAN'S PATH MAGAZINE

Nesli ÖZKAY

Our thesis work is about that the life story of a writer, activist and intellectual feminist Turkish woman Nezihe Muhiddin who struggled for political rights of Turkish women and lived between 1889-1958, in the late of Ottoman State and the early Turkish Republic years. Also, it includes the examination of Turkish Woman's Path magazine which was belong to Nezihe Muhiddin in 1925-1927. Thanks to this work, we want to determine the importance of Nezihe Muhiddin and her magazine in Ottoman-Turkish history. In accordance with this purpose, archive documents, accessible numbers of the magazine, some articles and news from other newspapers and magazines, thesis works and research-examination sources were used about Nezihe Muhiddin and Turkish Woman's Path, The Woman's Political Party and The Turkish Woman's Association were founded by Nezihe Muhiddin.

Nezihe Muhiddin, who was born from intellectual familyam of that time, improved herself especially thanks to her cousin and completed her education with private lessons at home. She did not have university education, but also she was a teacher for a long time. After the proclamation of Constitution II, she started to defend rights of women and dedicated her life for this purpose. She founded the first political party in Turkish Republican history, The Woman's Political Party, then, because of conditions, turned it into The Turkish Woman's Association and continued her struggle throughout her years in the association. After she left from association, she continued being teacher and wrote lots of novels.

Nezihe Muhiddin intended to reach more woman with Turkish Woman's Path magazine which was published by her between 1925-1927. This magazine was published with her personal possibilities and later it became an offical publication of The Turkish Woman's Association. Therefore, Muhiddin shared their communication

with World woman movement. This magazine lived for 30 numbers, but we can not reach it's some numbers, and it's publishing was ended the following of Nezihe Muhiddin's exportation from the associaton.

Key Words: Nezihe Muhiddin, Nezihe Muhlis, Woman's Path, Turkish Woman's Path, The Woman's Political Party, The Turkish Woman's Association, Feminism, Woman.

ÖNSÖZ

Aydın bir Türk kadını olan Nezihe Muhiddin ve sahibi olduğu Türk Kadın Yolu dergisi hakkında hazırlanan bu tez çalışması bir biyografi ve dergi incelemesi üzerinedir. Yaşamı boyunca Türk kadını için mücadele vermiş olan Nezihe Muhiddin ılımlı feminizm düşünceleriyle dönemin öne çıkmış önemli bir ismidir. Bu araştırma, II. Abdülhamit dönemi, II. Meşrutiyet, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, Nezihe Muhiddin'in siyasi ve sosyal faaliyetleri, düşünce yapısı ve çıkardığı Türk Kadın Yolu dergisinin önemi ve dergide makaleleri bulunan yazarların görüşlerini kapsamlı olarak inceleme amacı taşımaktadır.

Bu bağlamda üç bölümden oluşturulan tez çalışmasının birinci bölümü Nezihe Muhiddin'in doğumundan ölümüne kadar hayatını ve faaliyetlerini içermektedir. Arşiv belgelerinden, Nezihe Muhiddin'in kendi yazdığı biyografisinden, çeşitli gazete haberlerinden, röportajlardan ve araştırma-inceleme kaynaklarından elde edilen bilgiler ışığında ailesi, evlilikleri, çalışma hayatı, kurduğu dernekler, fırka ve birlik, birlikten ayrıldıktan sonra yaptıkları ve eserleri çalışmanın birinci bölümünde aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü Nezihe Muhiddin'in sahibi ve başyazarı olduğu Türk Kadın Yolu adlı derginin genel incelemesi niteliğini taşımaktadır. Öncelikle Türkiye'deki kadın dergilerinin tarihsel gelişim sürecine değinilmiştir. Daha sonra ise Türk Kadın Yolu'nun yayımlanma amacı, fiziksel özellikleri, yazar kadrosu, yazar kadrosu arasındaki önemli bazı şahsiyetlerin biyografik özellikleri, dergide ele alınan konular, hangi yazarların yazıları, verilen reklamlar, anketler, bilmeceler, karikatürler, tercümeleler, hikaye ve romanlar, derginin döneme ve kadınların sorunlarına olan bakışı ve katkıları incelenmiştir. Ayrıca derginin yayımlanmaya başladığı tarih Şeyh Said İsyanı'nın daha yeni yaşanmış olduğu bir döneme rastladığı için ülkedeki siyasi durumun dergi üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Üçüncü bölümü tamamen Türk Kadın Yolu dergisinin konularına ayrılan çalışmada, dergi içerisindeki tüm konular tasnif edilmiş ve bu sınıflandırmaya göre alt başlıklara ayrılmıştır. Siyaset, ekonomi, eğitim, sağlık, moda, kadın, feminizm, Türk

Kadın Birliği, dünyadaki kadın hareketleri, ev hayatı, sanat ve toplumsal hayat konularından oluşan bu bölümde, dönemi bizzat yaşayan kişilerin görüşlerine önem verildiğinden konular yazarlara göre işlenmiştir. Ayrıca Nezihe Muhiddin'in feminizm hakkındaki görüşleri de burada ele alınmıştır.

Nezihe Muhiddin'in ve dönemin en önemli kaynaklarından biri olan Türk Kadın Yolu'nun bu çalışmaya konu edilmesiyle dönemin siyasal, toplumsal özellikleri ve kırılma noktalarının Türk kadını üzerindeki etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmamın her aşamasında benden desteklerini esirgemeyen tez danışmanım sayın Doç. Dr. Fatih Mehmet SANCAKTAR'a minnet ve şükran borçluyum.

2009 yılında ğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı'nda kazanmış olduğum başarımdan dolayı, Yüksek Lisans çalışmamın 2014-2016 yıllarında, 2210-E Doğrudan Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı kapsamında sunmuş oldukları imkanlarla en önemli maddi desteğim olan TBTAK'a teşekkür ederim.

Ayrıca Yüksek Lisans öğrencilik dönemim boyunca, benden maddi-manevi hiçbir desteğini esirgemeyen ve daima arkamda olduğunu hissettiren annem Elmas ÖZKAY'a, babam Sait Faik ÖZKAY'a, ablalarım Esin KIRMIZI ve Esra POYRAZ'a, her zaman yanımda olmayı tercih etmiş ve bana benden daha çok inanmış olan yoldaşım Cengiz ÇARKÇI'ya teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NEZİHE MUHİDDİN'İN HAYATI.....	14
1.1. Nezihe Muhiddin'in Ailesi.....	14
1.2. Nezihe Muhiddin'in Eğitim Hayatı.....	15
1.3. Nezihe Muhiddin'in Evlilik Hayatı.....	16
1.4. Nezihe Muhiddin'in Çalışma Hayatı.....	17
1.5. Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadın Birliği	27
1.5.1. Kadınlar Halk Fırkası	27
1.5.2. Kadınlar Halk Fırkası'nın Türk Kadın Birliği'ne Dönüşmesi..	33
1.5.3. Türk Kadın Birliği Kongresi ve Nezihe Muhiddin'in Birlik'ten İhraç Edilmesi.....	36
1.6. Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği'nden Ayrıldıktan Sonraki Faaliyetleri.....	40
1.7. Nezihe Muhiddin'in Ölümü.....	46
1.8. Nezihe Muhiddin'in Eserleri	47

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK KADIN YOLU DERGİSİ VE ÖZELLİKLERİ.....	51
2.1. Türkiye’de Kadın Dergilerinin Cumhuriyet Dönemine Kadar Olan Tarihsel Gelişimi	51
2.1.1. Türk Kadın Yolu ve Siyasi Çevreler	56
2.2. Türk Kadın Yolu Dergisinin Adı, Amacı ve Fiziki Özellikleri.....	57
2.2.1. Türk Kadın Yolu'nun Adı ve Amacı	57
2.2.2. Türk Kadın Yolu'nun Fiziki Özellikleri	58
2.2.3. Türk Kadın Yolu Dergisinin Yazar Kadrosu ve Ele Aldıkları Konular	60
2.3. Türk Kadın Yolu'nda Bazı Önemli Konular	67
2.3.1. Türk Kadın Yolu’nda Mustafa Kemal Atatürk	67
2.3.2. Türk Kadın Yolu’nda Esirgeme Derneği ve Kız Ameli Mektebi	69
2.3.3. Türk Kadın Yolu'nda Tayyarecilik Üzerine	69
2.3.4. Türk Kadın Yolu Kadrosunun Yayınladığı Reklam, Anket, Bilmeceler, Mülakat, Müsabaka, Tercüme ve Karikatürler	71
2.3.4.1. Reklamlar.....	71
2.3.4.2. Müsabakalar.....	71
2.3.4.3. Bilmeceler.....	72
2.3.4.4. Anketler	72
2.3.4.5. Mülakatlar.....	74
2.3.4.6. Tercüme.....	75
2.3.4.7. Karikatürler.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK KADIN YOLU DERGİSİ'NİN İÇERİĞİ VE KONULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	78
3.1. Türk Kadın Yolu'nda Kadın ve Feminizm	78
3.1.1. Kadın	78
3.1.2. Feminizm	91
3.1.2.1. Nezihe Muhiddin'e Göre Feminizm	91
3.1.2.2. Türk Kadın Yolu'nda Feminizm	95
3.2. Türk Kadın Yolu'nda Ev Hayatı	103
3.3. Türk Kadın Yolu'nda Sağlık	113
3.4. Türk Kadın Yolu'nda Toplumsal Yaşam	128
3.5. Türk Kadın Yolu'nda Moda	136
3.6. Türk Kadın Yolu'nda Sanat, Edebiyat ve Müzik	142
3.7. Türk Kadın Yolu'nda Seçme ve Seçilme Hakkı, Ekonomi, Eğitim	146
3.7.1. Seçme ve Seçilme Hakkı	146
3.7.2. Ekonomi	152
3.7.3. Eğitim	155
3.8. Türk Kadın Yolu'nda Türk Kadın Birliği	158
3.9. Türk Kadın Yolu'nda Dünya Kadın Hareketleri	170
SONUÇ	174
KAYNAKÇA	179
EKLER	203

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.g.t.	: Adı geçen tez
A.y.	: Aynı yer
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.	: Dosya
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
G.	: Gömlek
MF.MKT.	: Maarif Nezareti Mektubi Kalemî
No	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ŞD.	: Şura-yı Devlet
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Vd.:	: Ve diğerleri
Yay. Haz.	: Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Araştırmanın Önemi, Amacı ve Metodolojisi

Nezihe Muhiddin 1889-1958 yılları arasında yaşamış, Türkiye’de yaşadığı dönemin kadın hareketi öncülerinden feminist, yazar ve öğretmendir. Bu çalışma Nezihe Muhiddin’in biyografisi ve onun çıkarmış olduğu Türk Kadın Yolu adlı dergi üzerinedir. Bu bağlamda, Nezihe Muhiddin’in hayatı boyunca verdiği mücadeleler, başardığı ve başaramadığı uğraşlar, kurduğu cemiyetler ve Türk kadınına ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine yaptığı katkılar incelenecektir. Ayrıca 1925-1927 tarihleri arasında çıkan Türk Kadın Yolu’nun özellikleri, dönemin şartlarına uyumu ve Türk toplumuna, özellikle kadınına, neler sunduğu aktarılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ilk bölümü Nezihe Muhiddin’in biyografisini içerdiğinden dolayı 1889-1958 yılları arasını kapsamaktadır. Bu zaman dilimi içerisinde Nezihe Muhiddin’in tüm faaliyetleri, ayrıntılı bir şekilde incelenecek ve onun etkilendiği noktalarda dönemin siyasi durumuna da değinilecektir.

Nezihe Muhiddin’in hayatının incelenmesindeki amaç, onun Türk kadınının tarihinde önemli bir yere sahip olması ve Türk kadınının bugün sahip olduğu hakların temelinde Nezihe Muhiddin’in de verdiği çabaların bulunmasıdır. Nezihe Muhiddin’in dünyaya gözlerini açtığı dönem, II. Abdülhamit zamanına denk gelmiştir. Bu dönem Osmanlı Devleti’nin zorlu seneleri ve dünya çapında büyük karışıklıkların ortaya çıkmaya başladığı yılları kapsıyordu. Nezihe Muhiddin 69 yıllık ömründe II. Abdülhamit dönemini, Balkan Savaşlarını, I. ve II. Dünya Savaşlarını, Milli Mücadele’yi, Osmanlı Devleti’nin sona erişini ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu görmüştür. Dolayısıyla kolay bir çocukluk, rahat bir gençlik ve huzur dolu bir ömür sürdüğünü söylemek mümkün değildir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Nezihe Muhiddin daima savaştan ve güçlü bir Türk kadını imajı çizmiştir. Onun Türk kadınına hizmet etmek adına bütün ömrünü harcadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Burada önemli olan nokta, artık hayatta olmayan bir insanın eylemleri ve fikirlerini tartışırken ona sorular sormayacağımız için sadece elimizdeki dokümanlara odaklanmaktır. Nezihe Muhiddin’in psikolojik tahlilini ve üzerinden çok uzun yıllar

geçmiş bir dönemin şartlarını elimizdeki belgeler dışında hiçbir kaynaktan çözümleyemeyiz. Nezihe Muhiddin'in kendi yazdıkları, dönemin süreli kaynakları ve arşiv belgeleri göz önünde bulundurularak ve karşılaştırma yapılarak bir sonuca varılabilmektedir. Dolayısıyla biyografi tarzında bir bölüm içeren bu tez çalışmasında, belgeler ışığında özellikle ve özenle objektif olunmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti 19. yüzyıldan itibaren siyasal, toplumsal ve düşünsel olarak modernleşme süreci içerisine girmiştir. 1839 yılında Tanzimat Fermanı yayımlanmış ve birçok alanda yeni düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.¹ Kadınlara 1841 yılında kadı önünde evlenme hakkı verilmiştir. 1845-1857 yılları arasında köle ve cariye alınıp satılması yasaklanmıştır. 1856'da kız çocukların mirastan pay almaları kuralı benimsenmiştir.² Bu dönemde Avrupa ile olan münasebetler Osmanlı siyasi ve sosyal hayatında önemli etkiler yaratmıştır. Türk aydınları Batı'daki düşünce ve hayat tarzını görmüş ve bunların Osmanlı toplumuna da uygulanması gerektiğini düşünmüştür. Bu noktada basın önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Batı'daki yeni kavram ve oluşumlarla birlikte, Osmanlı kadınının yeri ve önemi konusunda düşünölmeye başlanmıştır.³

Tanzimat döneminden önce Türk kadını yalnızca ilkokullardan faydalanabiliyordu. Aydın kesimin kızları ailelerinin desteği ile evlerinde özel ders alarak eğitimlerine devam edebiliyordu. Bu dönem içerisinde 1862 yılında ilk kız rüştiyeleri (ortaokul) açılmıştır. 1869 yılında hazırlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kız okullarına öğretmen yetiştirmek için Darülmuallimat'ların (Kız Öğretmen Okulu) açılması ve rüştiyelerin çoğaltılması kararlaştırılmıştır.⁴ Kızlar için öğretmen okulunun açılması 1870 yılında gerçekleşmiştir. Aynı yıl ilk kadın okul müdürü atanmıştır.⁵ 1880'de ise ilk Kız İdadisi (lise) açılmıştır.⁶ Tanzimat dönemi sürecinde kızlar için meslek okulları da tahsis edilmiştir. 1842 yılında kadın ebe

---

¹ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 334.

² Şirin Tekeli, "Birini ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme", **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları (E-kitap), 1998, s. 427.

³ Şefika Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)**, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 2015, s. 23.

⁴ Maarif-i Umumiye Nizamnamesi hakkında detaylı bilgi için bkz.: Sibel Hayta, "**1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitimine Katkıları**", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

⁵ Tekeli, **a.g.m.**, s. 427.

⁶ Kurnaz, **a.g.e.**, s. 53.

yetiştirilmesi için “Ebe Mektebi” açılmıştır.⁷ Kızlar ve kadınlar için diğer mesleki eğitim kurumları 1860’larda İstanbul’daki Cevri Kalfa İnas Rüştüyesinde verilen elişleri kurslarıdır. Rusçuk’ta ilk kız sanayi mektebi 1865 yılında açılmıştır. 1870’de ise Tophane-i Amire Nazırlığı, Yedikule’de boş bir binada 50 öğrencili Kız Sanayi Mektebi’ni hizmete sokmuştur. Üsküdar, Aksaray, Cağaloğlu Kız Sanayi Mektepleri 1878-1879 yıllarında kurulmuştur.⁸ Tanzimat dönemi bu özellikleriyle kadının eğitimi konusunda olumlu faaliyetlere sahne olmuştur. Özellikle 1876’da tahta geçen ve I. Meşrutiyet’i ilan eden II. Abdülhamit’in saltanat yılları kız sanayi okullarının sayısında artış yaşandığı bir dönemdir. Ayrıca 1876 Kanun-i Esasi’de sıbyan okulu (ilköğretim) mecburi hale getirilmiştir. Bu mecburiyet ile kız ve erkek çocuklar için hukuki bir eşitlik sağlanmıştır.⁹

Tanzimat döneminde edebiyat alanında Leyla Hanım, Makbule Leman, İhsan Raif, Fatma Aliye ve Emine Semiye Hanımlar kızların eğitimi hakkında yazılar yazmışlardır.¹⁰ Fatma Aliye ve kuşağı, “İslam kadını” kavramını vurgulamışlardır. Bu tanım, Batılı yaşam tarzı, adet ve geleneklerine karşılık aydın ve ilerlemeci İslami kültürü temsil etmiştir.¹¹ Tanzimat dönemi ile birlikte kadınlara yönelik süreli yayınlar çıkarılmaya başlanmıştır. Terakki-i Muhadderat, Hanımlara Mahsus Gazete, İnsaniyet, Hanımlar, Şüküfezar Mürüvvet, Porça Bohçası, Ayine ve Aile bu dönemin en iyi örnekleridir. Bu yayınların öncelikli amacı Türk kadınına eğitmek ve kültür seviyesini artırmaktır.¹²

1908’de II. Meşrutiyet’in ilanının ardından ülkeye hakim olan hürriyet havasıyla birlikte Tanzimat döneminde dile getirilmeye başlayan kadınlarla ilgili tartışmalar hız kazanmıştır. Bu dönemde, genellikle ömrü kısa olan kadın dergilerinde büyük bir artış yaşanmıştır. Kadınların sorunları, ev ve toplumsal alandaki hayatları,

---

⁷ Adem Ali Şahin, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar Eğitim Sistemi, Yönetimi ve Denetimi”, Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2015, s. 63, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

⁸ Şahin, **a.g.t.**, s. 61.

⁹ Kurnaz, **a.g.e.**, 27.

¹⁰ **Yeni Harflerle Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927)**, Yay. Haz.: Nevin Yurdsever Ateş, İstanbul, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Vakfı Yayınları, 2009, s. 21.

¹¹ Yaprak Zihnioğlu, **Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği**, İstanbul, Metis Yayınları, 2013, s. 48.

¹² Kurnaz, **a.g.e.**, s. 92.

mücadeleleri, basında yer almaları, kadın edebiyatı yani kadına ait her şey “kadınlık” kavramı altında toplanmış ve tartışılmıştır.¹³

Türk toplumunun, özellikle kadınlarının uzun yıllar süren istibdat yönetiminin ardından Meşrutiyet’ten beklentileri oldukça yüksekti. Meşrutiyet yönetiminin her şekilde bir önceki yönetimden daha iyi ve çok farklı olacağı düşünülmüştü. Nezihe Muhiddin 1913 yılındaki yazısında II. Abdülhamit’in zalimce bir yönetim tarzı olduğunu savunurken, Mehmet Reşad’ı “Meşrutiyet’in adil padişahı” olarak nitelendirmiş ve bu iki padişah üzerinden iki farklı yönetim şeklini değerlendirmiştir.¹⁴ Ancak Nezihe Muhiddin’e göre Meşrutiyet yönetimi de kadına beklediği değeri verememiştir. 1929 yılındaki yazısında Meşrutiyet döneminde kadınların siyaset oyunlarına alet edilen ve “cahil birer zavallı” olduklarını dile getirerek bu kez de Meşrutiyet yönetimini eleştirmiştir.¹⁵

Osmanlı Devleti’ndeki modernleşme yönündeki değişimler Türk kadınına da etkilemiştir. II. Meşrutiyet ile birlikte Osmanlı’nın siyasal yapısı farklılaşma ve özgürleşme sürecine girmiş, bu durum toplumun yapısında önemli dönüşümlere yol açmıştır. Eğitim, hukuk, ekonomi, sosyal yaşam her yönüyle değişime uğramıştır. Osmanlı kadınının konumu da bu modernleşmeye paralel olarak değişmeye başlamıştır. Bu değişimler, o zamana kadar sadece anne ve zevce rolleriyle sınırlanmış olan kadının artık toplumsal hayatta bir statü talebinde bulunmasına sebep olmuştur.¹⁶ Kadınlar artık kamusal yaşayışa katılmak ve özgürce çalışıp hayatlarını kazanmak

---

¹³ Yaprak Zihnioğlu, “Osmanlı Türk Kadın Hareketi”, İstanbul, **Amargi Feminizm Tartışmaları**, Yay. Haz.: Esen Özdemir, Sevi Bayraktar, Amargi Yayınevi, Kasım, 2011, s. 44.

¹⁴ Nezihe Muhlis, “Kıymettar Bir Teşvik”, **Kadınlar Dünyası**, 18 Nisan 1913, No: 15, s. 1-2.

¹⁵ “Çok eskilere gitmeye lüzum yok, işte otuz sene evvelki kadın! Sultan devrinin kadını; mutaassıp şeyhülislam hatunu, cahil fetva esiresi!.. Erkek karşısında korku, hicap ve zilletten titreyen bu aciz mahluk, bir erkek kemiğinden yaratıldığına, yegane mükafat olarak beklediği muhallebiden duvarlı cennetin, erinin ayağı altında olduğuna iman etmişti; elbette erkekten korkacaktı. Bu cahil ve esir kadın gene ancak erkek önünde zelil bir hicap hissede bilirdi, çünkü erkek iltifatı ona yalnız dişiliğini ihtar edebilmişti. Kadın, bu hususta, alınır ve satılır bir meta, teksire (çoğalmaya) elverişli ehli bir kümes hayvanı, eskiyince köşeye atılan cinsi bir oyuncaktan başka bir şey değildi. Cemiyet, kanun, örf ve anane onu zillete düşürmüştü: kaşık düşmanı, eksik etek, sırtta kambur gibi... söz temsilleri o zamanki kadının içtimai mevkiini pek bariz gösterir. İşte on sene evvelki Meşrutiyet kadını; bir mücrim gibi yüzündeki nikabı (peçeyi) kaldırıp kaldırmamakta mütereddit kendi benliğine temas etmekten ürken, varlığını idraktan aciz bir mahluk!.. Yüzünün peçesi, mağşuş (karışık) siyaset oyunlarında, cehil ve taassup heyulasını kudurtan bir bahane, eteğinin darlığı ve kısalığı müftü fetvalarıyla tahdit edilen, sözde dişi bir melek, sokaklarda sopa ve tükürük hüşmine maruz kalan bir zavallıydı...” N.M., “Cumhuriyet Kadını”, **İkdam**, 10 Nisan 1929, No: 11480, s. 6.

¹⁶ Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, İstanbul, Metis Yayınları, 2013, s. 59.

istiyorlardı. Kadın eğitimi ve mesleki eğitim yaygınlaştırılmalı, kadınlar tüm eğitim olanaklarından yararlanmalıydı. Kamu yaşamına katılmalarındaki giyim dahil her türlü sınırlamalar kaldırılmalıydı. Ayrıca boşanma konusu düzenlenmeli ve çökeşlilik yasaklanmalıydı.¹⁷ Ancak kadınların bu arzu ve istekleri, II. Meşrutiyet yıllarında gerçekleşmemiştir. Bundan dolayı kadınlar aynı taleplerin Cumhuriyet yönetiminde karşılık bulacağına inanmışlar ve bunları dile getirmeye devam etmişlerdir. Beklentilere cevap verilmediğinden dolayı, Nezihe Muhiddin'in farklı dönemlerdeki yazılarında bir önceki yönetim tarzını eleştirdiği görülmektedir.

1912 yılında patlak veren Balkan Savaşları kadınların Meşrutiyet'ten beklentilerini gölgede bırakmıştır. Savaş devam ederken Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Heyeti tarafından 8 ve 15 Şubat 1913 tarihlerinde Darülfünun konferans salonunda bir toplantı ayarlanmış ve kadınlar bu savaşın getirdiği sosyoekonomik problemlere bir çözüm bulmak için bir araya gelmişlerdir. Bu kadınlar arasında Nezihe Muhiddin'in (o zaman Muhlis) yanı sıra Fatma Aliye, Nigar bint-i Osman ve Halide Edip Hanımlar da vardır. Erkeklerle cesaret verme işini üstlenen bu kadınlar aynı zamanda ilk defa kendi görüşlerini topluluk önünde ortaya koyarak vatani nasıl kurtarabileceklerini tartışma imkânı bulmuşlardır.¹⁸ Ayrıca Balkan Savaşları sırasında kadınlar kendi aralarında birçok yardım cemiyeti kurmuşlar ve aktif bir şekilde toplumsal hayata katılmaya başlamışlardır.¹⁹

I. Dünya Savaşı, tüm dünya kadınlığı için bir dönüm noktası niteliğindedir. Topyekûn savaşa katılan ülkelerin kadınları, savaşa giden erkeklerin yerine devlet dairelerinde çalışıyorlar, toplum içinde yer ediniyorlar ve siyasi haklarını istediklerini sesli bir şekilde ifade edebiliyorlardı. I. Dünya Savaşı'nın ardından bazı ülkelerde kadınlara oy kullanma hakkı verilirken Türk toplumu kendini Millî Mücadele'nin içinde bulmuştur. Bir ülke düşmanlarından tamamen temizlenmeden ve bağımsızlığını ilan etmeden, zaten siyasi ve ekonomik özgürlük de olamadığı için, kadınlar herhangi bir hak talebinde bulunamazlardı. Tıpkı Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, hatta daha ağır şartlar altında, Millî Mücadele döneminde Türk kadını vatan müdafaasına katılmış ve

---

¹⁷ Zihnioglu, a.g.e., s. 56-57.

¹⁸ Şefika Kurnaz, **Balkan Savaşlarında Kadınlarımız**, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 2012, s. 17.

¹⁹ Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), 1998, S. 40-60.

Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşuna elinden gelenin en iyisiyle yardımcı olmuştur. Fatma Aliye ve kuşağının oluşturduğu "İslam kadını" kavramı, I. Dünya Savaşı'nın son yıllarında "Türk kadını"na dönüşmüştür.²⁰ Nezihe Muhiddin "Türk kadını" kavramı ile, dinsel hurafeler ve batıl inanışlar yerine Avrupa'nın ilim ve fenninden faydalanarak akılcılığı benimsemiş, kendi haklarının neler olduğunu idrak etmiş ve haklarını kazanmak için çalışan, ülkenin iktisadi ve siyasi problemlerini takip eden ve çözümler bulmaya çalışan, toplumsal hayatta yerini alan kadını kastetmiştir. "Türk kadını" bunları yaparken Türk kimliğinden, milli ahlakından ve asli vazifelerinden kesinlikle ödün vermemeliydi.

Kurtuluş ve bağımsızlık savaşının verildiği yıllar Türk tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir zaman dilimiydi. Nezihe Muhiddin Millî Mücadele hareketini II. Meşrutiyet ile karşılaştırmış ve Millî Mücadele'nin benzersizliğini ortaya koymuştur. Ona göre, gerek II. Meşrutiyet hareketine gerekse Milli Mücadele öncelikle zulme karşı bir ayaklanmaydı.²¹ Fakat Meşrutiyet'in hedefi bir mutlak hükümdara karşı olduğu halde milli ayaklanma genel olarak hükümet sisteminin değişimini ve milli hakimiyeti sağlamayı hedeflemişti. Ayrıca Meşrutiyet hareketinin aksine Millî Mücadele'de Rumeli'den Anadolu'ya kadar bütün Türklük istiklal adına ayağa kalkmıştı. Yine Meşrutiyet'ten farklı olarak Millî Mücadele'de bütün avam ve halk arasında ortaya çıkan ayaklanma fikri havasa intikal etmişti. Yani birisinin menşei havas, diğerinki ise avamdı. Milli Mücadele kalpten, milletin bağrından doğmuştu. Çünkü Anadolu'da yok olma tehlikesi ve istiklal endişesi vardı. Meşrutiyet hareketinde fikirler, diğerinde ise hissiyat hakimdi. Nezihe Muhiddin'e göre, II. Meşrutiyet Sultan Hamid'in karşı koymasına halinde gerçekleşemeyecekti. Dolayısıyla Meşrutiyet bir ölçüde biraz lütuf ve ihsan iken Milli Mücadele bütün zulüm ve istibdat mukavemetlerini kırmış bir hakkı geri almaydı. Birincisinde hak verilmiş, ikincisinde alınmıştı. Meşrutiyet'in Türk'ü "kendisine uzatılan her eli öpüp başına koyacak kadar tecrübesiz" iken acı olaylarla dirilen Anadolu halkı artık "üstat" olmuştu. 1908'de din ve padişah alakasından başka yüksek mefhumlar ile bir bağlantısı olmayan Türk

---

²⁰ Zihnioglu, a.g.e., s. 76.

²¹ Nezihe Muhiddin II. Meşrutiyet'e "On Temmuz hareketi", Milli Mücadele ise "Anadolu hareketi" demektir.

milleti, 1919'da milliyet aşkı ile canlılığını kazanmış bir bütündü. Yani biri benliğini anlamamış zayıf ve itimatsız, diğeri ise kendisini tanımıştı ve amaçları vardı.²²

Yıllarca yaşanan savaşlar Türk toplumu için büyük bir yıkımla birlikte önemli bir kazanımı da beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti sona ererken yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Toplumda cumhuriyetten ve demokrasiden beklentisi olan en heyecanlı grup dönemin aydın kadınlarıydı. Onlar bu yeni yönetimin Meşrutiyet'ten tamamen farklı olduğunu biliyorlar ve kadınlara neler getirmesi gerektiğini araştırıyorlardı. Kadınlar artık devlet yönetiminde de söz sahibi olmak istiyorlardı. Türk kadını savaş yılları boyunca kendini kanıtlamış ve neler yapabileceğini göstermiş olduğuna inanıyordu. Ancak Cumhuriyet'in ilk yılları Şeyh Said İsyanı ve İzmir Suikastı gibi olaylara sahne olmuş ve kadınlar siyasi haklarını bu yıllarda alamamıştı. Tüm olumsuzluklara rağmen yine de Türk kadını geçen yıllar içerisinde büyük bir gelişme göstermişti. Nezihe Muhiddin bunu Mustafa Kemal Atatürk'e borçlu olduklarını ifade etmiştir:

“Evvelce sokaklarda mektepli kızlara sopa sallayan, küfürlü tükürükler püsküren sultan devrinin kadınları şimdi Cumhuriyet mekteplerinde torunlarıyla beraber, aynı sırada ders okuyorlar!.. Artık sokaklarda kadınların peşinden “tango, tango!..” diye taş fırlatan çocuklar, bugün ihtiyar kadınların kollarını tutarak Cumhuriyet feyzini iŝar eden (yayan) mektep merdivenlerine çıkarıyorlar... İşte Cumhuriyet'in zabıtasız, vaizsiz içten kaynaklı ve büyük gönüllerinden ilham alan yüksek ve asil terbiyesi... Ulu Gazi! Harpte namus, şeref ve hayatını kurtardığın Türk kadınına inkılap yolunda da en öne kattın, onu cehlin, taassubun haşin ayakları altından çekip kurtardın. Ona medeniyet ve insanlık haklarını verdin. Nihayet okuttun ve yazdırttın!.. Üzerimizde öyle büyük, öyle hudutsuz hakların var ki, bu ulvi emeğin karşısında minnet ve şükran hisleri ne kadar aciz ve ifadesiz kalıyor!..”²³

---

²² Nezihe Muhiddin, “Tevzirat Devam Ediyor”, **İleri**, 12 Ekim 1919, No: 631, s. 4-5. (Bu makalede sansür nedeniyle boşluklar bulunmaktadır.)

²³ N. M., “Cumhuriyet Kadını”, **İkdam**, 10 Nisan 1929, No: 11480, s. 6.

Nezihe Muhiddin'in hayatı böyle karmaşık olayların yaşandığı bir döneme denk gelmiştir. Fakat şartlar ne kadar zorlayıcı olsa da Nezihe Muhiddin Türk kadınının siyasi haklarını kazanması için uğraş vermekten vazgeçmemiştir. Onun bu ısrarcı tutumu, özellikle Cumhuriyet gazetesi ve Yunus Nadi tarafından alaycı bir tavırla ele alınmıştır.²⁴ Oysa Nezihe Muhiddin'in istediği, cumhuriyet ve demokrasinin gerçek manada kadına verdiği hakların kullanılmasını sağlamaktır. Böylelikle ülke sosyal, ekonomik ve siyasal açılardan geliştiğini tüm dünyaya gösterecekti. Mustafa Kemal Atatürk, söylev ve demeçlerinde kadınların değerini vurgulamış ve Türk kadınının yükselmesini istediğini belirtmiştir.²⁵ Nezihe Muhiddin de her defasında kadınlar olmadan yapılan bir yeniliğin gerçek inkılap olamayacağını ifade etmiştir.

Tarihsel olarak bakıldığında kadınların tüm toplumlarda daima ikinci planda kaldığını görmek mümkündür. Bu duruma karşı bilinçli olarak karşı çıkma 17. ve 18. yüzyıllarda kendini göstermeye başlamıştır. Bu dönem, kapitalizmin ortaya çıkıp geliştiği bir zeminde, burjuva devrimlerinin yaşandığı, üretimin aileden kamusal alana taşınarak farklılaştığı bir sürece denk gelmektedir. Ev ile iş birbirinden ayrıldıktan sonra burjuva sınıfının erkekleri üretime katılırken, kadınlar ev ile özdeşleştirilerek üretimin dışında bırakılmıştır. Burjuvazi sınıf olarak varlığını ilan ederken, eşitlik, özgürlük düşünceleri ortaya çıkmıştır ve insan hakları kuramı gelişmeye başlamıştır. Ancak bu, soyut ve genel olarak tanımlanmış farklılıkları dikkate almayan bir eşitlik anlayışıdır. Kadınlar çok geçmeden yeni toplumun eşitlik, özgürlük, adalet gibi ideallerinin dışında tutulduklarını, bu kavramlar üzerinde gelişen çeşitli haklardan mahrum edildiklerini fark etmişlerdir. Bunun bir harekete dönüşmesi ise 19. yüzyılda gerçekleşmiş ve feminizm kitlesel bir nitelik kazanarak toplumsal bir harekete dönüşmüştür. Feminizmin doğuşunda ilk ve önemli adım, kadınların ezilen bir gruba ait oldukları bilincinin ortaya çıkmasıdır. Bu bilincin gelişmesi onların ekonomik

---

²⁴ Yunus Nadi, "Çok Şükür, Kurtulduk!", **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1927, No: 1217, s. 1.; "Talihsizlik!", **Cumhuriyet**, 8 Nisan 1930, No: 2127, s. 3.; Fıkra - Doğru Söze Ne Denir?", **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1930, No: 2293, s. 2.

²⁵ Bkz.: **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri – Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında (1906-1938)**, Yay. Haz.: Ali Sevim, İzzet Öztoprak, M. Akif Tural, Ankara, ATAM, 2006, s. 318, 452-457, 500, 539-545, 641, 663, 805, 825.

bağımsızlık içinde yaşayabilmelerine olanak sağlayacak toplumsal değişikliklerin gerçekleşmesi ile mümkün olmuştur.²⁶

Dünyada kadın hareketi, siyasal, ekonomik ve ideolojik bazı sebeplerden dolayı kadınların kendilerine yüklenmiş rollere ve yaşam tarzına bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. 1878 Fransız Devrimi, bu dönüşümlerin yaşandığı ilk somut örnektir. Bu dönemde “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” yayımlanmış, kişi hak ve özgürlükleri yasal güvenceye alınmıştır. Kadınların kitlesel olarak tarih sahnesine çıkması, ilk kez Fransız Devrimi’yle gerçekleşmiştir. Fransız Devrimi yılları, kadınların ve erkeklerin bir arada, kimilerinin Devrim lehinde kimilerinin ise Devrim aleyhinde mücadele verdikleri yıllardır. Kadın erkekten daha az insan ve erkekten daha az yurttaş olmadığını Devrim sürecinde göstermiştir. Kadın hem kendisi hem de halkının özgürlüğü için savaşmıştır. Fransız Devrimi’nde de tüm sınıflardan ve tüm siyasi gruplardan kadının karşı karşıya kaldığı eşitsiz bir rol dağılımı vardı. Söz konusu rol dağılımının bir gereği olarak; erkek kamusal alanda siyasetle, kadın ise özel alanda ailesiyle ilgilenecekti. Kadınlar, Devrim yıllarında da eskiden olduğu gibi, erkekler tarafından, kendi ayakları üzerinde duramayan, başkalarına bağımlı, anne veya kız çocuk şeklinde kimliklendirilmeye çalışılmaktaydı. Ancak Parisli kadınlar kamusal alanda erkelerle eşit bir birey olma mücadelesini vermekten vazgeçmemişler, neticede birçok medeni hakkı kazanmışlar ve siyasi haklar alanında da epeyce yol almışlardır.²⁷ Kadın hareketleri her ülkenin kendi şartlarına göre şekillenmiştir. Örnek olarak, kadınların seçme-seçilme hakkının olmamasından rahatsızlık duyan ve çoğunluğu orta sınıftan olan kadınlar 1848’de Amerika’da, 1866’da İngiltere’de Süfraj Hareketi’ni

---

²⁶Serpil Çakır, “Feminizm-Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, (Çevrimiçi)

https://www.academia.edu/21947035/FEMINIZM_Ataerkil_Iktidarın_Elestirisi, 12.04.2016.

²⁷ Diren Çakmak, “Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttaş”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt (C.): 7, Sayı (S): 2, 2007, s. 741-742.

başlatmışlardır.²⁸ Bütün bu kadın hareketlerinin ideolojisi Fransızca “femme-kadın” sözcüğünden türetilen “feminizm” yani “kadınlık” akımıydı.²⁹

19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında dünyanın çeşitli yerlerinde kadınlar toplanıp dernekler kurdular, erkeklerle eşit haklara sahip olmak istediklerini dile getirmeye başladılar. I. Dünya Savaşı'nın sonunda siyasal hak kazanımıyla sonuçlanan bu süreç, “Birinci Dalga Feminizmi” olarak adlandırılmaktadır. Bu süreç her ülkede farklı şekillerde ortaya çıkmıştır ve feminizmin ilk aşaması olarak kabul edilir. “İkinci Dalga Feminizm” diğer coğrafyalarda 1970’lerde, Türkiye’de ise 1980’lerde ortaya çıkmıştır.³⁰

Uzun bir zaman diliminde yer alan “Birinci Dalga Feminizmi” Türkiye’de üç dönem olarak sınıflandırılabilir:

1. İlk kadın mektubunun basında yer aldığı 1868’den II. Meşrutiyet’e (1908) kadar olagelen hareketliliği “Erken Dönem Osmanlı Hareket-i Nisvanı (1868-1908)”,
2. II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele dönemlerindeki feminist etkinlikleri “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi (1908-1922)”,
3. Cumhuriyet’in kuruluş yıllarındaki düşünsel ve eylemsel etkinlikleri “Birinci Dalga Cumhuriyetçi Feminizm (1923-1935)”.³¹

---

²⁸“19th Amendment”, (Çevrimiçi) <http://www.history.com/topics/womens-history/19th-amendment>;
“The Women's Suffrage Movement”,
(Çevrimiçi) <http://www.bbc.co.uk/bitesize/higher/history/britsuff/suffrage/revision/1/>, 21 Ağustos 2017.

Süfraj Hareketi (Suffragette Movement) kadınların oy talebinde bulunmalarını, süfrajete ise bu eylemi gerçekleştiren kadını ifade etmektedir. Bkz.: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/suffragette>, (Çevrimiçi), 21 Ağustos 2017.

²⁹ Çakır, **a.g.e.**, s. 58.

³⁰ Feminizmin dönemlendirilmesi hakkında bkz.: Tekeli, **a.g.m.**, s. 422-433.; Serpil Çakır-Hülya Gülbahar, “Kadının Yüzyılı Kronolojisi 1800-1999”, **Kadın Hareketinin Yüzyılı Ajandası**, İstanbul, Kadın Eserleri Kütüphanesi Yayını, 2000, s. 11-13.

³¹ Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 20.

Nezihe Muhiddin, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki düşünsel ve eylemsel etkinlikleri kapsayan "Birinci Dalga Cumhuriyetçi Feminizm" olarak adlandırılan dönemin Türk kadın feministiydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, Osmanlı Türk kadın hareketinin taşıyıcısı olan yeni kuşak feministler siyasal, toplumsal ve iktisadi haklar, tam vatandaşlık hakları ve siyasi hayata katılım talebiyle örgütlenmiştir. Cumhuriyetin ilkelerine dayanarak kadınların toplumsal ve siyasal haklara kavuşmasını isteyen, kendilerini cumhuriyetçi olarak tanımlayan güçlü bir kadın cephesi oluşmuştur. Nezihe Muhiddin de bu yıllarda, feminist görüşleri ve etkinlikleriyle Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadın Birliği etrafında toplanan feminist grubun öncü kişiliği olmuştur.³²

Feminizmi nasıl anladığını ifade etmeye çalışan Nezihe Muhiddin, kendisinin ve öncülüğünü yaptığı feminizm hareketinin "manasız bir süfraj" hareketi olmadığını, aşırıya kaçan feminizmle alakalarının bulunmadığını her fırsatta dile getirmeye çalışmıştır. Nezihe Muhiddin'in anlaşılması, yaptıklarının amacının ortaya konulması ve tahlilinin daha iyi yapılabilmesi için onun düşünce dünyasında feminizm kavramının ne anlama geldiğinin çok iyi kavranması gerekmektedir. Bu bağlamda Nezihe Muhiddin'in yazdığı yazılar incelenerek onun bu düşünceleri bu tez çalışmasında ortaya konulacaktır.

Nezihe Muhiddin hakkında yapılan en kapsamlı çalışma Yaprak Zihnioğlu'nun Kadınsız İnkılap adlı eseridir. Bununla birlikte, Nezihe Muhiddin'in biyografik özellik taşıyan ve 1931 yılında yayımlanmış olduğu Türk Kadını adlı kitabı hayatını konu edindiğimiz araştırmanın birinci bölümünde temel kaynaktır. Muhiddin'in 1958 yılında akıl hastanesinde vefat ettiğiyle ilgili herhangi bir kayda ulaşılamamıştır. Bu bilgi Nezihe Muhiddin'in yakın arkadaşı olan Taha Toros'a aittir.³³ Bu konu hakkında elimizde başka herhangi bir kanıt mevcut değildir. Nezihe Muhiddin'in yaşayan/tanınan hiçbir akrabasının olmamasından dolayı kimseyle bir görüşme gerçekleştirilememiştir.

Nezihe Muhiddin hakkında yazılmış, biri Yaprak Zihnioğlu'na ait olmak üzere altı adet tez çalışması bulunmaktadır. Bu araştırmalarda yine Nezihe Muhiddin

---

³² A.e. s. 22.

³³ Yaprak Zihnioğlu ile yapılan görüşme.

hakkında en geniş bilgiyi veren kişi Zihnioğlu'dur ve diğer tezlerde Nezihe Muhiddin'in hayatını konu edinen bölümler bir tekrar niteliği taşımaktadır. Çalışmalarda Nezihe Muhiddin'in feminizm düşüncesinin edebi eserlerine yansımaları, romanlarının incelenmesi ve romanlarında kadın ve sosyal değişim, Nezihe Muhiddin'in eserlerinde kadın gotiği, Nezihe Muhiddin ve Leyla Erbil karşılaştırılması ve kadın hakları savunucu olarak Nezihe Muhiddin konuları ele alınmıştır.³⁴

Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yapılan çalışma sonucunda, Nezihe Muhiddin'in şahsı ile alakalı, Türk Kadın Birliği ve Türk Kadın Yolu ile ilgili daha önceki araştırmalarda kullanılmamış olan belgelere ulaşılmıştır. Nezihe Muhiddin'in çalıştığı okullar ve bu okullarda yaşadığı problemler bu belgeler çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmıştır. Türk Kadın Birliği'nin topluma yararlı bir cemiyet olarak kabul edilmesi hakkındaki belge ile bu birliğin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yeri tartışılmıştır. Türk Kadın Yolu dergisi ile alakalı belgelerle dergiye verilen gümrük imtiyazı ve derginin para sıkıntısı çektiği için yardım istemesi konuları ele alınmıştır. Derginin yardım istemesi ile ilgili olan belgenin önemi, bizzat Nezihe Muhiddin tarafından yazılmış olması ve belgede kendi şahsi imzasının bulunmasıdır.

Bunlarla beraber, Nezihe Muhiddin ile alakalı gazete ve dergilerde tarama yapılmıştır. Böylece Nezihe Muhiddin'in Âti, İkdam, Cumhuriyet, Milliyet, Tanin, İleri, Vakit, Yeni Adam, gazetelerinde ve Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası, Kadınlar Dünyası, Süs, Resimli Şark, Boğaziçi, Donanma adlı dergilerde yazıları, röportajları ve onunla ilgili haberler toplanmıştır. Nezihe Muhiddin'in yazılarının çoğuna

---

³⁴ Nezihe Muhiddin hakkındaki tez çalışmaları şunlardır: Türkan Erdoğan, "**Nezihe Muhittin'in Romanlarında Kadın ve Sosyal Değişme**", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1998, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Hüseyin Güç, "**Nezihe Muhittin'in Hayatı ve Romanları Üzerinde Bir İnceleme**", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2001, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Seda Coşar, "**The Reflections of the Ottoman-Turkish Feminism on the Literary Works of Nezihe Muhittin**", Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Nilüfer Yeşil, "**Nezihe Muhiddin, Kadın Gotiği ve Gotik Kahramanlar**", İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, 2009, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Tuba Dik, "**Tanzimat'tan Cumhuriyet'e 'Ressentiment'ın Dönüşümü: Nezihe Muhiddin ve Leylâ Erbil**", İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, 2012, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ulaşılmıştır. Ayrıca Kitap Yayınevi'nin yayımladığı Nezihe Muhiddin – Bütün Eserleri (4 cilt)³⁵ adlı kitaplardan faydalanılmıştır.

Tez çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümlerini oluşturan 1925-1927 yıllarında yayımlanmış Türk Kadın Yolu adlı derginin öncelikle bütün sayıları İstanbul'da bulunan kütüphanelerden ve dijital kaynaklardan araştırılmıştır. Derginin sayılarına Atatürk Kitaplığı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Milli Kütüphane'nin web sitesinden erişilmiştir. Yapılan bütün araştırmalara rağmen derginin yirmi üç sayısına ulaşılmış ve 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17. sayıları bulunamamıştır. Türk Kadın Yolu'nun ulaşılabilen sayıları incelenmiş ve muhtevasına göre konular tasnif edilmiştir. Dergide okunamayan bölümler ve Fransızca mektupların tercümeleleri için Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın hazırladığı Yeni Harflerle Türk Kadın Yolu (1925-1927) adlı eserden faydalanılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde dergide yer alan konular incelenirken makalelerin yazarlarına göre bir sıralama yapılmıştır. Bunun sebebi o dönemde yaşamış kişilerin görüşlerinin önemli olduğunun düşünülmesi ve bu kişilerin yazılarının içeriğine müdahale edilmeden onların görüşünün verilmek istenmesidir. Böylelikle kadın ve erkek yazarların dönemin kadın sorununa, siyasi, ekonomik ve sosyal değişimlere olan bakış açıları ele alınmıştır.

---

³⁵ Nezihe Muhiddin: Bütün Eserleri (4 Cilt), Yay. Haz. Yaprak Zihnioğlu, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NEZİHE MUHİDDİN'İN HAYATI

1.1. Nezihe Muhiddin'in Ailesi

Türkiye’de feminizmin öncü şahsiyetlerinden biri ve kadın tarihimiz açısından önemli bir kişilik olan Nezihe Muhiddin 1889³⁶ tarihinde İstanbul Kandilli’de dünyaya gelmiştir. Annesi ilk serasker Ağa Hüseyin Paşa’nın torunu Ali Şevket Paşa’nın kızı Zehra Hanım, babası ise savcı ve ceza hâkimi, Musul İstinaf Mahkemesi reisliği de yapmış olan Muhiddin Bey’dir.³⁷ Kendisinin Faik Muhiddin (Adam) adında da bir erkek kardeşi vardır.³⁸

Nezihe Muhiddin’in çocukluğu hakkında en geniş bilgiyi 1931 yılında yazdığı ve “Büyük Rehber”e yani Mustafa Kemal Atatürk’e ithaf ettiği Türk Kadını adlı kitaptan öğreniyoruz. Çocukluğunda onu en çok etkileyen kişi dayısının kızı Nakiye Hanım’dır. Nezihe Muhiddin, haylaz bir çocuktur. Özel öğretmenlerini ihmal eder ve çoğunlukla erkek arkadaşlarıyla erkek oyunları oynamaktan hoşlanırdı. Genç dayı kızı Nakiye Hanım ise onu bunlardan vazgeçirmeye çalışırdı. Nezihe Muhiddin, yavaş yavaş Nakiye Hanım’ı taklit etmeye başladıktan sonra aralarındaki bağ kuvvetlenmiş ve Nakiye Hanım ona rehberlik etmeye başlamıştır. Nakiye Hanım okuduğu eski ve yeni edebi eserleri sırasıyla Nezihe Muhiddin’e vermiş ve kendi gözetimi altında bu kitapları ona okutmuştur. Ardından bu eserler üzerine birlikte tartışmalar yapmışlardır.³⁹

Nakiye Hanım’ın “özgürlüğe ve insanlığa karşı derin bir aşkı, zulme ve istibdada karşı tükenmez bir nefreti” vardı. O, Nezihe Muhiddin’in hayallerindeki

---

³⁶ Nezihe Muhiddin’in doğum yılı hakkında iki farklı bilgi mevcuttur. Nezihe Muhiddin bir röportajında 1893 yılında doğduğunu ifade etmiştir. Bkz.: “Nezihe Hanım Davası”, **Cumhuriyet**, 7 Ekim 1927, No: 1226, s. 3.

³⁷ “Kadınlar Halk Fırkası Faaliyette”, **Vakit**, 26 Haziran 1923, No: 1989, s. 1.

³⁸ “Nüfus Kütüğü”, **Milliyet**, 17 Şubat 1958, No: 2792, s. 3.

³⁹ **Nezihe Muhiddin ve Türk Kadını (1931), Türk Feminizminin Düşünsel Kökenleri ve Feminist Tarih Yazıcılığından Bir Örnek**, Yay. Haz.: Ayşegül Baykan, Belma Ötüş-Baskett, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 78.

modern kadın tipini yaşatmıştır.⁴⁰ Nakiye Hanım'ın arkadaşları Feride Hanım ve Avrupa'da Uluslararası Kadın Kongresi'nde ilk defa Türk kadınlığını başarıyla temsil etmiş olan Kıbrıslı Azize Hanım'dan da bahsederek bu kadınların benzerlerinin ender olduğunu yazmıştır.⁴¹

Çocukluğu II. Abdülhamit yıllarına rast gelmiş olan Nezihe Muhiddin o dönemde dayıoğullarıyla yaşadığı anılarından bahsetmiştir. Dayıoğulları harp okulundan yeni çıkmış teğmenlerdi ve hafta başlarında Muhiddin'in evinde toplanırlardı. Nakiye Hanım'ın da teşvikiyle bu gençler gizli kitapları ve yasak gazeteleri okurlardı. Muhiddin o zaman küçüktü ve "gevezelik etmesinden korktukları için" bu kitap ve gazetelerin isimlerini ona söylemezlerdi. O da bu duruma çok üzülür ve kendi kendine "Hele bir kere sizin yaşınıza geleyim, bak ben neler yapacağım... Bu sizin yaptığımız da bir şey mi sanki?" diyerek kendini avuturdu. Bu toplantıların en sonunda dayı çocukları Namık Kemal'in Vatan ve Silistre marşını bağıra bağıra söylerlerdi. Nezihe Muhiddin'in babası bir duyan olacak diye telaşa kapılır, annesi sevinçten ağlayarak onları alkışlar, sütünesi ise Ayetelkürsi suresini okuyarak etrafa üflerdi.⁴²

1.2. Nezihe Muhiddin'in Eğitim Hayatı

Nezihe Muhiddin eğitimini evde, özel öğretmeni hukuk mezunu olan Ziver Bey'den almıştır. Hocası ona dini eğitimden ziyade modern eğitim vermiştir. Muhiddin, on-on bir yaşlarındayken ortaokul seviyesindeki Darümuallimât'a⁴³ kayıt olmak istemiştir. Ancak Nezihe Muhiddin okula başladığı daha ilk gün hayal kırıklığına uğramıştır. Öğretmen okulunda o zaman beş-on tane öğretmen hanım vardı.

---

⁴⁰ A.e., s. 77.

⁴¹ Hangi kongre olduğu kesin olarak belirtilmemiştir. Bundan dolayı herhangi bir tarih bilgisine ulaşılamamıştır.

⁴² **Türk Kadını**, s. 86.

⁴³ Darümuallimât 26 Nisan 1870 tarihinde İstanbul'da açılmış kız öğretmen okuludur. Bu okulun açılmasıyla kadınların hem eğitim imkanları genişlemiş hem de onlara yeni bir çalışma ortamı sağlanmıştır. Ancak Darümuallimât öğrencileri ve mezunları okuldaki eğitim düzeyinin düşüklüğünden şikayetçi olmuşlardır. Detaylı bilgi için bkz.: Şefika Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 2013, s. 118-126.

Sınıflar ve okul baştanbaşa karışıklık içindeydi. En basit bir eğitim metodu bile yoktu. Muhiddin, “boyuna posuna bakmadan” öğretmen hanımları uyarmaya bile cesaret edebilmiş, sınıftan kaçıp ikinci ve üçüncü sınıflarda kürsüye çıkıp öğretmenlik taslamaktan zevk almıştır. Nezihe Muhiddin, öğretmenliğe karşı özleminin o zaman başladığını ifade etmiştir. Fakat okul o kadar disiplinsizdir ki Muhiddin altı aydan fazla okula devam edememiştir. Öğretmen okulunu bıraktıktan sonra evde Ziver Bey’den ders almaya devam etmiştir. 1909 yılına kadar evde eğitim almayı sürdürmüştür.⁴⁴ Nezihe Muhiddin, Fransızca ve Almanca biliyordu. Nebi Efendi adlı hocasından da Farsça, Arapça ve bu dillerin edebiyatını öğrenmiştir.⁴⁵

1.3. Nezihe Muhiddin’in Evlilik Hayatı

Yaşamı boyunca iki kere evlilik yapan Nezihe Muhiddin, ilk evliliğini yirmi yaşlarında Muhlis Bey (Ethem)⁴⁶ ile yapmıştır. Onunla evli kaldığı sürece Muhlis soyadını kullanmıştır. Daha sonra da Tepedelenligil ailesinden Memduh Bey ile evlenmiştir. Memduh Bey, Belediye Şirketler Komiserliği yapmıştır. Memduh Bey’in büyük dedesi Tepedelenli Ali Paşa’dır ve Muhiddin “Eğer o şimdi sağ olsaydı, kocam prens, ben de prenses olacaktık!” demiştir.⁴⁷ Bu evlilikten Malik adında bir erkek çocuğu olan Nezihe Muhiddin, Tepedelenligil soyadını kullanmamıştır. Memduh Bey’den ayrıldıktan sonra da evlilik yapmamış ve ölene kadar da Muhiddin soyadını kullanmıştır.⁴⁸

---

⁴⁴ **Türk Kadını**, s. 89-90.

⁴⁵ Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 35.

⁴⁶ Nezihe Muhiddin’in evliliği hakkındaki bilgileri Zihnioğlu’nun Taha Toros ve Cemal Kutay ile yaptığı görüşmeler sayesinde öğreniyoruz. Bunun dışında evliliği hakkında kendi yazdığı herhangi bir bilgi veya gazete haberi bulunmamaktadır. Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 39.

⁴⁷ Naci Sadullah, “Kadınlar Birliğini Kuran Nezihe Muhittin Hanım Ne Alemde?”, **Yedigün**, 12 Aralık 1934, No: 92, s. 3.

⁴⁸ Zihnioğlu, Tepedelenligil ailesinin yaşayan fertleri ile görüştüğünü, ancak hiçbirinin Nezihe Muhiddin’i tanımadığını belirtmiştir. Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 272. Nezihe Muhiddin’in kesin evlilik tarihleri bilinmemektedir.

1.4. Nezihe Muhiddin'in Çalışma Hayatı

Nezihe Muhiddin Meşrutiyet'in ikinci yılında "dış hayata atılmak, bir erkek gibi çalışmak" isteği duymaya başlamıştır. Bu sırada bir kız lisesi kurulacağını haber almış ve Maarif Nezareti'ne doğa bilimleri derslerini vermek için yarışma sınavına girmek istediğini bildirmiştir. Sınavı verdikten sonra 12 Kasım 1912'de İstanbul İnas İdadisine tabiat bilimleri öğretmeni olarak atanmıştır.⁴⁹

1909-1912 yılları arasında Nezihe Muhiddin'in zamanın gazete ve dergilerinde Dârümuallimât'ın ıslahı hakkında, terbiyevi tedrisat hakkında makaleleri yayımlanmıştır.⁵⁰ Nezihe Muhiddin, 19 yaşında Sabah gazetesine "Kızlarımızın Psikolojisini Mütalaa" başlığı ile yazdığı bir makalenin Avrupa'da ilgi uyandırdığını söylemiştir.⁵¹ Nezihe Muhiddin gazetelere yazdığı yazıların ardından basında "edibi-i şehire"⁵² ve "Türklerin büyük kadını"⁵³ olarak anılmaya başlanmıştır. Maarif Nezareti'ne layihalar hazırlamıştır. Bu çalışmalarını nedeniyle Maarif Nezareti onu Darümuallimat'a İktisad-ı Beyti ve Hıfzısıhha öğretmeni olarak atamıştır. Daha sonra da 13 Nisan 1911 tarihinde açılan İttihat Terakki Kız Sanayi Mektebi'ne öğretmen olarak atanmıştır. İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi'nde jimnastik, lisan, piyano, biçki, dikiş derslerinin öğretmenliğini üstlenmiştir.⁵⁴ 1913 yılında Leylî Kız Sanayi Mektebinde Tabiat Muallimeliği yapmış, 1915'te İstanbul İnas Sultanisine müdire olmuş ve yine 1915 yılında İstanbul'dan ayrılarak Selçuk Hatun İnas Sultanisinde müdirelik yapmıştır.⁵⁵

Nezihe Muhiddin o dönemde kadının özel niteliklerini geliştirmesi gerektiğini ancak her türlü işte kadının erkekle boy ölçüşemeyecek durumda olduğunu düşünüyordu. Aynı zamanda "sosyal gereksinimlerin belirlediği yerlerde hiç

---

⁴⁹ "Kadınlar Halk Fırkası Faaliyette", **Vakit**, 26 Haziran 1923, No: 1989, s. 1.

⁵⁰ **Türk Kadını**, s. 91- 92. Nezihe Muhiddin hangi tarihlerde hangi süreli yayınlarda yazılar yazdığını belirtmemiştir.

⁵¹ Nezihe Muhiddin'in "Kızlarımızın Psikolojisini Mütalaa" başlıklı yazısına ulaşılammıştır.

⁵² "Konferans", **Kadınlar Dünyası**, 6 Nisan 1913, s. 3-4.

⁵³ Muhteşem Neffel, "Kadınlar Cihanında Türklerin Büyük Kadını Nezihe Muhiddin Hanım'a", **Seyyale**, 22 Mayıs 1914, No: 1, s. 8-10.

⁵⁴ Zihnioğlu, **a.g.e.**, s.37.

⁵⁵ **Türk Kadını**, s. 94, 112.

düşünmeden en yeni fikirlerin hemen eylem haline getirilmesini” dileyenlerdendi.⁵⁶ 1913 yılında Halide Hanım⁵⁷, Teali-i Nisvan Kulübü’nü⁵⁸ kurmuştur. Nezihe Muhiddin bu kulübün kuruluşunu “kadın yaşamında yepyeni bir dönem” olarak nitelemiştir. Onun ifade ettiğine göre, bu kadın derneği daha çok hanımlar arasında sosyal bir yaşam kurulmasına yönelik olarak kurulmuştu. Kulübün yaptığı en hayırlı işlerden birisi Sabiha Hanım’ı Londra’ya tahsile göndermekti. Nezihe Muhiddin, o sırada İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebinin müdürü, kız lisesi ve öğretmen

---

⁵⁶ **A.e.**, s. 95.

⁵⁷ Halide Edip 1884 yılında İstanbul’da doğmuştur. Üsküdar Amerikan Kız Koleji’ni 1901’de bitirmiş, ayrıca Filozof Rıza Tevfik’ten edebiyat ve felsefe; Salih Zeki Bey’den matematik dersleri almıştır. İki defa evlenmiştir. İlk eşi ünlü matematikçi Salih Zeki Bey; ikinci eşi tanınmış fikir, ilim ve siyaset adamı Abdülhak Adnan Adıvar’dır. **Mor Salkımlı Ev** adı altında yayımlanmış olan hatıralarında çocukluk günlerinden başlayarak I. Dünya Savaşı sonuna kadar başından geçenleri anlatan Halide Edip Adıvar, ilk defa 1897’de yazar olarak ortaya çıkmıştır. 1908 yılında **Tanin** gazetesinde yayımlanan yazılarıyla üne kavuşmuştur. I. Dünya Savaşı yıllarında halk için çalışmalarıyla dikkatleri üstüne çekmiş olan Adıvar, ilk Türk kadın profesörümüz olarak kayıtlara geçmiştir. İzmir’in Yunanlılarca işgali üzerine yapılan Fatih ve Sultanahmet mitinglerinde önemli konuşmalar yapmıştır. Davranışlarıyla İngilizlerin dikkatini çektiği için onların emrindeki Divan-ı Harbin kararı ile idama mahkûm edilmiştir. Eşi ve çocuklarıyla Anadolu’ya kaçmış; Sakarya ve Dumlupınar Meydan Muharebelerinde bulunmuştur. Halide Edip, Ankara’daki karargâhta görev alıp Yunus Nadi ile kararlaştırdıkları gibi Anadolu Ajansı isimli bir haber ajansı kurmuşlardır. Ajansın muhabiri, yazarı, yöneticisi olarak çalışmıştır. Daha sonra orduya katılma isteğini Mustafa Kemal’e telgrafla iletmiş ve cephe karargâhında görevlendirilmiştir. Sakarya Savaşı sırasında onbaşı olup Yunanların halka verdiği zararları incelemek ve raporlamakla sorumlu Tetkik-i Mezalim Komisyonu’nda görevlendirilmiştir. Savaş boyunca cephe karargâhında görev yapan Halide Edip, Dumlupınar Meydan Muharebesi’nden sonra ordu ile İzmir’e gitmiş, İzmir’e yürüyüş sırasında, rütbesi başçavuşluğa yükseltilmiştir. Savaşta yararlılıklarından ötürü İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiş, Milli Mücadele’den sonra Ankara’ya dönmüştür. Halide Edip, Cumhuriyet’in ilanından sonra **Akşam**, **Vakit** ve **İkdam** gazetelerinde yazmıştır. Bu arada Cumhuriyet Halk Fırkası ve Mustafa Kemal Atatürk ile siyasi fikir ayrılıkları yaşamıştır. Eşi Adnan Adıvar’ın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşunda yer alması sonucu iktidar çevresinden uzaklaşmışlar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kapatılıp Takrir-i Sükûn Kanunu’nun kabul edilmesiyle tek parti dönemi başlayınca, eşi Adnan Adıvar ile birlikte İngiltere’ye gitmişlerdir. 1939 yılına kadar yurtdışında yaşayan Halide Edip ve ailesi bu sürenin dört yılını İngiltere’de, on yılını da Fransa’da geçirmiştir. 1939’da yurda dönerek İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Profesörü, 1950- 1954 döneminde ise İzmir milletvekili olmuştur. 1955’te eşi Adnan Adıvar’ı kaybeden Halide Edip ömrünün son yıllarını birçok eser yazarak bitirmiştir. 9 Ocak 1964’te vefat eden Halide Edip, Merkezefendi Mezarlığı’na gömülmüştür. Ezgi Kulak, “**Halide Edip Adıvar’ın Eserlerinde Halk Bilimi Unsurları**”, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2016, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 15-18.

⁵⁸ “Teali-i Nisvan Cemiyeti’nin faaliyetleri arasında dil kursları açmak, konferanslar ve müsamereler tertip etmek, yabancı eser ve yazıları Türkçeye çevirmek, okuma-yazma kursları açmak, savaş ve katliamlar sonucunda vatanlarını terk ederek İstanbul’a gelen Rumeli göçmenlerine yardım etmek, salgın hastalıklarla mücadele etmek, hastane açmak, hastabakıcılık yapmak yer almıştır.” Kaplan, **a.g.e.**, s. 39. Ayrıca konu ile ilgili bkz.: İpek Çalışlar, **Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edip**, İstanbul, Everest Yayınları, 2011, s. 87-89.

Leyla Kaplan kitabında Nezihe Muhiddin’in Teali-i Nisvan Cemiyeti’nin kurucularından olduğu ifade etmiştir. Ancak Nezihe Muhiddin, kurucu kişinin Halide Hanım olduğunu ve kendisinin cemiyetin toplantılarına dahi sıklıkla katılmadığını ifade etmiştir. Cemiyetin kurucuları arasında yer almış olsaydı otobiyografik özellik taşıyan **Türk Kadını** adlı kitabında Nezihe Muhiddin bu durumdan bahsedirdi.

okulunda da öğretmen olduğu için Teali-i Nisvan Kulübü'nün her toplantısına katılamamıştır. Muhiddin, 1912 yılında Donanma Derneği'nin İstanbul Kadınlar Şubesi'ni kurmuş ve müdürü olduğu okulda Donanma Derneği'ne bağlı bir iş dairesi açmıştır.⁵⁹ Nezihe Muhiddin bu şube ile Türk donanmasına gelir sağlamayı amaçlamıştır. Şube kısa süre kapatılmasına rağmen donanmaya başarılı bir hizmet gerçekleştirmiştir. 26 Şubat 1915 tarihinde cemiyete ait Millet Tiyatrosu'nda askere çorap toplamak amacıyla düzenlenen müsamerede "Osmanlı Türk Kadınlığı" başlıklı konuşma da yapılmıştır. Ayrıca düzenledikleri kermeslerle de donanmaya önemli yardımlar toplamıştır.⁶⁰

İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi'nde öğretmenlik yapan Nezihe Muhiddin, bu okulu o zaman için birçok yenilikle ortaya çıkmış bir bilim kuruluşu olarak nitelendirmiştir. Nezihe Muhiddin çalışmalarını en çok bu okulun gelişmesine yoğunlaştırmıştır. Okulun programına spor, müzik gibi yepyeni dersler eklenmiştir. Ayrıca bu okul İngilizce, Almanca ve Fransızca öğreten ilk kız okuludur.⁶¹

Türk kızlarının yabancı kızlardan farksız yetişmesinin en kıymetli idealleri olduğunu düşünen Nezihe Muhiddin, bu amaç doğrultusunda bir örnek olarak kendi verdiği derse ait bir raporu Maarif Nezareti'ne yollamıştır. Raporun bir kopyasını Türk Kadını adlı kitabında yayımlamıştır.⁶² Bu raporda, kızların eğitim ve öğretiminde konulan derslerin programlarının iyileştirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Nezihe Muhiddin, tabiat bilimlerinin sağlık, çocuk eğitim ve öğrenimi, ev idaresi gibi bilim dalları ile doğrudan alakalı olduğunu ve bunları ayrıntılarıyla kızların akıllarına yerleştirmek gerektiğini düşünmüştür. Çünkü kadınlar birçok batıl inanca, hurafelere sahipti ve ancak bu şekilde bunları kökünden kazıyabilirlerdi. Nezihe Muhiddin bu derslerin pratik ve deneysel olarak işlenmesini önermiş ve bu şekilde bir eğitim verebilmek için gerekli yayınların hazırlanması gerektiğini söylemiştir. Raporun sonuna düştüğü notta, konunun önemini farkında olduğunu ve İngiltere, Fransa,

---

⁵⁹ **Türk Kadını**, s. 95.

⁶⁰ Kaplan, **a.g.e.**, s. 40. Donanma Cemiyeti 19 Temmuz 1909'da İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Selahattin Özçelik, **Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Ankara, Türk Tarih Kurumu (TTK), 2000.

⁶¹ **Türk Kadını**, s. 96.

⁶² Bu raporun orijinaline ulaşamamıştır. Nezihe Muhiddin kitabında kesin bir tarih vermemektedir. Ancak bahsettiği tarih 1913-1914 olabilir.

Almanya gibi ülkelerdeki kız okullarının doğa bilimleri derslerinin öğretim metotlarını da inceleyip Maarif Nezareti'ne sunacağını ifade etmiştir.⁶³

1911-1912 yıllarında Hürriyet ve İtilaf Fırkasının İttihat ve Terakki Fırkası karşısındaki muhalefeti siyasal ortamı gerginleştirmiştir. 11 Aralık 1911 tarihinde İstanbul mebusluğu için yapılan ara seçimlerde Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayı sadece bir oy farkla öne geçmiştir. Bunun üzerine İttihat ve Terakki telaşlanmıştır. Bütün karşı çıkmalara rağmen, İttihat ve Terakki Meclisin tatil edilmesi ve bunun için de Kanun-i Esasi'nin feshe dair 35. maddesinin değiştirilmesini gündeme getirmiştir. Yapılan görüşme ve tartışmaların ardından, 15 Ocak 1912 tarihli Hatt-ı Hümayun ile maddenin değiştirilmesine karar verilmiştir.⁶⁴ Yaşanan bu karışıklıklar İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebini olumsuz etkilemiş ve okul kapanmıştır.⁶⁵ Nezihe Muhiddin, bu olayın ardından birkaç gününü evde geçirdikten sonra okulun bir Musevi kızına satılacağı duyumu kulağına gelince okuldan ayrılan çocukların çoğuna mektup yazarak onları çağırmıştır. Ayrıca birçok aydın kadını da etrafında toplanmaya davet etmiştir. Bu aydın kadınlar okulda ders vermeyi kabul etmişlerdir.⁶⁶ Bu arada İttihat ve Terakki'nin “koyu büyükleriyle ilintili olan bazı hanımlar” okulun levhasını indirmelerini söylemişlerdir. Çünkü onlar artık bu okulun kapatıldığına ve siyasi kargaşa içerisinde tekrar açılmayacağına inanıyorlardı. Ancak Nezihe Muhiddin, İttihat ve Terakki'nin kurucu hakkına karşı hürmeti kendisine bir görev olarak benimsemiş ve bunu yapmanın “ikiyüzlülük” olacağını düşündüğü için okulun levhasını indirmemiştir. Altı-yedi ay süren bu karışıklıklardan sonra Nezihe Muhiddin'in çabalarıyla okul tekrardan eğitime başlamıştır.⁶⁷ Balkan Savaşı sırasında Nezihe Muhiddin öğrencileriyle beraber İttihat Terakki Kız Sanayi Mektebini yaralı

---

⁶³ **Türk Kadını**, s. 96-99. Nezihe Muhiddin'in Maarif Nezareti'ne sunduğu başka bir rapor olup olmadığına dair bilgi yoktur.

⁶⁴ Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2012, s. 113-128.

⁶⁵ **Türk Kadını**, s. 100. Nezihe Muhiddin kitabında bu konu hakkında şu şekilde bilgiler vermiştir: “Kızların eğitimi için bu şekilde canla başla çalışıyorlarken 1912 yılında İttihatçılar düştü ve yerine İtilaf Fırkası geçti. Bu siyasal değişim İttihat ve Terakki Kız Sanat Okulu'nu sarsıntıya uğrattı. (İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup olan) babaları siyasal darbeye maruz kalan çocuklar okuldan ayrıldılar, kurucular da bir kenara çekildi.”

⁶⁶ Bu “aydın kadınlar”ın kimler olduğu hakkında bir bilgi mevcut değildir.

⁶⁷ **A.e.**, s. 100.

askerler için bir hastane haline getirilen Nuru Osmaniye İttihat Terakki Kulübü'ne çarşaf, yorgan, çamaşır sağlamak için bir imalathaneye dönüştürmüştür.⁶⁸

Balkan yenilgisinden sonra Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Heyeti'nin⁶⁹ önyak olduğu bir konferans düzenlenmiştir.⁷⁰ Konferansta Halide Edip, Fatma Aliye⁷¹, Nigar Binti Osman⁷² ve Nakiye (Elgün) Hanım⁷³ gibi önemli isimler konuşma yapmıştır. Konuşma yapması için Nezihe Muhiddin de konferansa davet edilmiştir. Onun daha geniş çevrelerce adının duyulmasını sağlayacak olan bu konuşması ekonomiye dairdir. Hitabesinde, iktisadî hakimiyetine sahip olmayan bir milletin

⁶⁸ A.e. s. 101.

⁶⁹ Müdafaa-i Milliye Kadınlar Heyeti'nin kurulması, Kazanlı gazeteci ve yazar Fatih Kerimi'nin öncülüğünde Rusya Müslümanlarından Ümmügülüm Kemalova, Meryem Pataşova, Rukiye Yunusova ve Meryem Yakubova Hanımların teşebbüsüyle gerçekleşmiştir. Darülfunun Konferans Salonunda gerçekleştirilen kadınlar toplantısının da mimarı bu dört kadındır. Kurnaz, **a.g.e.**, s. 15.

⁷⁰ "Osmanlı Hanımlarının Muazzam Bir İctimar", **Tanin**, 9 Şubat 1913, No: 1506, s. 1.

⁷¹ Fatma Aliye 1862-1936 yılları arasında yaşamış, Osmanlı Devleti'nde kadın sorununu romanlarında tartışmış ilk Müslüman Türk kadın romancıdır. Osmanlı kadınının problemlerini ve örnek kadın tipini romanlarında işlemiş ve romanı öğretici bir araç olarak kullanmıştır. Fatma Aliye Hanım'ın **Meram** (1890), **Muhazarat** (1892), **Nisvan-ı İslam** (1892), **Refet** (1896), **Uğı** (1898), **Levayih-i Hayat** (1898), **Taaddüt-i Zevcat'a Zeyl** (1899), **Teracim-i Ahval-i Felasife** (1900), **Nâmdârân-ı Zenân-ı İslâmiyân** (1901), **Tedkik-i Ecsâm** (1901), **Enîn** (1910), **Kosova Zaferi** ve **Ankara Hezimetî** (1913), **Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı** (1913) gibi birçok eseri mevcuttur. Firdevs Canbaz, "**Fatma Aliye Hanım'ın Romanlarında Kadın Sorunu**", Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, 2005, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

⁷² Nigar binti Osman, Şair Nigar adıyla da bilinir. 1862-1918 yılları arasında yaşamıştır. Nigâr Hanım'ın ilk şiir kitabı olan **Efsûs**'un birinci kısmı 1887, ikinci kısmı 1890 yılında yayımlanmıştır. 1896'da ağırlıklı olarak **Hanımlara Mahsus Gazete**'de çıkan yazıları derlenerek **Nîrân** adıyla yayımlanmıştır. 1899'da **Aks-i Sedâ** adlı şiir kitabı basılmıştır. **Hanımlara Mahsus Gazete**'de tefrika edilen **Safahat-i Kalb** adlı mektup romanı 1901'de yayımlanmıştır. 1916'da ise Esirgeme Derneği'ne bağışlanmak üzere, Balkan ve I. Dünya Savaşları ile ilgili vatanseverlik temalı şiirlerini içeren **Elhan-ı Vatan** adlı son şiir kitabı yayımlanmıştır. Meriç Kurtuluş, "**Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde 'Kadın'ın Doğuşu: Nigar Hanım'ın Şiirlerinde Dişil Söylem Üretimi**", İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2011, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

⁷³ 1882 yılında İstanbul'da doğan Nakiye Elgün, Sivaslı Gediklioğulları'ndan Mehmet Ali Efendi'nin kızıdır. Eğitim hayatına dört yaşında iken, Rehberi Marifet adındaki özel okulda başlamıştır. 1901 yılında Darümuallimat'tan mezun olmuş, yine aynı yıl Darümuallimat'ta öğretmenliğe başlamış, daha sonra bu okulda müdür yardımcısı olmuştur. Nakiye Hanım eğitimcilik hayatına İstanbul İnas Mektebi'nde devam etmiştir. 1914-1917 yılları arasında, Evkaf Nazırlığı'nda çalışmış, ileri görüşlülüğü ve kabiliyeti ile Sultanahmet'te eğitime başlayan Vakıf Mektepleri'nin kız bölümü müdürlüğüne atanmıştır. Diğer taraftan Şam, Kudüs ve Beyrut'ta Türkçe eğitim veren kız öğretmen okullarının kurulmasına öncülük etmiştir. 1917'de Fevziye Lisesi Müdürlüğü'ne tayin olmuş ve daha sonra buradan istifa edip bir yıl dinlenmiştir. 1929'da tekrar çalışma hayatına dönen Elgün, İstanbul Kız Lisesi müdürlüğüne tayin edilmiştir. 1934'de Türk Kadınına verilen seçme seçilme hakkında dolayı milletvekili olmak için diğer görevlerinden istifa etmiştir. 8 Şubat 1935 seçimlerinde Erzurum Mebusu seçilen Nakiye Hanım, Türkiye'nin ilk kadın vekillerinden biridir. VI. ve VII. dönemlerde de Erzurum'dan milletvekili seçilen Nakiye Elgün 23 Mart 1954 tarihinde ölmüştür. Hacer Yıldız, "**Türkiye'de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün**", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, 2015, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

devamlılığını sağlayamayacağını söylemiştir. Nezihe Muhiddin, yerli malı kullanmaları için tüm Türk kadınlarından söz almak istemiştir. Bunun yanında Türk sanat ve ticaret erbabına rağbet etmek gerektiğini vurgulamıştır. Böylece Türk kadını onları teşvik edecek ve “ticaret ruhu olmayan tüccarların” kusurlarını hoş görerek onların ıslahına çalışacaktır. Bunun sonucunda memleketin saadetini temin etmek için ilk adım atılmış olacaktır.⁷⁴

Bu konferanstan sonra Nezihe Muhiddin’e aynı konu hakkında İstanbul’un çeşitli yerlerinde konferans vermesi için teklifler gelmiştir. Bunun yanında Kadınlar Dünyası’nda Nezihe Muhiddin’in yerli malı kullanımına yaptığı vurgu dolayısıyla bir eleştiri yazısı yayımlanmıştır. Bu yazıda onun nutuklarını “pek âteşîn, pek asabi” bulduklarını, bu konuşmanın “anasır-ı gayr-i Müslime’ye” dokunmuş olabileceği ve Avrupa ile mücadele meselesini şimdilik ertelemek gerektiği söylenmiştir.⁷⁵ Nezihe Muhiddin ise bu eleştiriye verdiği cevapta eleştirilerin onu gücendirmedeği ancak bütün meşguliyetlerinin arasında bunlara cevap vermek zorunda kaldığını söylemiştir. Nezihe Muhiddin’e göre, yerli malı kullanmayı teşvik etmekte zannolunduğu kadar mahzur yoktu. Çünkü öncelikle Türk milletinin kendi şahsiyeti ve yükselmesi önemliydi. Türk milleti daha ısrarlı, daha inatçı, mutaassıp bir milliyetperver kütlesi halinde tecelli edebilirse kurtuluşa ulaşır. Aksi takdirde bu millet mahvolur ve yok olurdu.⁷⁶ Nezihe Muhiddin’in cevabını yayımlayan Kadınlar Dünyası kadrosu, bu yazının en sonuna kendi düşüncelerini eklemişler, Nezihe Hanım’a ılımlı olması gerektiğini ve ilerlemenin adım adım gerçekleşeceğini not düşmüşlerdir.

Ekonomi hakkında konferanslar verdiği sıralarda Nezihe Muhiddin, yerli mallarının korunması hakkında bir hayır derneği kurmayı ve bu dernek için etrafında toplanmış olan kadınlardan faydalanabileceğini düşünmüştür. Arkadaşlarına böyle bir hayır derneği kurmayı teklif etmiş ve bunun sonucunda 1912 yılında Esirgeme Derneği meydana getirilmiştir.⁷⁷ Nezihe Muhiddin iki yıl süreyle Esirgeme Derneği’nin genel

---

⁷⁴ “Hanımlarımızın Nümayiş-i Vatanperveranesi”, **Tanin**, 16 Şubat 1913, No: 1513, s. 3.; Kurnaz, **a.g.e.**, s. 115-124.

⁷⁵ Emine Seher Ali, “İktisad”, **Kadınlar Dünyası**, 20 Nisan 1913, No: 4, s. 1-2.

⁷⁶ Nezihe Muhlis, “Bir Mütalaa”, **Kadınlar Dünyası**, 30 Nisan 1913, No: 14, s. 2.

⁷⁷ **Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği’nin programının ilk yedi maddesi:**

1.Madde: Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği’nin maksad-ı teşekkülü “İttihad ve Terakki Kız Sanayi” mektebine nakden ve fikren yardım etmek, şüheda ve muhacirin yetim ve bi-kes kalan kız

kâtibi olarak çalışmalarla çok yakından ilgilenmiştir. Bu dernek sayesinde altmış-yetmiş kadar kızı ve birçok dul kadınları çalıştırmışlar, okutmuşlar ve korumuşlardır. Bu derneğin kurucusu olarak Nezihe Muhiddin'in amacı, derneği geliştirmek ve yaymaktır. Çünkü ilgi odağı haline gelmişler ve Nezihe Muhiddin'in verdiği konferanslar sayesinde yabancı malı satan mağazalar kayda değer bir ölçüde azalmıştır. Zaten yerli mallarının korunması, halkı yerli malını kullanmaya teşvik etmek de bu derneğin kuruluş amacıdır. Nezihe Muhiddin, İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebinin eğitime devam edebilmesi için Esirgeme Derneği'nin faaliyetlerini bu yöne çevirmiştir.⁷⁸ Bu durum Kadınlar Dünyası adlı dergide eleştirilmiştir. Kadınlar Dünyası yazarı Emine Seher Ali'ye göre, derneğin çalışmaları bir kız sanayi okuluna yardım toplanmasından ibaret kalacaktı ve yalnızca bir kız okulunu idare etmek için bu kadar teşkilat fazlaydı. Başka işler de yapılmalıydı. Ayrıca bir kadınlar cemiyeti, siyasi ve içtimai olarak erkek müesseseleriyle temasta bulunmamalıydı.⁷⁹ Nezihe Muhiddin, bu tenkitlere çok geçmeden cevap vermiştir. Ona göre, Esirgeme Derneği'nin amacı Türk kadınları için okullar açmaktır. Derneğin en esaslı ve mühim gayesi bütün Osmanlı ve Türk hanımlarının maddi ve manevi kuvvetlerini bir merkezde toplamaktır. Bu suretle fikri varlıkları bir noktada toplanarak memleketin en açık ve öncelikli ihtiyacı olan milli iktisat hayatını inkişaf ettirmeye çalışmaktır. Bundan dolayı da derneğin yıllık tahsisatının yüzde yetmiş iktisadi bir şirket

---

çocuklarına tesis olunacak darüssınaada sanayi-i nisaiyeyi öğretmek ve hayat-ı iktisadiye-i Osmaniyenin inkişaf ve terakkisine çalışmaktır.

2.Madde: Dernek bu maksadına vusul için icabında sırf kadınlara mahsus olmak üzere ücretli-ücretsiz hitabeler tertip ve Türk hanımlarının sanayi-i nisaiye rağbetini ve Türk ahlak ve âdatını ihya için münasib eserler neşr edecek ve mahallâtda da yine kadınlardan mürekkebe olmak üzere şû'beler tesis edecektir.

3.Madde: Dernek gerek mekteb gerek darüssınaa gerekse iktisada aid hususatda hiçbir fırka ve cemiyetle rabt ve münasebetde bulunmayacaktır.

4.Madde: Mektebe ait hususat hakkında dernekçe ittihaz olunan mukarrerât mektebin müessis-i evveli olmak cihetiyle İttihat ve Terakki Nur-ı Osmaniye Kulübü'ne bildirilecektir.

5.Madde: Kulübün mektep üzerinde ancak hakk-ı mürakabesi olup, muâmelât-ı umumiyesine hakk-ı müdahalesi yoktur ve olmayacaktır.

6.Madde: Kulübün mektep ve darüssınaanın terakki ve tekamülüne aid vesaya-yı ma'kulesi dernekçe makbul olacaktır.

7.Madde: Siyaset, derneğin daire-i işgalinden hariçtir.

Dernek programı o dönemde **Kadınlar Dünyası**'nın 2. ve 3. sayılarında 18-19 Nisan 1913 tarihlerinde yayımlanmıştır. Bundan dolayıdır ki bu programda Nezihe Muhiddin'in bahsettiği yerli malı kullanımı ile ilgili olan madde bulunmamaktadır. Derneğe ait programın Latin harflerine transkript edilmiş diğer maddeleri için bkz.: Çakır, **a.g.e.**, s. 424.

⁷⁸ Zihniöğlü, **a.g.e.**, s. 61.

⁷⁹ Emine Seher Ali, "Teşebbüste İttihad", **Kadınlar Dünyası**, 19 Nisan 1913, No: 3, s. 2.

kurulmasına harcanacaktı. Bu şirketin gelirleri ise hayır işlerinde kullanılacaktı. Sonuç olarak Esirgeme Derneği'nin teşekkül edilme sebebi bir okulu himaye etmek değildi. Ayrıca kurucu olmasından dolayı İttihat ve Terakki Nur-ı Osmaniyye Kulübü denetim hakkına sahipti ve derneğin maksadı siyasi partilere yaranmak değil, kadınlığa ait bütün hususlara el uzatmaktı.⁸⁰

Nezihe Muhiddin'in ifadesi ile "Esirgeme Derneği'ni çok benimseyerek başına geçmek arzusunda olanlardan Hamiyet (Hulusi) Hanım⁸¹ evhamlı ve yavaş davrandığından" dolayı derneği ileri götürememiştir. Nezihe Muhiddin İzmir'de bulunduğu sırada ise, "hangi endişe dolayısıyla olduğunu bilmediği bir nedenle", yerli mallarının korunması hakkındaki madde derneğin tüzüğünden çıkarılmıştır.⁸² Daha sonra bu yavaşlığa tahammül edemeyeceği ve eğitim görevlerinin yoğunluğu dolayısıyla Nezihe Muhiddin, İzmir'e öğretmenlik görevi ile gitmiş ve derneği tamamen terk etmiştir.⁸³

Nezihe Muhiddin 1912 yılında ilkokullar ve yabancı okullar müfettişliğine atanmıştır.⁸⁴ Teftiş ettiği ilk okul hakkında izlenimleri oldukça kötüdür ve okul "berbat" bir durumdadır. Nezihe Muhiddin, başöğretmen hanımı⁸⁵ bu konuda uyarınca bu hanım Maarif Nezareti'nde çalışan eşini araya sokarak Nezihe Muhiddin'i tehdit etmiştir. Hatta bu okulu ikinci ziyareti sırasında halkı galeyana getirerek Nezihe Muhiddin'e dayak atmaya dahi kalkışmışlardır. Mahalle muhtarının Maarif Nezareti'ne yaptığı ihbar üzerine kurtulan Nezihe Muhiddin, olayın sorumlusu öğretmen hanımın işten kovulmasına razı olmamış ve onu başka bir okula aldirtmiştir. Nezihe Muhiddin bunun sebebinin ise ziyaret ettiği diğer okullardaki öğretmenlerin bu

---

⁸⁰ Nezihe Muhlis, "Mektub", **Kadınlar Dünyası**, 22 Nisan 1913, No: 6, s. 2-3.

⁸¹ 1877-1930 yılları arasında yaşamış olan Hamiyet Hulusi Hanım Balkan Savaşları sonrası muhacirlere yardım etmek için çalışmıştır ve aynı zamanda bir bestekardır. 1912'den ölene kadar Esirgeme Derneği'nin başkanlığını yapmıştır. "Kaybettiğimiz Çok Kıymetli ve Halkçı Bir Türk kadını Hamiyet Hulusi Hanım", **Şehir Üniversitesi E-Arşiv - Taha Toros Arşivi**, (Çevrimiçi) <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/17666>, 27 Ağustos 2017.

⁸² **Türk Kadını**, s. 106.

⁸³ Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 59. Yaprak Zihnioğlu, Esirgeme Derneği II. Meşrutiyet döneminin feministleri için kadınların aydınlanmasında, eğitiminde, yükselmesinde hayati önem taşıdığını belirtmiştir. Ayrıca Nezihe Muhiddin'in toplumda kadınların konununun yükselmesi için çalışmalarının Esirgeme Derneği'ndeki etkinlik yıllarına uzandığını söylemiştir.

⁸⁴ **Türk Kadını**, s. 109.; Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 39. Nezihe Muhiddin "Meşrutiyet'in dördüncü yılı kız okullarına müfettiş olarak atandım" demiş ve başka bir detay vermemiştir. İlkokullar ve yabancı okullar müfettişliklerine atandığını ise Yaprak Zihnioğlu belirtmiştir.

⁸⁵ "Başöğretmen" olarak bahsettiği bu hanımın kim olduğu belirsizdir.

hanımdan farklı olmaması olarak açıklamıştır.⁸⁶ Diğer okulları ziyaret ettikten sonra Selim Sırrı (Tarcan)'ın⁸⁷ da aralarında bulunduğu eğitimcilerin yardımlarıyla Nezihe Muhiddin, öğretmenlik metodunu bilmeyen öğretmen hanımlara bu konu ile ilgili dersler vermişlerdir.⁸⁸

Meşrutiyet'in ilanından sonra artan kız okullarının başöğretmenliği çoğunlukla kadınlara verilmiş ve okulların denetlenmesi amacıyla Nezihe Muhiddin'in de aralarında bulunduğu bir teftiş heyeti oluşturulmuştur. Bu sırada Nezihe Muhiddin, "ilk kez tek başına" Selçuk Hatun İnas Sultanisi'ne müdür olarak atanmıştır.⁸⁹ 1915 yılında bu okulun müdireliğini yaptığı esnada hastalandığından ve tedavi olması gerektiğinden dolayı birikmiş olan maaşını istemiştir.⁹⁰ Kaç sene bu okulda çalıştığına dair bir bilgi kaynaklarda mevcut değildir. Nezihe Muhiddin daha sonra İzmir Buca Hilal Sultanisi müdiresi olmuştur. Nezihe Muhiddin'in Buca Hilal Sultanisi müdireliğinden sebepsiz olarak azledildiği için Maarif Nezareti'ne şikâyetle bulunmasından ve başka bir yere istihdam edilmesini istemesinden dolayı 1918-1920 yılları arasında meselenin çözümü için birçok yazışma yapılmıştır. Belgeye göre "mezkûr mektebin suret-i hususiyede idare edildiği halde ruhsat-ı resmîyeye merbut" değildir ve "Maarif idaresince mukayyed" bulunmamıştır. Buna ilaveten, Nezihe

---

⁸⁶ **Türk Kadını**, s.110.

⁸⁷ Selim Sırrı Tarcan 1874-1948 yılları arasında yaşamıştır. Sporcu, subay, gazeteci, beden eğitimi öğretmeni, araştırmacı, idareci ve politikacı olan Selim Sırrı, spor ve jimnastik konusunda edindiği bilgi ve birikimini yazı, konferans, konuşma ve gösterilerle halka aktarmaya çalışmıştır. Halkı aydınlatma ve ülkede spor bilinç ve kültürünü oluşturmak için her dönemde gayret gösteren Selim Sırrı, 1911-1923 arasında **Terbiye ve Oyun Mecmuası** içerisinde "İdman Aleminde Kırk Sene" adlı çok sayıda makale yayınlamıştır. Burada kırk yıllık süre içinde öğrendiklerini ve tecrübelerini gençlere anlatmış, onları beden eğitimi ve spor konusunda düşünmeye yönlendirmeye çalışmıştır. Türk spor hareketinin öncülerinden olan Selim Sırrı, bugünkü 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nın esasını teşkil eden Jimnastik Şenlikleri'nin Türkiye'de ilk defa düzenlenmesini sağlamıştır. Selim Sırrı, beden terbiyesi öğretmenlerinin yetiştirilmesinde, ilk beden terbiyesi okulunun açılmasında, Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü'nün kurulmasında etkin rol üstlenmiştir. Avrupa'daki deneyimlerinden edindiği bilgileri, eğitsel inceleme ve derlemelerini yazdığı elliye yakın kitabında anlatan Selim Sırrı, **Servet-i Fünun, Şehbal, Musavver Muhit, Resimli Kitap, Terbiye ve Oyun, Osmanlı Genç Dernekleri ve Gürbüz Türk Çocuğu** gibi dönemin önemli dergilerinde beden eğitimi, spor ve beden terbiyesi gibi konularda çok sayıda makale yayınlamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Makbule Sarıkaya, "Selim Sırrı Tarcan ve Gürbüz Türk Çocuğu", (Çevrimiçi) <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-70/selim-sirri-tarcan-ve-gurbuz-turk-cocugu>, 27 Ağustos 2017.

⁸⁸ **Türk Kadını**, s. 111.

⁸⁹ **A.e.**, s. 112.

⁹⁰ Maarif-i Umumiye Nezareti'nden Maliye Nezareti Vekaleti'ne gönderilen yazı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT), Dosya (D.): 1211 Gömlek (G.): 73, 12 Eylül 1915.

Hanım'ın müdireliğe ve öğretmenliğe esasen uygun olmadığı görülmüştür.⁹¹ 19 Şubat 1918 tarihli zabıtnameye Nezihe Hanım'ın "ahval-i mekteb muallime ve müdireliğine istihdamına mani bulunduğu yolunda karar alındığı surette hareket edilmesi gerektiği, öncelikle mezkûr tahkikat evrakının irsali için Aydın vilayetine tahrirat gönderilmesine karar verildiği yazılmıştır.⁹² 5 Mart tarihinde Aydın vilayetine gönderilen tahriratla Nezihe Muhiddin'in müdireliğe ve öğretmenliğe uygun olup olmadığının anlaşılması için onun hakkındaki evrakın gönderilmesi talep edilmiştir.⁹³ Ancak Aydın vilayetinden uzunca bir müddet cevap gelmemiştir. Bunun üzerine 7 Temmuz 1919 tarihinde, Şura-yı Devlet tarafından Aydın vilayetine tekrar bir tahrirat yazılmıştır.⁹⁴

Aydın vilayetinin 2 Ağustos 1919 tarihinde Şura-yı Devlete gönderdiği yazı dikkat çekicidir. Zira "Buca Hilal Sultanisi müdireliğinden azledilen Nezihe Muhyiddin Hanım'a aid dosya işgal günü kaptığı vilayet evrak kalemi mahzeni derunundaki evrak-ı saire ile" kaybolmuştur. Bundan dolayı Nezihe Muhiddin hakkındaki belgeleri gönderememişlerdir. Buna ek olarak, okul Vali Rahmi Bey⁹⁵ tarafından hususi bir suretle tesis ve idare edilmiş olmasından dolayı Maarif idaresince kesin bir resmi kaydı bulunmamaktaydı. Rahmi Bey tarafından Nezihe Hanım'ın aykırı ve hastalıklı halleri görülmüş ve vazifesinden alınmıştı.⁹⁶ Bunun

⁹¹ İzmir'de Buca Hilal Sultanisi Müdireliğinden sebepsiz olarak azledilen Nezihe Muhyiddin Hanım'ın cevaz-ı istihdam kararının tedkiki zımında karar suretinin gönderildiği, **BOA**, Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD), D: 232, G: 17, Lef: 9. Bu belgenin hangi makama kim tarafından yazıldığı ve herhangi bir tarih bulunmamaktadır.

⁹² Şura-yı Devlet Zabıtnamesi, **BOA**, ŞD., Lef: 8, 19 Şubat 1918.

⁹³ Şura-yı Devlet'ten Aydın Vilayetine gönderilen yazı, **BOA**, ŞD., D: 232, G: 17, Lef: 7, 2 Mart 1918.

⁹⁴ Şura-yı Devlet'ten Aydın Vilayetine gönderilen yazı, **BOA**, ŞD., D: 232, G: 17, Lef: 6, 7 Temmuz 1919.

⁹⁵ Rahmi Arslan; Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucularından ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinden biri olarak tanınmıştır. 1873'de Selanik'te doğmuştur. İlk ve orta tahsilini Selanik'te bitirdikten sonra 1893'te Mekteb-i Hukuk-u Şahane'ye kayıt yaptırmış, okulun bitimine az bir zaman kala İttihat ve Terakki üyesi olduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır. Taşkılla'da bir süre tutuklu kaldıktan sonra Avrupa'ya kaçmıştır. Orada bulunduğu süre içinde Abdullah Cevdet ile birlikte Reşadiye Komitesi adıyla Abdülhamit'i devirip yerine Reşat Efendi'yi geçirmeyi amaçlayan gizli bir komite kurmuştur. 1899'da ülkeye dönmüştür. 1908-1912 yılları arasında Selanik milletvekilliği yapmıştır. 1913'te Bab-ı Ali Baskını ardından atandığı İzmir valiliği görevini 24 Ekim 1918'e kadar yürütmüştür. 1920'de Malta'ya sürülmüştür. Malta dönüşü Milli Mücadele'nin yanında yer almamıştır. İzmir suikastına adının karışmasının ardından yurt dışına kaçmıştır. 1933'de Türkiye'ye dönmüştür. 7 Temmuz 1947'de İstanbul'da ölmüştür. Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, C.: 1, S.: 3, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1993, s. 347.

⁹⁶ Aydın Vilayetinden Şura-yı Devlete gönderilen telgraf, **BOA**, ŞD., D: 232, G: 17, Lef: 4, 2 Ağustos 1919.

üzerine Maarif Nezareti'nin Şura-yı Devlet'e gönderdiği yazıda Nezihe Muhiddin'in "tercüme-i hal varakasının" olmadığı yazılmıştır. Kayıtlara göre, Nezihe Muhiddin 12 Kasım 1912 tarihinde İstanbul İnas İdadisi Tabiat Muallimeliğine atanarak dört yüz kuruş maaşla çalışmış, 9 Eylül 1913 tarihinde Leylî Kız Sanayi Mektebinde beş yüz kuruş maaşla Tabiat Muallimeliğine devam etmiştir. 5 Eylül 1915 tarihinde İstanbul İnas Sultanisi müdireliğine iki bin kuruş maaşla terfi etmiş ve ardından Aydın vilayetince İzmir İnas Sultanisi müdiresi olmuş bundan dolayı Kasım 1915 tarihinde İstanbul İnas Sultanisi müdireliğinden alınmıştır.⁹⁷ Resmî veya hususi bir okulda istihdamı için Nezihe Muhiddin'in Ehliyet ve Şerait Kanunu'na haiz olduğu takdirde istihdamına müsaade edileceğine karar verilmiştir.⁹⁸ 19 Ağustos 1920 tarihinde de Nezihe Muhiddin Bakırköy'de açılacak olan İnas Mektebi'ne tayin edilmiştir.⁹⁹ 1929 yılında Gazi Osmanpaşa Erkek Orta Mektebi'nde hayvanat ve fizik dersleri vermiştir. Böylece Nezihe Muhiddin bir erkek orta okuluna atanan ilk kadın öğretmen olmuştur.¹⁰⁰

1.5. Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadın Birliği

1.5.1. Kadınlar Halk Fırkası

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması ve Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte Nezihe Muhiddin ve yakın arkadaşları kadın haklarının kazanılması için uygun ortamın oluştuğunu düşünmüşlerdir. Nezihe Muhiddin, kadının artık siyasi haklarına sahip olması gerektiğini şu cümlelerle anlamıştır:

---

⁹⁷ Maarif Nezareti'nden Şura-yı Devlete gönderilen yazı, **BOA**, ŞD., D: 232, G: 17 Lef: 3, 21 Mayıs 1920.

⁹⁸ Şura-yı Devlet Mazbatası, **BOA**, ŞD., D: 232, G: 17, Lef: 1, 12 Haziran 1920.

⁹⁹ Makriköy (Bakırköy)'de açılacak İnas Mektebine Nezihe Muhyiddin Hanım'ın tayini, **BOA**, MF. MKT., D: 1241, G: 35, 19 Ağustos 1920. Bu belgenin kim tarafından hangi makama gönderildiği yazmamaktadır.

¹⁰⁰ "Bir Yenilik", **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1929, No: 1986, s. 2.

“Fedakâr erkeklerimiz memleket için kanlarını akıtırken Anadolu’nun asil kadını, ele kazma kürek olarak çocuklarının nafakasını temin etti, onunla da kalmadı aziz toprağını tehlikede görür görmez tüfengini omuzlayıp hududa şitaban olarak (koşarak) bu vatanın sadık ve hakiki evlatları olduğunu ispat etti. Bünye-i ictimaiyemizin her bir uzvunda bariz ve fiili bir rolü olan kadınlarımız hakk-ı siyasiyesinden de istifade etmeye hak kazanmıştır.”

Nezihe Muhiddin, aynı yazısında “Onları bize vermeseler bile biz, onları alacağız. Hiç şüphesiz hak, azmin, fiilin ve liyakatindir” diyerek bu işin peşinden ölene kadar gideceğini en başında göstermiştir.¹⁰¹

Balkan Savaşları esnasında kadınlar daha çok yardım ve hayır kurumlarıyla meşgul olmuştur. Kadınlar I. Dünya Savaşı sırasında ise cephede ve cephe gerisinde erkekle birlikte mücadele vermişlerdir.¹⁰² Mondros Mütarekesi’nin ardından işgal edilmiş vatan topraklarını kurtarmak için kadın-erkek birlikte çabalamışlardır. Yine kadınlar Millî Mücadele döneminde oldukça faal olarak çalışmışlardır. Bu dönemler içerisinde kadınlar vatan için her türlü fedakârlığı yapmışlardır. Zor zamanında vatani için hizmet etmiş olan Türk kadını artık pasif ve geride kalmak istemiyordu. Çeşitli gazeteler, dergiler çıkarıyorlar, topluyorlar, yazıyorlardı.

Nezihe Muhiddin Milli Mücadele’nin başladığı günlerden itibaren Türk kadınlığının hazırlanmış olduğunu gösteren şuurlu hareketleri gördüğü için çok ümitlendiğini ifade etmiştir. Cumhuriyet ilan edilir edilmez bu ümit ve emel tamamıyla kuvvetlenmişti. Ciddi bir program ve düzenli bir çalışma ile kendi özelliklerini de önemle düşünerek bir bütün halinde çalışmaya başlamak gerekiyordu. Nezihe Muhiddin Milli Mücadele esnasında milletin tümü içinde çalışmaya başlayan Türk kadınının, tekrardan “eski ilgisizliğe” dönmesinden endişeleniyordu. Ona göre diğer bir problem

---

¹⁰¹ Nezihe Muhiddin, “Türk Kadınının Hakkı”, **Vakit**, 4 Haziran 1923, No: 1967, s. 4.

¹⁰² I. Dünya Savaşı sırasında Harbiye Nezareti’nin bünyesinde, Enver Paşa’nın eşi Naciye Sultan’ın himayesinde, 14 Ağustos 1916 tarihinde Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi kurulmuştur. Harbiye Nezareti, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti’ni savaşta erkeklerini yitirmiş olan kadınların çalışabilmesi için kurmuştur. Ayrıca, Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, Temmuz 1917’de barınacak yeri olmayan ve sefalet içindeki kadınlar için Osmanlı Ordusu bünyesine Kadın İşçi Taburu kurulması talimatını vermiştir. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti ve Kadın İşçi Taburu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Yavuz Selim Karakışla, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1926-1923)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

ise yılların getirdiği birtakım olumsuz düşünce ve geleneklerle savaşmanın gerekliliğiydi. 29 Ekim 1923 gününün gecesini Nezihe Muhiddin faaliyete atılmaya karar vermiş ve yeni bir kadın derneğinin ilk esaslarını hazırlamaya başlamıştır.”¹⁰³

Nezihe Muhiddin ve beraberinde birkaç kişi bu emelleri doğrultusunda örgütlenmek adına kadınlar şûrası toplamaya karar vermişlerdir. Vakit gazetesi bunu “Şehrimizin münevver hanımlarından bir heyet-i müteşebbise bir kongre akdi ile faaliyete geçiyorlar” şeklinde haber yapmıştır. Gazete haberine göre, bu heyetten iki hanım Vakit gazetesi muharririne iki sene sonraki milletvekili seçimlerine kadınların da katılmaya hak kazanacaklarını söylemişlerdi. Kongreyi yapacak kadınlara göre, teşebbüs ettikleri bu hareket bir ihtiyaçtan kaynaklanıyordu. “Türk kadınlığının en münevver tabakalarına mensub on üç hanımdan mürekkep olan hey’et-i müteşebbise” kongre için kadın cemiyetlerinden ikişer temsilci ve mekatib-i âliye ve taliyeden mezun hanımlar davet edilecekti. Ayrıca kongrenin kararları Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki aydın kadınlara bildirilecek ve faaliyete geçilecekti.¹⁰⁴

Yine Vakit gazetesinin 6 Haziran 1923 tarihli “Türk Kadınlar Şûrası” başlıklı haberinde gelişmelerden bahsedilmiştir. Münevver Türk kadınlığının siyasi haklarını elde etmek amacıyla vücut bulmakta olan bu topluluk şûrayı toplamaya doğru ilerlemekteydi. Gazete, teşkilatı oluşturacak olan İstanbul’daki münevver Türk Kadınları Şûrası’nın 15 Haziran günü Darülfünun Konferans Salonu’nda toplanacağını haber vermiştir. Kız mektepleri mezunları ve münevver her Türk kadını bu toplantıya davetliydi. Heyet çalışma şekline şûra toplandıktan sonra karar verileceğini söylemiş ve gazeteye bir açıklama yapmıştır. Artık memleket meselelerinde kadınların “seyirci ve duacı” vaziyetten kurtulmak istediklerini ve kendi siyasi haklarını kazanabilmek adına çalışmaya başladıklarını söylemişlerdir. Bu yönde teşkilatlanmaya başlayan kadınların “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin hanımlar kısmı”nı oluşturmasını istemişlerdir. Bu teklifi hem Cemiyet’e hem de Mustafa Kemal Paşa’ya sunmuşlardır.¹⁰⁵ Gazeteye verilen demeçlerde ve ilgili haberlerde bir “fırka” kurulmasından bahsedilmemiştir. Ancak 15 Haziran günü yapılan toplantıda Kadınlar

¹⁰³ **Türk Kadını**, s. 116-118.

¹⁰⁴ “Kadınlarımız Hukuk-ı Siyasiye İstiyorlar”, **Vakit**, 31 Mayıs 1923, No: 1963, s. 1.

¹⁰⁵ “Türk Kadınlar Şûrası”, **Vakit**, 6 Haziran 1923, No: 1969, s. 3.

Halk Fırkası'nın kurulmasının kararlaştırıldığı Vakit gazetesinde haber olarak yer almıştır. Gazetede, İstanbul'da kurulacak olan bu fırkanın idare heyeti ve beyannamesi yayımlanmıştır. Buna göre, birinci reis Nezihe Muhiddin, ikinci reis Nimet Remide, kâtib-i umumisi Şükûfe Nihal, murahhas-ı mesulü Latife Bekir'di. Beyannameye göre,

“Memleketin her noktasında siyâsî, iktisadî ve ictimâî bütün bu mesailde kadının doğrudan doğruya veya dolayısıyla dahil ve te'sirinden azade kalmış bir keyfiyet bulunmasına rağmen bu mesai gözle görülür derecede bariz değildir. Yer yer tecelli eden kadın mevcudiyet ve şahsiyetinin metin bir çerçeve dahilinde muntazam bir programla kitlevî, bir şekle ifrağı asgarî say' ile azami bir kazanç teminini mucib olacağından memleketimizin hakiki saadet ve necatını kâfil bulunduğundan müttefik olduğumuz umdeler etrafında toplanmakla kadın aleminde mûkiz (gafletten kurtaran) ve mürebbi (terbiye eden) olurken memleketimizin en mukaddes ve müşterek vezâifinden hissemizin ifasını umdelerin tesri' (hızlandırma) takibatını ve kadınlarımızı içtimaî, siyâsî ve iktisadî safahat-ı tekamüliyeden (değişim safhaları) geçirerek bunların mahsulesi olan hakk-ı siyâsisine en kısa ve dürüst yoldan isal eyleyecektir.”

106

16 Haziran 1923 tarihinde Nezihe Muhiddin'in öncülük ettiği Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulduğu ilan edilmiştir. Fırkanın nizamnamesinin orijinal haline ulaşılamamasına rağmen Vakit gazetesi Kadınlar Halk Fırkası'nın ilk 10 maddesini sütunlarına taşımıştır.¹⁰⁷ Nizamnameye göre, Kadınlar Halk Fırkası Türk kadınlarının siyasi haklarını elde etmesini sağlayacak, ülke ekonomisinin ve eğitiminin gelişmesine katkıda bulunacak, muhtaçlara yardım edecek, bir savaş çıkması durumunda ülkeye hizmet edecek olan tedbirleri alacak, aile ve evlilik kanunlarının daha iyi hale getirilmesi için çalışacaktır. Nizamnamenin ikinci maddesinden fırkanın, kadının bazı siyasal haklarını elde etmesine yönelik olarak kurulduğu açıkça bellidir. Zafer Toprak, Kadınlar Halk Fırkası'nın “fırka” adını taşımasına rağmen öncelikli hedeflerinin bu olmadığını söylemiştir.¹⁰⁸ Nitekim fırka Süs dergisi tarafından “isminden zan

¹⁰⁶ “Şehrimizdeki Kadın Hareketi İlerliyor Kadınlar Halk Fırkası Bugün Resmen Teşekkül Edecektir”, **Vakit**, 16 Haziran 1923, No: 1979, s. 1.

¹⁰⁷ **A.e.**

¹⁰⁸ Zafer Toprak, **Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 463.

olunduğu gibi siyasî cereyanlara dâhil olmak arzusunda değildir; muhterem heyetin her şeyden evvel emeli memleketin ictimâî ve iktisadî terakki gayelerinin tahakkukunu temin etmektir.” şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁰⁹ Ayrıca fırkanın ikinci başkanı Nimet Remide’ye göre fırkanın amacı, Anadolu’da cehalet ve taassupla mücadele etmek, kadını ve aile yaşamını düzeltmekti.¹¹⁰ Genel sekreter Şükûfe Nihal ise “kadının içtimai, iktisadi ve bilahare siyasi sahalarda haklarını, inkişaflarını temin etmektir” diyerek fırkanın siyasi özelliğine vurgu yapmıştır.¹¹¹ Ayrıca Nezihe Muhiddin İleri gazetesi ile yaptığı röportajda fırkanın asıl amacını açıklamıştır. Nezihe Muhiddin, “hiçbirimiz vekil ya da sefir olmayı düşünmüyoruz, fakat sahib-i re’y olmayı medenî bir ferd-i beşeri gibi, Türk kadını da arzu eder. ... Hedefimiz siyasi olan bir cemiyet, şüphesiz gayr-i siyasî olmazdı.” demiştir.¹¹² Nezihe Muhiddin’e göre, Kadınlar Halk Fırkası gönülden ıslahatlara girişecek ve dev adımlarla yürüyecekti.¹¹³ Bu ifadelere bakıldığında ilk önce, en azından, oy kullanma hakkına sahip olmayı amaçladıkları ve “dev adımlar” diyerek bunu kastettiği bellidir.

Nezihe Muhiddin, daha sonra yazmış olduğu Türk Kadını adlı kitabında Kadınlar Halk Fırkası ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Henüz siyasal haklarımızı almamıştık. Fakat cumhuriyetimizin dayandığı demokrasi temelde haklarımızı sağlamış bulunuyordu. Derneğin adına Kadınlar Halk Fırkası adını vermekte asla tereddüt etmedik. Süratle demokrasinin bütün gereklerini hazırlamak ilk işimiz olacaktı. Zincirleme gelen bütün dönemlerde kadın, toplum arasında en geri bir sınıf halinde kalmıştı. Bu ihmali, bu acı durumu bir an evvel düzeltmek bize kuvvetli bir azim ve irade aşıyordu. Bütün milleti kültür, bilim, eğitim, refah ve mutluluk noktalarında bir araya davet eden “Halk Fırkası”ndan uzak kalmak korkusu ise kalplerimizi coşturuyordu. Biz kurduğumuz bu partiye “Kadınlar Halk Fırkası” ismini vermekle, partinin etrafında kadın etkinliğinden bir ağ örme olanağı hazırlamış olduğumuz kanısındaydık.”¹¹⁴

¹⁰⁹ “Kadınlık Âlemi: Kadınlar Halk Fırkası”, **Süs**, 23 Haziran 1923, No: 2, s. 3.

¹¹⁰ “Kadınlar Halk Fırkası Maksadı, Tarz-ı Mesaisi, Gayesi Hakkında İkinci Reise Nimet Hanımefendinin Beyanâtı”, **Tanin**, 19 Haziran 1923, No: 246, s. 3.

¹¹¹ Şükûfe Nihal, “Fırkamızın Mefkûresi”, **Süs**, 30 Haziran 1923, No: 3, s. 3-4; Toprak, **a.g.e.**, s. 464.

¹¹² T.N., “Kadınlar Halk Fırkası Müessislerinin Niyeti”, **İleri**, 26 Haziran 1923, No: 1937, s. 1-2.

¹¹³ “Nezihe Muhiddin Hanım’ın Beyanâtı”, **Kelebek**, 28 Haziran 1923, No: 12, s. 10.

¹¹⁴ **Türk Kadını**, s. 143.

Türk basınının yanı sıra Avrupa basını da büyük bir ilgiyle Türk kadınlarının hareketlerini izlemeye başlamıştır. Fırka çalışmaya başlar başlamaz Noye Fraye Prese isimli bir gazete fırka ile görüşmek üzere özel muhabirini Türkiye'ye göndermiştir. Yine fırka kadınları Amerika ve Avrupa'daki kadın dernekleri ile hemen yazışmaya başlamışlardır.¹¹⁵ Kadınlar Halk Fırkası nizamnamesini valiliğe göndermişti ancak daha bir cevap gelmemişti¹¹⁶. Eleştiriler, övgüler ve bazı belirsizlikler arasında bu aydın kadınlar çalışmalarına başladılar. Zaten fırkanın amaçları için zaman çok önemliydi.¹¹⁷ Kadınlar ilk başlarda Nezihe Muhiddin'in evinde toplanıyorlardı. Ancak daha sonra "unutulmaz bir misafirperverlikle" Ticaret Birliği genel sekreteri Hamdi Bey müessesenin bir odasını bu kadınların toplantıları için ayırdı.¹¹⁸

Kadınlar Halk Fırkası'nın hazırladığı nizamname vilayete teslim edilmiş, ardından valilik tarafından 17 Haziran 1923 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Fırka, kuruluşunun Dahiliye Nezareti tarafından onaylanmasını beklerken yürüteceği programı kararlaştırmıştır. Bu programa göre, öncelikle ülkenin ihtiyaçlarını inceleyerek gereken idealist kadın tipini belirleyeceklerdi. Bu belirlendikten sonra işler daha kolay gidecekti. İlk önce bir maarif kongresi toplamak istemişlerdir. Nezihe Muhiddin'e göre, kadın ve kadınlık unutuldukça başlatılan reform gereksiz kalmaya mahkûmdur. Öncelikle istenilenin ne olduğu açık olmalıydı. Mesela nasıl bir eğitim ve öğretime ihtiyaç olduğu düşünülmeli, izlenecek yol yeni fen, müspet felsefe üzerine kurulu bir öğretim metodundan ibaret olmalı, eğitim ise bütün vatandaşlara yayılması için bir taraftan dili düzeltirken diğer taraftan da fenne sarılarak gerçekleştirilmeliydi. "Öyle gelişigüzel aman her yerde okul açalım, milli

---

¹¹⁵ A.e.

¹¹⁶ Kadınlar Halk Fırkası, 1909 yılında kabul edilmiş ve 1938'e kadar yürürlükte kalmış olan Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanının ardından kişilere toplanma ve dernek kurma hakkı tanıyan madde Kanun-i Esasi'ye eklenmiştir. Yasaya göre dernek kurmak için önceden izin almak gerekmiyordu. Kurulan cemiyetin idare merkezi İstanbul'daysa Dahiliye Nezareti'ne cemiyetin unvanını, amacını, idare merkezini, yöneticilerinin isim, meslek ve ikametgahlarını içeren bir beyanname verilecekti. Beyannameye iki adet nizamname, cemiyetin resmi mührüyle tasdik edilmiş şekilde eklenecekti. Cemiyetin merkezinde iki kişiden aşağı olmamak üzere bir idare heyeti bulunacaktı. Varsa, şubelerde de merkeze bağlı birer idare heyeti faaliyet gösterecekti. Bu heyetler, cemiyet üyelerinin kimliklerini ve üye kayıt tarihlerini; idare heyeti karar, yazışma ve tebligatını, cemiyete ait gelir ve giderleri kayda geçeceklerdi. Bu defterleri adli ve mülki merciler gereğinde görebileceklerdi. Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C.: 1, 1985, s. 205-208.

¹¹⁷ "Kadınlar Halk Fırkası Müesseselerinin Niyeti", **İleri**, No: 1937, 26 Haziran 1339 (1923), s. 1.

¹¹⁸ **Türk Kadını**, s. 144.

ideal aşılalım gibi, uygulama araçları düşünülmeden örgütlenmiş tedbirler” gazete sütunlarında kalmaya mahkûmdu. Bu kuruluşun sosyal ve eğitimsel örneklere gereken önemi veren ilk etkinliği bir Öğretim ve Eğitim Kongresi toplamak olacaktı.¹¹⁹ Kadınlar Halk Fırkası kongre üyelerine davetiye göndermiştir. Ancak 15 Temmuz 1923 tarihinde Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye müessesesini açmış ve Kadınlar Halk Fırkası’nın davet ettiği tüm üyeleri Ankara’ya almıştır. Nezihe Muhiddin, “Emelimiz, hükümetimiz tarafından geniş bir program ve ciddiyetle uygulamaya konulmuş oldu. Tabî bu hayırlı sorunun iyi sonuçlarını Eğitim Bakanlığı’ndan beklemeye başladık”¹²⁰ diyerek yapmak istedikleri ilk işin engellendiğini anlatırken sitem etmemeye çalışmıştır.

1.5.2. Kadınlar Halk Fırkası’nın Türk Kadın Birliği’ne Dönüşmesi

Fırka tüzüğünün gönderilmesinden 8 ay sonra valilik ile görüşen kadınlar, henüz siyasi haklarına sahip olmadıklarından dolayı parti kuramayacakları cevabını almışlardır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, 6 Aralık 1922 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni “Halk Fırkası” adıyla siyasi bir partiye dönüştüreceğini duyurmuştu.¹²¹ Mustafa Kemal’in kurmak istediği parti adıyla bir kadın fırkası kurulması o dönem için mümkün değildi.

Nizamnameye bakıldığında Kadınlar Halk Fırkası Türk kadınlarını yalnız fikren değil fiilen de toplayarak örgütlemeyi istemiştir. Siyasi hakların elde edilmesi ve kadınların öncelikle belediye seçimlerine katılması ilk amaç olarak belirlenmiştir. Bu fırka ülke ekonomisinin düzelmesi için toplumsal hayatta kadınların üretken olması sağlayacak hatta aksesuar, hazır giyim fabrika ve şirketleri kurulmasına ön ayak olacaktır. Kadınlar ve çocuklar için sosyal yardımlaşmayı teşvik edecek, eğitimde ve evlilikte iyileştirme sağlayacaktır. Fırka’nın amaçlarını anlatan nizamnamenin ilk on

---

¹¹⁹ “Kadınlar Halk Fırkası Faaliyette”, **Vakit**, 26 Haziran 1923, No: 1989, s. 1-2.; **Türk Kadını**, s. 145-148.

¹²⁰ **Türk Kadını**, s. 148.

¹²¹ Beral Aracı, “Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında, Nizamnamelerinde ve Programlarında Kadın Algısı”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.: 14, S.: 3, Eylül 2016, s. 222.

maddesine bakıldığında bir firkadan ziyade bir dernek gibi çalışılacağı anlaşılmaktadır. Henüz siyasi haklara sahip olmayan Türk kadınının bir fırka kurabilmesi dönem şartları içinde mümkün gözükmemektedir. Zira çalışmalar başlamış olmasına rağmen daha Müdafaa-i Hukuk Cemiyet’i de bir fırka haline dönüşmüş değildir.

Halk Fırkası’nın kurulması 9 Eylül 1923 tarihinde gerçekleşmiştir. Halk Fırkası nizamnamesinin ilk maddesinde vurgulanan bu firkanın Cemiyetler Kanunu’na uygun olarak meydana getirilmiş bir siyasi cemiyet olduğudur. Ayrıca Halk Fırkası bir ihtilâl fırkası değil, bir inkılâp fırkasıdır. Bütün siyasî mücadelelerini kanun dairesinde yapacak ve Türkiye’de bütün kanunların üstünde kanunun velayetini hakim kılmaya çalışacaktır. Halk Fırkası’na mensup olanların gerçekten “halkçı” olması şarttır. Halkçılara göre halk mensubu herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavata kabul eden bütün fertler halktandır. Bir ferdin Halk Fırkası’na dahil olabilmesi için Türkiyeli olması ve aslen millî yurt haricinde bulunan Müslüman milletlerden birine mensup ise Türk milliyetini kabul etmesi şarttır.¹²²

Halk Fırkası’nın nizamnamesine bakıldığından Kadınlar Halk Fırkası’ninkinden çok farklı olduğu görülmektedir. Halk Fırkası gerçek siyasi söylemlerle ve Cemiyetler Kanunu’na uygun olarak kurulmuş bir firkadır. Kadınlar Halk Fırkası ise cinsiyet esasına dayanarak daha ziyade bir “kadın derneği” özelliği taşımaktadır.

Nezihe Muhiddin, bazı hanımların Kadınlar Halk Fırkası Nizamnamesi için çok taşkın olduğunu söylediklerini çünkü bu tüzükte kadınların askerlik yapacaklarına dair bile madde olduğunu söylemiştir.¹²³ Sonuç olarak kadınların böyle bir siyasi parti kurmalarına izin verilmediğinden, tüzük değiştirilmiş ve yine Nezihe Muhiddin’in

---

¹²² Halk Fırkasının umumi esaslarının tamamı için bkz.: “Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi”, (Çevrimiçi) http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/882/198104003_1923%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 09 Temmuz 2017.

¹²³ **Türk Kadını**, s. 149. Zafer Toprak’a göre, bu fırka toplumu cinsiyet esasına göre bölüyordu ve bu durum o günün koşullarına uygun değildi. Toprak, **a.g.e.**, s. 466.; Yaprak Zihnioğlu’na göre, “Cumhuriyet hükümeti Kadınlar Halk Fırkası’nın feminist programını onaylamamıştır. ... Hatta ... hükümet, hareketin öteki illere yayılmasını ve kültürel bir şekilde dönüşmesini de sakıncalı bulmuştur.” Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 149.

öncülüğünde 7 Şubat 1924'te Türk Kadın Birliği kurulmuştur.¹²⁴ Türk Kadın Birliği nizamnamesinin özellikle vurguladığı husus birliğin siyasetle alakası olmadığıdır. Birlik, bu özelliğini 1927 yılında Nezihe Muhiddin'in kadınların siyasi haklarını elde etmek ile ilgili maddeyi tekrar nizamnameye konulmasını isteyene kadar muhafaza etmiştir. “Kadın Birliği; Türk kadınının haklarını korumak ve bu amaca yönelirken sevecen duyguların belirlediği ana kalbiyle yoksulluk içinde moral gücü zedelenen yetimleri refaha kavuşturarak, yüksek fikir çekirdeklerinin gelişebileceği bir verimli ortam hazırlamak amacıyla” kurulmuştur.¹²⁵

Türk Kadın Birliği nizamnamesinin ikinci maddesi gereğince, bir yıl boyunca beş yüz yetime elbise, ayakkabı, çorap, şeker vs., iki yüz dul kadına yardım parası ve iki yüz genç kıza ayakkabı dağıtmış, on beş yetimi çeşitli kuruluşlara yerleştirmiş, yirmi hanıma iş bulmuş, dul ve fakir hanımlara iş vermek suretiyle ücret sağlamış, bütün İstanbul mahallelerinde fakir ve yetim çocukların istatistikini tespit etmiş, ayrı bir binada dikiş evi kurmuş ve 1925 yılında bir sergi düzenlemiştir.¹²⁶ Birlik kurulduktan sonra faaliyetlerini Anadolu'ya yaymak için şubeler açmıştır. Böylelikle tüm Türkiye'deki kadın ve çocuklara faydalı olmaya çalışılmıştır. Milliyet gazetesinin haberine göre, 14 Nisan 1927'de İstanbul'da çocuk kliniği açılmış, şehrin çeşitli yerlerinden altmış kadar çocuk anneleriyle birlikte kliniğe gelerek muayene olmuştu. Hasta olan çocuklara bedava ilaç verilmesi, gerekli görülenlerin evlerine hastabakıcı yollanması, yiyecek ihtiyacı olan bebeklere de haftalık mama temin edilmesi bu klinik tarafından yapılacaktı.¹²⁷ Birlik ayrıca fuhuşla mücadeleye önem vermiş ve bunun için bir komisyon oluşturmuştur. Sinema ve tiyatroları bir randevu yeri olmaktan çıkarmak, “açık saçık” kadınların kampanyalarda kullanılmasını engellemek, genç kızların yanında akrabası olmadan dans salonlarına girmesine engel olmak gibi bir görev benimseyen komisyon, bu mücadelede polisle beraber çalışmak istemiştir.¹²⁸ Türk Kadın Birliği'nin bir diğer faaliyeti ise, genç kızlar için bir yurt tesis etmektir. Yurda

---

¹²⁴ **Kadın Birliği Nizamnamesidir**, Matbaa-ı Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1340.; “Hanımlar Birliği Yeni Bir Program ile Saha-i Faaliyete Atılıyor”, **Tanin**, 16 Şubat 1924, No: 485, s. 3.

¹²⁵ **Türk Kadını 1931**, s. 150.

¹²⁶ **A.e.**, s. 151; Nezihe Muhiddin, “Muvaffak Olduğumuz İşler”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Haziran 1927, No: 29, s. 3.

¹²⁷ “Annelere Anneler Yardım Edecek”, **Milliyet**, 15 Nisan 1927, No: 421, s. 1.

¹²⁸ “Kadın Birliği Fuhuşla Mücadele Etmek İçin Mühim Kararlar İttihaz Etmektedir”, **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1927, No: 1062, s. 2.

13 yaşından 20 yaşına kadar olan kızlar girecek, 22 yaşını aşmış olanlar Birliğe üye olabilecekti. Yabancı uyruklu olanlar yurttan kalabilecek ancak birliğe üye olamayacaktı.¹²⁹ Genel olarak bakıldığında, Türk Kadın Birliği dönemin şartlarına ve birliğin imkanlarına göre nizamnamesinde belirttiği amaçlarının büyük bir kısmına ulaşabilmiştir.

Nezihe Muhiddin, 16 Temmuz 1925 tarihinde Türk Kadın Birliği'nin fikirlerini açıklamak için "sırf kendi parası ile" Türk Kadın Yolu adlı dergiyi çıkarmaya başlamıştır.¹³⁰ Türk Kadın Birliği'nin amacını ve çabasını her vesile ile teşvik eden Cumhuriyet Hükümeti bu birliği 28 Haziran 1925 tarihli kararname ile "kamuya yararlı dernekler" arasına almıştır.¹³¹ Birlik, bu teşvik ve takdir ile daha fazla çalışacaklarını Türk Kadın Yolu dergisi aracılığıyla bildirmiştir.¹³² Türk Kadın Birliği kurulduğunda Avrupa kadın derneklerinin de ilgisini çekmiş ve Türk Kadın Birliği'ni Uluslararası Kadın Derneği'ne üye olarak almışlardır.¹³³

1.5.3. Türk Kadın Birliği Kongresi ve Nezihe Muhiddin'in Birlik'ten İhraç Edilmesi

25 Mart 1927 tarihinde Türk Kadın Birliği kongresi, Nezihe Muhiddin'in başkanlığında toplanmıştır.¹³⁴ Kongrede özellikle Türk Kadın Birliği'nin

¹²⁹ "Genç Kızlar Yurdu", **Cumhuriyet**, 9 Mayıs 1927, No: 1078, s. 1.

¹³⁰ **Türk Kadını**, s. 151.

¹³¹ Kadınlar Birliği Cemiyeti'nin kamuya yararlı dernek sayılması hakkında kararname, **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 30-18-1-1, Yer No: 14-42-6, 28 Haziran 1925.; **Türk Kadını**, s. 151.

¹³² "Kadın Birliği", **Türk Kadın Yolu**, 30 Temmuz 1925, s. 2. No: 3,

¹³³ "Bir taraftan da Avrupa kadın derneklerinin ilgisini çektik, bizi uluslararası kadın derneğine üye olarak aldılar. Uluslararası kadın birliğine üye olmak için önce "Barış" derneğine girmek gerektiğini bize yazdılar. Ben bu konu hakkında kendilerine: Türk'ün daima barışsever olduğunu, düşmanını asla arkasından vurmaya alçalmadığını, savunma savaşlarında eşsiz mertliği ve yüceliğinin onun yüksek karakterinden biri olduğunu, bu değerli karakteri aleyhine propaganda yapamayacağımızı, barış ve savaş eğilimlerinin ancak hükümetimize ait bir sorun olduğunu bir toplantıda söyledikten sonra uluslararası kadın derneğine yazdık. Bu fikirleri doğru bulmuş olacaklar ki bizi, bu koşulu yerine getirmememize rağmen kabul ettiler." **Türk Kadını**, s. 151.

¹³⁴ "Türk Kadın Birliği Kongresi", **Türk Kadın Yolu**, 15 Haziran 1927, No: 29, s. 1.; "Kadınlarla Erkekler Arasından Nasılsa Bir Kara Kedi Geçti: Toplanan Kongre Gayr-i Kanuni midir?", **Milliyet**, 28 Mart 1927, No: 405, s. 1-4.; "Kadınlar Birliği'nde İctima", **Cumhuriyet**, 29 Mart 1927, No: 1039, s. 3.

nizamnamesinin ikinci maddesinin değişmesi, birliğin siyasal hak mücadelesinden vazgeçmediğini göstermiştir.¹³⁵

Türk Kadın Birliği Nezihe Muhiddin başkanlığında toplanarak bazı kararlar almıştır. Bu toplantıda kadınların da 1927 belediye seçimlerine katılmaları konusu hakkında hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Üyelerden bazı hanımlar, kadınların Halk Fırkası adına namzet gösterilmeleri için tekliflerde bulunmuşlardır. Diğer hanımlar ise “Kanun-ı Esasiye’nin kadınlara hakk-ı intihab bahş etmemesine rağmen namzet gösterilmesinin doğru olmayacağını” düşünmüşlerdir. Nezihe Muhiddin ise inkılapları yapılan hamlelerin meydana getirdiğini, bu hamlelere kadınların her seçim zamanında devam edeceğini ve nihayet bu hakkı her vatandaş gibi kazanacaklarını söylemiştir. Çünkü kanunlar toplumsal hayatın ihtiyaçlarına uygun bir biçimde şekillenmeliydi.¹³⁶

Toplantıdan Halk Fırkası’ndan kadın namzet gösterilmesi kararı çıkmıştır. Bu girişim mecliste yankı bulmuştur. 21 Haziran 1927 tarihinde yapılan oturumda bu konuyu tartışmaya açan Giresun Mebusu Hakkı Tarık (Us) Bey olmuştur. Ona göre, kadınlar seçme ve seçilme hakkını kullanmalıydı. Ancak bunun ne zaman olacağını merak ediyordu. Mebus olmak, seçimlere katılmak vatan savunması kadar önemli bir meseleydi. Bundan dolayı Hakkı Tarık Bey’e göre, kadınlar da askerlik yapmalıydı. Buna karşılık Müdafaa-i Milliye Vekili Recep (Peker) Bey cevap vermiştir. Recep Bey’e göre, Türk kadını fiilen savaşa katılacak vatan evlatlarını yetiştirerek vatan müdafaasına zaten iştirak etmekteydi. Ayrıca Recep Bey, seçimlere katılmak isteyen kadın zümresine hitaben “bir vatanın mesai-i umumiyesine iştirak yalnız intihabatın nazari mücadelatına ve meclislerin kürsülerde geçen münakaşatına iştirak etmek kâfi değildir” demiştir. Ona göre, eğer bu kadın zümresi Türk vatanı ve kaderiyle fiilen meşgul olmayı arzu ediyorlarsa askerlik yapabilirlerdi. Recep Bey’den sonra söz alan Mentеше Mebusu Yunus Nadi Bey ise, “milli şerefın en ziyade terakki ettiği memlekette dahi şimdiye kadar kadınlığın birtakım vazai-i ictimaiyeye iştirakleri mevzubahis olduğu halde vazai-i askeriyeğe iştirakleri mevzubahis olmamıştır”

---

¹³⁵ “Türk Kadın Birliği’nin amaçlarından biri Türk kadınının siyasal ve sosyal haklarına yönelik sorumluluk duygusunu aşılacak entelektüel seviyesini yükseltmek ve makbul bir vatandaşın görevlerini aşılabilmesidir.” şeklindeki teklif oybirliğiyle kabul edildi ve seçimlerin ardından oturum kapandı.” Esmâ Zafır, “Türk Kadın Birliği”, **Kadın Yolu**, No: 30, 1 Ağustos 1927, s. 16.

¹³⁶ “Kadınlar Birliği ve Mebusluk”, **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1927, No: 1106, s. 2.

demiş ve dünyada böyle bir meselenin mevcut olmadığını altını çizmiştir. Yunus Bey'e göre, kadınlar seçimlere katılmak istiyorlar diye askerlik yapmalarını söylemek yanlıştı. Zaten Teşkilat-ı Esasiye'de kadınların seçimlere katılmaları "muhtemel ve bir gün mümkün ve muhakkak" bir mesele olarak tespit edilmişti. Ayrıca Türk kadınına askerlik görevi verilse zaten savaşa katılırlardı. Milli Mücadeleyi yakından görmüş olanlar, Türk erkekleri kadar Türk kadınlarının da bağımsızlığın kazanılmasında katkısı olduğunu bilirlerdi. Türk kadını milli vazifesini her daim yerine getirmişti.¹³⁷

Kadınların mebus adaylığı reddedilince Türk Kadın Birliği yeni bir hamle yaparak feminist bir erkek olan Kenan Bey'i¹³⁸ aday göstermeye karar vermiştir. Cumhuriyet gazetesi "feminist erkek mebus intihabını istemeleri tamamen manasız" diyerek bu konuyu eleştirmiştir.¹³⁹ Ayrıca Kenan Bey'in önceden "kadınların evde oturup çocuk bakmaları" taraftarı olduğu ancak Kadın Birliği toplantılarına katılınca fikrini değiştirdiği yazılmıştır.¹⁴⁰ Bu konuda ağır eleştirilere maruz kalan Kenan Bey aday olmaktan, Türk Kadın Birliği de onu aday göstermekten vazgeçmiştir. Nezihe Muhiddin yine de "seçme ve seçilme hakkından ölünceye kadar vazgeçmeyeceklerini" söylemiştir.¹⁴¹ Ancak birlik siyasi hakların tanınması için geniş ve etkili oranda faal olamamıştır.¹⁴²

Türk Kadın Birliği kongresinin ertesi günü, kongrede Türk Kadın Birliği idare heyetinin seçilmesinde ve dernek yönetiminde yolsuzluk yapıldığı iddiaları ortaya atılmıştır.¹⁴³ Hemen bir hesap inceleme heyeti oluşturulmuş¹⁴⁴ ve gelir-gider

---

¹³⁷ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)**, 21 Haziran 1927, Devre: 2, İctima Senesi: 4, C.: 33, s. 384-386.

¹³⁸ Kenan Bey Türk Kadın Birliği üyelerinden ve birliğin Umur-i Hukukiyye Encümeni üyesi idi. Aynı zamanda Vilayet'in Umur-i Hukukiyye müdürü ve Ticaret Mekteb-i Alisi muallimlerindendi. Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 211.

¹³⁹ "Biraz da Şaka: Hanımlar Mebus Olunca", **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1927, No: 1118, s. 1

¹⁴⁰ "Kadınların Mebusları", **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1927, No: 1113, s. 3.

¹⁴¹ "Kadın Birliği'nde Artık Namzed Göstermeyecekler!", **Cumhuriyet**, No: 1147, 20 Temmuz 1927, s. 2.

¹⁴² İnan, **a.g.e.**, s. 346.

¹⁴³ "Kadınlarla Erkekler Arasından Nasılsa Bir Kara Kedi Geçti: Toplanan Kongre Gayr-i Kanuni midir?", **Milliyet**, 28 Mart 1927, No: 405, s. 1-4.; "Birlik üyesi Saime Eraslan, Taha Toros'a 1950'lerde yazdığı mektupta (yaşamöyküsünde), 'Muhiddin'in yolsuzluklarını' CHF reisine, valiye ve emniyet müdürüne anlattığını açıklıyordu." Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 202. Bu mektubun orijinaline ulaşılammıştır.

¹⁴⁴ "Kadınlar Birliği: Hesabatın Tedkiki İçin Derhal Bir Encümen Toplanıyor, Muadil Nizamname Hükümete Verilmek Üzere", **Milliyet**, 29 Mart 1927, No: 406, s. 3.

dengeinde bir sıkıntı olmadığı ortaya çıkmıştır.¹⁴⁵ Dernek aklanmıştı ancak Nezihe Muhiddin'in bu iddialardan sonra hayatı değişecektir. Sürekli eleştirilere maruz kalan Nezihe Muhiddin geri adım atan açıklamalarda bulunmak yerine hem derneğin usulsüzlük yapmadığını hem de kadınların siyasi haklarını elde etmesi için çalışacaklarını ısrarla söylemeye devam etmiştir. Nitekim Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan Nezihe Muhiddin'in röportajı bunun örneklerinden biridir. Ona göre, nizamnamedeki siyasi haklarla alakalı maddenin değişimi ile ilgili kimsenin eleştiri yapmasına gerek yoktu. Çünkü vatandaşların yarım hakkı olmazdı. Kadınlar da haklarının tamamını istemekte doğal olarak haklıydılar. Bu röportajın sonunda Nezihe Muhiddin, "Biz kadınlar, her hususta erkeklerle boy ölçüşmek istemiyoruz. Sonra hakk-ı siyasiyeyi isti'mal, kadının vazifelerini de haleldâr etmez. Zaten bu hak verilirse de kadın ... bu hakkı alacaktır" demiştir.¹⁴⁶

Hükümet Temmuz ayında Türk Kadın Birliği'nin bir süreliğine kapatılması ve Nezihe Muhiddin'in yargılanması ile sonuçlanacak işlemleri başlatmıştır.¹⁴⁷ 10 Eylül 1927 tarihinde Türk Kadın Birliği'nde arama yapılmış, valilik Nezihe Muhiddin'in birlik kasasından usulsüz olarak 500 lira parayı kendisi için aldığını, birlik binasını kendisine ve ailesine ikametgâh olarak kullandığını, seçimlerde usulsüzlük yapıldığını ileri sürmüştür.¹⁴⁸ Nezihe Muhiddin ise bu iddiaları kabul etmemiş ve istifa etmeyeceğini duyurmuştur.¹⁴⁹ Ancak Türk Kadın Birliği içindeki muhalif kanat 51 imzalı önerge ile 26 Eylül 1927 tarihinde olağanüstü kongre toplayarak Muhiddin'i birlikten ihraç etmiştir.¹⁵⁰ Nezihe Muhiddin'e açılan davalar uzun süre devam etmiştir.

---

¹⁴⁵ "Kadınlar Birliği'nde Hesaplara Bakıldı, Yeni Komisyonlar Yapıldı", **Cumhuriyet**, 2 Nisan 1927, No: 1043, s. 2.

¹⁴⁶ "Kadınların Siyasi Hukuku", **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1927, No: 1058, s. 3.

¹⁴⁷ Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 219.

¹⁴⁸ "Kadın Birliği Niçin Teftiş Ediliyor?", **Milliyet**, 12 Eylül 1927, No: 568, s. 1.; Nezihe Muhiddin "bu usulsüz sarfiyatın nereden çıktığını bir türlü anlayamadım" demiştir". Bkz: "Kadınlar Birliği: Türk Kadınlığı Bihakkın Temsil Edilemiyor", **Milliyet**, 13 Eylül 1927, No: 569, s. 1-2. Birliğin yeni idare heyeti seçimlerinde yolsuzluk olmadığı yapılan inceleme sonucu anlaşılmıştır. Bkz.: "Kadın Birliği: İntihabatta Yolsuzluk Olmadığı Anlaşıldığından Heyet-i İdare Tasdik Edildi", **Milliyet**, 15 Mayıs 1927, No: 451, s. 3.

¹⁴⁹ "Nihayet İstifa Edecek mi?", **Milliyet**, 3 Eylül 1927, No: 559, s. 3.; "Türk Kadınlığı Bihakkın Temsil Edilemiyor", **a.y.**

¹⁵⁰ **Cumhuriyet** gazetesi, Nezihe Muhiddin'in ihracının ardından "Oh diyoruz aman kurtulduk! Artık her gün kusma eğilimi içinde bunalılmaktan kurtulduk." cümlelerini yazmıştır. Yunus Nadi, "Çok Şükür, Kurtulduk!", **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1927, No: 1217, s. 1.; "Kadınlar Nihayet Nezihe Hanım'dan Ayrıldılar", **Milliyet**, 27 Eylül 1927, No: 583, "Kadınlar Birliği'nde Nezihe Muhiddin Hanım'ın İhracına Karar Verildi", **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1927, No: 1223, s. 3.; s. 1-2. Zihnioğlu "...bu olayların,

O, kişisel suçlamaları kabul etmemiştir. Nezihe Muhiddin birlikten ihraç edildikten sonra 1927 yılında valiliğin açtığı davanın ardından Türk Kadın Birliği de Nezihe Muhiddin aleyhinde sahtekârlık ve emniyeti suiistimal gerekçesiyle dava açmıştır.¹⁵¹ Bu dava ise 13 Mayıs 1929 tarihinde TBMM'nin kabul ettiği af kanunu ile düşmüştür.¹⁵²

1.6. Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği'nden Ayrıldıktan Sonraki Faaliyetleri

Cumhuriyet gazetesi Türk Kadın Birliği'nden ihraç edilmesinden ölümüne kadar Nezihe Muhiddin ile ilgili haber yapmayı sürdürmüştür.¹⁵³ 1930 yılında mecliste yeni Belediye Kanunu ile kadınların belediye seçimlerine katılması tartışılmaya başlanmıştır.¹⁵⁴ Bunun üzerine, Kadın Birliği azasından Efzayiş Suat Hanım, İstanbul

---

Türk Kadın Birliği'nin Mart 1927 kongresinde kadınlara siyasal haklar maddesinin tüzüğe eklenmesine hükümetin muhalefetinden kaynaklandığını ileri sürebiliriz. Türk Kadın Birliği'ndeki muhalefetin bu kongreden sonra ortaya çıktığını biliyoruz. Muhalifler açıktan açığa siyasal haklar talebinde bulunmaya karşı olmak yerine, hareketin öncüsü Muhiddin'i karalayarak başkanlıktan uzaklaştırma yolunu seçti. Bu durumda hükümetin Türk Kadın Birliği'ndeki Muhiddin muhalifi grupla birlikte yürüttüğü Kadın Birliği'nden süfretlerin uzaklaştırılması siyasası her yönüyle başarılı olmuştu." demektedir. Zihnioğlu, a.g.e., s. 243.

¹⁵¹ "Nezihe Muhittin Hanım Muhakeme Ediliyor", **İkdam**, 6 Mayıs 1930, No: 11506, s. 2.; "Dün Hasan Tahsin E. İsmindeki birisi şahit olarak dinlenmiş, bu zat seyyar sergi ile gönderilen Kadın Birliği eşyasının satılıp satılmadığından malumatı olmadığını söylemiş, bundan sonra Balmumcu Darülitamından gelen cevap okunmuştur. Bu cevapta Kadın Birliği tarafından mektebe verildiği söylenen 50 liraya dair bir kanıt bulunmadığını bildiriyordu. Bunun üzerine Nezihe Hanım'ın vekili İrfan Emin B. mahkemeye bir gazete vererek 50 liranın mektebe teberru edildiğinin gazetede yazılı olduğunu söylemiştir. Heyeti hakime bundan sonra vekil beyin talebi üzerine sabık Vali Raşit, Sabık Maarif Müsteşarı Sait ve Emin Ali Beylerin şahit olarak celplerine karar vermiştir." "Nezihe Muhiddin H. Aleyhindeki Dava", **Cumhuriyet**, 6 Mayıs 1929, No: 1794, s. 3.

¹⁵² "Nezihe Hanım Davası", **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1929, No: 1815, s. 2.

¹⁵³ Bu dönem içerisinde **Milliyet** gazetesinde Nezihe Muhiddin ile ilgili sadece iki haber başlığına ulaşabildim. Bu haberler 21 Ekim akşamı Türk Kadın Birliği'nin Nezihe Muhiddin için Şehir Tiyatrosu komedi kısmında zengin programlı bir jübile tertip edeceğini bildirmiştir. Bkz.: "Kısa Haberler", **Milliyet**, 2 Ekim 1929, No: 860, s.2.; "Cemiyet", **Milliyet**, 8 Ekim 1929, No: 866, s. 2. Aynı yıl **Yeni Adam** adlı gazete Nezihe Muhiddin'i "bir devrimci, bir önder" olarak tanıtmıştır. Habere göre, Nezihe Muhiddin kendi neslinin birçok insanları gibi çok acı çekmişti. Ancak hiçbir şekilde "devrimcilik töresi"nden ayrılmamıştı. "Nezihe Muhittin Kimdir?", **Yeni Adam**, 6 Kasım 1929, No: 726, s. 3.

¹⁵⁴ **İkdam** gazetesi 1929 yılında Türk kadınına belediye seçimlerine katılma hakkı verileceğini haber yapmıştır. Bu haberde Nezihe Muhiddin'in "Cumhuriyet hükümetinin Türk kadınına gösterdiği bu son nezaketi Türk kadını hiçbir zaman unutmayacaktır. Layihanın meclis tarafından kabul edileceğine şüphe etmiyorum. Bugün meclisten kadınların belediye intihabatına iştiraklerini isteyen hükümetin, yarın

Belediye Meclisi'nde kadın azaların bulunmasını Türk kadınlığının bir zaferi olarak gördüklerini ifade etmiştir. Ancak birliğin eski reisi olan Nezihe Muhiddin'in bunu kendi zaferi olarak gördüğü söylenmekteydi. Çünkü Nezihe Muhiddin birliğin reisi olduğu dönemde bu konuda çok çalışmıştı ve kendisinden sonra birliğe gelen azaların, kadınların henüz oy hakkı sahibi olmalarının zamanının gelmediğini ifade ettiği söylentisi dolaşmaktaydı.¹⁵⁵

Kadınların Cumhuriyet Halk Fırkası'na aza olarak kaydedilmeleri kararı üzerine Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği'ne saldırdığı iddia edilmiştir. Buna göre, Nezihe Muhiddin birliği tembellikle itham etmiş ve Türk Kadın Birliği'nin kadınlar arasında nifak sokmaya sebebiyet verdiğini söylemiştir.¹⁵⁶ Birliğin yeni reisi Latife Bekir ise buna cevap vermiş ve "Hasmın sitemini anlamamak hasma sitemdir" demiştir. Ona göre, Türk Kadın Birliği Nezihe Muhiddin'in malı değildi ve kimse onun mirasına konmamıştı.¹⁵⁷ Nezihe Muhiddin İstanbul'da Cumhuriyet Halk Fırkası'na "ilk olarak kaydedilmek şerefini kazanmış, ancak fırkaya müracaat tarzı uygun olmadığı için" bu teşebbüsü geçersiz sayılmıştı. "Doğrusu bu işlerde Nezihe Muhiddin Hanım'ın talihî yok"tu. Birliğin başındayken o kadar uğraştığı kadının seçme ve seçilme hakkı kendisi reislikten çekildikten sonra verilmişti. O çalışmıştı ancak semeresini başkaları toplamıştı.¹⁵⁸

---

kadınlardan mebus intihap edilmesini de talep edeceğine eminim." dediği yazılmıştır. "Türk Kadınlarına İntihap Hakkı Veriliyor", **İkdam**, 25 Mart 1929, No: 11464, s. 1.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey kadınların belediye seçimlerine katılması ile ilgili şunları ifade etmiştir: "Muhterem efendiler! Bu lâyihanın açık vasıflarından ve inkılâpçı hükümlerinden biri de Türk kadınının Türk erkeği ile zaten müsavi olan şerefli hakkını belediye işlerinde de tamamı ile tayin etmesidir. Türk tarihini her sahasında ve her safhasında erkeğiyle yan yana her fedakârlığı yapan millet ve vatan işlerinde büyük feragatle her mahrumiyete, her cefaya ve her acıya katlanan milletin, vatanın felâket ve saadetlerine aynı hisle iştirak eden büyük kalpli ve yüksek faziletli Türk kadını müşterek eseri olan bu Cumhuriyette elbette ve elbette, kendi evinin işlerinde olduğu gibi belediye işlerinde de temiz ve ciddî mevkiini alacaktır. İstibdat ve cehalet devirlerinden arta kalan kötü ve sakat zihniyetlerin sakil ve sakim mülâhazaların Cumhuriyet ve inkılâbın temiz ve faziletli muhitinde yeri yoktur. Kadınlarımızın yakın senelerde teşriî meclislerde de faziletkâr mevkilerini ihraz edeceklerine şüphe yoktur." **TBMM ZC**, 20 Mart 1930, Devre: 3, İçtima Senesi: 3, C.: 17, s. 24.

¹⁵⁵ "Kadınların Mebusluğu", **Cumhuriyet**, 24 Mart 1930, No: 2112, s. 3.

¹⁵⁶ "Nezihe H. Kadın Birliğine Çatıyor", **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1930, No: 2124, s. 3.

¹⁵⁷ "Dedikodu Büyüdü Nezihe Hanıma Cevap Veriyorlar", **Cumhuriyet**, No: 2128, 9 Nisan 1930, s. 3.

¹⁵⁸ "Talihsizlik!", **Cumhuriyet**, No: 2127, 8 Nisan 1930, s. 3. Bu haberde bahsedilen Nezihe Muhiddin'in müracaat tarzının uygunsuzluğu ile alakalı açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır.; "Nezihe Hanım Dün Fırkaya Kaydedilmek İçin Müracaatta Bulundu", **Milliyet**, 27 Mart 1930, No: 1482, s. 1.

Kadınların belediye seçimine katılımını kutlamak için Türk Kadın Birliği 11 Nisan 1930'da Sultanahmet'te büyük bir miting düzenlemiştir. Türk Kadın Birliği'nin izin vermemesine rağmen mitingde konuşma yapacağı iddiaları kulaktan kulağa dolaşsa da Nezihe Muhiddin mitinge gelmemiştir. Nezihe Muhiddin, "birlik bundan evvel bizde daha kadınların intihap hakkını istemelerinin vakti olmadığını iddia etmişti. ... Bunun için birliğe müracaat etmedik." diyerek neden mitinge katılmadığını açıklamıştır.¹⁵⁹ Bir rivayete göre, Nezihe Muhiddin Sultanahmet meydanından otomobille geçmiş ve "bunların yapacağı miting bu kadar olur" diyerek gitmişti.¹⁶⁰ Daha sonra Nezihe Muhiddin'in yeni bir kadınlar mitingi düzenleyeceği de iddia edilmiş, ancak bu da gerçekleşmemiştir.¹⁶¹

Nezihe Muhiddin'in Serbest Cumhuriyet Fırkası'na katılması Cumhuriyet gazetesi için tam bir alay konusu haline gelmiştir. 25 Ağustos 1930'da bir fıkra aracılığıyla Nezihe Muhiddin'in ihtiraslı bir kadın olduğu ve seçimlerde unutulmak istemediği için yeni fırkaya girdiği ifade edilmiştir.¹⁶² Nezihe Muhiddin Serbest Cumhuriyet Fırkası'na katıldıktan sonra Suat Derviş ile birlikte İstanbul'daki belediye seçimleri için yeni fırka namzetleri lehine semt semt dolaşarak propaganda yapmışlar ve konferanslar vermişlerdi.¹⁶³ Nezihe Muhiddin, 5 Ekim'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Taksim'deki merkezinde bu konferanslarından birini verecekti. Ancak geç ilan edilmesinden dolayı konferansa sadece dört kişi katılmış ve Nezihe Muhiddin orada saatlerce bekledikten sonra Kadıköy'de başka bir konferans vermeye gitmişti. Kadıköy Süreyya Sineması'nda verdiği konferansta Serbest Cumhuriyet Fırkası lehine propaganda yapmış ve fırkanın kadınlara verdiği eşit haklardan bahsederek oy kullanmalarını tavsiye etmişti.¹⁶⁴

¹⁵⁹ "Kadınların İntihap Hakkı", **Cumhuriyet**, 26 Mart 1929, No: 1753, s. 1.

¹⁶⁰ "Kadınların Mitingi", **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1930, No: 2131, s. 1.

¹⁶¹ "Kadınların Fırkaya Müracaatları Devam Ediyor", **Milliyet**, 9 Nisan 1930, No: 1495, s. 3. **Milliyet**'in bu haberine göre, Nezihe Muhiddin "Mevcut Kadın Birliği'ndeki hanımlar cahil ve pis süt ninelere benziyor. Hani bazı süt nineler vardır; bir çocuğu doğmuş olarak alırlar, ona bir parça baktıktan sonra çocuğu benimserler. Bu süt nineler benim öz çocuğumu elimden aldılar." demiştir.; "Kadınların İkinci Bir Mitingi mi?", **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1930, No: 2134, s. 3.

¹⁶² "Fıkra - Doğru Söze Ne Denir?", **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1930, No: 2293, s. 2.

¹⁶³ "İntihap - Namzetler Yarın İlan Ediliyor", **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1930, No: 2303, s. 1.

¹⁶⁴ "Nezihe Muhiddin H. Gazeteciler Arasında", **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1930, No: 2304, s. 2.

Bu sırada Nezihe Muhiddin'in yeni bir cemiyet oluşturacağı söylentileri ortaya atılmıştır. Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği'nin "acınacak halde" olduğunu ve birliğin gayesinin artık belli olmadığını, bu vaziyet karşısında memleket kadınlığının varlığını göstermek ve kadın konusu hakkında bir faaliyette bulunmak üzere "Kadın Varlığı" adında yeni bir cemiyet teşkil etmeye karar verdiği iddia edilmiştir.¹⁶⁵ Ancak Nezihe Muhiddin'in bu dönemden sonraki faaliyetlerine bakıldığında böyle bir cemiyet kurulmamıştır. Zaten hem 30 Kasım 1931'de hem de 10 Haziran 1933'de Nezihe Muhiddin böyle bir düşüncesinin olmadığını ve artık kendi hususi hayatını yaşadığını söylemiştir.¹⁶⁶

Nezihe Muhiddin 1929 yılında ders vermeye başladığı Gazi Osmanpaşa Erkek Orta Mektebi'nden emekli olmuştur.¹⁶⁷ 17 Kasım 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra Nezihe Muhiddin, yakın bir zamanda başka bir fırkanın ortaya çıkmasının gayet doğal olduğunu çünkü tek fırka ile cumhuriyet yönetimi olamayacağını ifade etmiştir.¹⁶⁸ Fırka'nın feshinin ardından Nezihe Muhiddin yine boş durmamıştır. 1931 yılında Türk Kadını adlı kitabını çıkarmıştır. Bu kitap ile uygulamaya koyduğu faaliyetlerini, niyetini, gerçekleştiremediği bazı düşüncelerini ve kendi bakış açısıyla bunları neden yapamadığını anlatmıştır.¹⁶⁹ Kitabını "Büyük Rehber" yani Mustafa Kemal Atatürk'e ithaf etmiştir. Nezihe Muhiddin, kitabının sonuna şu önemli cümleleri yazmıştır:

"Türk Kadın Birliği çalışmasını bozmayarak tam dört yıl verimli bir çaba gösterdi. Aradan geçen bir iki yıl sonra büyük kurtarıcı yeni Türk harflerini kabul ederek millete yeni, büyük, parlak bir yol daha sağladı. Burada kadınlığın şükranı sonsuz ve eşsiz olmuştur. 1927-1928 tarihi Türk kadınının gerçek kurtuluşudur. En cahil bir sınıf halinde kalmış olan kadın okumak mutluluğuna kavuştu. 1930 tarihi Türk kadınının kanun yapma hakkının kabul

---

¹⁶⁵ "Nezihe H. Yeni Bir Cemiyet Yapıyor!", **Cumhuriyet**, No: 2305, 6 Ekim 1930, s. 2.

¹⁶⁶ "Kadın Birliği'nde İhtilaf Çıktı", **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1931, No: 2718, s. 4.; "Nezihe Muhiddin H. İle Bir Hasbihal", **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1933, No: 3265, s. 5.

¹⁶⁷ Emekli olduğu tarih ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamadı.

¹⁶⁸ "Mefsûh Fırkada Tasfiye İşleri", **Cumhuriyet**, 23 Kasım 1930, No: 2352, s. 2.

¹⁶⁹ Nezihe Muhiddin'in bu kitabını daha önceki yazıları ile karşılaştırdığımızda, Zihnioğlu'nun da belirttiği gibi onun gür çıkan sesini duymak zordur. Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 248.

edildiği çok onurlu bir dönüm noktasıdır. Türk kadını, 1923 ve 1926, 1927, 1928-1930 tarihleri için ayrıca kutlama töreni yapmayı asla unutmamalıdır.”¹⁷⁰

Nezihe Muhiddin, daha sonra yeni açılan İstanbul Halkevi Neşriyat Şubesi’nde 38 oyla idare komitesi azası seçilmiştir.¹⁷¹ 5 Aralık 1934 tarihinde kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanındığı kanun yürürlüğe girmiştir. Meclis Türk kadınının bu hakkını 258 oyla kabul etmiştir ve aynı zamanda meclisin yenilenmesi için seçime gidilmesi kararı verilmiştir.¹⁷²

Kadınların ilk kez katıldığı 8 Şubat 1935 tarihli seçimleri¹⁷³ sadece Cumhuriyet Halk Fırkası’nın bulunduğu bir ortamda yapılmıştır. Seçim sonuçlarına göre, seçilmesi gereken 399 Milletvekilinden 17’si kadın olmak üzere, 386 Milletvekili Cumhuriyet Halk Fırkası adaylarından oybirliği ile; 4’ü azınlıklardan olmak üzere 13 bağımsız aday oy çokluğu ile seçilmişlerdir. 1936 yılı başında boşalan milletvekillikleri için yapılan ara seçiminde ise Çankırı Milletvekili olarak seçilen emekli öğretmen Hatice Özgenel ile bu sayı 18’e çıkmıştır. Bu dönemde meclise giren kadın Milletvekilleri şunlardır: Mebrure Gönenç (Afyonkarahisar), Hatı Çırpan (Satı Kadın – Ankara), Türkan Örs Baştuğ (Antalya), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnel (Bursa), Hatice Özgener (Çankırı), Huriye Öniz Baha (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (İstanbul), Ferruh Güpgüp (Kayseri), Bahire Bediş Morova Aydilek (Konya), Mihri Bektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Esmâ Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon), Benal Nevzad İstar Anman (İzmir).¹⁷⁴ İlk kez kadınların da katıldığı Meclis, çalışmalarına 1

---

¹⁷⁰ **Türk Kadını**, s. 163.

¹⁷¹ “Halkevi Neşriyat Şubesi Açıldı”, **Cumhuriyet**, 27 Mart 1932, No: 2834, s. 1.

¹⁷² Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi hakkında meclis görüşmesi için bkz.: TBMM ZC, 5 Aralık 1934, Devre: 4, İçtima Senesi: 4, C.: 25, s. 82-85. “Türk Kadınının Yüksek Hakkı”, **Milliyet**, 6 Aralık 1934, No: 3171, s. 1.; “Ankara Kadınlarının Teşekkürleri”, **Akşam Postası**, 6 Aralık 1934, No: 938, s. 1.; “Teşkilat-ı Esasiye Değiştirildi”, **Kurun (Vakit)**, 6 Aralık 1934, No: 6077, s.1.

¹⁷³ “Saylavlarımız Bugün Seçiliyor”, **Milliyet**, 8 Şubat 1935, No: 3233, s. 1.; “Türk Ulusu Bugün Reyini Veriyor”, **Cumhuriyet**, 8 Şubat 1935, No: 3858, s. 1.; “Yeni Saylavlarımızı Bugün Seçiyoruz”, **Kurun**, 8 Şubat 1935, No: 6139, s. 1.

¹⁷⁴ İsmi geçen kadın milletvekilleri hakkında bilgi için bkz.: Gülizar Çakır Sümer, “**Türkiye’de Kadın Milletvekilleri 1935-1991**”, İnönü Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 1999, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Mart 1935'te başlamıştır. Bu ilk kadın Milletvekillerinin çoğu eğitim ve kültür seviyeleri yüksek kişilerdir. Nakiye Elgün (İstanbul Genel Meclis Üyesi) ve Esmâ Nayman (Adana Meclis Üyesi) ise önceden Belediye azalığına da seçilmişlerdir.¹⁷⁵

Nezihe Muhiddin de 1935 seçimlerinde müstakil İstanbul mebusluğuna adaylığını koymuştur. Nezihe Muhiddin sonucunun yine hüsrana olacağı bu girişimini şu sözlerde anlatmıştır:

“4 senedir Halk Fırkası'na bağlıyım ve prensiplerine tamamen sağdığim. Önder Atatürk 'serbest mebuslar da çıksın, işleri samimi tenkit etsin' dedi. Düşündüm ki ben içlerinden biri olmak itibarıyla daha samimi tenkitler yapabilirim. Mesela bu fırka hükümet işlerinde kendi esas programını tatbik edecek. Bunlar tatbik edilirken memleket işleri ile çok uğraşmış, benim gibi çok samimi bir yurttaşın hususi usulleri vardır. Fırkanın çok samimi, fakat daha olgun ve kendi yönlerinden tenkitlerini yapacak bir unsur olarak namzetliğimi koyuyorum. Program koymayacağım. Çünkü fırkanın programında her şey vardır. Bu memlekette kadınlık için ne lazımsa feragatle hepsini yaptım. 24 senelik mesaim meydanda... Sonra benim muhtelif mekteplerde okuttuğum talebeler var. Hepsine nasıl yurt aşkını verdiğimi herkes bilir.”¹⁷⁶

Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi üzerine 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi, Türk Kadın Birliği ile anlaşarak 18-24 Nisan 1935 tarihleri arasında İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda toplanmıştır.¹⁷⁷ Bu kongreye Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hindistan, Hollanda, İngiltere, İran, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, Jamaika, Lehistan, Macaristan, Mısır, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Suriye, Ukrayna, Yeni Zelanda, Yugoslavya,

¹⁷⁵ Ayten Sezer, “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, (Çevrimiçi) <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-42/turkiyede-ilk-kadin-milletvekilleri-ve-meclisteki-calismalari>, 12 Temmuz 2017.

¹⁷⁶ “Müstakil ve Kadın Namzetler”, **Cumhuriyet**, 6 Şubat 1935, No: 3854, s. 1.

¹⁷⁷ “Dünya Kadınları Bugün Yıldız Sarayı’nda Toplanıyor”, **Cumhuriyet** 18 Nisan 1935, No: 3922, s. 1., “Dünya Kadınlar Birliği Kongresi Başlıyor”, **Kurun**, 18 Nisan 1935, No: 6203, s. 1.; “Kadınlar Kongresi Bugün Açılıyor”, **Milliyet**, 18 Nisan 1935, No: 3299, s. 1.

Yunanistan, Cezayir ve Filistin'den 210 delege katılmıştır. Dünya kadınları Atatürk'ün esaretten kurtardığı Türk kadınına tebrik etmiş, Yeni Türkiye'yi alkışlamıştır. Kongre Atatürk'e bir sevgi ve saygı telgrafı da çekmiştir. Ayrıca bu kadınlar tüm dünya kadınları için hak beraberliği ve insanlık için barış istediklerini ifade etmişlerdir.¹⁷⁸ İtalya ve Almanya'nın silahlanması ve dünyayı tehdit eden yeni bir savaşın yaklaşması sebebiyle, kongrede özellikle "barış" konusu işlenmiştir. 25 Nisan 1935 tarihinde kongre sona ermiştir.¹⁷⁹

12. Uluslararası Kadın Birliği Kongresi'nin sona ermesinin ardından, artık tüm demokratik haklarını elde etmiş olan Türk kadınının herhangi bir birliğe ihtiyacı olmadığı gerekçesiyle Türk Kadın Birliği 10 Mayıs 1935'te kendini feshetmiştir.¹⁸⁰ Nezihe Muhiddin'in bu konu hakkında hükümetin millet arasındaki cinsiyet farklarını, imtiyazlarını birer birer ayıklamaya başladığını ve Medeni Kanun'un kadını erkekle eşit hale getirdiğini söylemiştir. Ona göre, artık kendi cinsini müdafaa edecek bir birliğe gerek kalmamıştı. Artık kadın birliği değil millet birliği vardı. Her milli iş Halk Fırkası'nda görülmeliydi.¹⁸¹

1.7. Nezihe Muhiddin'in Ölümü

Nezihe Muhiddin, romanlarının büyük kısmını birlikten ayrıldıktan ölümüne kadar geçen sürede yazmıştır. Nezihe Muhiddin köşesine çekildiği dönemde her ayın ilk cuma günü kendi evinde çay toplantıları yapmış ve bu toplantılara Şükûfe Nihal,

¹⁷⁸ "Otuz Yurdun Kadınları Dün Toplandılar", **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1935, No: 3923, s. 1.; "Kadınlar Kongresi Dün Açıldı", **Milliyet**, 19 Nisan 1935, No: 3300, s. 1.

¹⁷⁹ "Dünya Kadınları Kongresi İşini Bitirdi", **Kurun**, 25 Nisan 1935, No: 6210, s. 1-4. Kongre ile alakalı her haber gün gün bahsi geçen gazetelerde yayımlanmıştır. Bu konudaki bilgiler bu gazetelerin 18-25 Nisan 1935 tarihli sayılarından alınmıştır.

¹⁸⁰ "Kadın Birliği de Dün Maziye Karıştı", **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1935, No: 3945, s. 1.; "Kadınlar Birliği Dün Kendi Kendini Feshetti", **Tan**, 11 Mayıs 1935, No: 19, s. 2.; "Kadınlar Birliklerini Kapattılar", **Kurun**, 11 Mayıs 1935, No: 6226, s. 3.

¹⁸¹ "Kadın Birliği'ne Artık Lüzum Kaldı mı?", **Milliyet**, 14 Nisan 1930, No: 1500, s. 1.

Zafer Toprak'a göre, barışın kongre gündeminde yer alması Türk Kadın Birliği için beklenmedik bir gelişmeydi. Türkiye farkında olmaksızın müttefiklerin propagandasına alet olmuştu. Tüm Avrupa'nın silahlandığı bir dönemde pasifist tavır almak, barışı savunmak, silahsızlanmadan yana olmak ulusal çıkarlarla bağdaşmayabilirdi. Türk Kadın Birliği'nin 1924 yılında başlayan etkinlikleri 1935 Mayısında Arşulusal Kadınlar Kongresi'nin hemen ardından kendini feshetti. Böylece Türk Kadın Birliği'nin ilk evresi tamamlandı. Bu kendini fesih kararı CHP'nin baskılarıyla alındı. Toprak, **a.g.e.**, s. 495-456.

Hamiyet Hulusi, Semiha Rauf, Samiye Bilhan, Yaşar Nezihe ve bazen de Fatma Aliye'nin katılmıştır.¹⁸²

Nezihe Muhiddin, 10 Şubat 1958 tarihinde İstanbul'da kalp krizi neticesinde vefat etmiştir.¹⁸³ Nezihe Muhiddin'in cenazesi Şişli Camii'nden kaldırılarak Zincirlikuyu Mezarlığı'na kaldırılmıştır.¹⁸⁴

1.8. Nezihe Muhiddin'in Eserleri

Nezihe Muhiddin, 65 yıllık ömrünü çok verimli ve üretken olarak geçirmiştir. Özellikle romanlarının büyük bir bölümünü Türk Kadın Birliği'nden ayrıldıktan sonra yazmıştır. Yaprak Zihnioğlu'nun yayına hazırladığı Nezihe Muhiddin: Bütün Eserleri adlı kitabın ilk cildinde Nezihe Muhiddin'in yazdığı ve ulaşılabilen eserlerinin adları mevcuttur. Nezihe Muhiddin 1911-1944 yılları arasında on altı tane roman kaleme almıştır. Şebab-ı Tebah (Harcanan Gençlik) adlı ilk romanı, o dönemde Muhlis Bey ile evli olduğu için Nezihe Muhlis imzasıyla 1911 yılında Muhtar Halid Kitaphanesi'nde basılmıştır. Daha sonra Benliğim Benimdir! (Sudi Kitaphanesi, 1929), Güzellik Kraliçesi (Resimli Ay Matbaası, 1933), Bozkurt: Küçük Mehmet'in Romanı (Anadolu Türk Kitaphanesi, 1934), İstanbul'da Bir Landru (Numune Matbaası, 1934), Ateş Böcekleri (Hilmi Kitabevi, 1935), Bir Aşk Böyle Söndü (İnkılap Kitabevi, 1939), Çıplak Model (Arif Bolat Kitabevi, 1943), İzmir Çocuğu (Hilmi

---

¹⁸² Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 40.; 1946 yılında **Cumhuriyet** gazetesi, Nezihe Muhiddin'in kardeşi Dr. Faik Muhiddin Adam İzmir'de vefat edince Nezihe Muhiddin'in cenaze sırasında baygınlık geçirdiği yazmıştır: "Dr. Faik Muhiddin Adam'ın Cenazesi", **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1946, No: 7979, s. 3.

¹⁸³ "Nüfus Kütüğü", **Milliyet**, 17 Şubat 1958, No: 2792, s. 3.

¹⁸⁴ "Romancı Nezihe Muhiddin Araz Dün Vefat Etti", **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1958, No: 12052, s. 3. Gazetenin 1. sayfasında Nezihe Muhiddin Araz şeklinde verilmiş, yaptığı birçok faaliyete ve verdiği mücadeleye rağmen kendisinden sadece "romancı" olarak bahsedilmiş, 3. sayfada ise Nezihe Muhiddin Tepedelenligil olarak yazılmıştır. Kaynaklarda Nezihe Muhiddin'in La Paix Hastanesi'nde öldüğüne dair genel bir kanı olsa da bu hastanede Nezihe Muhiddin'in kaydına ulaşılamadığı Zihnioğlu kitabında belirtmiştir. Bu konu hakkında Zihnioğlu ile yapılan görüşmede, bu bilgileri Taha Toros'tan aldığı ve akıl hastanesinde öldüğüne dair elinde başka bir kanıt olmadığı öğrenilmiştir. Bunun dışında, Nezihe Muhiddin'in İzmir Buca Sultanisi müdürelüğünden neden azledildiği hakkında araştırma yapılırken yukarıda değinilen Aydın vilayetinden gelen evrakta Nezihe Muhiddin'in bazı hastalıklı halleri olduğu belirtilmektedir. Bu belge onun akıl hastanesinde öldüğüne kanıt olmayabilir ancak eskiye dayanan bir akıl sağlığı probleminin ilerlemesi sonucu ömrü akıl hastanesinde son bulmuş olabilir.

Kitabevi, 1943), Avare Kadın (Arif Bolat Kitabevi, 1943), Bir Yaz Gecesiymi!.. (Arif Bolat Kitabevi, 1943), Çingiraklı Yılan (Arif Bolat Kitabevi, 1943), Kalbim Senindir!.. (Arif Bolat Kitabevi, 1943), Sabah Oluyor (Arif Bolat Kitabevi, 1943), Gene Geleceksin (Arif Bolat Kitabevi, 1944), Sus Kalbim Sus (Arif Bolat Kitabevi, 1944) adlı romanlarını yayımlamıştır.

Nezihe Muhiddin'in yayımladığı Cenk Ninnisi (Nezihe Muhlis adıyla, Donanma, No: 31-37, Eylül 1912, s. 320-25.), Rüzgarlar Neler Söylüyor?... (Edebiyat-1 Umumiye Mecmuası, No: 76, 13 Temmuz 1918, s. 845-7.), Sühadân (Edebiyat-1 Umumiye Mecmuası, No: 82, 24 Ağustos 1918, s. 951-54.), Meleke-i Sulh ve Heyula-i Harb (Edebiyat-1 Umumiye Mecmuası, No: 90, 19 Teşrinievvel 1918, s. 1073-1074.), Hayatın Acısını Nasıl Duydum? (Âti, No: 216, 7 Ağustos 1918, s. 2.), Karanlık Yollar (Edebiyat-1 Umumiye Mecmuası, No: 87, 28 Eylül 1918, s. 1032-1033.), Ümit ve İntizar (Edebiyat-1 Umumiye Mecmuası, No: 88, 5 Teşrinievvel 1918, s. 1047-1049.), İstanbul'da Bir Mahallenin Sabah Levhaları (Edebiyat-1 Umumiye Mecmuası, No: 89, 12 Teşrinievvel 1918, s. 1062-1064.), Nevmedi (Edebiyat-1 Umumiye Mecmuası, No: 93, 9 Teşrinisani 1918, s. 1125-1126.), Türbedarın Gelini (Resimli Şark, No:18, Haziran 1932, s. 10-11.), Gönül bu ya... (Resimli Şark, No: 20, Ağustos 1932, s. 17-18.), Ya Rabbi! Mümin kullarının kalbine sen merhamet sun... (Resimli Şark, No: 21, Eylül 1932), s. 13.), Bir Şüphenin Azabı (Resimli Şark, No: 26-27, Şubat/Mart 1933, s. 15-17/13-15.), Haydudun Sonu (Anadolu Türk Kütüphanesi, 1934.), Kevser Nine (Anadolu Türk Kütüphanesi, 1934.), Perili Evin Esrarı (İstanbul Maarif Kütüphanesi, 1934.), Bir Hatıra (Boğaziçi, No: 7, Nisan 1937, s. 12-15.), Kanlıkavak Efsanesi (Boğaziçi, No: 9, Haziran 1937, s. 24-26.), Dört Kardeşler (Boğaziçi, No: 12, Eylül 1937, s. 22-24.), Boğaziçi'nde Mehtap (Boğaziçi, No: 17, Şubat 1938, s. 15-16.) adlı hikayeleri mevcuttur.

Nezihe Muhiddin dönemin çeşitli gazete ve dergilerinde kadınlık, içtimaiyat ve siyaset konularında hitabe ve konferansının yanı sıra birçok makale yayımlamıştır: Hitabe (Nezihe Muhlis adıyla. 1913), Konferans, (Nezihe Muhlis adıyla. Kadınlar Dünyası, No: 3, 6 Nisan 1913, s. 3-4.), Mektup (Nezihe Muhlis adıyla. Kadınlar Dünyası, No: 6, 9 Nisan 1329 (1913), s. 1-2.), Bir Mütalaa (Nezihe Muhlis adıyla. Kadınlar Dünyası, No: 14, 17 Nisan 1913, s. 2.), Kıymettar Bir Teşvik (Nezihe Muhlis

adıylı. Kadınlar Dünyası, No: 15, 18 Nisan 1913, s. 1-2.), Mesail-i Hayatiyeden (Âti, No: 272, 9 Teşrinievvel 1918, s. 2.), Türk İrkı ve Adem-i Merkeziyet (Âti, No: 291, 28 Teşrin-i Evvel 1918, s. 4.), Felaketlerin Esbab-ı Hakikiyesi (Âti, No: 303, 11 Teşrin-i Sani 1918, s. 4.), İzzetinefsimize Hürmet Bekleriz (Âti, No: 316, 24 Teşrin-i Sani 1918, s. 3.), Tevzirat Devam Ediyor (İleri, No: 631, 12 Teşrin-i Evvel 1919, s. 4-5.), Türk Kadınının Hakkı (Vakit, No: 1967, 4 Haziran 1923, s. 2.), Türk Kadını ve Barlar (İleri, No: 2038, 23 Teşrinievvel 1923, s. 2.), Kadın Yolu'nun Şiarı (Kadın Yolu, No: 1, 16 Temmuz 1925, s. 2.), Analık Vazifeleri: Çocuklarımızı nasıl büyütmeliyiz? (Kadın Yolu, No: 1, 16 Temmuz 1925, s. 7-8.), Cumhuriyet'in Türk kadınlığı Üzerine Feyzi (Kadın Yolu, No: 2, 23 Temmuz 1925, s. 18.), Çocuklarımız Bakımsızdır (Kadın Yolu, No: 2, 23 Temmuz 1925, s. 20-22.), Kadınlar ve Tayyare İanesi (Kadın Yolu, No: 3, 30 Temmuz 1925, s. 2-3.), Memleket İşlerinde Vahdet (Türk Kadın Yolu, No: 5, 13 Ağustos 1925, s. 2.), Köylerde Hastalıkları Nasıl Tedavi Ediyorlar? (Türk Kadın Yolu, No: 5, 13 Ağustos 1925, s. 8-9.), Affeden En Büyük İnsandır (Türk Kadın Yolu, No: 6, 20 Ağustos 1925, s. 2.), Cumhuriyet'in Yaratıcı Kudreti (Türk Kadın Yolu, No: 8, 15 Eylül 1925, s. 2.), Gazi'mize Kavuşurken (Türk Kadın Yolu, No: 9, 6 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.), Dünya Kadınlığı Çalışıyor (Türk Kadın Yolu, No: 19, 15 Eylül 1926, s. 2.), Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız (Türk Kadın Yolu, No: 20, 1 Teşrin-i Evvel 1926, 2.), Kurtuluş Bayramımız (Türk Kadın Yolu, No: 21, 15 Teşrin-i Evvel 1926, s. 2.), Kadınlar Ayyaşlıktan Tiksinimelidir (Türk Kadın Yolu, No: 24, 15 Kanun-ı Evvel 1926, s. 1-2.), Balolarda Kadın Kıyafeti (Türk Kadın Yolu, No: 25 1 Kanun-ı Sani 1927, s. 2-3.), Cumhuriyet Kadını (N. M. Rumuzuyla. İkdam, No: 11480, 10 Nisan 1929, s. 6.), Türk Kadınları Mebus Olmak İstiyorlar (N. M. Rumuzuyla. İkdam, No: 11493, 23 Nisan 1929, s. 4.).

Nezihe Muhiddin sanat ve edebiyat üzerine Hüseyin Rahmi Bey'in Yeni Romanları Etrafında (Âti, No:184, 3 Temmuz 1918, s. 2.), Hüseyin Rahmi Beyefendi'ye (Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası, No: 79, 3 Ağustos 1918, s. 901-903.), Galatasaray Yedinci Resim Sergisi Münasebetiyle (Türk Kadın Yolu, No: 4, 6 Ağustos 1925, s. 2.) ve Süleyman Nazif Bey'den Birkaç Hatıra (Türk Kadın Yolu, No: 26, 15 Kanun-ı Sani 1927, s. 3.) başlıklı yazılarını yayımlamıştır.

Nezihe Muhiddin'in 1931 yılında yayımlamış olduğu Türk Kadını adlı bir kitabı mevcuttur. Bütün bu eserlerinin yanı sıra, Nezihe Muhiddin Peri Mağarası" (1934) adlı bir masal yazmış ve edebiyat alanında yabancı dillerden birçok yazıyı tercüme etmiştir. Ayrıca, Türk Kadın Yolu'nun 27. ve 28. sayılarında yayımlanmış olan "Gamlı Gönüller" adlı piyesi ve Resimli Şark'ta yayımladığı "O Yeşil Gözler Benden Ne İstemişlerdi?" adlı hikayesi yarım kalmıştır. Türk Kadın Yolu'nun bazı sayıları bulunamadığından dolayı Nezihe Muhiddin'in 1-26. sayıları arasında tefrika ettiği "Hasret" adlı romanının tamamına ulaşamamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK KADIN YOLU DERGİSİ VE ÖZELLİKLERİ

2.1. Türkiye’de Kadın Dergilerinin Cumhuriyet Dönemine Kadar Olan Tarihsel Gelişimi

Kadınların kendilerini, sorunlarını ve isteklerini anlatabilmeleri ilk kez 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra basın yoluyla gerçekleşmiştir. Tanzimat döneminde erkeklerin çıkardıkları gazete ve dergilere şikâyet ve okuyucu mektupları ulaştıran kadınlar, Meşrutiyet ile birlikte daha gür bir sesle haklarını ve toplumda eşitlik istediklerini dillendirmişlerdir. O zamana kadar daha çok kadının kültürel konularda gelişimi, moda, eğitim, el ve ev işleri konularında yazılar yayımlayan dergilerin aksine Meşrutiyet’in getirdiği hürriyet ortamı sayesinde çeşitli gazete ve dergiler aracılığıyla kadın hakları ile alakalı yazılar yazılmaya başlanmıştır. Kadınlar dönemin gazetelerinde, bazı gazetelerin kadınlar için ayırdıkları sayfalarda, eklerde ve özellikle kadın dergilerinde yazdıklarıyla daha fazla görünür olmaya ve kendi haklarını kendileri müdafaa etmeye çabalamışlardır. Osmanlı basınında kadın dergiciliğini ilk başlatanlar ise toplumun aydın erkekleridir.¹⁸⁵

1868 yılında Ali Raşit tarafından çıkarılan Terakki gazetesi kadın mektuplarını yayımlamıştır.¹⁸⁶ Yayım tarihi açısından ilk kadın dergisi sayılabilecek Terakki-i Muhadderât 1869 yılında yine Ali Raşit tarafından haftalık olarak, “Muhadderât (Müslüman kadınlar) içindir” alt başlığıyla 48 sayı olarak çıkmıştır. Terakki-i Muhadderât, dönemi ve kadınının durumunu eleştiren yazılar yayımlamıştır. Dergide özellikle kadınlardan gelen çeşitli mektuplar geniş yer tutmuştur.¹⁸⁷

---

¹⁸⁵ Çakır, **a.g.e.**, s. 60.

¹⁸⁶ “Lakırdı Lakırdıyı Açar”, **Terakki**, 13 Şubat 1869, No: 83, s. 3-4.; “Üç Hanım”, **Terakki**, 17 Mart 1869, No: 104, s. 3-4.

¹⁸⁷ Serpil Çakır dergilerin “ilk” olmalarıyla alakalı şunları ifade etmektedir: “Burada “ilk” kelimesine dikkat etmek gerek. Çünkü farklı tarihlerde çıkmış olsalar da kadın dergileri, çıkışlarında genellikle kendilerini “ilk” olarak tanıtmıştır. Bu nedenle dergi tarafından vurgulansa bile böyle bir tanıma itibar edilmemeli, öncesi araştırılmalıdır.” Çakır, **a.g.e.**, s. 62.

1875 yılında kadınlara yönelik olarak Vakit Yahud Mürebbi-i Muhadderât adlı dergi yayın hayatına başlamış ve toplamda 8 sayı çıkmıştır. Diğer bir dergi yine 1875 yılında haftalık çıkan ve 30 sayıya ulaşan Ayine isimli dergidir. 1880’de Aile dergisi, 1883’te Mahmud Celaleddin Bey tarafından İnsaniyet, yine 1883 yılında başyazarı Cafer isimli bir kişi olan Hanımlar dergisi çıkarılmıştır.¹⁸⁸

Sahibinin Arife isimli bir kadın olduğu ve yalnızca kadınların çıkardığı ilk yayın olan Şükûfezâr (Çiçek Bahçesi) adlı dergi 1886 yılında yayımlanmıştır. Bu derginin yayın hayatına başladığı tarih, kadın konusunun Batılılaşma ve toplumun kadın-erkek tüm unsurlarıyla ilerlemesi bağlamında konuşulmaya başladığı, kadınlara yönelik ilk birkaç yayının çıktığı ve 1870’de açılan Darümuallimat mezunlarının çoğalmaya başladığı zamana denk gelmiştir.¹⁸⁹

Yazıları haftalık politika haberleri, yurtiçi ve yurtdışı haberler, edebiyat, terbiye, ahlak, fen, fıkra, bilmece, tefrika gibi konu başlıklarına ayırmayı ilk defa 1887 yılında yayıma başlayan Mürüvvet dergisi gerçekleştirmiştir. II. Abdülhamit’in desteğini ve teşvikini alan bu dergi kadınların kültürel düzeylerini artırmayı ve dünya kadınlarından haberdar etmeyi amaçlamıştır. Nigar bint-i Osman, Leyla (Saz)¹⁹⁰ ve Fitnat Hanım¹⁹¹ gibi edebiyatçı kadınların isimlerine ilk kez bu dergide rastlanmıştır. 1889 yılında tek sayı olarak çıkan Porça Bohçası isimli dergiyi Hadice Semiha ve Rabia Kamile Hanımlar, diğer kadın dergileri gibi, kadının kültürel düzeyini artırmak ve ev idaresi hakkında bilgilendirmek amacıyla yayımlamışlardır.¹⁹²

1 Ağustos 1895 tarihinde başyazarı kadın olan ve yazı kadrosunun çoğunluğunu kadınların oluşturduğu Hanımlara Mahsus Gazete yayın hayatına girmiştir. Hanımlara Mahsus Gazete 1908’e kadar 13 yıl boyunca çıkmış ve 612.

¹⁸⁸ **Vakit Yahud Mürebbi-i Muhadderat**’ın sahibi Filib, sahib-i imtiyaz vekili Lütfü’dür. **Ayine**’yi çıkaran Mustafa, sahib-i imtiyaz vekili Mahmud Hamdi’dır. Çakır, **a.g.e.**, s. 62-63.

¹⁸⁹ Aynur Demirdirek, **Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi**, Ankara, Ayizi Yayınları, 2011, s. 17.

¹⁹⁰ Leyla Saz 1850-1936 yılları arasında yaşamış şair ve müzisyen Türk kadınıdır. 200 kadar şarkıya imza atmıştır. Leyla Saz hakkında detaylı bilgi için bkz.: Leyla Saz, **Anılar**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları Yayınevi, 2000.; Tuba Yazıcıoğlu, **“Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Leyla Saz ve Eserlerinin Sosyolojik Analizi”**, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2011, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

¹⁹¹ Zübeyde Fitnat Hanım 18. yüzyılın divan şairidir. **Divan-ı Fitnat** adlı bir eseri vardır. Detaylı bilgi için bkz.: Ömer Faruk Akün, “Fitnat Hanım”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, C.: 13, 1996, s. 39-46.

¹⁹² Çakır, **a.g.e.**, s. 65-66.

sayısına ulaşabilmiş en uzun soluklu kadın dergisidir. Fatma Aliye, Emine Semiye¹⁹³, Şair Nigar Hanım gibi dönemin aydın kadınlarının eserlerini kamuoyuna tanıtmasının yanı sıra, modernleşmeci erkek aydınların kadın söylemini de gösteren bir dergi olma özelliğine sahiptir.¹⁹⁴ Ayrıca Malumat Mecmuası'nın eki olarak haftada bir defa olmak üzere toplamda 27 sayılık Hanımlara Mahsus Malumat adlı başka bir dergi yayımlanmıştır. 1906'da Kırım'da Tercüman gazetesinin sahibi İsmail Gaspıralı¹⁹⁵, gazetesine ek olarak Âlem-i Nisvan isimli bir dergi çıkarmıştır. Bu dergi, Kafkasya'da yaşayan Müslüman kadınlara yönelik olarak çıkarılmıştır.¹⁹⁶

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanının ardından çıkan ilk dergiler Demet, Mehasin ve Kadın adlı dergilerdir. Demet, kadınların ilk kez siyasi makalelerle tanıştığı dergi olma özelliğine sahiptir. Demet'in yazı kadrosunda Celal Sahir, Mehmet Akif, Mehmet Emin, Selim Sırrı, Halide Edip, Nigar bint-i Osman gibi ünlü yazarlar mevcuttur. Müdürü ve başyazarı Mehmet Rauf olan Mehasin, renkli ve resimli olarak yayımlanan ilk kadın dergisidir. Bu dergide Demet'te yazan bazı yazarların yanı sıra, Emine Semiye, Münevver Asım, Şükûfe Nihal¹⁹⁷ gibi isimler de yer almıştır. Kadın,

---

¹⁹³ Emine Semiye 1864-1944 yılları arasında yaşamıştır, Fatma Aliye'nin kız kardeşidir. Emine Semiye Hanım öncü Osmanlı kadınları arasındadır. Türk kültürü, medeniyeti ve edebiyatı tarihinin ilk kadın politikacı, gazeteci, öğretmen, hikâyeci ve romancıları arasındadır. İttihat ve Terakki Partisi'nin Selanik'te kadınlar kolu başkanlığını yapmıştır. Hizmet-i Nisvan ve Şefkat-i Nisvan isimli kadınları toplumsal hayata katmayı hedefleyen iki dernek kurmuştur. Roman, hikâye, hatırat, bilimsel kitap yanında çeşitli gazete ve dergilerde çok sayıda makale kaleme almıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Şahika Karaca, “**Emine Semiye Hayatı-Fikir Dünyası-Eserleri**”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2010, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

¹⁹⁴ Çakır, a.g.e., s. 67.

¹⁹⁵ İsmail Gaspıralı 1851 yılında Kırım'da doğmuştur. 1872'de Kırım'dan ayrılıp Paris'e gitmiştir. 1874 yılının sonlarında İstanbul'a gelmiştir. Gaspıralı, Osmanlı askeri okuluna kaydolmak üzere başvurularında bulunmuştur. Ancak başvurusu ile ilgili herhangi bir dönüş yapılmamış ve 1875'de Kırım'a dönmüştür. 1878 yılında ise Bahçesaray Belediye Başkanlığı görevini almış ve dört yıl bu görevde kalmıştır. İsmail Bey, 10 Nisan 1883 tarihinde **Tercüman** gazetesinin ilk sayısını neşretmiştir. Kültürel birlik ideali olan Gaspıralı için dil meselesi önemli olmuştur. Dilde birlik fikri ile ortak bir Türkçeyi hedeflemiş bunun için Osmanlı Türkçesi'ni uygun görmüştür. Lisan-ı Umumi adını verdiği dil birliği ile toplumsal, kültürel bir altyapının oluşturulması gerektiğine inanmıştır. İsmail Gaspıralı, Müslümanları bir araya getirmek için Milletlerarası Müslüman Kongresi düzenlemek istemiş ve Kahire'yi uygun merkez olarak görmüştür. Ancak bu kongre gerçekleşmemiştir. 11 Eylül 1914'te Bahçesaray'da vefat etmiştir. Aslı Samur, “**Meşrutiyet Döneminde İki Gazeteci Eğitimci Ahmed Mithat ve İsmail Gaspıralı'nın Eğitim Görüşlerinin Karşılaştırılması**”, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi, Denetimi, Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı, 2014, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 21-27.

¹⁹⁶ Ziyad Ebüzziya, “Alem-i Nisvan”, **DİA**, C.: 2, 1989, s. 362-363.; Sağlık Şahin, “İsmail Gaspıralı, Türk Kadını ve Alem-i Nisvan Dergisi”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi İsmail Bey Gaspıralı Özel Sayısı, (Çevrimiçi) <http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/51-1142014-707.php>, 13 Temmuz 2017.

¹⁹⁷ Şükûfe Nihal 1896-1973 tarihleri arasında yaşamıştır. Darülfünun'dan mezun olan ilk kadın unvanına sahiptir. Ayrıca liselerde öğretmenlik yapan ilk Türk kadındır. Şükûfe Nihal, **Mahasin**,

Selanik'te çıkan ilk kadın dergisi olmuştur. Kadın'da Abdullah Cevdet, Abdülhak Hamit, Mehmet Emin, Celal Sahir gibi siyaset ve edebiyat dünyasından tanınmış isimlerin yazıları mevcuttur. 1911'de İstanbul'da yine Kadın adıyla yayımlanan bir dergi mevcuttur.¹⁹⁸

Ulviye Mevlan¹⁹⁹ Kadınlar Dünyası isimli dergiyi kesintili olarak 1913-1921 yılları arasında çıkarmış ve bu dergi dönemin önemli kadın dergilerinden biri olmuştur.²⁰⁰ Kadınlar Dünyası'nın bütün yazarları kadındır ve dergi sadece kadınlara açık olmayı ilke olarak kabul etmiştir. Bu dergilerin dışında, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar, 1911'de çıkarılmaya başlanan Musavver Kadın, 1913-1918 arasında önce Mehmet Asaf daha sonra Ahmet Cevdet'in 30 sayı olarak çıkardığı Hanımlar Alemi, Ulviye Mevlan'ın eşi Rifat Mevlan'ın 1913'te yayımladığı Erkekler Dünyası²⁰¹, 1914-1915 arasında 4. sayıdan itibaren adı Osmanlı Kadınlar Alemi olarak değiştirilen Kadın Alemi, 1914'te Seyyale, yine 1914 yılında Siyanet, 1915-1916 arasında müdürü Süleyman Tevfik ve başyazarı Nigar Hanım olan Kadınlık, Emine Seher'in müdürlüğünü yaptığı Kadınlık Hayatı, Ahmet Edib Bey tarafından 1926'da çıkarılmaya başlanan Bilgi Yurdu Işığı, müdürü Hadice Refik olan Genç Kadın, Ahmet Hilmi'nin kurduğu 1918'de yayımlanmaya başlayan Türk Kadını, İnci, Hanım, Süs, Firuze, Kadınlar Saltanatı, Ev Hocası gibi isimler taşıyan birçok kadın dergisi mevcuttur.²⁰²

Çalışmamızın temel konusu olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra çıkarılmaya başlanan Türk Kadın Yolu, Cumhuriyet tarihinde yayın hayatına

---

Kadınlık, Talebe Defteri, Türk Kadını, İfham, Süs, Kadın Yolu, Yeni Türk Mecmuası, Cumhuriyet, Yeni Türk, Tan, Türklük, Kadın Gazetesi, Türkiye İktisat Mecmuası, Aile, Yeni İstanbul, Zaman, Vakit, Resimli Ay, Deniz, Son Posta, Yeni Nesil, Dergâh, Haftalık Gazete, Şair, Şair Nedim, Güneş, Firuze gibi süreli yayınlarda yazılar yazmıştır. Salih Dizdar, “Şükûfe Nihal'in Romanları ve Romancılığı”, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 2014, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

¹⁹⁸ Çakır, a.g.e., 77-79.; Demirdirek, a.g.e., s. 26-41.

¹⁹⁹ Nuriye Ulviye Mevlan (Civelek), 1893-1964 arasında yaşamıştır ve Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin kurucusu ve aynı zamanda bu derneğin yayın organı olan **Kadınlar Dünyası** adlı gazetenin de sahibidir. Detaylı bilgi için bkz.: Mithat Kutlar, **Ulviye Mevlan: Yaşamı ve Düşünceleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, 2008, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

²⁰⁰ **Kadınlar Dünyası**'nın ayrıntılı incelemesi için bkz.: Çakır, a.g.e., s. 133-417.

²⁰¹ **Erkekler Dünyası**'nın kütüphanelerde sadece 1. sayısı mevcuttur. Kapağında “Sahifemiz kadr ü kıymetini, ilim ve fen ve edebî ulviyetini takdir eden münevver Osmanlı gençleri âsârına küşadedir” ibaresi bulunur. Bkz.: **Erkekler Dünyası**, 19 Ocak 1914, No: 1.

²⁰² Çakır, a.g.e., s. 80.

giren ilk kadın dergisi olma özelliğini taşımaktadır. Sahibi ve başyazarı Nezihe Muhiddin olan Türk Kadın Yolu 1925-1927 yılları arasında toplamda 30 sayı olarak çıkarılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanına kadar çok sayıda kadın dergisi çıkarılmıştır. Hanımlara Mahsus Gazete ve Kadınlar Dünyası dışındaki dergiler genellikle kısa soluklu olmuştur. Bunun sebebi, Türk kadınının alışılmış rolünün dışına çıkmasının toplum tarafından yadırganması olduğu düşünülebilir. Ayrıca o dönemlerde okuma-yazma oranının çok yüksek olmaması da bir etken olabilir. Kısa ömürlü gazete ve dergilerin sadece kadın yayımlarına özgü olmadığı ve Meşrutiyet'ten sonra yayın hayatına başlayan birçok gazete ve derginin de kısa zamanda kapanmış olduğu bilinmektedir.²⁰³ Türk kadını, Balkan ve I. Dünya Savaşları ve Milli Mücadele yıllarında daha çok vatan müdafaası ve kurtuluş çareleri üzerine yazılar kaleme almıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra demokrasi ve cumhuriyet bağlamlarında kadınların hak ve özgürlüklerine, kadın ve erkek arasındaki eşitlik/eşitsizlik durumuna, özellikle siyasal haklar konusuna önem vermiştir. Bu konularda mücadele veren ve içeriğini bu çerçevede oluşturan dönemin ilk ve en iyi örneği Türk Kadın Yolu dergisidir.

Kadın dergilerinin artış gösterdiği II. Meşrutiyet döneminden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan dönem içerisinde, kadın dergileri daha çok Türk kadınının kendini tanıtmaya çalışması olarak görülebilir. Türk kadını toplumsal hayatın bir parçası olma isteğini çıkarmış olduğu bu dergiler sayesinde duyurmaya çalışmıştır. Ayrıca kadın dergileri, aile ve ev yaşantısı dışında herhangi bir tecrübesi bulunmayan kadınların kültürel gelişimi için önemli birer araç konumundaydı. Daha sonra muhtevası ve mahiyeti değişen bu dergiler, kadınlar için siyasal konulara müdahil olma fırsatı da vermekteydi. Dönemin önemli siyasal, ekonomik ve sosyal konuları hakkında görüş bildirebilmişler ve önceden olmadığı şekilde kadın yazarlar herkes tarafından okunmuşlardır. Bunların yanı sıra, bu dergiler sayesinde kadınlar istedikleri hakları yüksek sesle ifade edebilmişler ve savunabilmişlerdir. Sonuç olarak, bahsettiğimiz dönemde kadın dergileri Türk kadınının yıllarca biriktirdiği özlemleri ve isteklerinin dışavurumunu gerçekleştirilebildiği birer vasıta konumundaydı.

---

²⁰³ Demirdirek, a.g.e., s. 63.

2.1.1. Türk Kadın Yolu ve Siyasi Çevreler

Nezihe Muhiddin, Türk Kadın Yolu'nu 16 Temmuz 1925 tarihinde çıkarmaya başladığında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin başından Şeyh Said İsyanı geçmişti ve ülkede sıkı bir yönetim uygulanmaktaydı. 13 Şubat 1925 yılında Doğu'da patlak veren bu isyan 15 Nisan'da tamamen bastırılabilmişti. Bu dönem içinde, 4 Mart'ta Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edilmiş, biri Ankara'da diğeri Diyarbakır'da olmak üzere iki İstiklal Mahkemesi kurulmuş, suçlu bulunanlar idam edilmişti.²⁰⁴ Birçok gazete kapatılmış ve gazeteciler yargılanmıştı. 6 Mart'ta Tevhid-i Efkar, İstiklal, Telgraf, Şebilürreşad ve 14 Nisan'da Tanin gazeteleri kapatılmıştı. Vatan gazetesi yeni rejimi destekleyen yayınlar yapması sebebiyle önce kapatılmamış ancak bir süre sonra Vatan ve Vakit gazeteleri de kapatılmış, sahip ve yazarları İstiklal Mahkemelerinde yargılanıp tutuklanmışlardı. İzmir'de Sada-i Hak, Trabzon'da İstikbal ve Kahkaha, İstanbul'da Press de Suar ve Aydınlık gazeteleri kapatılan diğer gazetelerdi.²⁰⁵ Haziran 1926'da Mustafa Kemal'e bir suikast girişiminde bulunulması ortamın daha fazla gerilmesine sebep olmuştu.²⁰⁶ Böyle bir ortamda yayın hayatına başlayan ve 1927'ye kadar varlığını devam ettirebilen Türk Kadın Yolu, özellikle kadının siyasi haklarını savunma konusundaki yazılarında daha dikkatli davranmış ve konunun fazla üstüne gidememişti. Nezihe Muhiddin, Şeyh Said İsyanı'nı "irticain can çekişirken kıpırdanması" olarak nitelemiştir. Cumhuriyet'in "kudretli eli, uzaması muhtemel bu ihtizarı" kısa kesmişti ve artık yeni Türkiye'nin önünde hiçbir engel kalmamıştı.²⁰⁷

Derginin yayın kadrosu her fırsatta Mustafa Kemal Paşa'yı öven yazılarla veya resimlerle onun yaptıklarından ve yapacaklarından şüpheleri olmadığını, onu her daim desteklediklerini göstermişlerdir. Belki de bu sayededir ki, daha önceden Kadınlar Halk Fırkası'nı kuran ve kadının siyasi haklarını kazanması için elinden geleni yapmaya niyetli olan Nezihe Muhiddin'in çıkardığı bu dergi, Şeyh Sait İsyanı'nın

²⁰⁴ Durmuş Yalçın v.d., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Ankara, ATAM, 2010, s. 52-56.

²⁰⁵ Nurşen Mazıcı, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C.: 5, S.: 18, 1996, s. 140.

²⁰⁶ Cemal Avcı, "İzmir Suikastı", (Çevrimiçi) <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-28/izmir-suikasti-2>, 1 Eylül 2017.

²⁰⁷ Nezihe Muhiddin, "Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerine Feyzi", **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 18.

ardından kapatılan yayınlar arasına girmemiştir. Hatta dergi bazen hükümet tarafından destek bile gördü. Nitekim Maliye Nezareti, Kadın Yolu mecmuasının bir senelik ithal edeceği kağıdın gümrük vergisinden muaf tutulmasına dair bir karar vermişti.²⁰⁸

Yine Nezihe Muhiddin, Maarif Vekaleti'ne dergi adına şahsen başvurmuş, tüm imkansızlıklara rağmen dergiyi çıkarmaya çalıştıklarını ancak dergiyi çıkarmaya devam ettirmek için yardıma ihtiyaçları olduğunu yazmıştır. Maarif Vekaleti de Nezihe Muhiddin'den, incelenmek üzere derginin o zamana kadar çıkan tüm nüshalarını istemiştir.²⁰⁹ Belgelerin bu konuda bir devamı bulunmadığından vekaletin dergiye yardım edip etmediği anlaşılamamaktadır. Ancak bu yardım talebinin ardından dergi Nezihe Muhiddin'in Eylül 1927'de Türk Kadın Birliği'nden ihraç edilmesine kadar basılmaya devam etmiştir.

2.2. Türk Kadın Yolu Dergisinin Adı, Amacı ve Fiziki Özellikleri

2.2.1. Türk Kadın Yolu'nun Adı ve Amacı

16 Temmuz 1341 (1925) tarihinde yayın hayatına giren²¹⁰ Kadın Yolu'nun adı 3. sayıdan itibaren, derginin Türk Kadın Birliği'nin hususi yayını haline gelmesiyle birlikte Türk Kadın Yolu oldu. Nezihe Muhiddin, "Kadın Yolu, Türk kadını memleket menafinin kendisini davet ettiği mefkurevi hedefe isal edecek (ulaştıracak) bir şehrah (anayol) olacak ve bu yolun yine kadın elleriyle açılması bunun kıymetini tebellür ettirecektir (ortaya çıkaracaktır)" şeklindeki ifadelerle hem dergiye neden bu adı verdiğini hem de derginin amacını anlatmıştır.²¹¹ Ayrıca, derginin 2. sayısında

²⁰⁸ İstanbul'da yayımlanan Kadın Yolu Dergisi'nin ithal edeceği kağıdın gümrük vergisinden istisnası hakkında kararname, **BCA**, Dosya Ek: 149-132, Yer No.: 30-18-1-1, 16.09.1925.

²⁰⁹ Nezihe Muhiddin İmzalı Kadın Yolu Mecmuasının Maarif Vekaleti'nden Yardım Talebi, **BCA**, Yer No: 45-233-8, Fon Kodu: 180-9-0-0, 29.07.1926.

²¹⁰ Taha Toros arşivinden edinilen bilgiye göre, Nezihe Muhiddin Türk Kadın Yolu dergisini Hariciye Vekaleti'nin yardımlarıyla çıkarmıştır. Bkz.: "Latife Bekir Çeyrekbaşı ile Türk Kadın Birliği", **Şehir Üniversitesi E-Arşiv - Taha Toros Arşivi**, Dosya No: 17A, (Çevrimiçi) <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/16959>, s. 15, 14.02.2016. Ancak Nezihe Muhiddin bu dergiyi kendi maddi imkanlarıyla çıkarmaya başladığını söylemiştir. **Türk Kadını**, s. 30.

²¹¹ Nezihe Muhiddin, "Kadın Yolu'nun Şiari", **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 2.

Nezihe Muhiddin'in yazdığı Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerine Feyzi adlı makalesinde Kadın Yolu'nun gayesi hakkında şunları yazmıştır:

“Kadın Yolu vaziyetimizin şu fevkalade müsaadekârlığından istifade ederek meydana intişara (yayın alanına) çıktı. Gayesi, Türk kadınının inkişafında mütevazı ve gayur (çalışkan) bir yardımcı olmaktır. Maksadımız, manasız ve müfrit bir süfrajelik değildir. Türk kadınının, tam bir vatandaş mertebesine çıktığını görmektir. İnkılabın ve Cumhuriyet'in feyzi ile, kanunlarımız ve müessesat-ı medeniye ve ictimaiyemiz, bu prensipleri dahilinde hayırlı ve mesut bir tebeddüle (değişime) uğrarken, bu uğurda Kadın Yolu'nun da naçiz bir hizmeti olursa kendimizi bahtiyar addedeceğiz. Bize, bu basit tahavvülü (dönüşümü) idrak ettiren Cumhuriyet'i ve onun amil-i mübecceli (büyük kurucusu) olan dahi reisicumhurumuzu takdis edelim.”²¹²

Türk Kadın Yolu, Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Birliği için kadınların siyasi hakları konusunda ideolojik mücadele aracıydı.²¹³ Çünkü onun Kadınlar Halk Fırkası'nı kurması engellenmiş ve Türk Kadın Birliği nizamnamesine de kadınların siyasi hakları ile alakalı bir madde koymasının önüne geçilmiştir. Dolayısıyla Nezihe Muhiddin ve arkadaşlarının böyle bir dergiyi yayın hayatına çıkarmaları, düşüncelerini aktarmak ve siyasi hak mücadelesini devam ettirmek için gerekli bir araç konumundaydı. Derginin içeriğine göre, en temel amaç kadının siyasi ve sosyal hayata katılabilmesini sağlamak için onu eğitmek ve liyakati sağlamaktı.

2.2.2. Türk Kadın Yolu'nun Fiziki Özellikleri

Derginin alt başlığı ilk dört sayısında “Kadın Yolu Asri Türk Kadınının Şehrahıdır” şeklindeyken 5. sayıdan itibaren bu başlık “Türk Kadın Birliği Nâşir-i

---

²¹² Nezihe Muhiddin, “Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerine Feyzi”, **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 18.

²¹³ Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 170.

Efkârıdır” olarak değiştirilmiştir. Dergiye her türlü müracaat işleri ve abonelik işlemleri için Kadın Birliği'nin Fevziye Caddesi, Şehzadebaşı'ndaki adresi kullanılmıştır. Derginin sahibi olan Nezihe Muhiddin, aynı zamanda derginin başyazarıydı. 1 Ağustos 1927 tarihine kadar varlığını devam ettiren Türk Kadın Yolu bu süre zarfında otuz sayıya ulaşmıştır. Dergi 8. sayısına kadar haftada bir perşembe günleri neşredilmiş ve bu sayıdan itibaren on beş günde bir çıkarılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi açıklanmamış, sadece “bazı gerekliliklerden dolayı artık her on beş günde bir neşredileceği” bildirilmiştir.²¹⁴ Türk Kadın Yolu'nun bütün sayıları resimli olarak basılmıştır. Dergi sayılarının kapaklarında genellikle önemli kişilerin fotoğrafları mevcuttur.²¹⁵

Sayfaları genel olarak 17-20 sayfa olarak değişen derginin ebatları 25x34 cm'dir. İlk sayısından son sayısına kadar derginin fiyatları sürekli değişmiştir. 8. sayıya kadar altı aylık abonelik 350 kuruş senelik abonelik 700 kuruşken, derginin on beş günde bir çıkarılmaya başlanmasıyla birlikte aboneliğin altı aylığı 175 kuruş ve seneliği 350 kuruş olmuştur. 9. sayıya dek nüshası 15 kuruşken satılan dergi daha sonra nüshası 10 kuruş olarak satılmaya başlanmıştır. Son sayıya kadar sürekli değişiklik gösteren dergi fiyatları en son altı aylık aboneliği 180 kuruş ve senelik aboneliği 350 kuruş olmuştur. 4. sayıdan itibaren “memalik-i ecnebiye” için abonelik fiyatlarının yayımlanmasıyla derginin artık yurtdışında da faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Başlarda Hamid ve Mahdumları Matbaası'ndan çıkan dergi, sonraları Tanin Matbaası'ndan çıkmış, en son olarak da Kader Matbaası'nda basılmıştır. Dergi muntazaman olarak yayımlanmıştır. Ancak 18. ve 19. sayılar arasındaki tarih farkı (15 Mayıs 1926-15 Eylül 1926) bir istisna olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gecikmenin sebebi dergi yöneticileri tarafından açıklanmamıştır.²¹⁶ Ancak yukarıda değinildiği üzere Nezihe Muhiddin'in Temmuz ayında Maarif Vekaleti'nden maddi yardım

²¹⁴ “İ'tizâr”, **Türk Kadın Yolu**, 6 Ekim 1925, No: 9, s. 1.

²¹⁵ Örneğin, derginin 1. sayısında Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım, 2. sayısında İstanbul Şehremaneti Emin Bey, 3. sayısında başvekil İsmet Paşa, 4. sayısında dergi kadrosundan Hadice Refik Hanım, 5. sayısında Sanayi-i Nefise şubesinin ilk Türk talebesi Makbule Reşad Hanım'ın fotoğrafları vardır.

²¹⁶ “İ'tizâr”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1926, No: 19, s. 12.: “Bir iki aydan beri seyr-i intişârı sectedâr olan mecmuamız bundan sonra muntazaman neşriyatına devam edecektir...”

istememesi, parasal açıdan sıkıntı yaşadıklarından dolayı dergiyi çıkaramadıklarını açıklayabilir.

2.2.3. Türk Kadın Yolu Dergisinin Yazar Kadrosu ve Ele Aldıkları Konular

Nezihe Muhiddin'in dergide toplam on dokuz makalesi, bir Hasret adlı romanı, İtiraf, Sarhoş, Kızılağaç Ormanının Sahibi ve Uyku Hastalığı adında dört hikayesi, Eskişehir Önünde ve Gamlı Gönüller adında iki piyesi vardır. Derginin 26. sayısından itibaren onun herhangi bir makalesi yayımlanmamış, Hasret romanının neşredilmesi de bu sayıda son bulmuştur.²¹⁷ Sadece 27. sayıda Nezihe Muhiddin'in bir piyesi yayımlanmıştır. Bu dönemler Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği ile yaşadığı sıkıntılı günlere rastlamıştır. Nezihe Muhiddin, derginin 14. sayısında Tenkidler ve Cevaplar adlı makalesini, 18. sayısında Uyku Hastalığı adlı hikayesini ve 20. sayısında Goethe'nin Kızılağaç Ormanının Sahibi adlı hikayesinin çevirisini N.M. rumuzuyla²¹⁸ yayımlamıştır. Ayrıca Nezihe Muhiddin, Osmanlı Devleti ve erken Cumhuriyet döneminin önemli ismi Süleyman Nazif Bey²¹⁹ ile ilgili hatıralarını da dergide kaleme almıştır. Nezihe Muhiddin, Süleyman Nazif'in edebiyat alanında çok önemli izler bıraktığına inanmıştır. Nezihe Muhiddin'e göre, Süleyman Nazif'in sadece kendisine ait bir üslubu vardı ve şiirlerinde ruhunun ateşini görmek mümkündü. Yazdığı satırları ahenkle işlemişti. Süleyman Nazif'in vefatı (4 Ocak 1927), Nezihe Muhiddin'i çok derinden etkilemiştir. Süleyman Nazif, her daim gençleri teşvik eden bir sanatçıydı. Nezihe Muhiddin de onun teşviklerine mazhar olmuştur. Nezihe Muhiddin'in "verimli

²¹⁷ Bugün derginin bütün sayılarına ulaşamadığımız için bu romanın tamamını göremiyoruz.

²¹⁸ Yaprak Zihnioğlu N. M. rumuzunun Nezihe Muhiddin'e ait olduğunu tespit ettiğini söylemiştir. Zihnioğlu, **a.g.e.**, s. 247.

²¹⁹ Süleyman Nazif, 1869-1927 yılları arasında yaşamıştır. Diyarbakır'da Vilâyet Matbaası müdürlüğü yaparken vilayet gazetesinde başyazılar yazmıştır. Şubat 1897'de Paris'te **Meşveret** gazetesinde yazılar yayımlamıştır. Ekim 1897'de İstanbul'a dönmüş, ardından vilayet mektupçusu olarak Bursa'da ikamet etmiştir. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından İstanbul'a dönerek gazeteciliğe başlamıştır. Daha sonra Basra (1909), Kastamonu (1910), Trabzon (1911), Musul (1913) ve Bağdat (1914) valilikleriyle görevlendirilmiştir. 1918'de **Hadisat** gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Millî Mücadele döneminde Malta'ya sürgün edilmiştir. Ekim 1921'de İstanbul'a döndükten sonra **Peyâm-ı Sabah**, **Resimli Gazete** ve **Yarın** gibi gazetelerde siyasi ve edebî yazılar yazmıştır. Cihat Taşcı, "**Süleyman Nazif'in Hadisat Gazetesindeki Yazıları; 1 Nisan 1335-23 Haziran 1335/1919, İnceleme-Metin-Dizin**", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2015, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

bir şekilde” yazılar yazamadığı bir zamanda Celal Nuri Bey Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası’nda 13 Temmuz 1918’de Nezihe Muhiddin’in Rüzgarlar Neler Söylüyor? başlıklı yazısını altında birkaç satırlık iltifat ile yayımlamıştır. Nezihe Muhiddin’in yazısına yapılan bu iltifatlar Süleyman Nazif’e aittir. Ancak Nezihe Muhiddin o sırada Süleyman Nazif ile tanışmamıştır. Bu, Nezihe Muhiddin için büyük bir teşvik kaynağı olmuştur ve ne zaman edebi bir yazı yazmaya başlasa, ilk ilhamını Süleyman Nazif Bey’in bu iltifatlarından aldığını ifade etmiştir. Daha sonra Nezihe Muhiddin ve Süleyman Nazif tanışmışlar ve Nazif birkaç defa Türk Kadın Birliği toplantılarına katılmıştır. Nezihe Muhiddin, soğuk bir kış günü, genç bir Amerikalı muhabirin rica ve ısrarı ile beraber fotoğraf çekinmek için bahçeye indiklerinde Süleyman Nazif’in “Amerikalılar yüzünden zatürreden ölmeye meraklı olmadığını” söyleyerek güldüğünü anlatmıştır. Ancak ondan sonraki yıl Süleyman Nazif, zatürreye yakalanarak vefat etmiştir.²²⁰

Derginin muhtevası genel başlıklarıyla, sağlık, eğitim, sanat, ev idaresi ve hayatı, çocuk bakımı, dünyadaki kadın hareketleri, moda, feminizm, kadının valide, zevce ve aile kadını olması, cumhuriyet kadınının siyasal hakları, ekonomi, vatan savunması, müzik, sosyal ve ahlaki yaşantı, edebiyat gibi konulardan meydana gelmektedir. Hem erkek hem kadınların yazılar yazdığı Türk Kadın Yolu’nda yazar kadrosu çeşitli ve geniştir. Dergide Şükûfe Nihal (Başar), Efzayiş Yusuf, Yaşar Nezihe (Bükülmez) gibi ünlü kadın yazarlar, Hadice Refik, Pakize Ahmed, Esmâ Zâfir, Muhsine Salih gibi genç yazarlar, Hüseyin Rahmi (Gürpınar) ve Abdullah Cevdet, gibi önde gelen erkek yazarlar yazmışlardır. Ayrıca kadın haklarını savunan Yaşar Nabi (Nayır), Enver Behnan (Şapolyo), Doktor Fahrettin Kerim (Gökay), gibi dönemin genç erkek yazarları da yazmışlardır. Bu kişilerin yanı sıra Mezdân Said, Mehmed Said, Mehmet Şevki (Ölçer?), Kemalettin Şükrü, Raif Necdet (Kestelli), Ercümen Ekrem, Seniha Rauf, Doktor Rifat, Cevriye Cemil, Emine Kâmil, Münevver Asım, Fuad Necdet, Vedia Mustafa, Kâni Kâmil, Naciye Hurşid, İrfan Emin, Ekrem Reşid, Doktor Cemal Zeki, Muzaffer Osman, Münir Müeyyed, Aziz Hüdayi, Bedia Tahsin, Nâzım, Maraşlı Ayşe, Fahri Zeki, Hikmet, Nihad, Emin Ali, Mahmud Vedat, Mehmed Fahri,

---

²²⁰ Nezihe Muhiddin, “Süleyman Nazif Bey’den Birkaç Hatıra”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Ocak 1927, No: 26, s. 3.

Fikret Nihad, Cemaleddin, Hande, Osman Faruk, İskender Fahreddin, Thomas Wilman, Ali Sami ve Şefik İrfan adında bir çok kişinin dergide yazıları yayımlanmıştır.

Dergide az ama dikkat çekici yazılar yazan Efzayiş Yusuf, kadınların ev hayatına değinmiş, feminizmden, feminizmin önemli simalarından bahsetmiş ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji mezunu olması dolayısıyla bu mektebe karşı yapılan “misyonerlik faaliyetleri” eleştirilerine cevap vermiştir. Doktor Yusuf Paşa'nın kızı olan Efzayiş Yusuf Amerikan Koleji'nden 1915 yılında mezun olmuş bir edebiyatçıydı. Daha önce Fransız mektebi olan Notre Dame de Sion'da okumuş olduğundan çok iyi Fransızca biliyordu. Ayrıca Efzayiş Yusuf Almanca da bilmekte, iyi piyano çalmakta ve romanlar yazmaktaydı.²²¹

Önemli bir tarihçi ve gazeteci olan Enver Behnan derginin en aktif isimlerinden biriydi. İstanbul'da ve Almanya'da başarılı bir eğitim hayatına sahip olan Behnan, Milli Mücadele döneminde Anadolu'ya geçerek Kuva-yı Milliyecilere katılmış bir isimdi.²²² Behnan, bir dönem Tanin gazetesinin Ankara muhabirliğini yapmış ve dönemin önemli birçok gazetesinde yazılar yazmıştı. Türk Kadın Yolu'nda yayımladığı makaleleri kadın-erkek eşitliği, kadınların belediye seçimlerine katılması, kadının sosyal hayatı, demokrasi ile feminizmin ilişkisi, Latin harflerinin kabul edilmesi, aile kadını süs kadınından ayıran özellikler, yörük kadını kasaba kadınından farkları, hatta Türk, Çin ve Japon kadınlarının özelliklerinin karşılaştırılması gibi konulardan oluşmaktadır. Behnan'ın aldığı eğitim ve aktif gazetecilik yaşantısından olmalı ki değindiği tüm konulara hâkim olduğu makalelerinin içeriğinden anlaşılmaktadır.

Dönemin kadın hastalıkları uzmanı Doktor Cemal Zeki'nin yazıları dergide önemli bir yer kaplamıştır. Doktor Cemal Zeki'nin genç kızlarda intihar ve kadınların doğum problemleri ile ilgili kitapları mevcuttur.²²³ Kadınlarla ilgili birçok toplumsal

---

²²¹ Fatma Acun, “Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Mezunları ve Meşhurları”, **Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.: 22, Güz 2015, s. 432.

²²² İrşad Sami Yuca, “Milli Mücadele’de Enver Behnan Şapolyo’nun İzlenimleri ve Kağnı Kolları”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.: 1, S.: 2, Aralık 2013, s. 71.

²²³ Zafer Toprak, “Dr. Cemal Zeki'nin ‘Delişmen, Çılgın Kızlar’ı – Cumhuriyette Genç Kız ve Kadın İntiharları”, **Toplumsal Tarih**, S.: 87, Mart 2001, s. 25-29.

ve tıbbi sorunlarla alakadar olan Doktor Cemal Zeki, Türk Kadın Yolu'nda çocuk düşürmek, kadının sağlıklı olmak için yapması gerekenler, Çarliston dansının kadın sağlığı ve psikolojisi üzerine olumsuz etkileri, grip ve kadınlar, verem ve evlilik, genç kız ve kadınlarda görülen intihar olayları gibi konular üzerine makalelerini yayımlamıştır. Türkiye'de ve Avrupa'nın önemli kentlerinde tıp üzerine çok iyi eğitim almış, 1919'da kurucuları arasında bulunduğu Yeşilay Cemiyeti'nin 1923'te genel sekreterliğine atanmış olan²²⁴ Doktor Fahreddin Kerim, Türk Kadın Yolu'nda içki karşıtlığı ve kadınlar ile ilgili bir yazı yayımlamıştır. Dergide yeni doğan çocukların sağlık ve bakımları ve annelik vazifeleri ile ilgili yazılar yayımlayan bir diğer kişi Doktor Rifat'tı. Bu doktorların yanı sıra, dergide birçok kadın ve erkek yazar da sağlık konusunda yazılar yayımlamış, köylerdeki tedavi usullerinin yanlışlıkları gibi konularda makaleler kaleme alarak halkı sağlık konusunda bilinçli davranmaya yöneltmeyi amaçlamışlardır. Alkol kullanımının her türlü zararları da sağlık çerçevesinde oldukça geniş kapsamlı ele alınmış ve özellikle kadınları alkole karşı olmaları için uyarılmışlardır.

Derginin önemli yazılar yazan bir diğer ismi, Türk Kadın Birliği'nin en aktif üyelerinden biri olan Pakize Ahmed'dir. O da kadının içtimai hayatıyla ilgili yazılar yazmış, genç kızların sağlığı konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Pakize Ahmed'in en dikkat çekici yazıları alkol kullanımı ile ilgilidir. Alkol ile medeniyetin birbirine uyan kavramlar olmadığını savunmuş, içkiye karşı olan William Johnson adlı bir Amerikalıdan bahsetmiş ve İngilizce yazılmış alkol ve medeniyet ile alakalı bazı yazıları tercüme etmiştir. Ayrıca Pakize Ahmed dergide yedi bölüm olarak "Abla Mektupları" başlığını taşıyan bir yazı dizisi yayımlamıştır. Ahmed, bu yazıları ile genç kızları eğitmeyi amaçlamıştır. Önce insanların nasıl çoğaldığını bitki ve hayvanlardan verdiği güzel örneklerle anlatmış, daha sonra da bir çocuğun nasıl yetiştirilmesi ve terbiye edilmesi gerektiğini bu mektuplar aracılığıyla açıklamıştır. Bu yazılar bilimsel olmasının yanı sıra genç kızları eğitmek amacı taşıdığından pratik ve kolay anlaşılabilir yazılardır.

---

²²⁴ Merve Yalman, "Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı (1949-1957)", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2010, s. 3-4, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Türk Kadın Yolu'nun başka bir yazı dizisi Mehmed Said tarafından kaleme alınan Kısa Söz'dür. Mehmed Said, M.S. rumuzunu kullanarak farklı konularda tecrübelerine dayalı bazı kısa yazılar kalem almıştır. Kendisinin altmış yaşında olduğunu belirten Said, tecrübelerine dayanarak dünyanın servetinin hiçbir önemini olmadığını, insanların mevkii ve servet için haysiyetsizliğe düşmemesini ve “ölmeyecek olan milletin istiklal ve te'âlisine muzır olacak harekette bulunmasını akıllı adam işi” olarak görmediğini söylemiştir.²²⁵ Bir diğer Kısa Söz'ünde, memleket meseleleri hakkında konuşan insanlar hakkında çok isabetli değerlendirmeler yapmıştır:

“Saatimiz bozulduğu vakit, tamir ettirmek için kunduracıya götürmeyiz. Ayakkabı yaptıracağımız zaman terziye gitmeyiz. Her işimizde her sanatın ehlini ararız. Memleket işine geldi mi bir çoğumuz başka türlü oluyoruz... Dört kişi bir yere geldik mi devlet adamı kesiliriz. Birçok işte noksan yahud sehiv görürüz. Sanki bize bıraksalar memleketi cennete döndüreceğiz... Şimdi re's-i idaremizde olan zevâtın ne yararlı işlerimizi nasıl gayretle düzeltmeye uğraştıklarını çok çalıştıklarını görmemek için kör olmak lazımdır. Zaten istiklalimizi kurtaranlar istibdadı defedip bizi cumhuriyete nâil edenler de onlardır... En ziyade sevişmeye muhtaç olduğumuz böyle bir zamanda, içimizde tefrika çıkararak bizi dosta düşmana zayıf gösterecek hal-ü kalde bulunmak, doğru değildir...”²²⁶

Dergide kadınların yaptıkları el ve ev işleri, mutfak ve sofrâ düzeni hakkındaki yazıları Mezdan Said kaleme almıştır. Ancak “Kadın Yolu bir ilim kitabı değil, hanımların tevsi-i malumat etmesine hâdim bir yayım olduğundan, tabâhati (aşçılığı) baştan aşağı öğretmeye” kalkışmayacaktı. Said, sadece bu hususta ne bilmek ve okumak gerektiğini anlatacak ve çeşitli yemek, tatlı tarifleri verecekti.²²⁷ Hadice

²²⁵ M.S., “Kısa Söz”, **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 15.

²²⁶ M.S., “Kısa Söz”, **Türk Kadın Yolu**, 13 Ağustos 1925, No: 5, s. 14.

²²⁷ Mezdan Said, “Yemek – Matbah”, **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 23-24.

Refik²²⁸ ise bir kadının nasıl bir valide ve nasıl bir zevce olması gerektiğini anlatan yazılar yazmıştır.

Modern Türk edebiyatının en üretken ve önemli yazarlarından olan Hüseyin Rahmi, Türk Kadın Yolu'nun ilk sayısında Kadın başlıklı yazısını yayımlamıştır. Onun dergi için yazdığı ilk ve tek yazısı budur. Özellikle romanlarında kadınlarla ilgili çeşitli temaları işleyen²²⁹ Hüseyin Rahmi ile aynı dönemde kadın hakları için var gücüyle çabalayan Nezihe Muhiddin'in edebi bir arkadaşlık bağları olduğunu söylemek mümkündür. Nezihe Muhiddin, Âti gazetesinde Hüseyin Rahmi'nin yazıları üzerinden toplumsal konulara değinmiş ve Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası'nda Mürebbiye, Şipsevdi, Bir Muadele-i Sevda, İffet adlı romanları hakkında eleştiri yazıları yayımlamıştır.²³⁰

1919 yılında İnas Darülfünunu'nun ilk kadın mezunu olarak diplomasını aldıktan sonra uzun yıllar çeşitli liselerde tarih, edebiyat ve coğrafya öğretmenliği yapmış ve Millî Mücadele'yi desteklemiş, dönemin önemli kadın şahsiyetlerinden Şükûfe Nihal, Türk Kadın Yolu'nda kısa hikâye ve şiirlerinin yanı sıra toplumsal meseleleri konu alan bir makale de yayımlamıştır. Şükûfe Nihal, Kadınlar Halk Fırkası'nın genel sekreterliğini yapmış, Türk Kadın Birliği'nin de kurucuları arasında yer almıştır.

Dönemin ilk işçi kadın şairi olarak anılan Yaşar Nezihe'nin²³¹ şiirleri Türk Kadın Yolu'nda çokça yer almıştır.²³² Servet-i Fünun aracılığı ile yayın hayatına

---

²²⁸ Kişinin biyografisine ulaşamamıştır.

²²⁹ Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kadın konulu eserleri hakkındaki incelemeler için bkz.: Elif Duran, **“Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın”**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2009, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Ilgaz Güzelce, **“Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın ve Eğitim”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Pelin Dimdik, **“Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın-Erkek İlişkisi”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2014, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

²³⁰ Nezihe Muhiddin, “Hüseyin Rahmi Beyefendi'ye”, **Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası**, 3 Ağustos 1918, No: 79, s. 901-903.; Nezihe Muhiddin, “Hüseyin Rahmi Bey'in Yeni Romanları Etrafında”, **Âti**, 3 Temmuz 1918, No: 184, s. 2.

²³¹ Hüseyin Akyol, **Aykırı Kadınlar – Osmanlı'dan Günümüze Devrimci Kadın Portreleri**, Ankara, İmge Kitabevi, 2015, s. 33.

²³² Yaşar Nezihe'nin hayatı ve şiirleri hakkında geniş bilgi için bkz.: İlknur Tatar, **“Yaşar Nezihe Bükülmez Hayatı ve Şiirleri”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 1997, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

katılan ve daha sonra kısa ömürlü bir topluluk olan Yedi Meşale'nin kurucusu²³³ ve Varlık adlı derginin sahibi²³⁴ Yaşar Nabi'nin Türk Kadın Yolu'ndaki yazıları Türk milletinin toplumsal ve ahlaki problemleri ile ilgilidir. Derginin bir diğer önemli ismi, II. Meşrutiyet döneminin en önemli tenkitçisi olarak tanınan ve birçok edebi türde esere sahip olan²³⁵ Raif Necdet, derginin 2. sayısında Sanata ve Fikret'e Dair bir yazı yayımlamıştır. Bu yazıyı yazmasını Nezihe Muhiddin, Raif Necdet'ten bir mektup ile rica etmiş ve o da "Sevgili Kızım" hitabıyla yazdığı mektubuyla onun bu isteğini geri çevirmemiştir.²³⁶

Derginin Türk Kadın Birliği'nin resmi yayın organı haline gelmesiyle birlikte 4. sayısından itibaren Türk Kadın Birliği Havadisleri yayımlanmaya başlanmıştır. Birlik ile ilgili her türlü haber, birliğin faaliyet ve kararları bu köşeden okuyucularıyla paylaşılmıştır. Bunun yanı sıra, dergi ilk sayısından itibaren dünyadaki kadın hareketleriyle çok yakından alakadar olmuştur. Dergide, Dünya Kadın Postası başlığıyla diğer ülkelerdeki kadın hareketlerinin nasıl ilerlediği, Türk Kadın Birliği'nin hangi kadın hareketleriyle iletişime geçtiği ve bazı mektuplaşmalar verilmiştir. Türk Kadın Yolu'nun yayına başlaması özellikle İngiltere'deki Beynelmillel Kadın Cemiyeti'nin ilgisini çekmiştir. Juse Suffrage gazetesi başyazarının Nezihe Muhiddin'e gönderdiği mektupta, Kadın Yolu ile Juse Suffrage dergilerinin değiş-tokuş edilerek her iki tarafın da kadın hareketleri hakkında bilgi sahibi olmalarının faydalı olacağını belirtmiştir.²³⁷

Dergide çok sayıda şiir ve hikaye yayımlanmıştır. Yaşar Nabi, Şükûfe Nihal ve Yaşar Nezihe gibi tanınmış kişilerin şiir ve hikayelerinin yanı sıra genç ve yeni yazmaya başlamış olanlara da şans verilmiştir. Ayrıca dergide neşredilen Seniha Rauf'un Kırık Kafesler ve Nezihe Muhiddin'in Hasret adlı milli romanlarının dışında

²³³ Olcay ÖnerToy, "Cumhuriyet Döneminin İlk Edebi Topluluğu: Yedi Meşaleciler", (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/850/10775.pdf>, 02 Şubat 2017.

²³⁴ **Varlık Dergisi** hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Kezban Habibe Büyükbayrakdar, "**Varlık Dergisi'nin Düşün ve Edebiyat Dünyamıza Katkıları (1938-1941)**", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2009, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

²³⁵ Yusuf Yıldırım, "**Raif Necdet Kestelli'nin Hayatı ve Eserleri**", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 1986, s. 3, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

²³⁶ Raif Necdet, "Sanata ve Fikret'e Dair", **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 22-23.

²³⁷ "Kadın Birliği Reisi Nezihe Muhiddin Hanım'a Beynelmillel Kadın Cemiyeti Juse Suffrage Gazetesi Başmuharriri Tarafından Gelen Mektup", **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 9.

Cevriye Cemil, Aziz Hüdai ve Ercümen Ekrem'in de romanları yayımlanmıştır. Bu türlerdeki yazılara baktığımızda genel olarak, milli duyguları uyandırmak ve öğretici olmak için kaleme alındıkları açıktır. Genç Cumhuriyet'in yeni nesillerine bu duyguları aktarmak, Milli Mücadele ile en üst düzeye çıkmış olan milli ruhu devam ettirmek ve taze bilgilerle gençleri donatarak yetiştirmek yazarların en önemli amaçlarındandır. Türk Kadın Yolu, sadece kadının siyasi ve ev yaşamına yönelik çıkarılan bir yayım değildir. Derginin içeriğine bütün olarak bakıldığında sanattan edebiyata, tarihe, tıp ve sağlık alanına, modadan farklı konu ve tarzda roman, hikaye ve şiirlere, vatan ve millet sevgisine, siyasi ve sosyal hayata kadar birçok konuda, kadın-erkek-çocuk ayırmaksızın, herkese ve her alana hitap edilmiştir.

2.3. Türk Kadın Yolu'nda Bazı Önemli Konular

2.3.1. Türk Kadın Yolu'nda Mustafa Kemal Atatürk

Dergide Mustafa Kemal Paşa'ya yapılan övgüler özellikle Nezihe Muhiddin'in yazılarında ön plandadır. Ona göre, Türk milleti bütün elde ettiklerini, varlığını, ilerleyişini göz önüne aldığı anda "Mustafa Kemal" isminin önünde derin bir hürmet ve takdisle eğilmeliydi. Mustafa Kemal Paşa, "büyüklerin bir timsal-i aslı ve büyük unvanların hakiki sahibi" idi. Onun "olgun şahsiyeti" her hareketi ile milletine saadet veriyordu. Mustafa Kemal Paşa, günün en dürüst ve büyük siması, yarının da en muazzam bir şahsiyeti olarak kalacaktı. Türk olan herkes onun büyümesine kapılmıştı ve hatta tutkunu olmuştu. Nezihe Muhiddin, onu sevmeyecek bir kalp, takdir ve tasdik etmeyecek bir zekanın varlığını hayal dahi edemeyeceğini söylemiştir.²³⁸

Nezihe Muhiddin, Mudanya seyahati ile ilgili bir yazısında da Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik övgülere yer vermiştir. Gazi'yi görmek için kalabalığın arasına katılan Nezihe Muhiddin'e göre, bu kalabalık Mustafa Kemal Paşa sayesinde bir samimiyet ve dostluk içinde hareket ediyordu. Artık Türk milleti çünkü Türk milleti değildi. Eskiden "ihmal, lakaydi, hakaret altında mevcudiyeti silinmiş" Türk kadınlığı,

²³⁸ Nezihe Muhiddin, "Affeden Büyük İnsandır", **Türk Kadın Yolu**, 20 Ağustos 1925, No: 6, s. 2.

artık Mustafa Kemal Paşa'nın sayesinde onun izinde yürüyen canlı, yeni, zinde ve muazzam bir zümre haline gelmişti. Paşa, kadınlığa layık olduğu ehemmiyeti vererek Türk nüfusunu iki misli kuvvetlendirmek harikasını göstermişti. Nezihe Muhiddin'e göre, eski zamanda Osmanlı Devleti'nin "çürük tahtına padişah denilen meş'um ve miskin baykuşlar" konuyordu ve onlarda kirli ve yalancı bir gösteriş mevcuttu. Mustafa Kemal Paşa ise Türk milletinin necip ve mert kalbine oturmuştu ve onda ebedi ve ölümsüz bir samimiyet parlıyordu.²³⁹

Pakize Ahmed'in de Mustafa Kemal Paşa'ya ithaf ettiği bir yazısı dergide yayımlanmıştır. Ahmed, Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında hayatı boyunca kesinlikle bir yeknesaklık, bir monotonluk olmadığını söylemiştir. Onun bizzat kendisi bile, meydana getirdiği eserleri kadar orijinaldi ve çok cepheli bir kişiliği vardı. Mustafa Kemal Paşa, "sultanların gösterişli ve kuru gürültülü yaşantılarına" ihtiyaç duymamıştı. Çünkü o hiçbir "dekora ihtiyaç duymaksızın" basit ve doğal tavırlarıyla insanların kalplerine hitap edebiliyordu. Mustafa Kemal Paşa "bir şair, bir ressam için nihayetsiz bir ilham kaynağı"ydı. Her hali, her tavrı ve sözü orijinal bir tabloya dönüştürülebilirdi. Ölgün ve bitkin bir halk arasında aniden ortaya çıkan ve millete yol gösteren Mustafa Kemal Paşa "başlı başına bir şiirdi ve ebedi bir hakikat"ti.²⁴⁰

Dergide Mustafa Kemal hakkında övgüler dolusu yazılar yayımlanması, onun kişiliğine ve eserlerine duyulan derin sevgi ve saygının göstergesidir. Ayrıca Nezihe Muhiddin Türk Kadını kitabını Mustafa Kemal Paşa'ya ithaf etmiş ve kitaptaki yazıları içtenlikle yazmıştır. Onun tüm yazıları incelendiğinde Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasına izin verilmemesinden dolayı Mustafa Kemal Paşa'ya bir kırgınlık ya da kızgınlık duyduğuna dair bir kanıt mevcut değildir. Bunun yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu durum özellikle Şeyh Said İsyanı'nın ardından karmaşık bir haldeydi ve yazılan yazılar, söylenen sözler, özellikle bir kadın için, büyük dikkat gerektiriyordu. Bundan dolayı Nezihe Muhiddin'in yazıları temkinli ve saygıdeğer ifadeler içermektedir.

²³⁹ Nezihe Muhiddin, "Gazimize Kavuşurken", **Türk Kadın Yolu**, 6 Ekim 1925, No: 9, s. 2.

²⁴⁰ Pakize Ahmed, "Mustafa Kemal Paşa", **Türk Kadın Yolu**, 1 Kasım 1926, No: 22, s. 3.

2.3.2. Türk Kadın Yolu'nda Esirgeme Derneği ve Kız Ameli Mektebi

Derginin hemen her sayısında özellikle açtığı bir diğer sütun Esirgeme Derneği hakkındaydı. “On seneden beri yılmaz bir faaliyetle yetimleri sıyanet eden” Esirgeme Derneği, bu yetimler tarafından yapılmış eşyaları Aksaray Yusufpaşa'daki yerinde sergiliyordu. Derneğe yardım etmek isteyen kişiler buraya giderek bu eşyalardan satın alabilirlerdi.²⁴¹ Ayrıca Türk Kadın Yolu, Kız Ameli Mektebi'ne özel bir önem atfediyor ve sayılarında okulun reklamını ve ders programını veriyordu. Bu okul Türk kadını için önem arz ediyordu. Eğitim dili Fransızca olan okulda İngilizce, Almanca ve İtalyanca dillerinden birinin de öğrenilmesi zorunluydu. Böylelikle Türk hanımları ecnebi mekteplerine gitmek ihtiyacından külliye kurtulmuş olacaktı. Okulun eğitim süresi beş seneydi, ders programı asrî ihtiyaca göre oluşturulmuştu ve her sınıf en fazla otuz kişilikti.²⁴²

2.3.3. Türk Kadın Yolu'nda Tayyarecilik Üzerine

16 Şubat 1925 tarihinde Türkiye'de havacılık sanayisini kurmak, havacılığın askeri, ekonomik, sosyal ve siyasal önemini anlatmak; askeri, sivil, sportif ve turistik havacılığın gelişmesini sağlamak; bütün bunlar için gerekli araç ve gereci hazırlamak; personeli yetiştirmek amaçlarıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur.²⁴³

²⁴¹ “Esirgeme Derneği”, **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 16.

²⁴² “Kız Ameli Mektebi”, **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1341 (1925), No: 2, s. 36.; “Mekâtib-i Resmîyeden Kız Ameli Mektebi”, **Türk Kadın Yolu**, 6 Ağustos 1341 (1925), No: 4, s. 9., “Kız Ameli Mektebi”, **Türk Kadın Yolu**, 13 Ağustos 1925, No: 5, s. 18., “Mekâtib-i Resmîyeden Kız Ameli Mektebi”, **Türk Kadın Yolu**, 20 Ağustos 1925, No: 6, s. 18.; “Mekâtib-i Resmîyeden Kız Ameli Mektebi”, **Türk Kadın Yolu**, 27 Ağustos 1925, No: 7, s. 16.; “Mekâtib-i Resmîyeden Kız Ameli Mektebi”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1925, No: 8, s. 18.; “Mekâtib-i Resmîyeden Kız Ameli Mektebi”, **Türk Kadın Yolu**, 6 Ekim 1926, No: 9, s. 18.

²⁴³ Mahmut Akdoğan, “**Türk Tayyare Cemiyeti**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1993, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 29-30.

Bu Cemiyet'in gelişmesi için halkın desteğine ihtiyaç vardı. Bunun farkında olan Türk Kadın Yolu kadrosu Türkiye'nin havacılık alanında ilerlemesine her fırsatta dikkat çekmeye çalışmıştır. Derginin hemen bütün sayılarında "Tayyare ianesine iştirak vatan borcudur" ibaresi kullanılmıştır. Nezihe Muhiddin bu hususa dair özellikle Türk kadınının görevi olduğunu vurgulayan bir yazı yazmıştır. Ona göre, Türk kadını için bütün vatandaşlık hukukunu elde etmek "ne kadar muazzaz bir emel" ise, o vazifeleri layıkıyla yerine getirmeye hazır olduğunu ispat etmek, o nispette mühim bir borçtu. Kadınlar bu vazifeleri yerine getirmeliydi. Ancak böylelikle haklarını isteyebilirlerdi. En önemlisi de vatan müdafaası ile alakalı olan vazifeydi. Tayyare ianesine bütün heyecan ve kapasitesiyle iştirak etmek, kadınların vatan müdafaasına maddeten katılması demek olacaktı. Böylelikle Türk kadınının vatandaşlık vazifelerini idrak ettiğine dair en parlak delil ortaya koyulacaktı. Vatandaşlık vazifelerinde kadın ve erkek ayrımı yapmanın prensiplerine uymadığını söyleyen Nezihe Muhiddin, Türk Kadın Yolu'nun bu konu hakkında açtığı sütuna erkeklerin de katılabileceğini söylemiştir. Yine de kadınların daha fazla yardım ettiğini görmek, kadının rüştünü yükseltmek açısından daha olumlu olurdu. Her kadın ve her kadın cemiyeti bundan sonra tayyare ianesine ayrı bir fasıl açmak mecburiyetini hissetmeliydi. Uçak artık vatan savunmasında ihmal edilemeyecek derecede önemli bir savaş aracıydı ve bunu göz ardı etmek memleket için "affolunmaz bir hata" olurdu. Bu yüzden, eskiden nasıl Donanma Cemiyeti için yardım toplama konusunda başarılı olunduysa şimdi de uçak almak için birçok yardım toplanabilirdi. Kadınlar daha az kıyafet alırlar, daha az süslenirler ve daha az eğlenirlerse büyük fedakarlıklara dahi gerek kalmadan bu yardımlara ortak olabilirlerdi. Kadın Birliği bu konuya büyük önem veriyordu. Birlik, iki ayda bir düzenleyeceği müsamerenin dörtte birini tayyare ianesine bağışlamaya karar vermişti.²⁴⁴

Ardından Türk Kadın Birliği üyeleri Tayyare Cemiyeti'ne üye olmaya karar vermişlerdi. Üyelik kaydından elde edilecek olan meblağ ile birlik, bir tayyare almak istiyordu. "Kadın Birliği Tayyaresi" adını alacak olan bu tayyare Cemiyet'e bırakılacaktı.²⁴⁵

²⁴⁴ Nezihe Muhiddin, "Kadınlar ve Tayyare İanesi", **Türk Kadın Yolu**, 30 Temmuz 1925, No: 3, s. 2.

²⁴⁵ "Kadın Birliği Faaliyette", **Cumhuriyet**, 7 Ağustos 1927, No: 1165, s. 3.

2.3.4. Türk Kadın Yolu Kadrosunun Yayınladığı Reklam, Anket, Bilmece, Mülakat, Müsabaka, Tercüme ve Karikatürler

2.3.4.1. Reklamlar

Türk Kadın Yolu'nda birçok reklam yayımlamıştır. Bazı hanımların dikiş atölyeleri, birçok ticarethaneler, Singer Dikiş Makineleri, Nestle markalı çikolatalar, kuaförler, sünnetchiler, doktorlar, eczaneler, yeni çıkan filmler ve kitaplar, şapkacılar, kıyafetler ve kıyafet mağazaları gibi örnekleri daha da uzatılabilecek birçok ürünün reklamları verilmiştir.

2.3.4.2. Müsabakalar

İlk yılında Türk Kadın Yolu bazı müsabakalar düzenlenmiştir. İlk düzenlenen müsabaka Anadolu'nun "gürbüz evlatlarını solduran sıtma" hastalığına karşı bir mücadele başlatmak amaçlıydı. Sıtma mikrobu taşıyıcısı olan sivrisineklerin imha edilmesinde en uygun yöntemi bulan kişinin makalesine Türk Kadın Yolu on lira değerinde bir hediye takdim edecekti.²⁴⁶ Müsabaka için gönderilen herhangi bir makale ve yarışmanın sonucu dergide bulunmamaktadır. Ayrıca, dokuz aylıktan iki yaşına kadar olan güzel ve sağlıklı bebekler arasında bir güzellik müsabakası düzenlenmiştir. Yarışmaya katılacak bebeklerin resimleri dergiye gönderilecek ve dergi bunları peyderpey neşredecekti. Birinciliği kazanan bebeğe "Esirgeme Derneği'ne şık ve eski Türk işinden ma'mul bir elbise" işlettirilip hediye edilecekti.²⁴⁷ Güzellik birincisi olan bebeğin kim olduğu belli değildir ancak yarışmaya katılan iki bebeğin resimleri dergide yayımlanmıştır.²⁴⁸

---

²⁴⁶ "Müsabaka", **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 15.

²⁴⁷ "Güzellik Müsabakası", **Türk Kadın Yolu**, 20 Ağustos 1925, No: 6, s. 11.

²⁴⁸ **Türk Kadın Yolu**, 20 Ağustos 1925, No: 6, Kapak sayfası.; **Türk Kadın Yolu**, 6 Ekim 1925, No: 9, Kapak sayfası.

2.3.4.3. Bilmeceler

Dergide çocuklar için eğlenceli ve öğretici bazı bilmeceler yayımlanmıştır. Derginin 2. sayısında “Türkiye’nin en büyük şahsiyeti”nin kim olduğu sorulmuş ve doğru cevabı verenler arasında “piyango keşide edilerek” birinciye ödül verileceği söylenmiştir.²⁴⁹ Cevabın “Gazi Paşa” olduğunu bilenler arasından çekilen kur’aya göre hediyeyi Tahtakale’de tütüncülük yapan Said Salih Efendi kazanmıştır.²⁵⁰ Sorulan diğer bilmeceler kelimelerle oynayabilmeyi gerektiren türdendir. Örneğin, hangi hayvanın adı basitçe değiştirildiğinde bir hareket fiiline dönüştüğü (kuş-koş) ve “kibar spora” ait Fransızca bir aletin isminin ilk harfi değiştiğinde hangi elbise ismine dönüştüğü (raket-jaket) gibi bilmeceler verilmiştir. Doğru cevaplayarak birinci olanların isimleri dergide yayımlanmış ve bu kişiler ödüllendirilmiştir.²⁵¹ Bilmeceler ve cevapları derginin 5. sayısında son bulmuştur.

2.3.4.4. Anketler

Dergide Türk kadınlığına katkı sağlayacağına inanılan iki anket açılmıştır. İlk anket derginin 1. sayısında kız okulları müdirelerine hitaben açılmıştır. Ankette “Genç Türkiye’nin kadını hangi gayeye göre terbiye edilirse memleketin kadın ihtiyacı tatmin edilmiş olur?” sorusu sorulmuştur. Yeni ve büyük inkılâbın kökleşmesi sadece eğitimle mümkün olacaktı. Burada en büyük görev kız okullarına düşmekteydi. Dergi bu kadar önemli bir vazifeye sahip olan bu okulların ortak bir gaye ile hareket etmeleri için müdirelere böyle bir anket açmıştır.²⁵² Anket cevapları Kadın Birliği Merkezi’nde Kadın Yolu İdarehanesi’ne gönderilecekti. Ankete cevap veren olup olmadığı veya cevapların ne yönde olduğu belli değildir. Zira bu anketin akabinde herhangi bir cevap yayımlanmamıştır. Derginin açtığı bir diğer anket ise, 23. sayıda Enver Behnan’a aittir ve Türk kadınlığına dair hazırlanmıştır. Anketi Beyoğlu On Üçüncü Kız Mektebi’nde öğretmenlik yapan Türkân Hanım cevaplamıştır ve sorulara verdiği cevaplar dergide yayımlanmıştır. Behnan, hazırladığı bu anket ile hem Cumhuriyet idaresinin kadına

²⁴⁹ “Çocuk Bilmeceleri”, **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 33.

²⁵⁰ “Çocuk Bilmeceleri”, **Kadın Yolu**, No: 3, 30 Temmuz 1341 (1925), s. 17.

²⁵¹ “Çocuk Bilmeceleri”, **a.y.**

²⁵² “Anket”, **Kadın Yolu**, No: 1, 16 Temmuz 1341 (1925), s. 14.

bahşettiği yeni hukuku hakkında kadınların ne düşündüğünü ortaya çıkarmak hem de dünya kadınlığının çalışmaları hakkında yeni şeyler öğrenmek amacını güdüyordu. Bu anketi de Türkan Hanım haricinde cevaplayan olup olmadığı belli değildir. Enver Behnan ilk olarak Türk kadınına tesettür taraftarı olup olmadıklarını sormuştur. Türkan Hanım'ın bu soruya verdiği cevap oldukça çarpıcıdır:

“Bu suali sormanıza hayret ediyorum. Hani tavuk kümeslerinin telleri vardır. Bizim için çarşaf da eski ailenin kümes hududu idi. Tesettür zannederim çok eski tarihi ve hurafevi bir an'anenin devamı idi. “Şer'-i şerif”in en kuvvetli hüküm sürdüğü zamanda bile tesettür eski mahiyetini kaybetmiş, kadın için bir nev' zamane süsü olmuş idi. Mesela: Feracenin, yeldirmenin, kısa veya uzun kollu çarşafın eski tesettürle ne alakası kalmıştı? Bugünkü nezih kıyafet değiştirme manevi tesettüre mâni değildir. Ben tesettürü kadın ve erkekte aynı manada ruhlarda ararım. Örtülü ve fakat içi cife (iğrenç) bir insan ne olsa mestur değildir. Manevi tesettürü kadınla erkeğin birbirinin iş ortağı ve birbirinin ahlakına hürmetkâr olması manasında anlıyorum. Üstad Ziya Gökalp'ın tesettür hakkındaki şu sözü hepimiz için şi'ar olmalıdır: Erkek kadın kadar afif, kadın da erkek kadar çalışkan olmalıdır.”

Türkan Hanım, anketin “kadının siyasi hayata karışmasına ne dersiniz?” sorusuna “kadının mutlaka siyasi haklarına kavuşacağını ancak bunun için daha zamana ihtiyaç olduğu” cevabını vermiştir. Diğer bir soru dans salonlarına giden kızlar hakkında ne düşündüğü ile ilgilidir. Türkan Hanım, eğlencenin gerekli olduğunu ancak umumi dans yerlerine aile kızlarının gitmesinin çok manasız olduğunu, buraların aile ile bile gidilemeyecek yerler haline geldiklerini anlatmıştır. Meşrutiyet'teki kadın hayatıyla Cumhuriyet'teki kadın hayatı arasındaki farklar sorusuna gelince, Türkan Hanım Cumhuriyet'in Türkiye'yi eski Arap hukukundan kurtardığına inandığını ifade etmiştir. Behnan anketinde son olarak medenî nikahta büyük faydalar görüp görmediğini sormuş ve Türkan Hanım “Eski nikah usullerinin memleketteki ahlakı tereddiye amil olduğunu nasıl inkar edebiliriz... İşte yeni kanun imparatoru hal’,

elindeki kılıcını kırdı. Şimdi kadın derin derin nefes alarak diyor ki: Hürüm!...” cevabını vermiştir.

Enver Behnan’ın hazırladığı bu ankette dünya kadınlığına yönelttiği sorular ise şunlardır:

1. Avrupa’da ve Amerika’da ve Asya’da kadın, erkek gibi siyasi hukuka malik oldu mu? Olmayan milletlerin kadınları ne gibi çareler düşünüyorlar?
2. Her sene muntazaman kadın kongreleri oluyor mu?
3. Beynelmilel bir kadın ittihadı mümkün mü?
4. Siyasi hayata karışan milletlerin kadın mebusları, millet meclislerine kadın hukuku için ne gibi faydalı kanunlar yaptırıldılar ve hayatlarından memnunlar mı?
5. Büyük devletlerin zengin kadınlarının, küçük milletlerin fakir kadınlığa yardım teşkilatları var mıdır ?²⁵³

2.3.4.5. Mülakatlar

Türk Kadın Yolu ekibi, çeşitli konularda seçtikleri bazı kişilerle mülakatlar yapmışlar ve yayımlamışlardır. Derginin ilk sayısında Türk Kadın Birliği’ni ziyaret eden dönemin Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Bozkurt) ile yapılan kısa bir mülakat yer almıştır. Mahmut Esat Bey, kendi zamanında çekeşlilik diye bir şey kalmayacağını çünkü bunun Türklük için “elim bir leke, bir ayıp” olduğunu, kadınların avukatlığa teşvik edilmesi gerektiğini, kadınların elbette siyasi haklarına kavuşacağını ve eğitimli hanımların seçimlere katılmasının bir kazanç olacağını ifade etmiştir.²⁵⁴

Dergideki dikkat çekici bir diğer mülakat Naciye Hurşid Hanım ile yapılanıdır. Mülakatı kimin yaptığı yazılmamış ancak bu mülakatın Nezihe Muhiddin’e ait olma

²⁵³ Enver Behnan, “İctimaî Anket: Cumhuriyet Kadını Ne Düşünüyor?”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Kasım 1926, No: 23, s. 1-2.

²⁵⁴ “Muhterem Adliye Vekilimizle Mülakat”, **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 4-5.

ihtimali yüksektir. Naciye Hurşid Hanım, tıpkı Nezihe Muhiddin gibi Türk Hanımları Esirgeme Derneği kurucularındandı. Beş aylık bir süre için Amerika'ya Türk inkılabı ve Türk kadınlığı hakkında konferanslar vermeye gitmiş olan Naciye Hurşid Hanım, dergiden gelen muharrir ile mülakat yerine sohbet tarzında bir konuşma yapmayı tercih etmiştir. Sohbet tarzında geçen konuşmayı yayımlamayacağını söyleyen muharrir ise dergide bunu mülakat olarak yayımlamıştır. Naciye Hurşid Hanım'ın anlattığına göre, Amerika'da Türkler aleyhinde devamlı olarak, özellikle Ermeniler tarafından, propagandalar yapılıyordu. Amerikalılar “efsaneperest” bir topluluktu. Özellikle Türkiye hakkında uydurulan birtakım hikayelere inanıyorlardı. Türkiye'ye geldiklerinde bu inandıkları hikayeleri görmeseler dahi “masalların hayalini kaybetmemek için gördüklerine göz yummaya” meyilliydiler. Muharririn, “propagandaya ehemmiyet vermediğimizden şikayet ettikleri zaman ne cevap verdiniz?” sorusuna “Türkler meziyetlerini kendileri söylemezler, onların başkaları tarafından görülüp takdir edilmesini tercih ederler” cevabını vermiştir.²⁵⁵

2.3.4.6. Tercümeleler

Türk Kadın Yolu'nda çeşitli konulardaki yazıların tercümeleleri yayımlanmış ve dergi takipçilerinin yabancı yazarların birikiminden faydalanması sağlanmıştır. Dergi kadrosu tercüme edeceği metinleri özel olarak seçmiştir. Toplumun sorunlarına açıklık getirebilecek konularda yazılar özenle tercüme edilmiştir. Örneğin, Pakize Ahmed'in İngilizceden tercüme ettiği Alkol ve Medeniyet yazısı, alkol tüketiminin arttığı bir dönemde gençleri ve kadınları bilinçlendirme amacını taşımaktadır.²⁵⁶ Zaten dergi kadrosu bu konuya büyük önem vermiştir. Nezihe Muhiddin'in Kadınlar Ayyaşlıktan Tiksinmelidir²⁵⁷, Doktor Fahreddin Kerim'in İçki Düşmanlığı ve Hanımlarımız²⁵⁸ başlıklı makaleleri bunu kanıtlar niteliktedir. Bunun dışında, dergi kadrosu çok samimi bir Türk dostu olan ve birkaç defalar birliğe de gelerek Türkiye'deki kadın hareketleri

²⁵⁵ “Naciye Hurşid Hanım'la Mülakat”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Mart 1927, No: 28, s. 1-2.

²⁵⁶ Pakize Ahmed, “Alkol ve Medeniyet”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Ekim 1926, No: 21, s. 7.; “Alkol ve Medeniyet-2”, 1 Kasım 1926, No: 22, s. 8-9.

²⁵⁷ Nezihe Muhiddin, “Kadınlar Ayyaşlıktan Tiksinmelidir”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Aralık 1926, No: 24, s. 2.

²⁵⁸ Doktor Fahreddin Kerim, “İçki Düşmanlığı ve Hanımlarımız”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ekim 1926, No: 20, s. 3.

hakkında araştırmalar yapan Thomas Wilman'ın Türkiye hakkındaki yazılarını tercüme ederek yayımlamıştır. Wilman'ın kaleme aldığı Osmanlı'nın yıkılış sebepleri ve Türkiye'nin Almanya ile olan ilişkileri hakkında Almanya ve Türkiye²⁵⁹, Türk kadınına nasıl gördüğünü anlatan Türk Kadınlığı²⁶⁰ ve Türkiye'nin eğitimi hakkında eleştiriler yaptığı makalesi Türkiye'de Tedrisat-ı Umumiye²⁶¹, Türk Kadın Yolu tarafından önemli ve değerli bulunarak tercüme edilmiştir. Ayrıca dergide birçok hikayenin de tercümeleri yayımlanmıştır.

Yazar kadrosu, tercüme işini ciddiye almış ve bunun özen gösterilmesi gereken bir konu olduğunu düşünmüştür. Derginin 4. sayısında Türk Kadın Birliği Havadisleri bölümünde, birliğin azalarından oluşan bir encümen oluşturularak İngilizce, Almanca, Fransızca olarak yazılmış çocuk edebiyatına ait kitapların tercümesine başlanacağı bildirilmiştir. Bu azalar her ayın on beşinde Türk Kadın Birliği'nde toplanacaktı. Toplantılara Efzayış Yusuf, Hadice Refik, Zeyneb Muhiddin, Esmâ Zâfir, Aliye Selahaddin, Hamiyet Emin, Semiha Vâmık Hanımefendilerle istişare için Matmazel Senez, Madam Rantri, Miss Melis katılacaktı. Derginin ilerleyen sayılarında çocuklar için yapılmış masal tercümeleri mevcuttur. Tercüme yapan kişilerin yaptıkları iş hakkında daha fazla bilgi sahibi olması gerektiğine inanan Esmâ Zâfir bununla ilgili bir makale kaleme almıştır. Zâfir'e göre, tercüme zannedildiği kadar kolay bir Şey değildi. Tercüme yapmak isteyen bir kişi öncelikle tercüme edeceği yazıyı seçmesini bilmeliydi. Türkçe için ne gibi kitaplar tercüme edilirse faydalı olacağı dikkate alınmalıydı. Ayrıca felsefe, ilim ve fen kitaplarının yanı sıra Fransız, İngiliz, Alman ve İtalyan edebiyatlarındaki ahlaki romanlar da tercüme edilmeliydi.²⁶²

2.3.4.7. Karikatürler

Türk Kadın Yolu'nda kadınlarla ve toplumsal sorunlarla alakalı bazı karikatürler de yayımlanmıştır. Bu karikatürlerden birinde kahvehanede kağıt

---

²⁵⁹ Thomas Wilman, "Almanya ve Türkiye", Çev.: M. Şevki, **Türk Kadın Yolu**, 15 Ocak 1927, No: 26, s. 5-6.

²⁶⁰ Thomas Wilman, "Türk Kadınlığı", **Türk Kadın Yolu**, No: 30, 1 Ağustos 1927, s. 7-8.

²⁶¹ Thomas Wilman, "Türkiye'de Tedrisat-ı Umumiye", **Türk Kadın Yolu**, 15 Haziran 1927, No: 29, s. 9-10.

²⁶² Esmâ Zâfir, "Tercüme Dair Bir Mütalaa", **Türk Kadın Yolu**, No: 14, 1 Şubat 1926, s. 15.

oyunlarıyla vakit öldürenlerin bile intihap hakkına sahip olduğu ancak öğretmenlik yapan kadınların sahip olmadığı eleştirilmiştir.²⁶³ Bu konu zaten derginin genelinde işlenmiş ve eleştirilmiştir. Türk kadını artık daha eğitilmiş hale gelmiş, öğretmenlik mesleğini icra edebilmekte ve kendini geliştirmeye devam etmektedir. Ancak toplum yararına bir iş yapmayan erkeklerin bile siyasi hakları varken kadının bu konuda bir talepte bulunması dahi tartışmalara yol açmaktadır.

Bir diğer karikatürde kadınların “dücaciye” yani tavuk olmadığı belirtilmiştir.²⁶⁴ Burada kadının bir tavuk gibi erkeğin peşinden gitmek ve üremek zorunda olduğu görüşünün eleştirildiği çıkarılabilir. Kadın, erkeğe bağlı olmadan kendi özgür iradesiyle var olmalıdır. Onu bir tavuktan ayıran özellik de budur.

Dergide özellikle vurgulanan erkeklerin kadınlar, kadınların erkekler gibi giyinmesi ve davranması konusu da karikatürize edilmiştir. Bunun modanın ve feminizmin kadın ile erkek arasında hiçbir fark olmadığı anlayışının getirdiği bir durum olduğu dergideki makalelerle de anlatılmıştır. Çocukları “acaba hangisi babam” diye düşünmeye iten bu moda akımı toplumsal bir problem olarak görülmüştür. Ayrıca bu tarzın takipçisi olan kadın ve erkeklerin birbirini eleştirmesi anlaşılabilir bir durum değildir.²⁶⁵

---

²⁶³ **Türk Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 2.

²⁶⁴ **Türk Kadın Yolu**, 25 Temmuz 1925, No: 2, s. 26.

²⁶⁵ **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1925, No: 8, s. 1, 9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK KADIN YOLU DERGİSİ'NİN İÇERİĞİ VE KONULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Türk Kadın Yolu'nda Kadın ve Feminizm

3.1.1. Kadın

Türk Kadın Yolu'nun şüphesiz ki en büyük gayesi Türk kadınına izlemesi gereken yolu göstermek ve onun diğer ülke kadınlarından farklı bir biçimde algıladığı feminizmi açıklamaktı. Kadınların hangi idealler doğrultusunda ilerlemesinin lazım olduğu, aile içerisinde ve toplum hayatında bir kadının nasıl davranması gerektiği gibi konuların yanı sıra kadınlar arasındaki farkları ortaya koyacak bazı karşılaştırmalar da ele alınmıştır. Kadın zaten annelik görevini sırtlanmış olduğu için kutsal bir varlıktı. Bu özelliğiyle toplum hayatında da onun şefkatli ellerine ihtiyaç vardı. Asırlarca kadınların maddi-manevi kabiliyetlerini kaybetmesine sebep olan erkekler, kadınlara “saçı uzun aklı kısa” sıfatını yakıştırmış ve bununla beraber, kendisi de “bütün serbestisine rağmen saçını kısa, aklı uzun olduğunu ispat edecek kadar harikalar göstermekten” çok uzak kalmıştı.²⁶⁶ Dolayısıyla kadınların aleyhinde konuşanlara ve yazarlara dergi kadrosunun söyleyecek birçok sözü vardı. Hem erkekleri hem kadınları kadın ve feminizm konusunda bilinçli hale getirmek derginin en önemli gayelerinden biriydi.

Hüseyin Rahmi, derginin ilk sayısında Kadın başlıklı bir makale yazmıştır. Hüseyin Rahmi, aşk ve aile konularında birlik teşkil eden erkek ve kadın arasında aslında tam bir uyumluluk ve iyi geçinme olması gerektiğini, ancak gerçekte bunun hiç de böyle olmadığını ifade etmiştir. İyi geçinen karı-koca çok enderdi ve en medeni toplumlardan “en vahşilere” kadar dünyanın her yeri mutsuz evliliklerle doluydu. Avrupa’da kadınlar erkeklere “sen ne isen, pek az farkla ben de oyum, senin kadar ben de her şey olabilirim ve fabrikaların, meclislerin, bakanlıkların kapılarını bize

²⁶⁶ Şükûfe Nihal, “Yeni Adımlar”, *Türk Kadın Yolu*, 6 Ekim 1925, No: 9, s. 4.

açacaksınız” demişler ve bu isteklerinde kısmen başarılı olmuşlardı. Hüseyin Rahmi, fen eğitimi alarak mühendis olmak isteyen genç bir kıza heyet üyelerinin “bıyık altından güldüğünü ve Mühendis Ayşe Hanım, Ceza Mahkemesi Reisi Zehra Hanım” gibi lafların kulağa tuhaf geldiğini söylediklerini duymuştu. Bazı köylerde kadınlar küçük çocuklarını “birer küfe gibi sırtlarına bağlayarak” çalışıyorlardı. Ancak ceza reisinin müzakere odasında bir beşik bulundurması ya da dağlarda, bayırlarda, köprü, tünel gibi inşaat arkasından koşan mühendis hanımın kucağında bir kundak taşması tuhaf olmaktan ziyade güç bir durumdu. Çünkü tabiatın kadına yüklediği annelik ve emzirme vazifeleri bir başkasına yüklenemezdi. Kadının en büyük insanlık hizmeti annelik yapmasıydı. Kadın kutsal bir varlıktı ve onun sırtındaki yükleri görerek ona hak ettiği değeri vermek gerekiyordu.²⁶⁷

Hadice Refik, kadın ve kadınlık konularının geniş bir mesele olduğunu ifade etmiştir. Çünkü dünya üzerinde tüm insanlığı idare eden ve ona hakim olan varlık kadınlardı. Kadına bu kadar mevki verilmesinin sebebi ise kendisinin validelik, zevcelik, aile reisesi gibi cidden mühim ve milletlerin hayatıyla doğrudan alakadar olan vazifelerin sahibi olmasıydı. Bunlardan dolayı, Hadice Refik kadının nasıl annelik yapması gerektiğini anlatan bir makale yazmıştır. Validelik, çocuk doğurmak anlamına gelmiyordu ve çocuk annesinin babasının malı da değildi. Annelerin yetiştirmekle yükümlü olduğu bu çocuklar bütün bir milletin istikbaliydi. Cahil bir kadın eline bırakılan çocuk ya kör, topal, terbiyesiz, ahlaksız yani tüm beşeriyet için zararlı bir birey haline alıyordu ya da küçük yaşta ölüyordu. Evlat yetiştirmek, “daha doğrusu vatan için insan yetiştirmek” gibi bir insanlık hizmetinde en büyük ve faal vazifeyi yerine getirenin kadın olduğunu medeni milletler idrak etmişlerdi. Bundan dolayı kadının eğitime ve terbiyesine artık her zamankinden ziyade önem vermekteydiler. Bir kadının ne kadar zeki ve ne dereceye kadar bilgi sahibi olduğunu anlamak için yetiştirdiği çocuklara bakmak yeterliydi. Kadın yalnız evinde yetiştirdiği bir iki yavrusunun değil, bütün beşeriyetin hakiki validesi ve mürebbiyesiydi.²⁶⁸

Hadice Refik’in değindiği diğer nokta kadının zevcelik yapması ile ilgilidir. İlim ve terbiyesine özen gösterilmiş ve ilminden hakkıyla istifade etmiş bir kadın,

²⁶⁷ Hüseyin Rahmi, “Kadın”, **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 10.

²⁶⁸ Hadice Refik, “Kadın-Valide”, **Türk Kadın Yolu**, 6 Ağustos 1925, No: 4, s. 4.

çocukları için iyi bir anne olmakla beraber zevci için de bütün hayatı boyunca fedakar bir zevce ve iyi bir arkadaş olurdu. Bilgili bir kadın evinin kendi evi olduğunu, dolayısıyla zaten kendisinde mevcut olan doğal nezaketi, inceliği ve şefkatiyle, güzel bilgilerle donatılmış zekasıyla evini, zevcini, çocuklarını, etrafındakileri idare etmek vazifesiyle mükellef olduğunu takdir edebilirdi. Eskiden kadınların eğitimine özen gösterilmez, hatta kadınların eğitim görmesinin kötü sonuçlar verdiği düşünülürdü. Dolayısıyla kadınlar cahil ve tecrübesiz bir şekilde evlenirlerdi. O zamanın zihniyetine göre cahil, fakat namuslu bir kızı evlendiğinde eğer kocası arzu ederse okuturdu. Halbuki artık kızların ilim ve irfanına önem verilir ve onlar da zevcelik mevkiini bilgili bir kadın olarak işgal ederlerdi. Bir erkek ne kadar zengin ne kadar yüksek bir mevki sahibi olursa olsun, karısı bilgili ve güzel ahlak sahibi olmazsa kesinlikle mutlu olamazdı.

Türk kadını hakkında konuşurken veya onun terbiyesini ıslah etmek için bir şeyler düşünürken, yani terakki ve tealisi için çalışırken, mutlaka Türk kadını içinde bulunduğu duruma göre değerlendirmek gerekmektedir. Avrupalı veya Amerikalı bir kadını düşünerek model almak doğru değildi. Türklerin kendi hayat şartları, toplumsal ve dini, siyasi ve kanuni birçok şartları vardı. Öncelikle kadın kadınlığını öğrenmeliydi. Bundan maksat ise eskiden anlaşıldığı gibi kadının erkeğin istibdadı ve hükmü altında yaşaması değildi. Zaten vazifesini iyice idrak etmiş bir kadın hiçbir zaman zevcinden istibdat görmezdi. Bilgili bir valide, bilgi ve güzel terbiye sahibi bir zevce, dışardaki hayatıyla alakasını kesmeye mecbur değildi. Refik'e göre, kadın hükümetin işlerine doğrudan doğruya karışmamakla beraber, kendisini alakadar eden olayların cereyanını büyük bir zeka ve dirayetle takip ederdi. Evde herkes gibi memleketinin bir ferdi olduğunu bilirdi, ancak memleketini düşündüğünü göstermek için evini, evdeki vazifesini terk etmek mecburiyetinde değildi. Onun için vatanperver bir kadın olmak, yani memleketini hakkıyla düşünmek demek, validelik, zevcelik vazifesini hakkıyla yerine getirmektir. Bunu da ilim ve irfandan hakkıyla istifade etmiş bir kadın yapabiliyordu.²⁶⁹

---

²⁶⁹ Hadice Refik, "Kadın-Zevce", **Türk Kadın Yolu**, 13 Ağustos 1925, No: 5, s. 6-8.

Nabi isimli yazar²⁷⁰ Kadına Hürmet başlıklı makalesinde kadının değerinin anlaşılmadığına ve ona iyi davranılmadığına dikkat çekmiş, bunun sebebi olarak Doğu Medeniyeti'nin Türkiye'deki kökleşmiş varlığı olduğunu ifade etmiştir. Kadına hürmetsizlik ilk bakışta memleketin önemsiz gibi görünen fakat vahim sonuçları olan dertlerinden biriydi. Türkiye hala “Şark'ın köhne ve batıl zihniyetinden” tamamıyla kurtulmuş değildi. Ancak Türk kadını layık olduğu mevki kazandığı zaman, bu zihniyetin tamamen tarihe gömüldüğüne kanaat getirilebilirdi. Nabi'ye göre, esir kadın, mahkum kadın ancak Şark Medeniyeti'nde, İslam Medeniyeti'nde bulunabilirdi. Fakat artık millet kendini Şarklı ve İslam diye değil, Garplı ve Türk olarak göstermekteydi. Garplı ve Türk, ikisi de kadına layık olduğu mevki vermesini bilirdi. Türk kadını da erkeğinden biraz hürmet ve ciddiyet beklemekte haklıydı. “Altayların saf ve temiz Türk'ü”, kadını daima yüksek ve muhterem tutmuş hatta bazen ilahlar mevkiine çıkarmıştı. “Arapların, Hicaz'ın kızgın çöllerinden alıp getirdikleri vahşi inançlarla” mevkiini kaybetmeden önce Türk kadını hür ve mutluydu. Hatta Eski Türklerde kadına verilen önem o dereceyi bulmuştu ki, bazı kabilelerde “mâdersahî” denilen ve ailede tamamıyla kadının hükümlerine olmasını ifade eden bir durum söz konusuydu. Artık “Şark'ın sönük ve batıl medeniyetini” bırakıp mükemmel bir hamleyle asırları aşarak Garp milletleri arasına girerken Türk kadınının da bir Avrupalıya layık mevkiini elde etmesi gerekiyordu.

Nabi'ye göre, kadına karşı hürmetsizlik yalnız “adi tabakaya” mensup insanların yaptığı bir şey değildi. Kadını ve kadınlığı hor gören bu zihniyet en münevver erkeklerde bile görülmekteydi. Türk Kadın Birliği tarafından kadınının siyasi haklarının kazanılması için ortaya çıkan teşebbüs, birçok münevverler tarafından alay edilerek ve küçümsenerek karşılanmıştı. O zaman anlaşılıyordu ki, mümtaz tabaka arasında bile kadını erkekle eşit görmeye tahammül edemeyenler vardı. Ancak Garp Medeniyeti memlekete yeterince yerleşip Şark Medeniyeti tamamen silince Türk erkeği de kadına hürmet ve nezaketle muamele etmesini öğrenecek ve hakiki medeniyetin gerekliliğinin bu olduğunu anlayacaktı.²⁷¹

²⁷⁰ Bu yazar hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır. Yaşar Nabi'nin makalelerinde ismini kullandığı görülmektedir. Dergide daha tanınmamış genç yazar ve şairlerin yazılarının da yayımlandığı göz önüne alındığında, bu kişinin dergiye yazı gönderen başka bir yazar olması muhtemeldir.

²⁷¹ Nabi, “Kadına Hürmet”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ağustos 1927, No: 30, s. 5-6.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, tarih anlayışında değişiklik yapılmaya başlanmıştır. Bu değişiklik, Türk'ün tarihinin sadece Osmanlılardan ve İslam Medeniyeti'nden ibaret olmadığını ve Orta Asya'ya dayandığını öğretmeye yöneliktir. Böylelikle gerçek Türk kültürünün ve özelliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.²⁷² Türk Kadın Yolu'nda yazan tüm yazarlar gibi Nabi'nin görüşleri de dönemin tarih anlayışıyla paraleldir. Sürekli vurgu yapılan İslamiyet öncesinde Türklerin ve özellikle Türk kadınlarının çok daha güzel bir yaşantısı olduğudur. İslam Medeniyeti etkisinden önce Türklerde kadın hürmet görürdü, toplumsal ve yönetsel hayata katılırdı ancak Müslüman olduktan sonra kadın hapis hayatı yaşamaya başladı düşüncesi sıklıkla dile getirilmektedir. Özellikle Osmanlı Devleti zamanında kadının bir esir hayatı yaşadığı ve hak ettiği statüden mahrum edildiği vurgulanmaktadır.

Enver Behnan kadınlar ile ilgili makalelerini süs ve aile kadını, yörük ve kasaba kadını, Türk, Çin ve Japon kadını gibi karşılaştırmalar yaparak yazmayı tercih etmiştir. Böylece hakiki bir Türk kadınının özelliklerini vurgulamayı amaçlamıştır. Ayrıca kültür ve uygarlık konusuna başka bir çerçeveden yaklaşmıştır. Behnan'ın bu muhtevadaki ilk yazısı kasaba ve yörük yani köy kadınlarının karşılaştırmasını içermektedir. Türk kadınının toplumsal hayatı incelendiğinde, biri egzotik²⁷³, diğeri ise harsî (kültürel) olmak üzere iki hayat tarzı görülmekteydi. Egzotik olan din vasıtasıyla hariçten gelmişti, diğeri ise Türk'ün öz hayatına aitti. Bu iki çeşit kadın hayatı kasaba ve yörük kadını olarak sınıflandırılabilirdi. Kasabada bulunan halk, dini kurallara çok sadıktı. Çünkü büyük kasabalarda, şehirlerde, Türk'ün kültürüne girmiş olan İslam dini bütün ahlaki kavramları da sokmuş, eski adetleri ve ahlakı yenmişti. Anadolu'nun herhangi bir kasabasına gidilecek olursa, dine bağlılığın çok fazla olduğu görülürdü. İslamiyet vasıtasıyla "Arap adetlerinin müthiş aksülamelleri" Türk'ün kültürel yaşantısında hemen göze çarpardı. Kasabalarda sarık kullanmak yaygındı. Camiler, tekkeler fazlaydı. Kadınlar sımsıkı sarılı, her evin penceresi kafesli, kadınlar

---

²⁷² Dönemin tarih anlayışı ve çalışmaları ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Ankara, ATAM, 2010, s. 239-271.

²⁷³ Egzotik kelimesi uzak, yabancı ülkelerle ilgili, bu ülkelerden getirilmiş, yabancı anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK), (Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59b3fd8bb1ab16.62279294/,

1 Eylül 2017. Enver Behnan "egzotik" kelimesini kullanarak medeniyet kavramını kastetmiş olmalıdır.

sokakta “tek göz” ile yoluna devam ederlerdi. Kasabadan daha uzak kalmış, “kültürü iyice bozulmamış” köylerde ise kafesler neredeyse yok gibiydi. Tesettürü, kasabadaki gibi kuvvetli dini mahiyette değildi. Yabancılık-köylülük meselesi vardı. Yabancı köyden geçerken kızlar yüzlerini örterlerdi, fakat köyün erkeklerine karşı tesettür hemen hemen yok gibiydi. Enver Behnan’a göre, büyük şehirlerden uzaklaştıktan sonra din vasıtasıyla kadına vurulan zincirler azalmakta ve “Türk’ün en eski feminist ananelerinin izleri” görülmekteydi. Kasabalardaki kadınlar kocalarının esiriydi. Dayak yerler, dışarı çıkmazlar, kafesi kaldırmazlardı. Sonuç olarak Türk kadını hürriyetini, hukukunu İslamiyet vasıtasıyla Arap anelerinden, Bizans tesirinden sonra kaybetmişti. Halbuki Turan’da Türklerde kadın bütün varlığıyla serbestti. Dünyanın en feminist bir milleti varsa o da Türklerdi. Turan’da Türklerin feminist olup olmadıklarını, Anadolu’da kasabalara girmeyip de bütün eski ahlak ve adetlerini muhafaza eden, aşiret hayatı yaşayan Yörük Türklerinin toplumsal hayatları araştırılarak anlaşılabilirdi.

Anadolu’nun dağlarında göçebe olarak kültürünü muhafaza etmiş Türkler yalnızca Yörük Türkleriydi. Türkmenlerde kadın hayatının önemi çok daha fazlaydı ve kadına her suretle erkekler kadar haklar vermişlerdi. Türkmenlerin hayatı gıptaya şayandı. Genç kızlar serbestti. Bu sebeplerden dolayı, yörük kadını ile kasaba içinde Arap aneleriyle yaşayan Türk kadınının iki manzarası birbirinden tamamen farklıydı. Eğer Türk kadını bu “hayvanlara mahsus kafesi kırmaz ve üzerindeki matem لباسlarına bürüyen çarşafı da yırtmaz ise” her zaman bedbaht olarak yaşamaya mahkumdu. Bunun için Türk feministleri içtimai hayatı yeterince araştırmalı, Türk kadınının tabii olan hukukunu meydana çıkarmalıydı. Bunu yapmak feministlerin vazifesiydi.²⁷⁴

Enver Behnan, diğer bir yazısında süs kadını ile aile kadını karşılaştırması yapmıştır. Onun toplumda gördüğü iki tür kadın mevcuttu. Birisi zevcine, çocuklarına bağlı olan kadın tipi, diğeri de moda ve dans gibi şeylerle meşgul olan kadın tiptiydi. Behnan’a göre, aile kadını mensup olduğu cemiyetin, süs kadını ise maddiyatın kadınıydı. Süs kadınlarının cemiyette hiçbir fonksiyonları yoktu. Bunlar evliliği

---

²⁷⁴ Enver Behnan, “Kasaba Kadını-Yörük Kadını”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1925, No: 8, s. 3-4.

sevmezler, çocuk yetiştirmekten hoşlanmazlardı ve maddi zevklerin esiriydiler. Bu tip kadınlarda hakim olan, içtimai kaideler değil, fizyolojik birtakım sebeplerdi. Bunların elinden ayna düşmez, daima kendilerini güzel görmek isterlerdi. İntihar edenler, erkeklere ihanet edenler, fuhşa düşenler hep bu çeşit kadınlar arasından çıkardı. Toplumda bulunan bu çeşit genç kızlar diğer kızları da etkileyip bozarlardı. Bu kızları çabuk evlendirmek veya tedavi ettirmek gerekliydi. Behnan, “dudakları boyalı, kolları çırılçıplak, yılışık kadınlardan hiç iyi bir kadına” rastlamadığını ifade etmiştir. “Şehvani zevklerin fırladıklarında dönen bir kız”, memlekete hiçbir zaman iyi bir çocuk yetiştiremezdi. Memlekette her şeyden önemlisi annelik vazifesiydi ve evlilik cemiyetin bekasıydı.

Aile kadını ise yaşadığı cemiyetin kadınıydı ve memlekete çocuk yetiştirmek ve aile kurmak gibi toplum içerisinde bir fonksiyonu vardı. Ancak kurulan aileler harsî özellik taşımalıydı. Harsî olmak demek, milli aile olmak demektir. Eğer aileler o milletin kültürüne uymaz, başka milletleri taklit ederlerse, yine facialar ortaya çıkardı ve o aile, hakiki aile olmazdı. Aile milli yani Türk milletinin kültürüne uygun olmalıydı. Bu milletin harsî ahlakı, terbiyesi, hukuku, lisanı, dini, iktisadı ve sanatıydı. Bu şartlara uymayan aile kozmopolit bir aile olurdu ve toplum için zarar teşkil ederdi. Bu sebeple aile kadını mensup olduğu milletin milli kadınıydı. Milli kadın, aile kadını demektir. Bunlar vatana asker, öğretmen, yazar, memur yani iyi bir vatandaş yetiştiren kadınlardı. Kültürel özellik taşımayan aile, bozulmuş çürümüş bir evladı memlekete bırakırlardı. Bunlar askerlikten korkan, memuriyetten yılan, “züppe hoppa” kimseler olurlardı. Böylelerinin evinde başka bir dil konuşulurdu ve bu tipteki insanlar memleketinin caddelerini sevmez, zevkenden bayramından hoşlanmaz birtakım Avrupalı monşerlerdi. Türkler de Avrupa medeniyetini kabul edebilirdi, fakat Avrupa'nın harsî hiçbir suretle kabul edilemezdi. Bir de artık Türkiye, Cumhuriyet idaresini kabul ettikten sonra, bütün yabancı harsları atmıştı. Türkler memleketine hakimiyetini ilan etmiş ve milli bir devlet meydana koymuşlardı. Dolayısıyla bunun aile teşkilatı da Avrupa milletlerine benzemeyecek ve temiz bir Türk ailesi olarak yaşayacaktı. Bu aile Türk milletine milli duygularla bağlı iyi vatandaşlar yetiştirecekti.

Süs kadını her cemiyetin sağlığını bozarken aile kadını cemiyete faydalıydı. Bu faydanın tamamen sağlanması için ise ailenin milli olması şarttı.²⁷⁵

Enver Behnan'ın yaptığı son karşılaştırma Türk-Çin ve Japon kadınları arasındaki farklılıklar üzerinedir. Her milletin kadını mensup olduğu cemiyetin toplumsal hayatına göre hususiyetler gösterirdi. Hiçbir milletin kadın hayatı birbirine benzemezdi. Avrupa bir medeniyet olduğu halde Avrupa'daki memleketlerde bile tek ve aynı bir kadın hayatı yoktu. Her milletin kadını ayrı bir ahlaka, başka adetlere ve yaşayışa sahipti. Türkler Müslüman olduktan sonra Arap ve Acem'den birtakım "kötü" ananeler almışlardı. Bu adetler, Türk kadın hayatını garip bir hale sokmuştu. "En acayip ve ibtidai" adetlerden biri tesettürdü. Yani kadının erkeklerden kaçması ve kendini dünyada "ayrı bir mahluk" gibi hissetmesiydi. Tesettür, Türklerde tuhaf bir kadın hayatı meydana getirmişti, kadını evine hapsetmişti ve kadın sadece aile fertleriyle temasta bulunup hayatına nihayet vermişti. Sokağa çıkarken "simsiyah matem libaslarıyla bürünüp kalın peçeler altında dünyayı karanlık görerek sokaklarda korkak korkak" gezmeye başlamıştı. Bunların yanı sıra, Türk kadını sağlam bir ahlak ve karakter ile yaşamıştı. Zevcine ve çocuklarına bağlı kalmış, mensup olduğu aile yuvasını şenlendirmek için azami çalışmıştı. Eski Türk kadını ailesinin saadeti için uğraşmış, tembel bir unsur olmaktan kendini sıyırmıştı. Behnan'a göre, artık Türk kadını iki çeşide çıkmıştı; birisi eski Türk kadını gibi saadeti ailesi içinde, diğer bir kısmı ise sokakta süslenip gezmekte bulmaktaydı.

Japonya'daki kadınlar büyük dini bir mertebede bulunurlardı. Fikrî işlerle meşgul olurlar, şiirle uğraşırlardı. Felsefe, edebiyat, güzel sanatlar eğitimi Japon kadınları için mecburiydi. Japonya'da genç kızlar serbest yaşarlardı. Evlilik törenleri çok basitti ve çeyiz yoktu. Kızın çeyizi aşkı, letafeti ve ahlakıydı. Japon kadını evlendikten sonra evinin kadını olur ve bütün ömrünü evi için harcardı. Çin kadınları ise ahlaka çok önem verirlerdi. Onların en çok iftihar ettiği şey erkek çocuklarının şan ve şeref kazanmasıydı. Bundan dolayı anneler erkek çocuklarına bizzat kendileri eğitim verirler ve onları yetiştirirlerdi. Kız çocuklarının terbiyesine bu kadar önem vermezlerdi ve onlar hizmetçi kadınlar tarafından büyütülürdü. Evlilik merasimleri

---

²⁷⁵ Enver Behnan, "Süs Kadını-Aile Kadını", **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1926, No: 19, s. 5-7.

çok değişikti. Kadın hamile kaldığında ise kesinlikle tiyatroya gitmez, “hayalî kitap” okumaz, görüştüğü adamların ahlaklı olmalarına dikkat ederlerdi. Çinli kadınlar da evlendikten sonra ailelerine bağlı kalırlardı.²⁷⁶ Behnan’ın yazısına göre, Türk, Japon ve Çin kadınları ahlaki yönden birbirlerine benzemekteydiler. Ayrıca bu üç milletin de kadınları aile yaşantısına çok önem verirlerdi. Kültürel olarak birbirinden farklı olan Asya’daki bu kadınların Avrupa’daki ahlak ve aile yapısına karşı ortak özellikleri bulunmaktaydı.

Mehmet Şevki, artık şekil değiştirmiş savaşların kadınlara yüklediği sorumlulukları ele almıştır. Ona göre, her askerinin iyilik veya kötülüğü bir kadına, ona terbiyeyi veren anneye aitti. Türk milleti her ne kadar başka bir ülkeye taarruz ve tecavüz fikri beslemese de Türklerin herhangi bir tecavüze maruz kalmayacağı temin edilemezdi. İşte o gün, yani haksızlığa maruz kalma ihtimali olan gün için hazırlanmak gerekirdi. Bunun erkeklere ve tüm vatana ait olan kısmını Hükümet ve Erkan-ı Harbiye hazırlamaktaydı. Ancak artık savaşların şekli değişmiş, düşman uçaklarının atacakları bombalar veya zehirli gazlar erkek-kadın ayırt etmeyeceği bir emrivaki hali almıştı. Kadınların da bu tür bir savaş için hazırlıklı olması gerekliydi. Erkek okullarında nasıl gençliğin hepsi savaşa hazırlanıyorsa, kız okullarında da aynı program dahilinde hazırlık yapılmalıydı. Kadınları mecburi bir askeri eğitime tabi tutmaktan ziyade kadınları eğitime teşvik ederek onlardan ileride gerekli olabilecek vatan müdafaası için istifade edilmeliydi.²⁷⁷

Aziz Hüdai de dergide kadınlık ve vatan savunması hakkında görüşlerini anlatan bir yazı yayımlamıştır. Eskiden yaşanan savaşlar hudut, siper ve ordu savaşlarıyken yarının savaşları milletler savaşı ve “her ne pahasına olursa olsun zafer harbi” olacaktı. Yarının harbi böyle olmayacak, bu savaş kundaktaki yavrudan, koltuğunda oturan kötürümlere, kadından hastalara kadar herkesi öldürecekti. İnsaniyet, medeniyet ve merhamet ancak zaferden sonra hatıra gelecek ve bunlar galibin katliamını haklı göstermek için birer sebep teşkil edecekti. Yarınki savaşta, kuvvetli bir ihtimal ile ilan ve ihbar, muhabere ve ultiatom olmayacaktı. Günün birinde herkes sakin, tarlada, sinemada, beşikte ve yataktayken, düşman uçakları 300

²⁷⁶ Enver Behnan, “Türk-Çin-Japon Kadını”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Ekim 1926, No: 21, s. 8-9.

²⁷⁷ M. Şevki, “Kadınlık ve Askerlik”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Şubat 1927, No: 27, s. 1-2.

kiloluk bombalarla evleri dağıtacak, insanları parçalayacaktı. Hatta bu bombaların zehirlediği hava, nefes alan ne varsa hepsini boğacaktı. Bundan dolayı, savaşın bütün vazifeleri milletin beşikten koltuğa her ferdinin üzerine taksim edilecekti. Kadınlar savaşta yalnız çamaşır dikmek, hastanede yaralıya çorba içirmekle vazifelerini yapmış olmayacaklardı. Milli Mücadele’de siperlerde silah atan ve kağnılarla cephan taşıyan kadınlar az değildi. O zaman Türk kadını görmüştü ki, gelen düşman yalnız elinde silah olanları değil, öldürecek bir Türk aramaktaydı. Asıl başarı, barış zamanında kazanılırdı. Barışın zaferini silah taşıyanlardan ziyade, kadınlar ve çocuklar temin edebilirdi. Bunu da kundaktan kışlaya kadar Türk milletine temin edecek ilk kuvvet Türk analarıydı. Kadınların en önemli vazifesi Türk çocuklarını iyi beslemek, onlara ruh, beden ve fen kuvveti vermektir.²⁷⁸

Türkiye’deki kadın hareketlerini yakından takip eden Thomas Wilman, bir Alman gazetesinde Türk kadınlığı üzerine bir yazı yayımlamıştır. Türk Kadın Yolu da Wilman’ın bu yazısını değerli bularak tercümesini okuyucularıyla paylaşmıştır. Çünkü Wilman’ın düşünceleri ile Türk Kadın Yolu kadrosunun kadın hakkındaki görüşleri ile aynı doğrultudadır. Thomas Wilman, gerçekte Türk kadınının eskiden beri serbest ve peçesiz dolaştığını ancak Türklerde kadınlarını gözetmek adetinın Bizans’ın ele geçirilmesinin ardından ortaya çıktığını söylemiştir. Türkler bilmeden Hıristiyanlık ve Bizans adeti olan peçeyi taşımaya mecbur edilmiş, erkek dünyasından tamamen ayrı tutulmaya başlanmış, kadını sadece vaktini güzel geçirmek ve zevklenmek için bir vasıta olarak kabul etmişlerdi. Türk tarihinde arada sırada görülen kadın saltanatları da kadının bu halini düzeltmek için hiçbir şey yapamamıştı. Şehirlerdeki kadınlar dedikodu ve süslenmeden başka bir şeye yaramayan bir cisim haline dönüşürken köydeki kadının vaziyeti de bir “işçi esire” halini almıştı. Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru bu feci vaziyetin düzeltilmesi için sesler yükselmeye, yavaş yavaş kadının eğitilmesine, hatta kadın yazarlar okunmaya başlanmıştı. İlk önce yazar olarak toplumsal hayata atıldığı görülen Türk kadınlığı, Balkan Savaşı sırasında hayır cemiyetleri halinde kendini göstermişti.²⁷⁹ Daha sonra açılmaya başlayan kız

²⁷⁸ Aziz Hüdayi, “Yarınki Harb Bugünkü Vazife”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Ocak 1927, No: 26, s. 1-2.

²⁷⁹ Balkan Savaşları esnasında kadınların faaliyetleri hakkında detaylı bilgi için bkz.: Emine Önhan, “**İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’in İlanına Kadar Kadın Cemiyetleri**”, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, 1990, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Sümeyra Çakır, “**20. y.y. Başlarında Osmanlı Sosyal Ekonomik Hayatında Kadın Cemiyetleri; Osmanlı Müdafaa-i**

mektepleri, Türk kadınının seviyesini yükseltmekle beraber ona hayatta başarılı olabileceği bir şekil verememişti. Türk kadını bu konuda da kendine yardımcıları bulmuştu. Bunların en büyüğü ise Besim Ömer Paşa²⁸⁰ idi. I. Dünya Savaşı, diğer memleketlerde olduğu gibi Türkiye’de de kadına birçok işin hatta hükümet dairelerinin kapısını açmıştı. Bunu Milli Mücadele takip etmişti. Wilman’a göre, bu savaş sadece Türklüğün kurtulmasını ve istiklalini değil, aynı zamanda “taassubun zincirlediği Müslüman kadınlığının” da kurtulmasını temin eden bir savaştı. Bu savaş, Anadolu kadınının kendi erkeğinden geri olmadığını ispat etmişti.²⁸¹

Enver Behnan, bir diğer makalesinde kadın ile erkek arasındaki eşitsizlikten ve adil olmayan uygulamalardan bahsetmiş, Türkiye Cumhuriyeti’nde bunlara artık bir son verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Erkeklere daima fazla hak verilip kadının hakları önemsenmediği için kadınlar, erkeklerin tahakkümü altında ezilmeye mahkum kalmıştı. Mevcut bütün haklar, hep erkeklerin lehine ve kadınların da aleyhine teşekkül etmişti. Boşanma, veraset, taaddüd-i zevcat (birden fazla kadınla evlenme), tesettür meselelerinde erkeklerin hukuku, kadının üstüneydi. Örnek olarak, erkek, zevcesinden bıktığı, hoşlanmadığı zaman “boşadım” demekle kadını terk edebilmekteydi. Miras meselesinde kız çocuğunun hakkı aranmamaktaydı. Erkek zevcesinin üstüne üç kadın daha getirebilirdi. Tesettür meselesinde ise, din ileri sürülerek erkekler kadını simsiyah matem elbiselerine bürüyordu. Bunlarla beraber erkek daha ileri gitmekte, kadına söz söyletmemekte, onu izinsiz dışarı çıkarmamakta, istediği zaman evin kapısına kilit vurup evden çıkıp gitmekte, karısını sopa ile dövdebilmekteydi. Bu haksızlığın düzeltilmesi için meseleyi erkeklerin vicdanlarına

---

Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti Örneği”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, 2015, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

²⁸⁰ Besim Ömer (Akalin) Paşa 1862-1940 yılları arasında yaşamış bir Türk tıp profesörü, bilim insanı, sivil toplum yöneticisi ve Cumhuriyet döneminde de milletvekilliği yapmış bir şahsiyettir. Besim Ömer Akalin ve çalışmaları hakkında detaylı bilgi için bkz.: Sabahattin Ödemiş, “**Besim Ömer Paşa (1862-1940)**”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, 2013, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; İnci Hot, “**Dr. Besim Ömer Paşa’nın Anne ve Çocuk Sağlığı Açısından Ülkemiz Nüfus Meselesi Hakkındaki Görüşleri**”, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, 1996, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Mehmet Kavak, “**Besim Ömer’in Hıfz-ı Sıhhat Eserindeki İntanî (Bulaşıcı) Hastalıklar**”, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, 2016, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

²⁸¹ Thomas Wilman, “Türk Kadınlığı”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ağustos 1927, No: 30, s. 7-8. (Bu yazının tercümesinin kim tarafından yapıldığı dergide yazmamaktadır ancak Wilman’ın diğer yazılarını M. Şevki çevirdiği için bu yazının tercümesi de ona ait olması muhtemeldir.)

bırakmak değil, kanunlar yapmak gerekmektedir. Kadının erkekten daha zayıf kalmasına hayat tarzlarındaki farklılıklar sebep olmaktadır. Kadın daima dar bir saha içerisinde kalmış, erkek ise geniş bir sahada yaşamış ve gezmiştir. Yani kadının hayatı statik (durağan, hareketsiz), erkeğin hayatı dinamik bir vaziyette geçmiştir.

Statik hayat; kadının bulunduğu evde zevciyle evlendiğinden ölünceye kadar ömrünü geçirdiği evin karanlık odalarında, hiç gezmeden geçirdiği hayat tarzıydı. Uzun seneler kadının statik hayatı, kadını erkek fertten kabiliyetler açısından farklı bir hale sokmuştu. Dinamik hayat ise erkeklerin hayatlarını evin haricinde, hayat mücadelesiyle geçirdiği yaşam biçimiydi. Erkek böyle yaşadığı için kadınlardan daha çevik ve kuvvetli olmuştu. Kadın ile erkek arasında daima ileri sürülen fizyolojik ve psikolojik sebepler, bu statik ve dinamik hayattan ileri gelmekteydi. Artık dünyada demokrasinin kabul edildiği ve kadın-erkek eşitliğinin toplumsal hayatta kabul gördüğü bir zamanda, bu tür eşitsizlikçi uygulamalar olmamalıydı. Bütün gelmiş geçmiş ve mevcut dünya kadınlarına reva görülen bu haksızlıklar içtimai hayatlarında inkılaplar meydana getirmiş milletler tarafından telafi edilmeliydi.

Eğer kadınlar bilinçlenip erkeklerin kendilerine takmış olduğu “egoizm zincirlerini” kırarlar ise, kadın ile erkek arasında ne uzviyet ve ne de ruhi farklılıklar kalacaktı. Kadın ile erkek arasındaki eşitsizliğe sebep ilkel dinlerden gelen adetler ve erkeklerin ihtiraslarıydı. Oysa kadının eşit haklara sahip olması, insanlığın yücelmesi demektir. Kadın bedbaht yaşatılırsa, hayata hediye edeceği çocuklar da o nispette aciz olurlardı. Erkek ve kadın aynı haklara sahip olarak birbirine bağlanmalıydı. Bu eşitlik, erkek ve kadının bulunduğu cemiyetin bütün geleceğini ilgilendiren bir mevzuuydu. Bu iki eşit varlık, genç Türkiye Cumhuriyeti’ne birlikte hayat vermeliydi.²⁸²

Enver Behnan’ın yazısında vurgulamak istediği nokta, Türkiye Cumhuriyeti’nde Osmanlı Devleti’nden kalma hukuk sisteminin değişmediğidir. Osmanlı’da kişilerin özelliklerine, işine, din ve mezhebine, özellikle de cinsiyetine göre uygulanan farklı kurallar vardı ve kişinin statüsünü belirleyen bu hukuk sistemiydi. Özel hukuka ait problemler, ait olunan cemaatin içinde çözülmekteydi. Bundan dolayı, Müslüman kadının konumunu Kur’an belirlemekteydi. Evlilik için

---

²⁸² Enver Behnan, “Adem-i Müsavat – Statik Hayat, Dinamik Hayat”, **Türk Kadın Yolu**, 13 Ağustos 1925, No: 5, s. 5-6.

hukuksal bir düzenleme mevcut değildi. Boşanma olayı tek taraflı olarak erkeğe bırakılmıştı ve hukuki bir gerekçeye dayanması gerekmemekteydi. Boşanmak için kadının rızasını almaya ya da hakim kararına gerek yoktu. 1917 yılında Hukuk-ı Aile Kararnamesi²⁸³ ile evlilik için modern uygulamaları başlatmış ancak bu kararname yürürlükte iki yıl kalmıştı. Kadının hukuki anlamda eşitliğini kazanması 1926 yılında Medeni Kanun'un kabulüyle olmuştur.²⁸⁴ Medeni Kanun, tek kadın ile evlenme ilkesini kabul etmiş, boşanma konusunda eşitlik sağlanmıştır. Eski hukuka göre mirastan erkek kadına oranla iki kat pay almaktayken Medeni Kanun ile kadın ile erkek arasında eşitlik benimsenmiştir. Eskiden evlenme imam önünde, kadın tesettürlü olduğu için, kadının irade beyanı vekili tarafından açıklanmaktayken Medeni Kanun ile tarafların irade beyanlarının karşılıklı olarak yapılması esas ve evlendirme memuru önünde gerçekleşmesi kuralı kabul edilmiştir.²⁸⁵

Türk Kadın Yolu'nda Türk kadını hakkında yazılan yazılara genel olarak bakıldığında, kadına geleneksel anlamda yüklenen rollerin dışına çıkılmadığı görülür. Kadın eğitim görmelidir, çalışma hayatına girmelidir, toplumsal yaşama katılmalıdır. Ancak bunlar Türk kadınının asli görevlerini unutmaması, onlardan vazgeçmesi anlamına gelmemektedir. Kadının en önemli görevi ve sorumluluğu iyi bir anne ve zevce olmasıdır. Batı Medeniyeti'nin kabul edilmesi ile birlikte Türk kültürünün kadına yüklediği bu sorumluluklardan ödün verilmesi imkansızdır. Kadın şefkatin ve nezaketin temsilcisidir. Bundan dolayı memleketin en çok bu özelliklerini kaybetmemiş Türk analarına ihtiyacı vardır. Kadın saadeti aile içerisinde aramalıdır. Çünkü kadın nesilleri yetiştiren kişidir. Türk kadını iyi bir anne olmayı her şeyden öncelikli görmelidir. Böylece memlekete akli ve fiziki sağlığı yerinde evlatlar yetiştirebilir. Eskiden cahil ama namuslu Türk kadını düşüncesinin yerini artık iyi bir eğitim almış ve namusundan, kültüründen ödün vermemiş Türk kadını görüşü almıştır. Batı Medeniyeti etkisiyle moda ve süs peşine düşmeyen aile kadını yani milli kadın

---

²⁸³ Hukuk-ı Aile Kararnamesi için bkz.: Orhan Çeker, **Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi**, Konya, Mehir Vakfı Yayınları, 2016.

²⁸⁴ Çakır, **a.g.e.**, s. 201.

²⁸⁵ Başak Memioğlu, "**1923-1938 Tarihleri Arasında Medeni Hukuk Alanında Yapılan Devrimler**", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 98-99.; Medeni Hukuk hakkında detaylı bilgi için bkz.: Jale G. Akipek, **Türk Medeni Hukuku**, Ankara, Başnur Matbaası, 1966.

memleket için en faydalı kadındır. Türk kadınlığı, artık baskı ve zulüm altında kendini ezdirmeyen kadınlıktır. Kadını ve kadınlığı hor gören erkeklere boyun eğmemelidir. Kanunlar da bu konuda kadının yanında yer almalı ve kadını müdafaa edecek yeni uygulamalar meydana getirilmelidir. Ayrıca kadın artık çarşafın ve kafeslerin arkasına gizlenmemelidir. Çünkü bunlar Türk kadınlığının ilerlemesini engelleyen unsurlardır. Kadınlık Türk kültüründen vazgeçmeden İslam Medeniyeti'ni bir kenara bırakıp Batı Medeniyeti ile kendini geliştirebilecektir. Dergideki kadın ve kadınlık hakkındaki yazılara bakıldığında, din ve adetlerin birbirinden ayrı tutulduğu görülür. İslam dinini kabul etmeden önce “Türklerin kültürü ve adetleri daha medeni idi” görüşü kabul edilmektedir. İslam'ın kadına belli alanlarla sınırlı, tutsak ve erkek egemenliği altında bir yaşayış tarzını dayattığı sıklıkla dile getirilmektedir.

3.1.2. Feminizm

3.1.2.1. Nezihe Muhiddin'e Göre Feminizm

Nezihe Muhiddin yaşadığı dönemin feminist eylemcisi ve düşünürlerindedir. Bir feminist olarak “hak ve vazife hususunda erkek ile kadını mukayese münakaşasını gereksiz” gören Nezihe Muhiddin, kadının başarılı olabileceği her işte memlekete faydalı olması gerektiğine inanmıştır. Halihazırda kadının muvaffak olabileceği işler saymakla bitmezdi ve kadınların o mevkilere gelip gelemeyeceği tartışması dahi Türk kadınları için ayıp sayılmalıydı. Zaten kadınların on beş seneden beri ortaya koydukları teşebbüs fikirleri ve faaliyetleri o mevkilere gelmek için Türk kadınına bir hak bahşetmişti.

Memlekette geçim derdi erkek omuzlarını çöktürmüştü. Kadın ise artık “tüketici, asalak” kalmamalıydı ve üretken olmak mecburiyetindeydi. Ancak bütün bu mecburiyetler ve ihtiyaçlar karşısında kadına açılan iş sahası temizlikçilik, daire hademeliği ile yarısından ziyadesini erkeklerin işgal ettiği kız okulları öğretmenliğinden ibaret kalıyordu. Milli müdafaa işlerinde, Hilal-i Ahmer'de, hatta İmalat-ı Harbiye fabrikalarında çalışabilirse Türk kadını ancak o zaman vatani vazifesini yapmış olur ve daha güzel kazançlar elde edebilirdi. Türk erkekleri

memleket için kanlarını akıtırken Anadolu'nun asil kadını, ele kazma kürek alarak çocuklarının geçimini sağlamış, onunla da kalmamış aziz toprağını tehlikede görür görmez tüfeğini omuzlayıp savaşa koşarak vatanın sadık ve hakiki evlatları olduğunu ispat etmişti. Toplumun her bir uzvunda bariz ve fiili bir rolü olan kadınlar siyaset hakkından da istifade etmeye hak kazanmıştı.²⁸⁶

1931 yılında Türk Kadını kitabında Nezihe Muhiddin, kadın ve erkek arasındaki farklara ve feminizmi nasıl anladığına dair bir bölüm ayırmıştır. Nezihe Muhiddin “ne farkımız var” sözünün “ulu orta moda olduğu” bir zamanda kadın ve erkek arasındaki oranları ölçmeyi sosyal ve bilimsel noktalarda faydalı bulduğunu ifade etmiştir. Nezihe Muhiddin’e göre, kadın ve erkek bütün hayatları boyunca birbirine hiç benzemeyen şekil, bünye, karakter ve ahlakla gelişerek “hayat pilinin” artı ve eksi kutuplarını oluştururlardı. Burada asıl mesele bu iki kutup arasında iyi yaşamayı sağlayabilecek nitelikte bir akım oluşturabilmektir. Türkiye’de eskiden sosyal hayat, bu pilin tek kutbu ile idare edilmeye çalışılmış, diğer kutbu ise ihmal edilmişti. Bu eksik ve yanlış olan bir yoldu.

Nezihe Muhiddin, kendisinin ve yol arkadaşlarının “gerçek feministler” olduğunun ve “moda cereyanına sürüklenen şuursuz zümre” ile hiçbir alakalarının olmadığını altını çizmiştir. Gerçek feministler, sosyal ve siyasal hukuku sadece hayat pilinin iyi işleyebilmesi ve toplum ortamının güçlü ilişkileri için istiyorlardı. Erkek ve kadının birbirine benzemesi onların istediği neticeyi veremezdi. Asıl önemli olan bu iki cinsin birbirine benzememesiydi. Sosyal denge ancak böyle sağlanabilirdi. Modern kadın binicilikte, yüzücülükte, otomobil rekorlarında erkekle eşit olduğunu ispat etmek için büyük bir çaba harcıyordu. Nezihe Muhiddin’e göre bunun herhangi bir yararı yoktu. Çünkü kadın bünyesinin kuvvetli çocuklar yetiştirecek kadar sağlam olması yeterliydi. Nezihe Muhiddin “biz ancak medeni ve siyasal haklarda eşitlik temenni ederiz” sözleriyle her alanda erkekle bir olma arzularının olmadığını ifade etmiştir.²⁸⁷

Eski kadın, kafeslerin arasında hapis hayatı yaşadığı için yanı başında yaşayan komşu kafeslerine karşı meraklıydı ve “kabuğuna yapışık bir uyku hayatı” yaşıyordu.

²⁸⁶ Nezihe Muhiddin, “Türk Kadınının Hakkı”, **Vakit**, 4 Haziran 1923, No: 1967, s. 2.

²⁸⁷ **Türk Kadını**, s. 131.

Yeni kadın ise “bucağından büsbütün uzaklaşmak, kelebekleşmek” hevesini gösteriyordu. Erkek gibi giyinmek, düşünmek ve yaşamak eğilimi bu yeni kadın tipinde ortaya çıkmıştı. Türk kadınları, çocuklarını köylerdeki süt ninelere teslim edip “kendi havasında kayıtsız” yaşamak kabiliyetinde değildi. Böyle hareket ederlerse memleketin nüfus politikasında kadına düşen önemli rolü ihmal etmiş olurlardı.

Nezihe Muhiddin kadının her meslekte yerini almasını gerekli görenlerden biri olduğunun altını çizmiştir. Özellikle ekonomik buhran dönemlerinde, erkeğin kazancının yeterli olmaması durumunda kadın da çalışabilecek yetenekte yetiştirilmeliydi. Ancak yeni kadın tipi sosyal gereksinim olsun veya olmasın bütün mesleklerde erkekle boy ölçüşmek istiyordu. Ona göre, her kadının amacı sadece doktor, mühendis, avukat, tüccar, sanatçı, milletvekili, bakan olmak olursa sosyal ahenkten eser kalmazdı. Kadının ilk amacı evini sevmek ve yuvasını ısıtmak olmalıydı. Böylelikle ülkesi için çok daha hayırlı olurdu.

Türkiye'nin daha mutlu yaşaması ve büyük devrimlerin güçlü bir şekilde devam etmesi için kadının yükselmesi en önemli koşullardan biriydi. Fakat kadının yükselmesi, erkeğe benzemesi, iki cinsin arasındaki farkların ortadan kalkması demek değildi. Aksine bu, aradaki farkların düzeltilmesi ve terbiye edilmesi anlamına gelmekteydi. Kadının özel ve kalıtsal nitelikleri, “eski batıl ve hurafe dolu tortu, pas ve küflerden temizlenerek cilalanırsa” eline geçen ve geçecek olan insani ve medeni haklarını yetkiyle kullanabilirdi.²⁸⁸

1933 yılında Cumhuriyet gazetesine verdiği röportajda Nezihe Muhiddin, yaratılıştaki erkek ve kadının vazifelerinin belirlendiğini ve insanların bu vazifelerden uzaklaştıklarında hayatın iflas edeceğini söylemiştir. Bu yüzden dünyada her zaman kadın-erkek arasındaki farklar devam edecekti. Ona göre, kadın erkekten daha zayıf, daha az yetenekli, himayeye ihtiyaç duyan, hassas ve tahammülü daha az olan bir varlıktı. Bunu böyle kabul etmek gerekiyordu. Ancak bu özellikleri kadının medeni haklara sahip olamayacağı anlamını taşııyordu. Çünkü kadının eksiklikleri onun hatası değil, yaratılışın ona verdiği özelliklerdi. Bu noktada, Nezihe Muhiddin erkek-kadın eşitliği mevzusunu farklı algılamıştır. O, kadın haklarının eşitliği için kadının

---

²⁸⁸ A.e., s. 69-74.

erkeklerle her noktada ayniyetini ispat etmeye çalışanlardan değildi.²⁸⁹ Almanya’da yıllardır parlamento kürsülerinde konuşmalar yapan Alman kadınları “Hitlerin bir işaretiyle süklüm büküm” evlerinin yolunu tutmuşlardı. Bu tarz olayları göz önünde bulundurmamak gerekiyordu. Nezihe Muhiddin’in şu sözleri düşüncelerini açıkça ortaya koymuştur: “Ben feministim ama elimin hamuruyla büyük işlere karışmamak şartıyla...”²⁹⁰

Nezihe Muhiddin, feminizmi kadın-erkek arasında tüm alanlarda bir eşitlik mevzusu olarak algılamamıştır. Bunu kadın hakları ile ilgili çalışmaya başladığı ilk zamanlardan itibaren belirtmiştir. Kadın ve erkek arasında doğuştan gelen bazı farklar vardı ve hayat bu farklılıklarla devamlılığını sağlıyordu. Kadın bir anne ve zevceydi. Onun en önemli görevleri bunlardı. Ancak bu vazifeleri onun ikinci planda tutulmasını gerektirmiyordu. 1923 yılında Nezihe Muhiddin, kadınların çalışma hayatına katılmasının asrın getirdiği bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomik sıkıntılar yaşadığı bir dönemde, kadın âtil bir şekilde kalmamalıydı ve çalışmalıydı. Ancak kadınlar için iş sahası çok azdı. Bunlar genişletilmeliydi. Türk kadını başarılı olabileceği her işte memleketine faydalı olmak için uğraş vermeliydi. Kadınlar sosyal, ekonomik, eğitim ve siyasi hayatın bir parçası olmalıydı. Cumhuriyet’in ilanına kadar Türk kadını, ancak ortak millet işlerinde erkeklere yardımcı olabilmiş ve yeteneklerini ortaya koymuştu. Zaten Milli Mücadele yıllarında Türk kadını için bundan daha önemli bir vazife yoktu. Ancak artık Cumhuriyet ilan edilmişti ve Türkiye Cumhuriyeti kuvvetli bir demokrasiye dayanıyordu. Bu noktada Türk kadını esas itibarı ile bütün haklarını kazanmıştı.²⁹¹ Medeni olmanın şartı kadına sahip olduğu haklarını kullanması için yol açmaktan geçiyordu.

Nezihe Muhiddin 1931 yılında kadınların memleketin yararına olmayacak işlerle uğraştığını ve erkek gibi davrandıklarını ifade etmiştir. Bu akım ona göre zararlıydı. Cumhuriyet’in kurulduğu andan itibaren asıl yapılması gereken kadının karakterini ıslah etmesiydi. Kadınlar artık gereksiz işlerle uğraşılıyor ve erkek gibi

---

²⁸⁹ “Nezihe Muhiddin H. ile Bir Hasbihal”, **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1933, No: 3265, s. 5.

²⁹⁰ Suat Derviş, “Nelere Sinirlenirsiniz?” (Nezihe Muhiddin ile Röportaj), **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1935, No: 3639, s. 1-11.

²⁹¹ **Türk Kadını**, s. 115.

özgür olmak istiyordu. Bu Türk kadınının özelliklerine uygun değildi. 1923 yılında kadınların tüm iş sahalarına katılması taraftarı olan Nezihe Muhiddin, 1931 yılında da bu görüşünün arkasındadır. Ancak geçen yıllar içerisinde kadının özgür ve erkeklerle her alanda eşit olmak arzusuna kapılıp annelik ve zevcelik görevlerini yok saymasından şikayetçidir. Çünkü bu durum ülkenin nüfus politikası ve sosyal ahenk için zararlıydı.

Nezihe Muhiddin'in bu görüşleri kadına bakışında geleneksel anlayışı hiçbir zaman terk etmediğini göstermektedir. Kadına yüklenen annelik ve zevcelik rollerini her şeyden önce tutmuştur. Kadını erkekten ayıran en temel özellik bu iki husustur. Onun feminizm anlayışı toplumsal hayatı iyileştirmek ve kadını ıslah etmektir. Kadınlar toplumun her sahasında var olmalıydı ancak asli görevlerini unutmamalıydı. Bu görevleri de kadının toplumsal hayattan dışlanması gerektiği anlamını taşıyordu.

3.1.2.2. Türk Kadın Yolu'nda Feminizm

Feminizm ve feminizmle ilgili alakalı yazılar Türk Kadın Yolu'nun temel konularından biridir. Dergi kadrosu feminizm hakkında pek fazla bilgi sahibi olmayan Türk kadını ve Türk erkeğini bilinçlendirmeyi amaçlamıştır.

İlk olarak Enver Behnan, demokrasilerde feminizmin ne demek olduğunu anlatan bir makale yayımlamıştır. Behnan, demokrasinin milletin bütün fertlerini hukuki açıdan eşit gören bir idare şekli olduğunu ancak Türkiye'de yapılan inkılaplara rağmen eşitliğin yalnız erkek yurttaşlar için geçerli gözüktüğünü ifade etmiştir. "Erkekler hak, kadınlara sükût" verilmekteydi. Oysa demokraside erkek ferdin hukuku ne ise, kadınıninki de o olmalıydı ve erkeklere verilen haklar kadına da verilmeliydi. Artık bunun zamanı gelmişti. Kadının hürriyetine vurulan zincirler kırılmış, kadın hürriyetini eline almıştı. Osmanlı Devleti'nin son döneminden beri kadınlar erkek gibi liselerde, darülfünunlarda, darüssinaalarda çalışmaktaydı. "Artık mazinin köhne haremlerinde, kafes altlarında gün yüzü görmeyen kadınlar" kalmamıştı. Kadınlara yapılan haksızlıklar bütün dünyada hüküm sürmekteyken kadın ilk defa hukukunu Fransa İnkılâb-ı kebirinde duymuştu ve ilk defa Fransa Millet

Meclisi'nde kadın hukuku tanınmıştı. İşte bu sıralarda feminizm ortaya çıkmıştı. O günden beri, kadınlar mücadele ediyor, bütün medeni milletlerde feministler kadın hakkı için cemiyetler açıyorlardı.

Enver Behnan, feminizmi erkek ve kadının hukukunu vazifesini birbirine eşit kılmak şeklinde tanımlamıştır. Feminizmin gerekliliğini ilk defa laik ve demokratik cumhuriyete geçen milletler kabul etmişti. Bunun üzerine her millet kadına önem vermeye başlamıştı. Feminizm akımı başladığı zamanlarda kız okulları açılmış ve kızlar eğitime başlamışlardı. Bu suretle ilk hürriyet adımını atmışlardı. Feministler düşüncelerini üç önemli esasa dayandırıyorlardı; bunlar ailevi hak, içtimai hak ve siyasi haklardı. Ailevi hak, zevç ve zevcenin ev içinde birbirlerine eşit olması ve aynı haklara sahip olmaları demektir. Erkeğin kadına esir gibi muamele etmeyip onu hürriyetine sahip bir eş olarak görmesi gerekmektedir. İçtimai hak, kadının arzu ettiği zaman sosyal hayata katılarak memur veya işçi olma hakkıydı. Bununla beraber, kadının evinde hapis olmayıp dışarda istediği yerlere, okullara, parklara, sinemalara, gazinolara, cemiyetlere gidebilme hakkı da olmalıydı. Nasıl bir erkek kendi iradesini kullanıp kendi geleceği için seçimlere girip mebus olabiliyorsa, kadının da seçimlere katılıp mebus çıkabilme hakkına sahip olması siyasi hak konusuna giriyordu. İşte feminizm esasları bu üç hakta toplanmıştı ve erkek ile eşitliği bunlar için temin etmeye çalışıyorlardı. Bu suretle demokrasi fertlere eşitliği ve aynı hakları verdiği için bu esaslara riayet edilmesi zorunluydu. Enver Behnan bu yazısında, Türk vatanında ilk olarak kadın hukukunun müdafaası için harekete geçen Nezihe Muhiddin'i tebrik etmiş ve kendisinin de mensubu olduğu Türk Kadın Birliği'nin kadınlık ve memleket için faydalı olması temennisinde bulunmuştur.²⁹²

Efzayiş Yusuf, Türk Kadın Yolu'nda feminizm hareketinde ön plana çıkmış önemli kişileri tanıtan bir makale yazmıştır. Yusuf, Türkiye'de yeni yeni ortaya çıkan feminizm hareketine yardımcı dokunması için bu alandaki bazı yabancı meşhur kadınları²⁹³ tanıtmayı uygun gördüğünü belirtmiştir. Efzayiş Yusuf bu kişileri bir kadın konferansına misafir olduğu sırada tanımıştır. Dünyanın en ünlü ve girişimci

---

²⁹² Enver Behnan, "Demokraside Feminizm", **Türk Kadın Yolu**, 6 Ağustos 1925, No: 4, s. 3.

²⁹³ Efzayiş Yusuf makalesinde bu kadınların isimlerini vermemiş sadece vatandaşı oldukları ülkeleri belirtmiştir.

kadınları bu kongrede toplanmışlar ve çok önemli mevzular hakkında konuşma yapmışlardır. Doktor, gazeteci, milletvekili, avukat, okul müdürü, öğretmen ve daha birçok çeşitli meslek sahibi bu “büyük kadınlar” içinde Efzayiş Yusuf kendisini çok yabancı hissettiğini ifade etmiştir. Onların cemiyetine “elleri boş olarak” dahil olmuş fakat oradan faydalı bir tecrübe edinerek dönmüştür.

Efzayiş Yusuf’un tanıttığı ilk kişi, Felemenkli bir feministti. Bu kadın elli yaşında olmasına rağmen, gayet dinçti, birçok hayır derneklerinde ve toplantılarda bulunurdu. Ayrıca maddi ve manevi şeylerde sıhhat ve temizlik arayan, güler yüzlü bir kadındı. Eğlenceden çok az bir zevk alır ve danstan “bir afetten kaçır gibi” uzaklaşırdı. Hayatta iki gayesi vardı. Birincisi, kızı ve onun terbiyesinde kendi kabul ettiği yöntemlerin uygulanması; ikincisi ise, kadınlığın mertebesinin yükselmesiydi. Bu hususta kadında hiçbir zaafa göz yummaz ve kadını bu vazife ile sorumlu tutardı. Bir diğer kadın, “kadına has her türlü zarafet-i hariciyeden mahrum olan” Alman bir feministti. Bu kadının tek amacı, kadınların erkeklerle sadece eşit olması değil, onları erkeklere karşı hiçbir vazifesi olmayan, kendi ihtiyacını tamamen kendi karşılayan ve “serbest bir cins” yapmaktı. Üçüncü kadın, genç ve dinç, davası uğruna birkaç kez hapse girmiş bir İngiliz süfrajetti. Yirmi beş yaşındaki bu kadın, kadınlık meselesinde yapılmış ve yapılacak işlerin sebeplerini, neticelerini, faydalarını bütün hesaplamalarıyla ortaya koyar, karşısındakini ikna edinceye kadar çaba sarf eder, hırçınlaşır ve alkışlanıncaya kadar uğraşır. Efzayiş Yusuf’un bahsettiği dördüncü kişi üniversite eğitimi görmüş, kilisede vaiz olarak yetişmiş Amerikalı bir kadındır. Bu kadın aile ocağında güler yüzlü bir zevce ve şefkatli bir anne; bazen kadınlara sözleriyle doğru yolu gösteren bir vaiz ve bazen de ahalinin kadın hareketlerine ilgi göstermesi için en zayıf noktasını yakalayan “küçük bir sihirbazdı”. Beşinci kadın, Fransa’nın güneyinde dünyaya gelmiş, hal, hareketleriyle ve tarzıyla bir Fransız’dan daha çok bir İstanbul kadını hatırlatan “ateşli” bir feministti. Bu kadın işçi grevlerinde kapitalistlere karşı işçileri müdafaa etmiş, birçok yazı ve konferansında zayıfların, kadınların ve çocukların himayesini üstlenmişti. Bunun sonucu olarak bu feminist kadın, doğrudan doğruya süfrajet olmaktansa, kadınlara siyasî ve sosyal terbiyeyi vererek ilerlemek gerektiğine inanmaktaydı. Altıncı kadın kocasından kötü muamele görmüş, çocuklarını doya doya sevmemiş bir İtalyan romancısıydı.

Yaşadığı haksızlıklardan ders alarak, “ruhundan yükselen isyan ile” yalnız kendini değil bütün kadınları savunmaktaydı. Kadın meselesinde ırk, mezhep gibi ayrılıklara önem vermezdi, erkeğin de düşmanı değildi.

Efzayiş Yusuf, tanıttığı bu kadınların feminizme bakış açıları ile feminizmin mutedil (ılımlı, hoşgörülü) ve müfrit (ölçsüz, aşırı) taraftarları olduğunu ortaya koymuştur. Mutedil feminizm, erkek ile kadın arasındaki farkları idrak eden, olumlu bir cereyandı. Yusuf’a göre, kadın ve erkek arasındaki bu farkları fizyoloji ve psikoloji zaten bütün teferruatıyla ortaya koymaktaydı ve bu farklar birbirinin eksikliğini kapatan, fazlalığını idare eden yani birbirini tamamlayan nitelikteydi. Bu farklar sayesinde, kadın ve erkek birbirine yakınlaşır ve insanlığa hizmet ederlerdi. Müfrit feminizm ise, “üçüncü bir cins yaratmak” için uğraşan, tabiata muhalif ve başarısız olmaya mahkum olan bir cereyandı. Çünkü bu cereyanda kadının hayat ortağı olan erkek, bir düşman olarak görülmekteydi. Kadının hayatındaki asıl vazifesini yani annelik ve zevcelik vazifesini göz ardı ederek kadını verimsiz bir vaziyete sokmaya çalışmaktaydı. Bu akıma kapılanlar, her ne kadar ilim sahasında ilerlemiş ve girişimci kadınlar olsalar da onlardan medet ummak faydalı değildi. Çünkü “saptıkları yol çıkmaz bir sokak”, kabul ettikleri görüş yanlış ve “topal bir nazariye” idi.²⁹⁴

Kemaleddin Şükrü²⁹⁵ kadınların hangi gayeyi takip etmesi gerektiğini ve feminizmin ne anlama geldiğini açıklayan uzunca bir makale yazmıştır. Ona göre, kadın siyasi, iktisadi, idari hayatta erkekle eşit hakları ancak içtimai ve umumi hayatta erkeğe üstün gelebilmek için bir vasıta olarak görmeliydi. Kadının siyasi hakları ve erkekle eşit hale gelmesi daima tekrar edilen ve her defasında da tazeliğini koruyan konulardı. Bu konuların hararetle taraftarları olduğu kadar aleyhtarları da vardı. Şükrü’ye göre gerek taraftarlar gerekse aleyhtarlar savundukları noktalarda esaslı bir dayanak bulamamışlardı. Her iki taraf, bir diğerrinin hakkını teslim etmemek inadıyla adeta bir cinsiyet mücadelesine girişiyordu. Daha sonra feminizm mefkuresini takip edenler, özellikle kadınlar, maksatlarını açık olarak izah etmemekteydiler. Sadece erkekle eşit hakları istediklerini söylemekteydiler. Şükrü’ye göre, kadın erkekle eşit

---

²⁹⁴ Efzayiş Yusuf, “Feminizm ve Feminizm Sahasında Bazı Ma’ruf Simalar”, **Türk Kadın Yolu**, 13 Ağustos 1925, No: 5, s. 2-5.

²⁹⁵ Dergide Kemaleddin Şükrü’nün eski Maarif Müdürü olduğu yazmaktadır. Ancak bu kişi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

hukuk talebini, siyasi hukuka sahip olma temennisini bir gaye olarak değil, gayeye ulaşmak için bir araç olarak görmeli ve ona göre çalışmalıydı. Kadın erkekle eşit değildi ve olamazdı. Eğer böyle bir iddiada bulunursa kadın kendisi kaybederdi. Kadının mevkii eşitlikte değil, üstünlükteydi.

Kemalettin Şükrü erkeklerin kadını, yalnız kendi zevkleri için yaratılmış bir alet olarak gördüklerini ifade etmiştir. Kadın, erkek tarafından sevildiğinde bile bir esirden başka bir şey değildi. Genel olarak erkek mantığına göre, kadın insanlığın başına “püsküllü belaydı”. Bundan dolayı, sebep olduğu felaket ve hüsrânların acı ve ıstıraplarını çekmesi gerekiyordu. Kadının “toplum içinde bir hiç” olduğunu belirten Kemaleddin Şükrü, kadının “aile ocağında bir hizmetçi, bir çocuk makinesinden başka” kıymet ve ehemmiyeti olmadığını altını çizmiştir. Kadının analık vazifesinin kıymet ve kutsiyeti bile önemsenmemekteydi. Takdir, beğenme, takdis gibi kelimeler erkeklerin dudakları ucundan ancak nezaket usulü dökülen ve bir düşünce ürünü olmayan “riyakarane vasıflar” idi.

Avrupa’da, Amerika’da yer yer kadınların siyasi haklarına kavuştukları, kavuşmak üzere önemli adımlar attıkları medeniyet devresinde bile kadının ne istediğini bilmemesi yüzünden kadınlık sükût etmekteydi. “Vahşet-i medeniyye” erkekle eşit hale getirdiği kadını aile yuvasındaki kutsi ve ulvi makamından almış, çalışma hayatının yorucu muhiti içinde bir “amele kadın” yapmıştı. Kemaleddin Şükrü, feminizmi bu şekliyle kabul edemeyeceğini söylemiştir. Kadının iş hayatında çalışması, erkek sermayedarlar tarafından adeta “spekülayona tabi bir emtia imiş gibi” kötüye kullanılmaktaydı. Kadınlık adeta “hüviyetini kaybetmiş mekanik bir alet gibi” görülürken, kadınların gayesine ulaşmış olduğunu düşünülemezdi. Bu sadece acınacak bir durumdu. Çünkü erkekle eşit olmak için kadınlık aslî hüviyetini kaybetmişti. Kadının erkekle eşit haklara sahip olma talebi, hiçbir vakit kadınlığını kaybetmek manasına gelmemeliydi. Kadının erkekle aynı şartlar altında beraber yürümesi kadını acınacak bir vaziyete sokardı ve erkeklerden ancak bir “dudak bükülmesi, bir lakaydi hissiyle” karşılanırdı. Oysa kadın hürmete layıktı. Bu da erkek gibi hareket ederek değil, erkeğe üstün gelerek, erkeğin haklarından daha fazla hukuka sahip olarak gerçekleşebilirdi. Kadınlık iddiasında bulunanlar kadının fizyolojik farklarını dikkate alarak, mesela hamilelik ve doğum zamanlarını düşünerek, istisna

haklara sahip olmayı istemeliydiler. Çünkü bu eşitlik mevzusu yüzünden kadınlık medeni alemde eski halinden çok daha fazla ıstırap çekmekte ve gerçek kimliğini kaybetmekteydi. Her şeyde, çalışma hayatında, kazançta, hayatın bütün fikrî, içtimaî, amelî sahasında erkekle bir olmak isteyen kadının unuttuğu tek nokta tabiatın, cinsiyet itibarıyla kendini erkekten pek başka şekilde yaratmış olmasıydı. Bu cinsiyet farkı kadının değerini azaltmamalı, aksine onu daha yüksek bir seviyeye çıkarmalıydı. Kadınlık için çalışan fakat aksi görüşü takip edenler kadının asıl menfaatlerinin aleyhine çalışmış olurlardı. Böyle teşebbüslere kadın haklarını elde etme değil, ancak “kadını erkekleştirme hareketi” denilebilirdi.

Kemaleddin Şükrü, kadının hangi noktada erkekle eşit hakları ve şartları istemesi gerektiğine de açıklık getirmiştir. Fikri sahada kadının erkekle eşit hakları ve şartları istemesi doğal bir durumdur. Kadınlar birer beşer olarak erkekler gibi istediği şekilde ve serbest bir sahada eğitim alabilirlerdi. Kadınlıkları itibarıyla ise fizyolojik farklılıklar açısından erkeklerle eşit şartlar altında çalışamazlardı. İdari, siyasi, iktisadi hayatta kadının erkekle aynı hukuk ve şartlara sahip olması ne kadar makbul ve uygunsa çalışma hayatında erkeğin yerine getirdiği vazifeleri aynı şekil ve mecburiyetler içinde yapmak zorunda olması, o kadar yanlıştı. Fikri ve siyasi hayatta mevki sahibi ve erkekle eşit hukuka sahip olan kadınlık, bu hakiki gayesine mühim bir adım atmış olurdu. O zaman cemiyetin iktisadi, içtimai inkılapları arasında kendisi için istisna kanunlar isteyebilirdi.

Özet olarak Kemalettin Şükrü’ye göre, kadın siyasi ve idari hayatta erkekle eşit hukuku ancak hayatın diğer alanlarında üstün mevkiinin temini için istemeliydi. Amacına kolayca ulaşmak için kadın öncelikle hür olmalıydı, kadının hakkı kendisine teslim edilmeliydi. Kadın ne istediğini bilmekle beraber yürüdüğü yolu da görebilmeliydi. Zeka, muhakeme, fizyoloji bakımından vazifelerine bakıldığında kadının erkekten aşağıda değil, erkeğin üstünde olduğu ortadaydı. Kadınlık, erkekleşmeye doğru giden yolu bırakmalı, “istihsal-ı cinsiyet” davasını takip etmeliydi.²⁹⁶

---

²⁹⁶ Kemaleddin Şükrü, “Kadınlık Cereyanı Hangi Gayeyi Takip Etmeli?”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Şubat 1926, No: 18, s. 3-7.

Türk Kadın Birliği ve Nezihe Muhiddin'in sıkıntılı bir dönem yaşıdığı sırada çıkan Türk Kadın Yolu'nun son sayısında Türk Kadın Birliği'nin Hukuk Encümeni'nden Hadice Ahmed²⁹⁷, kadınların karşısına dikilerek engel olmaya çalışanlara yönelik bir yazı yazmıştır. Hadice Ahmed bazı kesimlerin münevver Türk kadınının hakkını tanımak istemediğini ifade etmiştir. Bu kişiler "mütevazı köşesinde birçok sıkıntılara göğüs gererek çalışan Kadın Birliği'ni, kadın-erkek takdir edecekleri yerde birliğe hücum ediyorlardı. Ancak Türk kadını "ne pahasına olursa olsun hakkını tanıttacak, kendisine verilmek istenilmeyen mevki en kısa zamanda" elde edecekti. Ahmed, yavaş yavaş zincirlerini kıran kadının bütün varlığıyla bu insanların karşısında yükseldiği zaman, bencil görüşlerle ne hale geleceklerini merak ettiğini söylemiştir. Türk kadını artık hücumdan korkmamaktaydı. Çünkü her yerde "pazu kuvvetinin hâkim olduğu devir" eskilerde kalmıştı. Milli Mücadele, Türk kadınının cesaretini ve iradesini herkese göstermişti. Fikir sahasında da erkeğe eşit aydın Türk kadınlığı meydana geldi. Hadice Ahmed yazısına şu satırları eklemiştir:

"Kadın saçı uzun aklı kısadır" diyenlere derim ki: Burada da kârsız çıkarsınız... Çünkü bugünlerde kadının saçı gittikçe kısaldığı halde bilakis bazı erkeklerimiz saç merakına düştüler. Eğer tahammül ve iradeyi saçla ölçecekseniz, yine siz kaybedersiniz..."²⁹⁸

Türk Kadın Yolu'nda yazan kişilerin genel tutumuna bakıldığında, Türk kadının mevcut durumundan kesinlikle memnun olunmadığı görülmektedir. Kadın zaten asırlardır kafesler ardında, çarşafklar içinde, toplumdandan uzak yaşamak zorunda kalmıştır. Milli Mücadele sırasında gösterdiği gücün ardından Türk kadınının artık kendisine vurulan zincirlerle yaşaması mümkün değildir. Kadın annelik ve zevcelik vazifesini en iyi şekilde yerine getirirken fikri, siyasi ve içtimai alanlarda da artık

²⁹⁷ Kişinin biyografisine ulaşamamıştır.

²⁹⁸ Hadice Ahmed, "Kadın Aleyhdarlarına Açık Mektub", **Türk Kadın Yolu**, 1 Ağustos 1927, No: 30, s. 9.

kendine düşeni yapmalıdır. Bu tüm dünya kadınlığı için geçerli bir durumdur. Aşırıya kaçmadan takip edilecek feminizm yolu kadınların gelişimine, ıslahına ve istediklerini elde etmesine katkı sağlayacaktır. Türk kadını özgürleşmek için çaba gösterirken asla bir süs kadını şekline dönüşmemeli, Türk gelenek ve göreneklerine bağlı kalarak toplumsal hayata katılmalı ve demokrasi yönetiminin kendisine tanıdığı bütün hakları elde etmek için büyük bir çaba sarf etmelidir.

Demokrasi ile yönetilen bir ülke kadın-erkek ayırt etmeden her vatandaşa eşit hak ve hukuku tanınmalıdır. Ancak Türkiye’de birçok inkılap yapılmasına rağmen erkeklere haklar verilmekte, kadının ise siyasi hakları konusunda susması beklenmektedir. 1927 yılında Nezihe Muhiddin’in Türk Kadın Birliği’nden ihraç edilmesiyle yaşananlar da bu görüşleri doğrular niteliktedir. Kadınlar artık çalışma, eğitim hayatına ve sosyal hayata daha fazla katılabilmektedir. Geriye kadının siyasi haklar konusunda erkek ile eşit konuma gelmesi kalmıştır. Nasıl bir erkek mebus olabiliyorsa kadın da vatandaşı olduğu ülkede seçimlere katılma ve mebus olma hakkına sahip olmalıdır.

Türk Kadın Yolu kadrosu, feminizmi kadın ve erkeğin eşitliğini aile içerisinde, çalışma hayatında, fikri, siyasi sahada ve toplumsal yaşamda elde etmek olarak tasavvur etmişlerdir. Fiziki açıdan kadın ve erkeğin birbirine eşit olması kesinlikle düşünülmemektedir. Kadın aile içerisinde erkekten hürmet görmelidir. Toplum içerisinde fikirlerini özgürce ifade edebilmeli, istediği yere gidebilmelidir. Siyasi haklarını elde ederek mebus olabilmelidir. Çalışma hayatında ucuz iş gücü olarak görülmemelidir. Hatta kadın çalışıyorsa kadının erkekle eşit konumda değil, erkekten fazla haklara sahip olması beklenmektedir. Çünkü kadının fizyolojisi erkeğin çalışma şartlarına uygun değildir. Bundan dolayı kadınlar “kadın-erkek eşitliği” konusunda isteklerde bulunurken bunu göz önüne almalıdır. Dergi kadrosunun asıl vurguladığı, feminizmde aşırıya kaçmamak gerektiğidir. Kadının erkekle tamamen eşit olduğu düşüncesi “üçüncü bir cins” meydana getirmeye çalışmak demektir. Oysa zaten tabiat gereği bu mümkün değildir. Kadının annelik ve zevcelik görevleri vardır. Bunlar onun en kutsal, asli ve önemli sorumluluklarıdır. Kadının asli yükümlülüklerini reddetmesi feminizmde aşırıya kaçmak demektir. Türk Kadın Yolu yazarları, feminizmi anlatırken kadının bu iki görevini sürekli vurgulamıştır. Türk kadınının toplum

içerisinde hak ettiği mertebeye ulaşması amaçlanmış ancak asli vazifelerinin annelik ve zevcelik olduğunun özellikle altı çizilmiştir.

3.2. Türk Kadın Yolu'nda Ev Hayatı

Türk Kadın Yolu kadrosunun önem verdiği konulardan bir diğeri Türk kadınlarına hane içindeki sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmelerinde yardımcı olmaktır. Dergi kadrosu geleneksel bir bakış açısıyla ev ve aile hayatına dair yazılara yer vermiştir. Dergi yayımladığı bu yazılarla ev hayatının ne demek olduğu ve nasıl olması gerektiği, annelik vazifelerinin neler olduğu, mutfak, yemek odası, sofr düzeni ve kadının evin idaresini nasıl gerçekleştireceği gibi mevzulara cevaplar vermiştir. Toplumun temeli olan ailenin çok iyi bir biçimde inşa edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Ahlaklı ve sağlıklı bir neslin yetişmesi için ev ve aile yaşantısının layıkıyla idame edilmesi gerekmektedir. Ev hayatı hakkındaki yazıları Nezihe Muhiddin, Efzayiş Yusuf, Emine Kâmil ve çoğunlukla Mezdân Said yazmıştır.

Derginin 1. sayısında bu konu hakkındaki ilk yazı Efzayiş Yusuf'a aittir. Onun dikkat çektiği nokta, eski zamanın baskısından kurtulduktan sonra, az çok irade sahibi olmaya başlayan Türk kadınlarının, tembellikle geçmiş olan yüzyılların ağırlığını üzerinden atması ve geçen bu zamanı telafi etmek için hemen çalışmaya başlamasıydı. Ancak alelacele bir şekilde öğrendikleri şeyler "esas hayat" yani ev hayatında çok yüzeysel bir etki gösterebilmişti. Efzayiş Yusuf'a göre ev hayatı, hayat binasının temelini oluşturan, kadının ailesine ve kendine kurduğu ve daima yaşadığı esas hayatı.

Türklerin en büyük gafleti ölümlü olduklarına inanarak yaşadıkları yerleri benimseyememesiydi. Avrupalıları bizden ayıran nokta buydu. Avrupa milleti yaşadıkları yerleri imar ediyorlar ve zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına göre düzenliyorlardı. Türkler ise "adam sende, bu geçici dünyada ha orada, ha ot, ha toprak üstünde yaşamışım" diyerek mesken tuttuğu evi benimsemiyor, sevmiyor ve imar etmek istemiyordu. Efzayiş Yusuf, Türklerin ev hayatının bu şekilde kalmasına üç sebep gösteriyordu. Birincisi, memlekette eskiden beri devam eden yoksulluk ve çaresizlikti. İkincisi, geçmişin pek karanlık devrelerine ait bir hususiyet, ecdattan

miras kalan ve Türklerin damarlarına kuvvetli surette aşılana göçebe hayatın bu “halet-i ruhiyesiydi”. Bundandır ki, Türkler evlerine henüz yerleşmemişlerdi. Sandıklar, sepetler yarın yola çıkılacakmış gibi hazır bekletiliyordu. Üçüncü sebep ise, toplumsal yaşantıda eskiden beri var olan cemaat tarzında yaşama alışkanlığıydı. Büyük kışla gibi konaklarda, ucu bucağı bulunmayan yalılarda yaşayan eski devrin zenginleri kızlarını evlendirdikleri zaman ya kendi evlerinde alıkoyuyorlar ya da yeni ailesinin nezdine gelin yollarlardı. Yeni gelinin kendine ait bir evi hemen hemen yok gibiydi. İşte bu “kötü âdet” kadınları şahsi olarak hareket etmekten mahrum etmişti. Çünkü kendi annesi veya kayınvalidesi önemli mevki işgal ettiği için, yeni gelin aile sahibesi olduğu halde ancak ikinci derecede bir şahsiyet oluyordu. Fakat artık mevcudu kalmayan eski konakların yerine apartmanlar ve yalnız bir ailenin yaşayabileceği küçük evler, bunları ortadan kaldırmıştı. Böylece gelinler, evlerini artık kendi istedikleri gibi çekip çevirebilirlerdi.²⁹⁹

Efzayış Yusuf’un bahsettiği cemaat tarzında yaşama alışkanlığı, Osmanlı toplumunun geniş aile şeklindeki yaşam tarzıdır. Tüm geleneksel toplumlardaki gibi Osmanlı’da da bu yaygındır. Bu geniş aile, üç kuşağın bir arada yaşadığı, hatta yakın akraba ve kardeşlerin ailelerini de içeren daha geniş bir birleşik topluluktur. Bu durum Osmanlı ülkelerindeki Müslümanlar kadar Müslüman olmayanlar için de geçerlidir. Toplumun büyük çoğunluğu olan köylülerin dışında şehirdeki işçiler için de durum aynıdır. Osmanlı şehirlerinde yaşam alanlarındaki farklılık din ve statüye göre olduğundan şehirlerin etrafında yaşayan gayrimüslimler de aynı şekilde kendi geniş ailelerinin ve cemaatlerinin belirlediği ilişkiler çerçevesinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.³⁰⁰ Ancak zaman içinde kentleşmenin artmasıyla Osmanlı toplumunda aile yaşam tarzı değişmeye başlamıştır. Ayrıca Tanzimat döneminden itibaren yapılmaya başlanan reformlar toplumsal yaşamı ve aile yapısını farklılaştırmıştır. Meşrutiyet ile birlikte, özellikle kadının okuması, yazması ve yurtdışına seyahatleri Osmanlı geleneksel aile yapısının değişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu da kadının kendi evinde daha fazla söz sahibi olmasını sağlamıştır.

---

²⁹⁹ Efzayış Yusuf, “Ev Hayatı”, **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 4-5.

³⁰⁰ İlber Ortaylı, **Osmanlı’da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 61-74.

Yemek ve mutfak düzeni konuları hakkında Mezdan Said, Türk kadınları için hem tertip hem de etik açısından önemli bilgiler vermiştir. Mezdan Said'in Türk kadınına özellikle uyardığı konu, yemek yapmayı öğrenmenin ve mutfak temizliğinin kibarlığa helal getirmeyeceğiydi. Aksine, bu konuda bilgi sahibi olmaları onların mevkilerini yükseltirdi. Yarının aile reisleri, büyük hanımları olacak olan genç kızlar için bu konuda bilgi sahibi olmak ve özen göstermek şeref verici bir meziyetti. Öyle olmasaydı, medeniyeti ilerlemiş memleketler bunların dersini göstermezdi. Ne kibar ne zengin ev kadınları vardı ki, mutfaklarını her vakit ziyaret ederler, hatta orada bizzat çalışırlardı. Ancak Türkler genellikle mutfaklarına, yatak odası, misafir salonu gibi yerlere göre daha az ehemmiyet gösterirlerdi. Oysa ki mutfak, sağlık ve zevk için en çok gözetilmesi gereken yerdi. “Tantana ile kibar hayatı süren nice zevatin kirli, kokulu, örümcekli, karanlık matbahlarını ve bunların içinde birtakım pis heriflerden ve pasaklı kadınlardan başkasının ayak atmadığını göz önüne getirip de hayrete düşmemek kabil değil”di. Bu durumun düzeltilmesi için çalışmak gerekiyordu. Neyse ki mimarlar son yıllarda sağlık ve güzelliği mutfak inşasında gözetmeye başlamıştı.³⁰¹

Mezdan Said'in ele aldığı diğer bir konu yemek odası ve sofraya hakkındadır. Said'e göre, her kavmin kötü âdetleri olduğu gibi Türklerin de kötü âdeti sofraya özen göstermemeleriydi. “Haydi fakirler yoksulluktan yapıyoruz desinler, ya iktidarı olup da âdet diye veyahut İslamiyet'i ortaya sürerek böyle yapanlara ne diyelim?” diye soran Said, temizliğin imandan geldiğini ve temizliğe fakirin de zengin de dikkat etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Sıhhate ait önemli noktalardan sonra, yemek odasında düşünülmesi gereken şey kolaylıktı ve yemek odası evin çok süslenen yerlerinden biri olmalıydı. Herkes yemek odasını hâl ve şanına, servet ve iktidarına göre süslemeliydi. Kadın, sofranın neşesini getiren kişiydi ve ister zengin ister fakir olsun yemek esnasında kötü olaylardan bahsetmek hatta hiddetlenmek hiç caiz değildi. Mezdan Said, sofrada tabağın, bardağın, kaşığın, çatalın düzenini de anlatmıştır. Bu usuller de sofranın güzelliği ve düzeni açısından önemliydi. Ayrıca, yemek yerken uyulması gereken ahlak kurallarını da ince ayrıntılarıyla anlatan Mezdan Said'e göre,

---

³⁰¹ Mezdan Said, “Yemek – Matbah”, **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 23-24.

bir ziyafette yemeklerin tayini ve sofranın düzeni ile uğraşmak yorucu bir iş olsa da hanımefendiler için eğlenceli bir işe dönüşebilirdi.³⁰²

Mezdan Said, Türk Kadın Yolu'nun ilk iki sayısında kadınların evde kolaylıkla yapabileceği boya ile el işi yapma tekniklerini dergide yazmış ve özenerek yapılmış bu tarz işlerin resimlerini de yayımlamıştır. Ayrıca yağlı boya ile billuri kabartma çiçek yapmasını öğrenmek isteyenler için Türk Kadın Birliği'nde Pazartesi günleri bir saatliğine kurs verildiğini ve kursa katılmak isteyenlerin birliğe gelebileceğini bildirmiştir.³⁰³

Kandilli Kız Orta Mektebi'nde müdür yardımcısı olan Emine Kâmil, ev idaresinin bir ilmi olduğunu anlatmıştır. Kâmil'e göre, bir evi idare eden kadının vazifesinden daha geniş tahsil ve malumata ihtiyaç gösteren iş çok azdı. Çünkü aile işleri bütün ilim ve fen ile alakadardı ve herkesin bir esas ve usul dairesinde idare edilmediği durumda toplumsal ilerlemeden de istifade edilmiş olmazdı. Bunun için çok önemli olan ev idaresi, cahil ve tecrübesiz bir kadına emanet edilemezdi. Artık fertleri, aileleri, hatta nesilleri maddi, manevi ve irsi zararlara uğratan, iktisadi ve toplumsal ilerlemeden mahrum bırakan, birçok kayıp ile neticelenen ev idarelerine son vermek gerekiyordu. Emine Kâmil, ilmî ve fennî esaslara dayanan en iyi ev idaresi usulünün iktisat ilmine tamamen vâkıf olmakla mümkün olabileceğini belirtmiştir. Bir ailenin maddi refahı, sağlığı ve mutluluğu ancak bu ilim sayesinde sağlanabilirdi. Sonuç olarak, kadınlığı layık olduğu özelliklerle faziletli bir mertebeye çıkartarak mesut aile oluşumuna hizmet eden, ev işlerini tanzim ve idare etme yöntemlerini öğreten ev ilmini her kadının küçük yaşta öğrenmesi gerektiği aşıkardı.³⁰⁴

Emine Kâmil, ev kadınının vazifesinin görüldüğünden daha karışık olduğunu söylemiştir. Ev bütçesinin müsaadesi derecesinde aile fertlerine en büyük refahı temin etmek; ev işlerinin idaresine, muntazam bir şekilde işlemesine, aile fertlerinden her birinin faaliyetlerine nezaret etmek, ailenin hayatını, sağlığını korumaya çalışmak, hane halkından her ferdin mutluluğunu, güvenliğini, maddi, manevi ve fikrî hayatını

---

³⁰² Mezdan Said, "Ev Kadını Vazifeleri: Yemek Odası – Sofra", **Türk Kadın Yolu**, 6 Ağustos 1925, No: 4, s. 6-7.

³⁰³ Mezdan, "Boya ile El İşi", **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 14.

³⁰⁴ Emine Kâmil, "Ev İdaresi-1: Ev İdaresinin Ehemmiyeti", **Türk Kadın Yolu**, 20 Ağustos 1925, No: 6, s. 3.

gözetmek ev kadınının yerine getirmeye çalışacağı nazik, mühim vazifenin teferruatını teşkil eden şeylerdi. Bunun için her kızın pek küçük yaştan iyi bir ev kadınının vasıflarını öğrenmeye çalışması, kendisi için erken sayılmazdı. Çünkü vaziyeti ne olursa olsun daima bakacağı veya süsleyeceği bir yuvası olabilirdi.³⁰⁵

Emine Kâmil özellikle kadının ev idaresinde ve bütçesinde çok önemli bir yeri olduğunu vurgulamıştır. Ancak Osmanlı'da aile içi iktisadi yaşam kocanın maddi imkanlarına bağlı olarak farklılık göstermekteydi. Örnek olarak, çekeşliliğin olduğu dönemde, eğer erkeğin büyük bir evi varsa ya da başka bir ev açmak için maddi imkanı varsa karısından ayrı yaşayabilirdi. Fazla nüfusa bakamayacak yoksul bir erkek ise tek kadınla yaşamaktaydı.³⁰⁶ Ataerkil bir toplum düzeninde dünyaya gelmiş kız çocukları, zaten küçük yaşta ev idaresi, yemek yapma, temizlik gibi işlerin usullerini öğreniyordu. Bu ev işlerini daha muntazam ve titiz yapması için ise, eğitime ihtiyacı vardı. Sınırlı sosyal yaşamın dışına çıkıldığında ve kız çocuklarının eğitim alması sağlandığında kadın daha fazla görür, öğrenir ve bunu ev yaşantısına da yansıtabilirdi.

Türk Kadın Yolu'nun 8. sayısında Emine Kâmil bu kez Fransızcadan ev idaresi ilmi ile alakalı bir metnin tercümesini yayımlamıştır. Bu metinde bir ev hanımında bulunması gereken çalışma zevki, düzenli ve temiz olma özelliklerinden bahsedilmiştir. İnsan nasıl en önemli işleri çalışma aşkıyla yerine getirip başarılı oluyorsa herhangi bir işte çalışmayan ve sadece kocasıyla, çocuklarıyla, eviyle ilgilenmekle yükümlü olan bir ev/aile kadını da evde çalışmayı severek hem yuvasında hem de hayatta mutlu olabilirdi. Bir evin idaresi her gün yeniden başlayan işleri yapmayı gerektirdiği için aile kadınında çalışma zevki olmalıydı. Aksi takdirde evin içi daima kirli ve düzensiz olurdu. Faal ve sanatkâr kadın ise daima evini düzenli ve temiz bulundurur, her şeyi itina ile yapar, nefis yemeklerle ziyafetler verirdi. Ayrıca ev kadını için intizamlı olmak çok önemli bir husustu. Düzene önem veren kadın karmaşık işlerin üstesinden kolayca gelebilir ancak intizamsızlık içinde yaşayan kadın ev içinde büyük karışıklıklara sebebiyet verebilirdi. Bütün bunlar ile beraber temizlik çok önemli bir yer tutmaktaydı. Çocuğuna, kirliliğe karşı nefret hissi veren, temizliği

---

³⁰⁵ Emine Kâmil, "Ailede Kadının Vazifesi: İyi Ev Kadınının Evsâfi", **Türk Kadın Yolu**, 20 Ağustos 1925, No: 6, s. 3.

³⁰⁶ Çakır, **a.g.e.**, s. 262.

sevdiiren bir anne çocuğunun ruhuna fikrî, ahlaki faziletler telkin etmiş olurdu. Maddi ve manevi görevlerini bu şekillerde yerine getirmekte olan ev kadını herkesin kendisine hürmet etmesini sağlayabilirdi.³⁰⁷

Buna göre, eğer bir kadın çalışmıyorsa ve evli ise, öncelikle kocasının, çocuklarının ve evinin bakımı ile yükümlüdür. Mutlu bir yuvanın temelinde kadının bu görevlerini hakkıyla ve severek yerine getirmesi yatmaktadır. İyi bir ev hanımının göstergesi, evinin temiz ve düzenli olmasıdır. Temizliğe önem veren kadının yetiştirdiği nesil de hem temiz hem de ahlaklı olacaktır. Burada kadının toplumun temelini teşkil eden gelecek nesiller üzerindeki ahlaki etkisine vurgu yapılmıştır.

Nezihe Muhiddin'in kadının ev yaşamı ile ilgili konulardaki yazıları annelik vazifeleri ve çocuk bakımı üzerinedir. Nezihe Muhiddin, bir kadının en asil, en imrendirici saadet ve mazhariyeti sevimli, sağlıklı bir çocuğa sahip olmakla gerçekleştirebileceğini, sağlıklı ve gülbüz bir çocuğun çoğunlukla mesut ve nurlu bir geleceğe kavuşacağını, çünkü maddi ve manevi kuvvetlerin daima birbiriyle orantılı olduğunu savunmuştur. Nezihe Muhiddin “cismen metin olanlar ahlaken de metindirler” demiştir. Çarpık vücutlu bir kişi dengeli olamaz, “yumru kafadan zeka ve deha beklenemez”, cılız kollarda azim, irade aranmaz, hasta, zayıf veya doğum ya da çocukluk zamanında hastalık geçirenlerde, yumuşaklık, sükunet, adalet gibi özellikler gelişemezdi. Böyle zayıf ve hasta olanların ahlak ve terbiyeleri hiç şüphesiz hastalıklı olurdu. “Cibilliyetsizlerden ise memleket ve vatan istifade edemez”di.

Nezihe Muhiddin, kadınlar için en önemli görevin annelik olduğunu vurgulamıştır. Çünkü memleketin kuvvetli ve sağlıklı çocuklara ihtiyacı vardı. Esasen asli vazifeler yerine getirilmeden yapılan diğer işler gösterişten ibaret olurdu. Nezihe Muhiddin, “Sakin başmakaleyi okuduktan sonra (Türk Kadınının Hakkı) beni, annelikle alakasını kesmiş müfrit bir kadın telakki etmeyiniz, benim en esaslı kanaatim ve kadınlık hakkındaki temennim; onların bu memleketin ihtiyaçlarına cevap verecek, iyi birer valide olmasındadır” demiştir. Aslında memleketin her yerinde yetki sahibi olmak isteyen Türk kadınının amacı, asli vazifelerin yerine getirilmesinde kolaylığa kavuşmaktı. Türk kadınının önünde bulunan ilk iş, savaş ve savaşın sebep olduğu

---

³⁰⁷ Emine Kâmil, “Ev İdaresi İlmi-2”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1925, No: 8, s. 4.

sefalet ve açlık dolayısı ile nüfusta açılan gediği telafi etmekte. Boş toprakları dolduracak, harabeleri imar edecek yoğun nüfus sayısı, “bir Türk kadar kuvvetli” denilen bir nitelikte taçlandırmalıydı.³⁰⁸

Nezihe Muhiddin’in bu düşüncesi İttihat ve Terakki Fırkası tarafından kurulan İzçiler Ocağı (1914), Güç Dernekleri (1914) ve Genç Dernekleri (1917) ile amaçları ve hedefleri yönünden benzerlik göstermektedir. Ülkenin evlatlarını sağlıklı, dinç ve gürbüz olarak yetiştirmeyi amaçlayan bu dernekler I. Dünya Savaşı sırasında duyulan asker ihtiyacını da kapatmayı hedeflemiştir.³⁰⁹ Mondros Mütarekesi döneminde ise Doğu’da 15. Kolordu Kumandanı olan Kazım Karabekir Paşa Doğu illerindeki çocukların durumuyla yakından ilgilenmiştir. I. Dünya Savaşı sırasından Ruslar ve Ermeniler tarafından yakılıp yıkılmış Doğu illerinde kurtulan ancak anne-babasını kaybeden çocukları himaye etmiştir. Bu çocukları “asker gibi” yetiştirmeye çalışmıştır. Onlara beden terbiyesi vererek güçlenmelerini amaçlamış, okuma-yazma öğrenmelerini ve bir işte çalışmalarını sağlamıştır. Kazım Karabekir Paşa da aynı amaca hizmet etmiş ve görev yaptığı yerdeki çocukların vatana faydalı bireyler haline gelmesi için çalışmıştır.³¹⁰

1908 yılında Kırklareli’nde kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Milli Mücadele sırasında cephede savaşan vatandaşların çocuklarını koruma ve kollamakla başlayan çalışmalar savaş sonrası sağlıklı kuşaklar yetiştirmeyi amaçlamıştır. 1928 yılında cemiyetin amacı çocukların hayat ve hukukunu himaye etmek olarak belirlenmiştir. Cemiyet, çocuk ölümlerini önlemek ve kötü terbiyelere engel olmak, Türkiye’de birçok gürbüz çocuk yetişmesini temin etmek için çalışmıştır. Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin adı 1934 yılında Gazi Mustafa Kemal tarafından “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” olarak değiştirilmiştir.³¹¹ Bu genel bilgilere bakıldığında, Osmanlı

---

³⁰⁸ Nezihe Muhiddin, “Musahabe: Analık Vazifeleri – Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz?”, **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 7.

³⁰⁹ Geniş bilgi için bkz.: Sanem Yamak Ateş, **Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi’nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.; Erol Akcan, **İttihat ve Terakki Fırkası’nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.

³¹⁰ Detaylı bilgi için bkz.: Kazım Karabekir, **Çocuk Davamız – Öğütlerim**, İstanbul, Anadolu Matbaacılık, 1990.

³¹¹ Fevzi Çakmak, **Atatürk Döneminde Türkiye’nin Nüfus Politikası**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, 2007, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 67.

Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne çocukları himaye etmenin ve en iyi şekilde yetiştirmenin bir miras olarak kaldığı görülmektedir.³¹²

Nezihe Muhiddin'in bahsi geçen makalesinde vurgulanmak istenen asıl mesele savaşlarda nüfusunun büyük bir kısmını yitirmiş bir ülkenin çokça sağlıklı evlatlara ihtiyacı olduğudur. Çünkü yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği bu çocuklardır. Bu hususta esas görev Türk kadınına düşmektedir. Türk kadını ülkeye yeni evlatlar kazandırmalı ve doğan çocuklarına en iyi şekilde bakmalıdır. Sağlıklı olan ve iyi bir ev hayatında yetişen çocuklar, ahlaken ve fiziki olarak sağlam olurlardı ve ancak böyle olurlarsa memlekete faydalı bireyler yetiştirirdi. Sağlıklı bir nesil demek hem iş hem askeri güç anlamına gelmektedir. Fiziksel ve ruhsal olarak gelişmemiş bireylerden ülke hiçbir anlamda yararlanamazdı.

Mustafa Kemal Paşa'ya göre de nüfus sorunu bir memleketin en mühim meselesiydi.³¹³ Türkiye için gençlerin ve çocukların sağlığı, sağlamlıkları, gürbüzlükleri üzerinde ehemmiyetle durulması gereken milli bir konuydu.³¹⁴ Cumhuriyet'in ilk yıllarında hem ülkenin ekonomik, sosyal alanlarda kalkınmasını sağlamak hem de Türkiye'yi ileride meydana çıkabilecek tehlikelerden korumak için en kısa sürede insan sayısını artırma esasına dayanan bir nüfus politikası izlenmiştir. Böylelikle doğum oranlarının artırılması ve sağlık alanının iyileştirilmesiyle ölüm oranlarının azaltılması ülke için öncelik haline gelmiştir. Bu yönde çocuk düşürmeyi kolaylaştıran ya da çocuk yapmayı engelleyen araç ve gereçlerin ithal edilmesinin

---

³¹² Çocukları ve özellikle yetimleri himaye etmek anlayışına Osmanlı Devleti'nde de sıkça rastlanmaktadır. Padişahların yanı sıra maddi durumu iyi olan kişiler vakıflar açarak ya da vakıf gelirleri ile annesiz-babasız kalan çocuklara yardım etmişlerdir. Vakıfların yanı sıra Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemi ile birlikte öksüz ve yetimlerin haklarının korunması amacıyla birçok kurum açılmıştır. Bunlar Eytam Sandıkları, Islahhaneler, Darüşşafaka, Darü'l Hayr-ı Âli, Hamidiye Etfal Hastane-i Ali, Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Darüleytamlar gibi kurumlardır. Devlet kanalıyla yapılan çalışmaların ilki 1903 yılında kurulan Darülhayr-ı Ali'dir. Ancak Kurum 22 Ağustos 1909 yılında kapatılmıştır. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakkinin destekleriyle kimsesiz çocuklar sorununa çözüm amacıyla Darüleytamlar açılmıştır. Mithat Paşa Tuna Valisiyken "Islahhane" adıyla kurduğu muhtaç çocuk yurtları açmıştır. Daha sonra devlet tarafından "Darüleytam" adıyla yetim çocuk yurtları kurmuştur. II. Meşrutiyet döneminde kurulan, "savaş şehitleri, mülteci, göçmen, yetim" çocuk yurtları önemli hizmetler görmüş, buralarda yetişen çocuklar yararlı bireyler olmuşlardır. Murat İşeri, **Osmanlı Çocuk Koruma Sistemi ve Darüleytamlar (1851-1923)**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2014, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 23-24.; Mahmut Delialioğlu, **Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Eğitim Boyutu**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, 2009, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 29-31.

³¹³ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, s. 480-483.

³¹⁴ **A.e.**, s. 820.

yasaklanması, çocuk düşürme ve düşürtme olaylarının suç sayılması, hamileliği önleyici bilgilerin yayınlanmasını yasaklanması gibi düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle kırsal alanda ise doğumların özendirilmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca Cumhuriyet'in ilk yıllarında evlilik kurumu özendirilmeye çalışılmıştır. Örnek olarak, evlenme işlerinde kullanılan evrakın değerli sayılması ve devletin bu belgeden damga vergisi alması nedeniyle, evlenmelerin azaldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bu evrak değersiz ve kıymetsiz, vergi ise muaf hale getirilmiştir.³¹⁵

Nezihe Muhiddin'in dikkat çekmek istediği bir diğer mesele Türk çocuklarının bakımsız olmasıdır. Çocukların bir kısmı daha dünyaya gelmeden, anne adayının sağlık kurallarına uymaması, babanın alkole aşırı düşkünlüğü ve birtakım hastalıklara uğraması yüzünden heder oluyorlardı. Bir kısmı dünyaya geldikten sonra cehaletin kurbanı oluyor, birtakımları ise kötü muhit şartlarından dolayı manen ölüme maruz kalıyordu. Bu ölümlerin içinde manevi ölüm, memleket için ürkütücü bir kayıptı. Cismen ölenler bir boşluk bırakıyorlardı ancak ahlaken ölenler yozlaştıkları için “vatan sinesinde bir iltihap, bir yara gibi” sürekli zarar veriyorlardı. Ahlak meselesini milletin ortak karakteri dikkate alınarak aile ocaklarından mektep bucaklarına kadar toplumsal kötülüklerin köklerini bulmak için göz atmak gerekiyordu. Çoğunlukla annelerin çocukları hakkındaki temennisi “uyu, büyü, yaşa, öl” temennisinden başlayarak kundaktan sonra “aman koşma düşersin” tedbirleriyle başlayan terbiyeyi yanlış bir usul takip ediyordu. Okuldaki disiplin prensipleri ise, çocuktan “kayıtsız şartsız esirce” itaat talep ediyor, talim ve terbiye ise küçük dimağları amaçsızca dolduruyordu. Bundan dolayı bu iki muhitin de yetiştirdiği unsurlar çoğunlukla “tüketici, asalak, iradesiz, özgüvenden mahrum bir kitle” meydana getirerek memleketin “kanımı emerken mikrop aşıyorlar”dı. Bütün bu kötü usullerden dolayı oluşan yaralar tüm gayretlere rağmen kolay kolay tamir edilemiyordu. Nezihe Muhiddin bu eleştirilerine şu sorularını eklemiştir:

---

³¹⁵ Çakmak, a.g.t., s. 37-43.

“Niçin memleketimiz, coğrafi ve iklimi mebzul müsaadesine rağmen bir ticaret merkezi olmadı? İktisadi zaafımızın müvellidi nedir? Niçin müstahsil (üretici) değiliz? Neden mucit, muhteri ve sanatkarlarımız yoktur veya yok derecesinde azdır? Niçin yurdumuz bir refah ve saadet bucağı olamıyor? Bu bir sürü suallere yukarıdaki tetkikler cevap verir zannederim. Çok şükür ki bu acı hakikatler memleketimizde derin bir nüfuz-ı nazarla hissedilmiş ve seri fikir adımları bu köhne yolun çıkmazından dönerek, vâsi ve münevver bir ufka teveccüh eylemiştir.”

Okullardaki yanlış usuller anlaşılıymıştı ancak okula giden öğrenci sayısı yeterli değildi. Ayrıca yedi yaşından küçük çocukları yeni dünya prensibi dahilinde büyütecek ve terbiye edecek kurumlar da henüz oluşturulmamıştı. İstanbul’un arka sokaklarında üç yaşından yedi yaşına kadar “taranmamış saçlar, kirli entariler, çıplak takunyalı ayaklar ile kapı önlerinde, sokak çamurları içinde ve yangın harabeleri ortasında” kız ve erkek çocukları vardı. Bu çocuklara okullardan dönen öğrencilerle, okula gitmeyen, gidemeyen yediden on dört ve hatta on altı yaşına kadar olan çocuklar da dahil oluyordu. Bu her türlü özen ve ilgiden mahrum olan “sümüklü, kirli çocukların oyunları” gelecek adına insanı “dehşetle titretecek sahneler” gösteriyordu. Beş yaşındaki çocukların izmaritleri toplayarak sigara içmeye başladıkları, salyalarına karışan zifirleri yutarak zehirlenmek zevkine temayül ettikleri görülüyordu. Bunların çoğu ahlaksızlığın felaketlerine daha o yaşta düşmüştü veya düşmeye adaydı. Oyunları, tuğra ve yazı kumarı ile sefalet kapısını çalıyor, kimisi otomobillerin altında kalıyor, bazıları ise çöp içinde oynayarak türlü mikroplara maruz kalıyorlardı.

Sabah erkenden çocuklarını mahallesinin himayesine bırakarak alacakaranlıkta işe giden amele kadınların yavruları en ziyade tehlikelere maruz kalan masum bir zümreydi. Karanlık çatılı, köhne ve harap duvarlı, küçük ve kasvetli evlerde oturmak zorunda kalan çocukları güneşten mahrum etmenin imkanı yoktu. Şehirdeki geniş arsalarından birkaçı civar mahallelerin istifade edeceği yerlerde az bir bütçeyle çocuk bahçeleri yapılabilirdi. Okul dönüşü bu bahçelerde toplanacak çocuklar orada “terbiyevi” oyunlar oynayabilecekleri düzgün sahalar, çabuk yetişen ağaçlar, kum havuzları ve bütün bunları idare edecek, onlara temizliği, düzeni aşılacak bir-iki

mürebbiye bulunabilirdi. Nezihe Muhiddin, İstanbul Şehremininden bunu temin etmesini milletin geleceği adına çocukları ve kadınları tarafından, Türk Kadın Birliği'nin teklif ve temennisini ilettiğini belirtmiştir.³¹⁶

Türk Kadın Yolu dergisi kadınları geleneksel kalıpların dışına çıkarmaya çalışmamaktadır. Yazılara bakıldığında, kadınlara yönelik yeniliklerin yapılması istense dahi kadının ait olduğu yer evi ve aile yaşantısıdır. Dergi kadrosunun ortak görüşü, bir kadının en önemli görevinin ev ve ailesini en iyi şekilde idare etmesidir. Kadın öncelikle ev idaresini ilmini öğrenmeli, mutfağına ve sofrasına özen göstermeli ve çocuk yetiştirmenin inceliklerine özen göstermeliydi. Böylece Türk kadını savaştan yeni çıkmış bu milletin mutluluğunu, huzurunu ve sağlıklı bireylerini meydana getirmiş olurdu. Bunları layıkıyla sağladıktan sonra başka işlerde gönül rahatlığıyla çalışabilirlerdi. Çalışan kadınların da isterlerse ve önem verirlerse bu görevlerini yerine getirebilmeleri mümkündü.

3.3. Türk Kadın Yolu'nda Sağlık

Türk Kadın Yolu kadrosu 4. sayıdan itibaren sağlık hakkında birçok makale yayımlamıştır. Özellikle kadın ve çocuk sağlığı ön planda tutulmuş ve bu konuları Doktor Rifat ve Doktor Cemal Zeki, detaylı bir biçimde kaleme almışlardır. Yeni doğan çocukların bakımının özen gerektirdiği, çocuk aldırmanın kadın için çok zararlı olduğu, alkolün sağlığa olumsuz etkileri, köylerde doktor olmamasının sonuçları, genç kız ve kadınlar arasında meydana gelen intihar vakaları, verem, evlilik, grip ve hatta Charleston dansının kadınların sağlığına verdiği zararlar gibi konular ince ayrıntılarıyla anlatılmış ve Türk kadınının sağlık konusunda bilgilendirilmesi amaçlanmıştır.

Yeni doğan bebeklerin sağlıklı olmaları için onların bakımını üstelenen anneler bilinçli olmalıydı. Böylece sağlıklı ve gülbüz bir nesil yetişebilirdi. Nitekim bir hükümetin servet ve kudretinin kaynağı nüfusunun çokluğuuydu. Bunun için alınacak yegane tedbir hastalıkların azalmasını sağlayacak olan sağlık bilgisinin

---

³¹⁶ Nezihe Muhiddin, "Çocuklarımız Bakımsızdır", **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 20-22.

yaygınlaştırılması olacaktı. Doktor Rifat Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusiha başlığıyla bu konuda yapılması gerekenleri bir yazı dizisi olarak anlatmıştır. Ona göre, iktisadî ve içtimaî açılardan ihtiyar bir insanın yaşamasını sağlamaktan ya da kemale ermiş bir kişinin hastalığını iyileştirmekten daha önemlisi memede olan bir çocuğun kurtarılmasıydı.

Çocukların küçükken ölmesinin sebeplerini ikiye ayıran Doktor Rifat, öncelikle Umumî ve İctimaî Zümreden Olan Esbâb başlığı altında bu sebepleri yedi madde halinde sıralamıştır. Bu maddelere göre, anne ve babanın yaşı önemliydi. Anne yirmi ile yirmi beş, baba da yirmi beş ile otuz arasında bir yaşa sahip olmalıydı. Yakın akraba evliliği maddi-manevi birçok zarar teşkil ettiğinden sakıncalıydı. Soyaçekim de önemli bir etkendi. Özellikle sinir hastası olan ebeveynlerin çocukları üzerinde büyük etkisi mevcuttu. İrsî olarak geçen frengi hastalığı ve alkol bağımlılığının da tesiri büyüktü. Hamilelik zamanında çocuk annenin sağlığından mutlaka etkilendiğinden, kuvvetli çocuklar dünyaya gelmesi için annenin sağlığına özen göstermesi gerekliydi. Verem hastalığı irsî olarak bulaşmasa da vereme yakalanmış bir anne zayıf ve dayanıksız olacağından hastalıklı bir çocuk dünyaya getirebilirdi. Ama veremli bir annenin çocuğu iyi bakılırsa yaşama ihtimali yüksekti. Çocuğun zayıf bünyeli doğması ve bazı hastalıklara kapılması erken veya zor doğumlarda da gerçekleşebilirdi. Bu konuda en büyük görev ebelere düşüyordu. Gayr-i meşru ilişkiden dünyaya gelen çocuklarda ise iki misli daha fazla ölüm gerçekleşiyordu. Son olarak, annenin çocuğuna özen göstermemesi hastalıklara ve ölümlere davet kapısını açıyordu. Çocuk ölümlerinde “esbâb-ı bilâ-vasıta olanlar” ise bağırsak ve mide iltihabı, zayıf ve naif doğum, akciğer hastalıkları, sari hastalıkları, verem ve diğer bazı muhtelif sebeplerden ileri gelenlerdi.

Çocuklarda hastalık ve ölüm sebeplerini açıkladıktan sonra, Doktor Rifat bunlara karşı nasıl bir mücadele verilmesi gerektiğini özenle anlatmıştır. Anne adayını hamilelik döneminde dinlenmesine çok dikkat etmeliydi. Aksi halde, hamileliğin ilk aylarında çocuk düşebilir ya da ilerleyen aylarda erken doğum meydana gelebilirdi. İstirahatine dikkat eden ve etmeyen iki annenin çocuklarından örnek veren Doktor Rifat, iki ay istirahat etmiş bir annenin çocuğunun, istirahat etmemiş ve doğuma kadar ayakta çalışmış bir kadının çocuğundan 245 gram fazla ağırlıkla dünya gelmiş

olduğunu belirtmiştir. Hamilelik özel önem isteyen bir durum olduğundan genç kadınların sağlıklarına dikkat etmeleri zorunluymuştu. Bundan dolayı hamile olan kadınlar için belediyeler doğumevleri tesis etmeli ve buralara müracaat eden kadınlara kolaylıklar sağlamalıydı. Eğer hamile olan kadının ekonomik durumu iyiye kendi hanelerine mahsus doktorlara sık sık muayene olmalarında yarar vardı. Doğumdan sonra ise, kadının vücudunun toparlanması için üç hafta kadar dinlenmesi şarttı.

Yeni doğan çocukların bakımının özen gerektirdiğini belirten Doktor Rifat, anneleri bebeklerin ağzının, cildinin ve özellikle gözlerinin temizliğine ve göbeğinin bağlanmasına dikkat etmeleri hususunda uyarılmıştır. Ayrıca yeni doğan bir bebeği tutarken çocuğun başına ve tutuş şekline özen gösterilmeliydi. Doktor Rifat, bebeğe nasıl banyo yaptırılması gerektiği, çocuğun ne şekilde giydirilmesinin uygun olduğu ve beşik temizliği konularında da kadınları bilinçlendirmek amacıyla detaylı yazılar yazmıştır.³¹⁷

Nezihe Muhiddin'in sağlık konusunda vurguladığı konu köylerde doktor olmaması ve oralarda hastalıkları tedavi etme yöntemlerinin uygunsuzluğuydu. Memlekette cehaletle mücadele etmenin atlatılan savaşlardan daha yorucu olduğunu dile getiren Nezihe Muhiddin, “Fennin topu tüfeği, bombası var. Cehaletin için için yiyip kemiren hurafe, bâtil, efsane kurtları, sessiz sedasız kan akıtmadan ırkımızı tahrib ve helak ediyor.” demiştir. Medeniyet merkezi olarak görülen İstanbul'un dahi iç mahallelerinde cehaletin ne kadar fazla olduğu görülüyordu. Özellikle cahil annelerin bu durumda payı büyüktü. Göz iltihabı için hocanın muskasından şifa bekleyip nihayet çocuğunun kör olmasına sebep olanlar, sıtma olanı incir ağacına bağlayanlar, dalak şişkinliği için kırbacılara* başvurular, sarılığı alınlarından kestirerek iyileştireceğini umanlar, büyülere ve efsunlara inananlar sayı itibarıyla oldukça fazlaydı. Doktordan mahrum olan köyler için bu durum mazur görülebilse de

---

³¹⁷ Doktor Rifat, “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusiyya – 1,2,3”, **Türk Kadın Yolu**, 6-13-20 Ağustos 1925, No: 4-5-6, s. 4-6, 9-10, 5.

*Kırba, çocuklarda karın şişmesiyle beliren bir hastalıktır. TDK, (Çevrimiçi) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59b3fd8ec8db39.99660272,

3 Eylül 2017. Kırbağı ise bu hastalığı okuyup üfleyle tedavi eden kişiye denir. (Çevrimiçi) <http://tr.dictionarist.com/k%C4%B1rbac%C4%B1>, 3 Eylül 2017.

hekimi, eczanesi bulunan memleketler için bunlar birer cinayet kadar ağır bir özellik taşımaktaydı.

Nezihe Muhiddin, köylerde uygulanan bazı tedavi usullerini öğrenmek için köylü Hanife kadın ile röportaj yapmıştır. Hanife kadının dediğine göre, köydeki ebe çocuk doğar doğmaz eğri olmasın diye çocuğu sıkarak ve bir güzel kundaklardı. İmamlar hastalıklar için muskalar yazardı. Sıtmayı iyileştirmek için önce hastaya sarımsak yuttururlar, sonra kara sığırın sırt kemiğine ve söğüt yaprağına yazıp yılanla bağlardı. Kuduz olana deve dikeniyi üç kere vururlar, bazen de köpeğin ısırıldığı yere sıcak hamur bağlardı. Hanife kadının bu dediklerini aktardıktan sonra Nezihe Muhiddin, Türk Kadın Birliği azalarına ve onlara eşlik edebilecek hayırsever kadınlara senede iki ay bile olsa bu insanları bilinçlendirmek amacıyla Anadolu'ya seyahate çıkmaları için çağrıda bulunmuştur.³¹⁸

Doktor Cemal Zeki, çocuk düşürme konusuna uzunca değinmiş, bunun sebeplerini ve sonuçlarını anlatmıştır. Ona göre, isteyerek çocuk düşürmek, kadınlığın tek günahıydı. Doktor Zeki, hamile kadınların çocuk düşürmek için aklın almayacağı tehlikeli işlere kalkıştıklarını ve bunların ölüm ve hastalıkları beraberinde getirdiklerini söylemiştir. Çocuk istemeyen hamile kadınlar öncelikle çocuk düşürmekle şöhret bulan ama aslında hiçbir tesiri olmayıp anneyi öldüren ilaçlar içerler, bundan fayda görmezlerse karınları üzerinde tehlikeli hareketler yaparlar, bundan da netice alamayınca rahme müdahale ederek çocuğu düşürmeye kalkarlardı. Çocuk düşürmek için kısa ve güvenli bir yol bulunmuyordu. Kadınlar bu girişimlerde bulunarak kendilerini öldürüyorlardı.³¹⁹

Doktor Cemal Zeki, Maltus* isimli İngiliz nüfus bilimcinin çocuk düşürmeyi gerekli gördüğünü kaydetmiştir. Maltus'a göre, eğer insanlar hep bu şekilde ürerse gün gelir dünya üzerindeki tüm kaynaklar tükenir ve insanlar yiyecek sıkıntısından ölmeye ve birbirlerini boğazlamaya başlarlardı. Buna engel olmanın en basit yolu kadınların

---

³¹⁸ Nezihe Muhiddin, "Köylerimize Doktor ve Kabile Lazım", **Türk Kadın Yolu**, 13 Ağustos 1925, No: 5, s. 8-9.

³¹⁹ Doktor Cemal Zeki, "Tıbbî Musahabe: Çocuk Düşürmek, Esbabı ve Akıbetleri", **Türk Kadın Yolu**, 1 Şubat 1926, No: 14, s. 4-6.

*"Thomas Robert Malthus (1766-1834)", (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/biography/Thomas-Malthus>, 19 Temmuz 2017.

yapacakları doğumlarını sınırlamak yani kadınlara çocuk aldırma için izin vermektir. Doktor Zeki, Maltus'un bu söylemleriyle ileride meydana gelecek fen alanındaki gelişmeleri öngöremediğini söylemiştir. Çünkü artık makineler sayesinde daha fazla mahsul elde ediliyordu. Dolayısıyla yiyecek bulma sıkıntısı ortadan kalkmış oluyordu. İnsanın dehası karşısında doğa daha bir bereketli hale geliyordu. Ayrıca Maltus, insanın sürekli ürettiği ve herkesin yaşadığı konusunda da yanlış bir çıkarıma sahipti. Çünkü son teknoloji savaş aletleriyle harpler sırasında milyonlarca insan yok olup gitmişti. Bununla birlikte, bir türlü önüne geçilemeyen zührevi hastalıklar da beşeriyeti eritiyordu. Bir süre çocuk aldırma işine sıcak bakan İsviçre hükümeti dahi birkaç ay geçmeden bunu yasaklamıştı. Doktor Cemal Zeki, üreyecek olan nesli himaye eden en büyük kuvvet olan kadınların bu cinayetlere kendilerini kaptırmamalarını ve bundan uzak durmalarını ısrarla tekrar etmiştir.³²⁰

Çocuk düşürmek, maddi manevi birçok faciadan başka kanunen de uygun bulunmayan bir durumdu. Tüm dünyadaki kanunlar insanlığı ve memleket kadınlığını korumak için çocuk düşürmeyi yasaklamıştı. Çocuk düşürmek için uygulanan yöntemlere göre kadın ve bunu yapan kadına yardımcı olan kişiler hapis ve kürek cezalarına çarptırılırlar, katil muamelesi görürlerdi. Netice itibarıyla çocuk düşüren kadın ya bunu yaparken ölür, ölmezse kısır kalır ya da başka hastalıklara kapılır, bunlar da olmazsa hapse girerdi. Dolayısıyla bunu yapacak kadın için hayat ıstırap olurdu.³²¹

Çok küçük yaşlarda yapılan evliliklerin birçok zararı olduğuna dikkat çeken Doktor Cemal Zeki, buna örnek olarak erken yaşta evlilik yapmış kadınların kadın hastalıklarına yakalandıklarının ve çoğu kez de kısır kaldıklarının altını çizmiştir. Ama bunlardan daha kötüsü verem hastalığının alevlenerek çok hızlı bir şekilde, özellikle kadın vücudunda yayılmasıydı. Memleketteki genç kızlar yeterli temiz hava alamıyor ve haddinden fazla yoruluyorlardı. Yemelerine içmelerine de hiç dikkat etmiyorlardı. Ayrıca çalışma saatleri düzenli değildi. Ergenlik çağında olan kızlardan eğitim görenler ders yetiştirmeye çalışıyor, evde olanlar dikişlerini ve ev işlerini yetiştirmek için çabalıyor, fabrika ve mağazalarda çalışanlar ise kazanç sağlamak gayesiyle geç

---

³²⁰ Doktor Cemal Zeki, "Çocuk Düşürmek Hakkındaki Maltus Nazariyesinin İflası", **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1926, No: 19, s. 3.

³²¹ Doktor Cemal Zeki, "Çocuk Düşüren veya Düşürtenlerin Cezası Bunlar Hakkındaki Takibat-ı Kanuniye", **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1926, No: 19, s. 4-5.

yatıp erken kalkıyor, fazla yoruluyor ve temiz hava alamıyorlardı. Bunlar vücudun dayanıklılığını büsbütün azaltıyordu. Öyle ki, zaten her hastalığın inkişafına müsait bir zemin teşkil eden zayıf vücutlu bu kızlar, evlilik gibi bir yükü kaldıramıyorlardı. Bu sebeple “veremliler evlenmemeli, evlenenler doğurmamalı, doğuranlar meme emzirmemelidir” kuralı bir hakikat olarak kabul edilmeliydi.³²²

Doktor Cemal Zeki, tabiatın vazifelerin en önemli kısmını kadınlara yüklediğini söylemiştir. Kadınlığın en kutsal vazifesi olan analık, çocuk doğurmaktan ibaret değildi. Çocuğunu beslemek, onu hastalıklardan korumak, çocuğuna ilk terbiyeyi vermek, sağlam bir unsur yetiştirmek gibi birçok asil vazifesi olan kadın bunları ancak bilgi ile yerine getirebilirdi. Doktor Zeki’ye göre, vazifesini idrak etmiş, kadınlığın faziletlerini benimsemiş bilgili bir anne memleket için kuvvet, bereket ve deha kaynağıydı. Bu böyle olduğu halde “sefahate düşkün, duygusuz bir anne memleketin en hakiki kuvvetini kemiren, varlığını baltalayan mühlik bir unsur” olarak görülüyordu. Çünkü çocuğunun hayatıyla ilgilenmeyen bir annenin herhangi bir hikmeti olamazdı. Memleketteki çocuk ölümlerinin bir yılda yüz bine ulaştığını kaydeden Doktor Zeki, ölüm sebepleri layıkıyla araştırılırsa cehalet yüzünden ileri geldiklerinin ortaya çıkacağını belirtmiştir.

Bunun yanı sıra, memlekette görülen ve yine birçok ölüme sebep olan salgın hastalıklardan bilhassa çocukları korumak gerektiği için Doktor Zeki alınacak tedbirler hususunda anneleri bilgilendirmek için bazı öneriler kaleme almıştır. Avrupa’yı birkaç yıldır istila eden İspanyol paçavra hastalığı³²³ olarak bilinen grip salgını nihayet

---

³²² Doktor Cemal Zeki, “Tıbbî Musahabe: Verem ve İzdivac”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ocak 1927, No: 25, s. 1-2.

³²³ 1918 yılının ilkbaharında Amerika’nın Kansas City şehrinde ortaya çıkan ve İspanyol gribi olarak adlandırılan grip salgını milyonlarca insanın ölümüne yol açmıştır. Savaş dönemi olması nedeniyle sosyal hareketliliğin fazlalığı bu hastalığın dünyanın dört bir yanına rahat bir biçimde yayılmasını kolaylaştırmıştır. Bu dönemde pek çok insan silahaltına alınmış veya mülteci olarak başka topraklara gitmiştir. Salgını önlemek için yeni aşı denemeleri yapılmış ve yeni ilaçlar üretilmiştir, ancak bu çabalar gribin yayılmasını önleyememiştir. Bu salgın neticesinde, dünya genelinde ölü sayısı 50 milyon civarındadır. Dünyada genel ölüm ortalaması binde 2,5 ve 5 arasındadır. İspanyol gribi Osmanlı Devleti’ni de etkilemiştir. Salgın muhtemelen Avrupa üzerinden Osmanlı’ya giriş yapıp Anadolu’nun pek çok yerine ulaşmıştır. Salgınla mücadele edebilmek için okul gibi kamuya açık mekânların kapatılması şeklinde önlemler alınmıştır. Mevcut kaynakların yetersiz olması nedeniyle Osmanlı’da ölenlerin sayısı ile ilgili olarak tam net bir sayı ortaya koyulmasa da şu söylenebilir: Sadece başkente İstanbul Şehremanetine göre 6403 kişi hayatını kaybetmiştir. İstanbul’daki ölü sayısı ortalaması binde 5,6’dır. Bkz.: Murat Yolun, **İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri**, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2012, Yayımlanmamış Yüksek

İstanbul'a ulaştığından dikkat etmek gerekiyordu. Hastalık en fazla hastalıklı, zayıf ve cılız bünyeleri, özellikle çocukları ve yaşlıları etkileyerek büyük bir tahribata yol açıyordu. Çocukların bu hastalığa yakalanmaması için öncelikle annenin hastalanmaması şarttı. Anneler kendilerini, özellikle göğüslerini soğuktan koruyarak ve ayaklarını sıcak tutarak bu hastalığa yakalanmaktan kurtulabilirlerdi. Fazla dekolte giyilmemeli, sıcaktan soğuğa girip çıkılmamalı, misafirliğe gitmekten, hasta kişilerle görüşmekten, sinema ve tiyatro gibi çok kalabalık olan yerlerde bulunmaktan, tramvay ve vapur gibi yerlerde hava cereyanlarında kalmaktan sakınılmalı, ağız-burun temizliğine dikkat edilmeli ve dişler her gün fırçalanmalıydı. Hastalığa yakalanma durumunda ise derhal doktora başvurulmalıydı. Hasta olan anneler, çocuklarını emzirirken çok dikkatli olmalıydı. Çocuğu mikroptan korumak için sürekli eller yıkanmalı, öksürük tutulmalı ve doktorun tavsiye edeceği ilaçlar kullanılmalıydı. Eğer çocuk hasta olduysa yine doktorun tavsiyelerine göre hareket edilmeli ve kurşun dökmek, okutmak gibi cahilane işlerden kaçınılmalıydı.³²⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaşanan büyük dönüşümler toplumun yaşam tarzı ve değer yargılarını derinden etkilenmiştir. Şehir kültüründeki değişimler, nesiller arasındaki çatışmalar, yeni duygusal bağ türleri, kadın-erkek ilişkileri gibi bir yığın problem ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlardan etkilenen Cumhuriyet'in genç kızları çözümsüzlükler karşısında zaman zaman intihara başvurmuştur. Cumhuriyet ile birlikte genç kızlar arasında artan intihar olayları doktorları bu konuya yönelmeye sevk etmiştir.³²⁵ Dönemin gençleri kendilerini baskı altında hissediyorlardı. Gençlik özgür ve bağımsız olmak istiyordu. Özellikle genç kızlar dans etmekten, arkadaş edinmekten, gezmek ve eğlenmekten hoşlanıyorlardı. Ancak aileler bunlara karşı çıkıyordu. Sonuçta evdeki baskıya dayanamayan kızlar hayatın katlanılamaz olduğunu düşünüyor ve intihar etmeyi tercih ediyordu. Ayrıca gençlik, hayatın en buhranlı zamanıydı. Bu dönemde gençlerin kanaatleri değişiyordu. Türkiye gibi köklü değişiklikler geçiren bir ülkede gençler arasında bu buhran daha fazla görülüyordu. İnsanı topluma bağlayan egemen kanaat ve düşünceler değişiyor ve gençler hangi

---

Lisans Tezi.; M. Kemal Temel, **Gelmiş Geçmiş En Büyük Katil: 1918 İspanyol Gribi**, İstanbul, Betim Kitaplığı, 2015.

³²⁴ Doktor Cemal Zeki, "Grip ve Kadınlarımız", **Türk Kadın Yolu**, 15 Şubat 1925, No: 27, s. 3-4.

³²⁵ Toprak, **a.g.e.**, s. 387.

ideale tutunacağını bilemiyordu. Bu da gençleri intihara sürükleyen başka bir nedendi.³²⁶

Genç kız ve kadınlarda intihar olaylarını inceleyen Doktor Cemal Zeki bu konu hakkında bir makale yazmıştır. Genç kız ve erkeklerde 13-15 yaşından başlayarak 20-25 yaşlarına kadar devam eden buluş çağında görülen intiharlar akıl ve sinir hastalıklarından ziyade fizyolojik sebeplerden kaynaklanıyordu. Bu dönemde kızların vücudunda meydana gelen önemli değişiklikler üzerine genç kızlarda asabiyet ortaya çıkıyordu. Normalde sağlıklı olan birçok genç kızın hırçın davranma, cinnet getirme, katil olma, intihar etme gibi durumlara yatkınlığı görülmüştü. Bu olayları örneklendiren Doktor Zeki, 13 yaşında bir kızın kocasıyla geçinemediği için kendini yaktığını, 17 yaşında bir kızın ders notunun düşük gelmesinden dolayı tabancayı kafasına sıktığını, 18 yaşında bir kızın ayağı topal olduğundan dans edemediği için kendini denize attığını ve bunların daha çok örneği olduğunu söylemiştir. Bunlar buluş devresine ait olan facialardı. Buluş çağında görülen ruhi bunalımlar erkeklere nazaran kadınlarda daha fazla görülüyordu. Doktor Zeki, hırçınlık ve asabiyet gibi ruhi bunalımları mümkün mertebede önlemek için bazı tedbirler alınması gerektiğini belirtmiştir. Bunları bir dahaki nüshada yazacağını söylediye de dergi 30. sayıdan sonra bir daha yayımlanmadığından konu bu kadarla sınırlı kalmıştır.³²⁷

Cemal Zeki'ye göre, intihar olayı tıbbi olduğu kadar toplumsal olarak da bir problemdi. Bu sorun kısmi olarak buluş çağında yapılacak tedaviyle kısmen de kamusal alana müdahale edilerek çözümlenebilirdi. Kızlardaki bu sıkıntıları tetikleyen güçlü sebepler yaşam şartlarındaki ve toplumsal düzendeki değişikliklerdi. Bu sebepler aile terbiyesindeki eksiklik, eğitim hayatındaki “çılgınlıklar”, bilgisizlik, edebi romanlar, mizah, özellikle dans, moda ve aşk oyunlarıydı. Bunlar genç kızlardaki ruhsal buhranların birden alevlenmesine sebep olurdu. Kızları buluş çağına gelen aileler denetimlerini artırmalı, onlarla ilgilenmeli, kötü alışkanlıklar kazanmalarına zamanında müdahale etmelilerdi.³²⁸

---

³²⁶ “Gençler Niçin İntihar Ediyorlar?”, **Resimli Ay**, Nisan 1927, No: 2, s. 37-38.

³²⁷ Doktor Cemal Zeki, “Genç Kız ve Kadınlarda İntihar”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ağustos 1927, No: 30, s. 2-3.

³²⁸ Cemal Zeki, **Genç Kız ve Kadınlarda İntihar: Esbab, Korunma Çareleri-İçtimai-Tıbbi**, İstanbul, Kader Matbaası, 1927, s. 8-45.

Çarliston dansının kadınların sağlığını çok olumsuz bir şekilde etkilediğini iddia eden Doktor Cemal Zeki, kadınları bu danstan uzak durmaya çağırıştır. Çarliston dansı doğallığını yitirmiş ve “bela” halini almış bir hastalıktı. Dans, doğal haliyle güzel bir eğlence, hatta belki de bir ihtiyaçtı. Ancak Çarliston büyük bir afete yol açabilecek kadar tehlikeliydi. Çarliston dansı, bir tepinme ve ayak veya bacakların pek fazla oynaklığı ile gerçekleşiyordu. Kadınların sağlığı fazla ayakta duramamalarını, fazla yürüyememelerini, atlayıp hoplayamamalarını, ayak makinelerini kullanamamalarını, ata ve bisiklete, hamileler çocuklarını düşürür diye otomobile hatta trene bile binmemelerini gerektirirken “çarlistonun icabı olan tepinmeler” kadını hasta etmek için yeterdi. Bu dans, ayak burkulmalarına, kırık ve çıkıklara, fitıklara, kasık çatlamasına, böbrek kaymasına, mide, bağırsak, karaciğer ve dalağın rahatsızlanmasına, hatta karındaki bütün uzuvların yerinden oynayıp aşağı düşmesine neden olabilirdi. Ayrıca basur rahatsızlıklarına, hazımsızlıklara, çarpıntılara, şarap müptelası olanlarda damarların çatlamasına, çeşitli kadın hastalıklarına, kısırlığa, hamilelerin çocuk düşürmelerine, erken doğumlara, felce ve aniden ölümlere dahi yol açabilirdi. Ergenlik döneminde olan kızların ise daha asabi olmalarına ve bu durumun ilerleyerek intihara kadar gitmesine neden olabilirdi. Çarliston dansı birçok sinir hastalıkları ve deliliğe de davetiye çıkarabilirdi. Dolayısıyla bu dans, eğlenceden daha çok “inleyerek ölüme sürükleyen, kadının kadınlığını kemiren bir afet”ti.³²⁹

Türk Kadın Yolu’nda Gülsüm Niyazi kadınların spor yapmaları konusunda hem bilgilendirme hem de teşvik amaçlı bir makale yayımlamıştır. Spora verilen kıymet dünya çapında günden güne artmaktaydı. Ancak spor yapmanın daha ziyade erkeklere mahsus olduğu düşüncesi yaygındı. Halbuki kadın bedeni spora daha fazla ihtiyaç duymaktaydı. Mesela, İsveç usulü hareketler, düzenli olarak ve temiz havada yapıldığında vücudun elastikiyetini sağlar, genişletir ve bedene zarif bir duruş kazandırır. Yüzücülük ise Amerikan usulü kol ve bacakları belli sayılarda açıp kapayarak yapılmalıydı. Sporun dalları arasında kadınlar için kesinlikle uygun

---

³²⁹ Doktor Cemal Zeki, “Tıbbi Musahabe: Çarliston ve Kadın”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Kasım 1926, No: 23, s. 3.

olmayı tenisti. Çünkü bu oyun zarif ve şık olmasına karşın Türkiye’de kadınların rahatça oynayabileceği, en nezih muhitlerde bile tenis kortları bulunmuyordu.³³⁰

Pakize Ahmed Genç Kızlarımıza Ait adlı makalesiyle onları bazı konularda uyarmayı gerekli görerek bir yazı kaleme almıştır. Ahmed memleketin kadın-erkek ve özellikle okula gitmeyen gençlerin bir kısmında “adeta bir musibet derecesine gelen dans” ve ona bağlı olan eğlencelere meraklarının tamamen “sosyetesizlikten” meydana geldiğini gözlemlemiştir. “Hayatlarında gerçek bir gaye takip etmeleri için kimsenin uğraşmadığı bu çocuklar” böyle birtakım kötü yollara sürüklenip gidiyorlardı. Gençlere özel cemiyetler ve kulüpler ise onların içtimai faziletlerini ortaya çıkarır ve hissettirmeden onları kötülüklerden de alıkoyardı. Buralara devam eden gençler, seviyesine göre eğlenceleri zaten bulacağından her gece sabahlara kadar barlara giderek beden sağlığı ve ahlakını tahrip etmeyi düşünemezlerdi. Memlekette bir an önce böyle kulüpler meydana getirilmeliydi. Gençlik daima irşat ve telkine muhtaçtı. Onların okulu bitirdikten sonra da devam edebileceği güzel bir muhitleri olmalıydı. Okula gitmeyen ve hatta “okumanın düşmanı” olan genç kızları kurtarmak, bu cemiyet ve kulüpler vasıtasıyla gerçekleşebilirdi. Bu genç kızları gayesiz hayattan, süs, dans, sinema, illet ve musibetlerden kurtararak daha esaslı, daha ciddi gayeleri takip ettirmek bütün aydınların ve düşünürlerin göreviydi. Amerika’da içtimai amaçlarla çalışan cemiyetlerin ayrıca genç kızlara özel şubeleri bulunuyordu. Buralarda bulunan Amerikalı genç kızlar en verimli zamanlarını millet ve cemiyetine faydalı olacak bir şekilde sarf ediyorlardı. Danslar, pokerler, sinemalar, arkası kesilmeyen çaylar ve davetler, kıyafet dedikoduları arasında geçen zamanlardan çok daha faydalı bir zaman geçirmiş oluyorlardı. Himaye-i Etfal, Himaye-i Hayvanat, Hilal-i Ahmer, İçki Mücadele, Verem Mücadele ve Kadın Birliği cemiyetlerinin uluslararası bir şekilde çalışması bunların kıymetini daha da artırıyordu. Memleketin müdürleri, öğretmenleri, düşünürleri bu meseleyle şiddetle ilgilenmek mecburiyetindeydiler.³³¹

Doktor Fahreddin Kerim’in Türk Kadın Yolu’nun 20. sayısında alkol karşıtı bir yazı yazmasının ardından dergide bu konuya eğilim artmıştır. Pakize Ahmed ve Nezihe Muhiddin de alkolün zararları ve kadınların alkolün karşısında yer alması

³³⁰ Gülsüm Niyazi, “Bedenî Hars”, **Türk Kadın Yolu**, 6 Ekim 1925, No: 9, s. 5.

³³¹ Pakize Ahmed, “Genç Kızlarımıza Ait”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Ocak 1927, No: 26, s. 6-7.

gerektiği hakkında yazılar kaleme almışlardır. Doktor Fahreddin Kerim, makalesine Türk Kadın Yolu'nda kendisine “alkol gibi tüm millet için bir tehdit unsuru olan bir zehir karşısında Türk hanımlara hitap etme fırsatı” verdikleri için Nezihe Muhiddin ve Pakize Ahmed Hanımlara teşekkür ederek başlamıştır. Fahreddin Kerim kadınlara hitaben kocalarını, oğullarını, kızlarını içki düşmanı yapmalarını, kendilerine sunulan bir kadeh likörün bir zehir olduğunu hatırlayarak fen ve ilim namına geri çevirmelerini, onun “aile bozucu mikroplarla dolu” olduğunu unutmamaları gerektiğini özellikle belirtmiştir.³³²

Nezihe Muhiddin'in alkol ve alkol bağımlılığı karşısında tavrı çok nettir. Ona göre, kadınlar kesinlikle bu illetten uzak durmalı ve “ayyaşlıktan tiksiniydiler”. Türk Kadın Yolu'nda kadın ve alkol ile ilgili olarak kaleme aldığı makalesi de bu net tavrını ortaya koymaktadır. Nezihe Muhiddin, bütün canlılar arasında insan kadar hayata kuvvetle alakadar olan başka bir canlı olmamasına rağmen, yaşamın yine insanlar tarafından aşağılanmasının hatta yok edilmesinin “garip bir tecelli” olduğunu ifade etmiştir. “Maddi çıkarlar uğruna savaşlarda zayıfların ölümüne sebep olan toplar, tüfekler yetmiyormuş gibi, bir şehri bir anda ölümün karanlığına boğan zehirli gazları, hayatın kıymetini anlaması gereken insanların icat ettiği” ortadaydı. Medeni insanlık bir taraftan savaşlarda birbirini öldürmeye hazırlanırken, diğer taraftan savaştan daha sessiz fakat çok daha fazla tahrip edici olan yeme içme alemlerinde gülerek, şarkı söyleyerek kendilerini ölüme sürüklüyorlardı. Günden güne ciğerlerinin rengi solarak, gözleri dünyayı kızıl görerek, evlatlarını zehirleyerek, ahlak bozukluğu içinde yürüyerek zevk almaya çalışan bu zavallı keyif ehli, yaptıklarına bir filozof gibi kılıf uydurarak “acılarını bir ilahi zevk ve gaflet içinde unutmaya ve ruhen yükselmeye” çalıştıklarını söylüyorlardı. Oysa ki hayatın ilahi yükselişi, güzellik duygusuna ilişkin eğilimleri ancak şuur ve idrakte hissedilebilirdi.

Müskiratla (keyif verici maddelerle), şuur ve hissiyatı anormal bir tarzda uyandırmış veya idrak ve duyguları uyuşmuş olan bir zavallının böyle hissiyattan nasibi olamazdı. Bu tipler aciz ve eksikti. Baygın ve mest bir mahlukun boğazından bozulmuş bir sesle çıkan şarkılar içkinin gerçek yüzünü ortaya koyuyordu. Bilhassa

---

³³² Doktor Fahreddin Kerim, “İçki Düşmanlığı ve Hanımlarımız”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ekim 1926, No: 20, s. 3.

“bu kirli ses” bir kadın ağzından çıktığında tamamen bir “tiksinti” uyandırıyor. Bu mecliste bulunan bir kadın, münevver de olsa kadınlığı etrafında ağlatacak kadar kötü bir manzara oluşturuyordu. Paha biçilemez pırlantalarla bezenmiş, içki kadehini kaldıran bir kadın eli ruhunun en kıymetli mücevheri olan şefkat ve ulviyetini kirli bir çamura atması kadar büyük bir günah işliyordu.³³³

Nezihe Muhiddin, alkolün zararlarını yazdığı küçük hikayelerle de kadınlara anlatmaya çalışmıştır. Türk Kadın Yolu’nda yayımladığı Sarhoş adlı küçük hikayesi ile alkolün nasıl yuva yıktığını ve insanları mutsuz ettiğini anlatmıştır. Hikayede okumuş, kendini geliştirmiş, kültürlü ve iyi bir aile kızı Selma Hanım’ın, babasının bulduğu kültürlü bir beyefendi olan Rıfkı ile evlenmesi; Rıfkı’nın çoğu zaman alkol aldığı ve barlara gittiğini evlendikten sonra öğrenen Selma’nın çocuğu ile birlikte evi terk etmesi ve bir sabah gazetelerden Rıfkı’nın intihar haberini okuması konu edilmiştir. Nezihe Muhiddin’e göre, kadınlar “alkolik olan kocalarına” katlanmak zorunda değildi, erkeklerin de böyle alemlerin tuzağına düşmemesi gerekiyordu.³³⁴

Nezihe Muhiddin, 1923 yılında İleri gazetesinde Türk kadınının barlara gitmesi hakkında bir makale yayımlamış ve kadınları uyarmıştır. “Maksat Avrupalılık derecesinde bir medeniyete yürümek ise mahiyeti değiştirmeyen iğreti elbiselerin sonunu, büsbütün çıplak kalmakla anlıyoruz” diyen Nezihe Muhiddin, Avrupa’da bile aklı başında faziletkar bir aile kadınının barlara gidemediğini ifade etmiştir. Kadınlarını irsi ve kuvvetli bir kıskançlık hissiyle kendi gözlerinden bile sakınan Türk erkeklerinin onları barlara heveslendirme ve teşvik etmesi imkansızdı. Türk kadınları milli fazilet ve ismete hürmet edebilecek bir seviyede bulunmalıydılar. Bu da kanunun değil, terbiyenin işiydi.³³⁵

Pakize Ahmed, alkol problemi hakkında başka kaynaklardan tercüme ettiği makaleleri yayımlamıştır. Yazı dizisi Amerikalı Pierson’ın³³⁶ İçki ve Irk-ı Beşer

---

³³³ Nezihe Muhiddin, “Kadınlar Ayyaşlıktan Tiksinnmelidir”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Aralık 1926, No: 24, s. 2.

³³⁴ Nezihe Muhiddin, “Sarhoş”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1926, No: 19, s. 8-11.

³³⁵ Nezihe Muhiddin, “Türk Kadını ve Barlar”, **İleri**, 23 Ekim 1923, No: 2038, s. 2.

³³⁶ Tam ismi Richmond Pierson Hobson olan bu kişi Amerika Birleşik Devletleri Deniz Kuvvetleri Tuğamirali idi ve 1898 yılında İspanya-Amerika savaşında rol oynamıştır. Hayatı boyunca alkol, sigara ve uyuşturucu ile mücadele ilkesini benimsemiştir. Pakize Ahmed, Pierson’ın **Alcohol and The Human Race** adlı 1919 basımı olan kitabından bu tercümeyi yapmıştır. Pierson hakkında bilgi için bkz.: Jennifer M. Murray, “Richmond Pierson Hobson”, (Çevrimiçi)

kitabından yaptığı bir tercümeden meydana gelmiştir. Biyolojik ve sosyolojik açılardan alkol meselesini irdeleyen yazıda, savaşlardan, vahşi hayvanlardan ve hastalıklardan ziyade alkol bağımlılığının insanlığın faciasına yol açtığını söyleniyordu. Pearson, memleketlerine fayda sağlamak için ticaret yapmaya gittiği başka yerlerde insanların memleket özlemini ve eğlence mahrumiyetlerini unutmak için çok fazla içki içtiklerine şahit olmuştu. İçki hakkında bütün bilinenlerin yardımıyla anlaşılıyordu ki, soğuk memleketlerde beyaz adamları tahrip eden, iklimden ziyade içkiye olan düşkünlüktü. İnsanlar medeniyeti ilerletmek için icat ve keşif yapmak zorundaydı. Ancak içki içerek bunun yapılması mümkün değildi. Ayrıca artık ticaret ve ulaşım daha kolay bir hale geldiğinden içki dünyanın her yerine çok kolay yayılıyordu. Bu da gösteriyordu ki, eğer içkinin yaptığı bu tecavüzler durdurulmazsa, halihazırda var olan medeniyetler eski medeniyetlerden çok daha hızlı yok olup gideceklerdi.

Ticaret medeniyetler için büyük bir hizmet sağlarken, diğer yandan onları tahrip eden içkinin de ulaşımını sağlıyordu. Bu durum zengin cemiyetler ve büyük şehirlerde de aynıydı. Büyük şehirlerde sanayi ve ticaret ilerleyip geliştikçe içki imalatı ve satışı için de yeni yöntemler keşfediliyordu. Bunlar zengin halkı gittikçe daha bozulmuş yapıyor, ahlak ve fikir kabiliyetlerini uyuşturuyorken fakir memleketler bunların kötü sonuçlarından korunmuş oluyorlardı. Alkol, insanın mukavemetini ve yaşam kabiliyetini azalttığı için dünyayı vakitsiz ölümlerle dolduruyor, cinayet, cinnet ve sefaletle sürüklüyor, medeniyeti yükselten işler yapılmasına engel oluyordu. Halk arasında alkol alımının yaygın olduğu bir demokraside vatanperverlik doğal olarak azalıyordu. Siyasi kontrol ise, milletin zararına “kendini zengin etmek isteyen menfaat sahipleri”nin eline düşüyordu. Hatta zamanla hürriyet bile elden gidebiliyordu. Eğer içki bu savaşı kazanırsa iyi idareler ve adalet tamamıyla yok olabilirdi. Adalet gittiğindeyse sadece milletler değil medeniyetler de çökecekti.³³⁷

Pakize Ahmed’in bu konu ile alakalı yazdığı diğer yazı “içki aleyhtarı William Johnson” hakkındadır. Pakize Ahmed’in William Johnson’a hayranlığı Türkiye’ye

---

<http://www.encyclopediaofalabama.org/article/h-3235>, 1.12.2016. Kitabın tamamı için bkz.: (Çevrimiçi) <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.hn8nnz;view=1up;seq=7>, 1.12.2016.

³³⁷ Pakize Ahmed, “Alkol ve Medeniyet”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Ekim 1926, No: 21, s. 7.; Pakize Ahmed, “Alkol ve Medeniyet-2”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Kasım 1926, No: 22, s. 8-9.

içki aleyhinde konferans vermek için gelmesiyle başlamıştır. Dünyanın her tarafında bu tarz konferanslar veren Johnson, seneler önce Londra’da bir içki mücadelesinde bir gözünü ve bir kulağını kaybetmiştir. Ahmed’e göre, Johnson insanlara karşı ezeli bir şefkat duyuyor ve içki ile kendilerini sefil etmelerine dayanamıyordu. Türklerden bahsederken gayet samimi ve saf bir duygu ile konuşan Johnson, Pakize Ahmed’e göre Türkiye için kıymetli ve sadık bir Amerikalı dosttu.³³⁸

Pakize Ahmed, Kız Muallim Mektebi’nde resmi olmayan ve daha çok bir sohbet havası içerisinde geçen bir konuşma yapmış ve konu olarak alkolün zararlarını seçmiştir. Ahmed, ilkokulların sağlık programlarında bulunan ve artık eğitim görenlerin bildiği alkolün zararlarının 30-40 sene önce çok az bilindiğini belirtmiştir. Yalnız “ayyaşlığın” kötü etkisi binlerce senelerden beri biliniyordu. Alkol fazla miktarda alınınca sarhoş ettiği ve sarhoş olan bir adamın da her türlü kötülüğü yapma ihtimali olduğu düşünülüyordu. Fakat “her akşam iki-üç kadeh bir şey almak”, insanlara bütün irade ve düşüncelerini kaybettirmediği için kötü bir şey olarak görülüyordu. Oysa ki İslam Peygamberi Hz. Muhammed, ümmetine alkolün bir damlasının bile haram olduğunu bildirmişti. Bunun hikmeti fen ve menfaattir. Çünkü çok miktarda içki, insanı ayyaş yapıyor ise az miktarda ve mütemadiyen alınan içki akıl, sinir ve kana etki ederek, kişinin hem kendisini hem çocuklarını kötü yönde etkiliyordu. Dinin emirlerinde alkolün yasak olma sebebi gösterilmediği ve sadece günah olduğu söylendiği için dindar olanlar günah işlemek için içki içmiyorlardı. Bu konuyu güzelce açıklayan bir ilmihal de yazılmamıştı. Bir milletin yükselmesi ancak fertlerinin sağlam vücutlu ve iyi ahlak sahibi olmasıyla mümkündür. İçki ise bunların düşmanıydı. “Alkolün düşmanı olmayanlar vatanını çok az seviyor” demek oluyordu.³³⁹

Türk Kadın Yolu kadrosunun sağlık hakkındaki yazılarına genel olarak baktığımızda, özellikle kadının sağlık bilgisi edinmesi gerektiğini düşündükleri açıkça ortadadır. Çünkü sağlıklı ve bilgili bir kadın iyi bir anne olur ve memlekete iyi bireyler kazandırır. Ülkenin en önemli kaynağı gelecek nesillerdi ve onları yetiştiren Türk

---

³³⁸ Pakize Ahmed, “İçki Aleyhtarı William Johnson”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Ocak 1926, No: 24, s. 5-6.

³³⁹ “Muharrirlerimizden Pakize Ahmed Hanım’ın Kız Muallim Mektebindeki Musâhabesi”, **Türk Kadın Yolu**, No: 28, 15 Mart 1927, s. 2-5.

kadınları cahilane tedavi usullerini, bakımsızlığı ve bilgisizliği yenmeliydi. Ülkesini seven bütün fertler alkolden uzak durmalıydı. Memleketlerin geleceğini akıl, sinir ve vücut sağlığı yerinde olan bireyler şekillendireceği için, insanın sağlığını olumsuz yönde etkileyen alkolün düşmanı olmak tüm vatandaşların göreviydi.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet nüfus politikası çerçevesinde ülkenin sağlık hizmetlerini geliştirmeye çalışmış ve özellikle frengi, sıtma, çiçek ve diğer bulaşıcı hastalıklara karşı tedbirler almıştır. Bulaşıcı hastalıklara karşı temizlik ve ilaçlama araçları artırılmıştır.³⁴⁰ Hükümetler sağlık alanında neler yapılması gerektiğine dair programlar hazırlamışlardır. Örnek olarak, 27 Kasım 1924 tarihinde Fethi Okyar bu konuda şunları ifade etmiştir:

“Halkımızın büneyi içtimaiyesini yıpratın sıtma ile ciddi bir surette mücadeleye girişmek Sıhhiye Vekâleti'nin en esaslı umdesidir. Bundan maada frengi ve verem tahribatına, nüfus itibariyle pey sayını teemmül olan çocuk hastalıklarına ve vefiyatına karşı koymak için bir taraftan teşkilatı sıhhiyemizin taazzuv ve tevessüüne azami zarfı gayret edilecek, diğer taraftan da teşkilatı hususiye bu gayeleri teminen muavenet ifa olunacaktır.”³⁴¹

Mustafa Kemal Paşa, özellikle sağlık koşullarının iyileştirilerek ölüm oranlarının azaltılmasına vurgu yapmıştır:

“Bir bütün olan bu kutsal vatanda bütün vatandaşların bedensel, mali ve ülkesel bütün yükümlülüklerini aynı kolaylık ve açıklıkla yerine getirmeleri sağlanıncaya kadar gözlemlediğimiz hastalıkların düzeltilmesi konusunda kesin çaba sarf etmek zorundayız. Bu yolda alınması gerekli olan özlü ve kesin önlemlerin Büyük Millet Meclisi olarak izleyeceğimiz konusunda milletimize güvence veriyoruz... Sağlık kurumlarımızda, ülkenin gereksinmesine uygun olarak yerini bulan bir çalışma gözlemlenmektedir. Cumhuriyet

³⁴⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 485.

³⁴¹ TBMM ZC, 27 Kasım 1924, Devre: 2, İctima Senesi: 2, C.: 10 s. 399.

hükümetinin başlı başına bir prensip olarak başarı ile izlediği sağlık hizmetinin gittikçe araçlarının artırılarak sürdürülmesi gerekir ve bu durum çok önemlidir.”³⁴²

Sağlıklı bir nesil yetiştirmeyi amaçlayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti uyuşturucu madde kullanımının üzerinde de önemle durmuştur. Uyuşturucu kullanımını ve üretimini denetim altında tutmak için yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1928 yılında uyuşturucu maddeler hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla uyuşturucu maddelerin ithal, ihraç, imal edilmesi, memleket içinde satışı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti’ne bağlanmıştır. Ülke içinde afyon ekiminin bir geçim kaynağı olması nedeniyle aynı kanun tasarısında afyonun ham vasfı değiştirilmediği takdirde ekilmesi, hazırlanması ve ihracı kanun dışı bırakılarak cezadan muaf tutulmuştur. Aksi durumda ise ham afyonun ekimi, hazırlanması, ithal, ihraç ve satışı yasak kapsamına alınmıştır.³⁴³

3.4. Türk Kadın Yolu’nda Toplumsal Yaşam

Türk Kadın Yolu yazarları yayımladıkları makalelerle kadının toplumun her alanında yer almasının önemini vurgulamıştır. Kadınlar toplumsal hayata nasıl katılmalıdır, bunu gerçekleştirirken karşılaştıkları problemler nelerdir ve kadınlar bu konuda tecrübesiz olduklarından dolayı nasıl bilinçlendirilmelidir gibi meselelere dergide çözüm aranmıştır. Ayrıca dergide toplumun ağır aksak ilerleyen ve sağlıklı olmayan yönleri konu edilmiş, hataları göstererek düzeltilmesi gereken noktaları işaret edilmiştir. İçtimai hayat konusunda Pakize Ahmed, Yaşar Nabi ve Enver Behnan dergide makaleler yayımlamıştır.

Enver Behnan’ın toplumsal yaşam ile ilgili yazısı maddi ve manevi mutluluk üzerinedir. Behnan’a göre, mutluluk sadece maddiyatla ölçülemezdi ancak tek başına

³⁴² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s. 684.

³⁴³ Çakmak, a.g.t., s. 64.

mutluluk diye bir şey de mevcut değildi. Maddiyat insana psikolojik olarak, maneviyat ise toplumsal olarak kişinin mutluluğuyla ilişkilendirilmeliydi. Çünkü insan sosyal bir varlıktı ve kendi mevcudiyetini sosyalleşerek devam ettirebilirdi. Hakiki mutluluk, manevi olan yani içtimai yaşamla alakalı olardı. Toplumsal yaşam bir kaynak gibiydi. Bir birey cemiyet ile kendisi arasında bir bağ oluşturarak mutlu olabilirdi. Toplumdan uzak yaşamak anormal bir insan dürtüsü olarak nitelendirilirdi. Kişiler manevi saadeti yakalayabilmek için cemiyetlere, sinemalara, kulüplere katılmalıydı. Behnan'a göre, kitap okumak, bir derneğe yardım etmek, yeni bir yazı yazarak herkesin okumasını sağlamak, birileriyle fikir alışverişinde bulunmak manevi olarak ruhu doyuran faaliyetlerdi. Kadınlar mutlu olmak için maddi saadetin geçici zevkleri ile uğraşmak yerine cemiyetlere katılmalı fakirlere, askerlere, dullara, aciz çocuklara yardım etmeli ve cemiyetlerde topluma faydalı konuşmalar yapmalıydı. Böylece bütün bunların sonucunda mesut bir insan olunabilirdi. Kişinin manevi mutluluğu, toplumun ebedi olarak mutlu kalmasını sağlardı. Saadet cemiyet içinde bulunabildiğinden, bunun devamlılığı kişilerin mutluluklarının ebedi bir vaziyete dönüşmesi demekti.³⁴⁴

Pakize Ahmed, Türklerin toplumsal yaşamında yapılması gereken ıslahat çalışmaları ve bunun kadınlarla bağlantısından bahsetmiştir. Ona göre, toplumlarda en önemli meselelerinin çoğunda ilk önce çare düşünenler, tatbik ve teşvikte bulunanlar ahlak ve mizaç gereği daima kadınlardı. Çünkü kadın tabiatı itibarıyla “fenalıklardan müteessir ve bedbaht” olurdu. Ancak 20. yüzyılda, medeni memleketlerde kadın ruhunu kaybetmişti. Bu asrın kadınlarında bazıları temizlik ve nezaketleri, incelik ve hassasiyetleri ile asla uygun olmayan mesleklere girmişlerdi. Gerçekte kadın hiçbir vakit hayal edilen ideal kadın olamamıştı. “Halbuki asıl kadın ne o cahil ve şuursuz ve ne de bugünkü hududu aşmış, cüretini bu kadar artırmış kadın”dı. Daima daha dindar, daha hassas olan kadın, içtimai hayatın bin türlü yanlış hareketleri arasında bir doğru yol bulmak için asabi bir faaliyetle çalışırdı. Türk hanımları erkeklerden çok fazla ve daimi bir gayretle zihnini yormalı, toplumsal yaraları sarmaya, tedavi etmeye çalışmalıydılar. Memlekette cehalet neticesi içki, kumar, birçok içtimai ve bulaşıcı hastalıklar günden güne artıyordu. Ebeveynin bir kısmı çocuğunu hangi gayeye yönlendireceğini, ona nasıl terbiye vereceğini bilmiyordu. Bu karanlıklar içinde

---

³⁴⁴ Enver Behnan, “Maddi Saadet-Manevi Saadet”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Şubat 1927, No: 27, s. 5.

memlekete ışık tutacak olan, “münevver kadınların fedakar elleri”ydi. Memlekette fen ilmine vakıf olan, tarımla uğraşan, makinist, maden mühendisi ve her çeşit sanatkarlar kadar mürşitlere, vaizlere ve topluma yol göstermek için “emrâz-ı ictimaiyye” doktorlarına ihtiyaç vardı. Bunlardan bir kısmı mutlaka kadın olmalıydı. Çalışmak isteyen bütün kadınlar bu alana yöneldiklerinde memleket daha güzel bir toplumsal yapıya sahip olabilirdi.³⁴⁵

Dönemin toplumsal ve ahlaki durumu hakkında tespitler yapan bir diğer isim Yaşar Nabi'dir. Nabi, bu konuyu ilmî olarak tartışmaktan ziyade sade bir vatandaş olarak incelediğini belirtmektedir. Garp Medeniyeti'nin Türk milleti arasında etkili olmaya başlamasından itibaren toplumsal hayatta birçok değişim meydana gelmişti. Böylece eski içtimai ve ahlaki prensiplerin terk edilmesi bir gereklilik halini almıştı. Şark Medeniyeti tarihte son yüksek merhalesine ulaştıktan sonra yavaş yavaş sönmüş, köhneleşmişti. Karşısına çıkan yeni ve ciddi bir medeniyet karşısında geri çekilmeye mecbur kalmıştı. Fakat bir milletin ruhuna işlemiş, tarihine karışmış bir medeniyet de “elbise değiştirir gibi” kolaylıkla değiştirilemezdi. Türk milleti yeni hayatı kabul ederken eski hayatı tamamıyla terk edememişti. Bu zamandan itibaren milletin hayatı ve ahlakı karışık bir hal almıştı. Memlekette Garp kanunları, adetleri ve düzeni, ahlaki ve içtimai prensipleri resmen kabul edildiği halde, hala eski adetler ve gelenekler büyük bir kitle tarafından devam ettiriliyordu. Bundan dolayı içtimaiyat açısından memleket çok karışık bir manzara ortaya koyuyordu. Garp'ın ilerleyişine ve medeniyetine ilgisiz kalan Türk milleti, bunun cezasını yeterince çekmişti ve tarih bunu ispat ediyordu. Şark zihniyetinin “batıl” olduğunu görünce Garp'a uymaya çalışıldıysa da onları yarım bir surette taklit etmekle iş bitmezdi. Bu medeniyeti olduğu gibi ve tamamıyla almak gerekiyordu. Ancak bu şekilde milletin fertleri arasındaki farklar ortadan kaldırılabildi.

İnkılapları kabulde en fazla zorluk çıkaran, eskiye kuvvetle bağlı bulunan “cahil ve mutaassıb” halktı. Öncelikle bu kişileri konuyu anlayabilecek seviyeye getirmek gerekiyordu. Azınlığı teşkil etse bile münevver zümre daima hakimiyeti elinde tutmalıydı, çünkü devletin selameti buna bağlıydı. Yalnız ahlak için tehlike

---

³⁴⁵ Pakize Ahmed, “İslahat-ı İctimaiye ve Kadınlar”, **Türk Kadın Yolu**, No: 20, 1 Ekim 1926, s. 12-13.

teşkil eden bir şey vardı ki, o da medeniyeti yanlış anlayan bir sınıfın memlekette gittikçe çoğalmasındı. Medeniyetin yalnız şekilde değil, özellikle fikirde olduğunu unutan bu kişiler, medeniyeti iyi giyinmek, içki içmek ve dans etmek zannediyorlardı. Her ağızda dolaşan “asrilik” (çağdaşlık) kelimesi de yanlış anlaşılıyordu. Çağdaş olmak sadece elbise ve dans modasından haberdar olmak, salonlarda ve balolarda bulunmaktan ibaret değildi. Oysa Garp’ta ilim ve fen, iktisat, güzel sanatlar ve felsefe her gün baş döndürücü bir hızla ilerliyordu.

Yaşar Nabi’ye göre kadın, kadınlık onurunu ve haysiyetini korursa ve ona göre hareket ederse, ahlaki yükselebilirdi. Bir memleketteki ahlak durumunda en büyük mesuliyet kadınlara aitti. Eğer erkeklerde ahlaksızlık varsa bunun ıslahı kadınların elindeydi. Bundan dolayı ebeveynler erkek çocuklarından ziyade kızlarının terbiyesine önem vermeliydi. Genç kızının dansa yalnız gitmesini hoşgörüyü karşılayan bir aile, ahlaki bir cinayet işlemiş oluyordu. Kız okulları da bu hususta çok itinalı davranmalıydı. Çünkü bir milletin ahlakının yükselmesi, kadınların ve onların terbiyelerinin yükselmesine bağlıydı.³⁴⁶

Yaşar Nabi diğer bir makalesinde Türk milletinin bazı toplumsal hastalıklarını ortaya koyarak onlara çözüm üretmeye çalışmıştır. Ona göre, memleketin iki önemli problemi vardı. Biri geçmişten kopamayan, “dar düşünceli dini taassub”; diğeri kötü bile olsa sırf Avrupa Medeniyeti’ne ait olduğu için her türlü fena şeyi almak isteyen “asrilik zihniyeti”ydi. Yaşar Nabi, Türk milletinin yüzyıllar boyunca yalnız dini eğitim gördüğü için milli ve ahlaki terbiyeye sahip olmadığını ifade etmiştir. Terbiye ve ahlak üzerinde edebiyat büyük bir role sahip olmasına rağmen Türklerin edebiyat tarihi “çok acıklı” bir haldeydi. Edebiyat tarihinde yer alan birçok şair “mey, mahbûb, kader, sakî, felek, ilâ âhîrihî” gibi kelimelerden başka ifadeler kullanamamışlardı. Sadece şekil güzelliği için iyi fikirler ve ahlaki düşünceler feda edilmişti. Belki ömründe ağzına bir kadeh şarap almamış şairler bile bütün ömürlerince ‘mey’den bahsetmişlerdi. Büyük şahıslar yetiştirmesine rağmen başka edebiyatları taklit ettikleri için Türk edebiyatı çok dar bir sahada kalmış ve gelişmemişti. Geçici olan bu hayatın hiçliğini, çalışmanın gereksizliğini, kanaat ve tevekkülün iyiliğini ifade eden bu tür yazıların

---

³⁴⁶ Yaşar Nabi, “Bugünkü İctimai ve Ahlaki Vaziyetimiz”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Aralık 1926, No: 24, s. 3-4.

tesiriyle Türk'ün ruhu uyuşmuş ve zehirlenmişti. Neyse ki memleket “istibdat boyunduruğundan” kurtulunca Garp eserleri ve medeni fikirler Türk milleti arasında yayılmaya başlamıştı. Bu dönemde dini inançlar zayıflamış, iman hissi azalmış olduğundan memleketteki aydınlara düşen vazife dinden boşalan bu yeri ahlaki ve milli iman ile doldurmaktı. Böyle bir zamanda en fazla tehlikeye maruz kalan kesim ise gençlikti. Onlara yol gösterecek aydınlar lazımdı. Ancak bu gençler yalnız kalmışlar, zevk ve heveslerinde serbest bırakılmışlardı. Hedeflerinin ne olması gerektiği gençlere anlatılmamış ve çalışma zevki aşılammıştı. Gençler spor ve dansın güzel bir beden terbiyesi olduğunu unutarak bunları şöhret kazanmak ve alkışlanmak için birer araç olarak kullanmaya başlamışlardı. Fuhuş ve macera yazıları zamanla gençlerin damarlarına işliyordu. Aydınlar ise buna seyirci kalıyordu. Türk istiklalini kurtaran ordu vazifesini yerine getirmişti. Artık kanla kazanılan istiklali sağlam esaslar üzerine oturtmak için iş mürşitlere, ediplere, öğretmenlere düşüyordu. Eğer bu alanda emek harcanırsa Türk milletinin layık olduğu kuvvetli ahlakın temelleri atılabilirdi.³⁴⁷

Enver Behnan, dönemin en çok tartışılan ve en önemli konularından olan Latin harflerinin kabulü ile ilgili bir yazı kaleme almıştır. Ülkenin bir kısım aydınları Latin harflerine taraftardı, diğer bir kısmı da buna karşı çıkmaktaydı. Bu fikre en güzel cevabı lisaniyat alimlerinin vermesi lazımdı. Ancak Behnan bu konuyu bir toplumbilimci gözüyle inceleyerek yeni harflere gerek olup olmadığını anlatmaya çalışmanın uygun olacağını dile getirmiştir. Bu çerçevede, “harfler milletlerin medeniyetine mi yoksa kültürüne mi dahil” sorusuna verilen cevap önem arz edecekti. Behnan'a göre, harfler milletlerin medeniyetine dahildi. Ortak bir medeniyette olan zümrelerin harfleri de aynı olurdu. Doğu medeniyetlerinde bulunan Çinler, Japonlar birbirine benzer harfleri, İslam Medeniyeti'ni kabul edenler İslam harflerini, Garp Medeniyeti'ni kabul edenler ise Latin harflerini kullanıyorlardı. Ancak bu ortak harfleri alan milletler bunları kendi dil kurallarına göre düzenlemişler ve kendi telaffuz ahenklerine uydurmuşlardı. Enver Behnan, Türklerin kullandığı harflerin kesinlikle

---

³⁴⁷ Yaşar Nabi, “İctimai Hastalıklarımız”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ocak 1927, No: 25, s. 3-7.

Arap harfleri olmadığını, bu harflerin Filistin taraflarında çok önceden yaşamış olan Aram isminde bir kavmin icat ettiği harfler olduğunu iddia etmiştir.

Dil ise milletlerin kültürüne dahildi ve bir medeniyete dahil olmakla lisanın değişmesi hiçbir zaman olamazdı. Türklerin kullandığı harfler kesinlikle ıslaha muhtaçtı. Ancak Latin harflerini aynen kabul etmek de doğru değildi. Çünkü ortada Latin harfleri değil, “Avrupa milletleri harfleri” vardı. Dolayısıyla yine bir ıslah yapmak mecburiyeti doğuyordu. Bu suretle Türk dilinde bir aşılama işlemi yaparak, Türk kültürünü kesinlikle gözetmek gerekiyordu. Harfler bir milletlerin hafızası demektir. Bundan dolayı, Dil Heyeti'nin vereceği karar doğrultusunda eğer Latin harfleri kabul edilecekse Türk toplumunun kültürü çerçevesinde bir ıslah çalışması yapılmalı ve kendi kurallarına uygun hale getirilmeliydi.³⁴⁸

Osmanlı Devleti'nde ilk defa, Tanzimat döneminde eğitim ve yazım sorununun artması ile birlikte aydın-bürokrat çevrelerinde mevcut alfabenin yetersizliği ile ilgili tartışmalar dile getirilmeye başlanmıştır. Problemin kaynağı olarak genellikle Arap harflerinin Türkçe için yetersizliği görülmüş ve bir ıslahat yapılması gerektiği noktası üzerinde durulmuştur. II. Meşrutiyet döneminin aydınları da bu konuyu tartışmışlardır. Dönemin bazı aydınları sorunun çözümü için Arap alfabesinde bir ıslahat yapılmasını savunmuşlar, bazıları ise Arap alfabesinin reform edilmesi yerine Latin alfabesinin kabul edilmesini istemişlerdir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki alfabe tartışmaları, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam etmiş, aynı gruplaşma yine kendisini göstermiştir. Cumhuriyet döneminde alfabe ile ilgili en büyük sorunun eğitimde yaşandığı vurgulanmıştır.³⁴⁹ 25, 27 ve 29 Ağustos 1928 günlerinde yapılan toplantılar sonucunda yeni harflere geçiş onaylanmış ve aynı zamanda üç maddelik bir karar alınmıştır. Bu kararlara göre, milletin cehaletten kurtulması için kendi diline uygun olmayan Arap harflerini terk edip Latin esasından alınan Türk harflerini kabul etmek şarttır. Komisyonun teklif ettiği alfabe Türk alfabesidir ve Türk milletinin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterliliktedir. Sarf ve imla kuralları lisanın ıslahını,

³⁴⁸ Enver Behnan, “Latin Harfleri”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Aralık 1927, No: 26, s. 4-5.

³⁴⁹ Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz.: Fahri Kılıç, “**Yeni Türk Alfabesinin Kabulü ve Öğretiminde Kullanılan Yöntemler-Araçlar**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011, Yayınlanmamış Doktora Tezi.; Ayça Yenişan, “**Tarih Boyutu İçinde Alfabe Sorunu ve Türk Harf Devrimi (1839-1929)**”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2005, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

inkışafını, milli zevkini takip ederek ortaya çıkacaktır.³⁵⁰ Nitekim yapılan tartışmalar ve çalışmalar sonucunda 1 Kasım 1928 tarihinde yeni alfabe kabul edilmiştir. Yeni harflerin öğretilmesi amacıyla devlet dairelerinde kurslar açılmış, resmi yazışmalar için yeni yazı makineleri ısmarlanmış, klavyeler düzenlenmiş, yer adları yeni harflerle tekrar yazılmıştır. 1 Aralık 1928 tarihinde Türk basını tamamen yeni yazıya geçmiştir.³⁵¹ Mustafa Kemal Atatürk, harf inkılabı hakkında şunları söylemiştir:

“Büyük Türk milletine, onun bütün emeklerini verimsiz duruma sokan zor yolun dışında kolay bir okuma yazma anahtarı vermek gerekir. Büyük Türk milleti, bilgisizlikten, az emekle ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan bir araçla kurtulabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin aslından alınan Türk alfabesidir. Basit bir deney, Latin aslına göre hazırlanmış Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş Türk vatandaşlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi ortaya çıkarmıştır.”³⁵²

Eski alfabenin kaldırılmasıyla eğitim ve kültür düzeyinde artış olması hedeflenmiştir. Yeni alfabeyle geçişle korkulan olmamıştır. Çünkü dönem şartları sebebiyle basılan kitap sayısı sınırlıydı ve halkın büyük çoğunluğu okuma yazma bilmiyordu. Yeni alfabenin basım tekniğinin kolaylığı basılan kitap sayısında artış sağlamıştır.³⁵³ Ayrıca dil hem kendi içinde hem diğer ülkelerle iletişim açısından büyük bir öneme sahip olduğundan harf inkılabı ağdaş bir toplum oluşturulmasında çok önemli bir unsurdu.³⁵⁴ Dolayısıyla Latin alfabesinin kabul edilmesi çağın ve modern bir toplum oluşturmanın gerekliliği olarak görülmüş ve dilde köklü bir değişiklik yapılmıştır.

---

³⁵⁰ Uluskan, **a.g.e.**, s. 195.

³⁵¹ **A.e.**, s. 198.

³⁵² **Atatürk’n Söylev ve Demeçleri**, s. 745-746.

³⁵³ İlbeyi zer, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda**, Truva Yayınları, İstanbul, 2014, s. 127.

³⁵⁴ Niyazi Berkes, **Türkiye’de ağdaşlaşma**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014, s. 550.

Türk Kadın Yolu dergisi, kadının toplumsal hayata katılımında bir rehber görevi görmüştür. Kadının mutluluğunun ahlak ve kültürel amaçlar çerçevesinde toplumsallaşmasıyla mümkün olacağı savunulmuştur. Toplumdaki gelenekselciler ve yenilikçiler bölünmesiyle kimlik karmaşası yaşanması içtimai hayatı olumsuz etkiliyordu. Bu konuda da en büyük görev yine kadınlara düşüyordu. Çünkü nesillerin yetiştirilmesinde en önemli rol kadına aitti. Memleketteki aydınlar da toplumsal yaşamdaki eksiklik ve hataları tespit ederek düzeltmeye çalışmalıydılar. Buradaki asıl sorun, Türk toplumunun yeni yaşam tarzını kabul ederken eskisini tamamen bırakamamasıydı. Garp Medeniyeti'nin tamamen alınmasını savunanlar vardı. Fakat Türk toplumunun kendine ait bir kültürü vardı. Örnek olarak, Türk Kadın Yolu'nda dans etmek, içki içmek, moda gibi konular sıkça eleştirilmekte ve bunlardan "ecnebilere kalan illet" olarak bahsedilmektedir. Ancak bu tür faaliyetlerin temelinde örnek alınan medeniyetin izleri bulunmaktadır. Bu bağlamda Garp Medeniyeti'nin tamamen alınması ve Türk toplumunun yaşantısına uygulanması savunulsa bile Türk kültürünün kökten farklılaşması istenmemiştir. Özellikle Türk kadının bazı özellikleri Garp Medeniyeti'ne uygun görülmemiştir. Türk kadını "anne" kavramından asla ayrı olarak düşünülmemiştir. Memlekete güzel bir nesil kazandırma görevi bulunan kadın, toplum için de aynı titizlikle çalışmakla görevlidir. Toplumsal hayatta kadın her zaman doğru yoldan gitmesini bilmelidir.

Osmanlı toplumunda kadının hayatı özel ve mahremdi. Erkek ise dışarıya ait rolleri üstlenmişti. Bu sosyal yapı aile içi yaşamı, ev mimarilerini, kadınların kıyafetlerini, eğlence hayatlarını, seyahatlerini biçimlendiriyordu.³⁵⁵ Ancak Tanzimat döneminde kadınların yaşantısında büyük değişiklikler olmaya başlamış ve II. Meşrutiyet ile birlikte de kadın kendisine yüklenen rollerin dışına çıkmaya çalışmıştır. Kadınlar geleneksel yaşam biçiminden kurtulup sosyalleşmeye ve özgürleşmeye başlamıştır. Özellikle basın yoluyla kadınlar bu istek ve çabalarını duyurmuşlardır. Cumhuriyet ile birlikte yaşanan toplumsal dönüşümde yine başrolü kadın konusu üstlenmiştir. Kadın toplumsal alanda çok daha fazla görünür hale gelmiştir.

---

³⁵⁵ Çakır, a.g.e., s. 226.

3.5. Türk Kadın Yolu'nda Moda

Dergi kadrosu Türkiye'de değişmekte olan giyim ve moda mevzusuna önem vermiştir. Yenilenen bir memleketin fertlerinin kıyafetleri de değişmeliydi. Özellikle Türk kadınının giydiği kıyafetler Türkiye'nin modernleşmesinin önemli bir göstergesiydi. Bununla beraber bazı kesimlerin yabancı tüccarlardan aldıkları kıyafetler için harcadıkları paralar ülke ekonomisine büyük bir zarar vermekteydi. Aşırı bir moda tutkunluğu iyi bir aile kadının yapacağı türden bir iş değildi. Bunun bir ölçüsü olmalıydı. Türk Kadın Yolu, bu konu hakkında kadınları bilinçli olmaya davet etmiş ve aynı zamanda moda haline gelen kıyafetleri okuyucularına bildirmiştir.

Türk Kadın Yolu'nun ilk sayısında Nasıl Giyinmeliyiz? başlığı ile öncelikle bazı sorulara cevap vermek ve konu hakkında okuyucuyu yönlendirmek amaçlanmıştır. Bir memleketin kapısından giren medeniyet öncelikle kıyafetlerde bir değişiklik meydana getirirdi. Yirminci asırda “köhne” kıyafetleri kullanmaya devam etmek, her zaman olduğu gibi “teceddütle muhafazakarlığın geçici şekilde” beraber yaşamasından ibaretti. Zevk psikolojisi kişilere göre değişen bir mesele olduğu için hiç kimse üzerinde baskı kurulamazdı. Ancak Türk kadınlarının, sıkı vatan ilgisi namına bir düşüncesi ve fedakarlığı olabilirdi. Aile bütçelerinin milli servet ile çok yakın bir alakası vardı. Vatanın servetini kurtaracak olan kadının iktisatlı hareket etmesiydi. Vatan uğruna her türlü fedakarlığa katlanmayı, imanlı bir vazife bilen Türk kadınlığı biraz olsun süslenme hislerinden feda etmeyi memleket için büyük bir mesele olarak görmemeliydi. Yaz kıyafetlerinin üretiminde çok zarafet gösterebilecek yerli kumaşları, kış için yine yerli ürünleri satın almaya gayret etmek memleketin ekonomisi için kadınların yerine getirmesi gereken ve çok büyük önem arz eden bir vazifeydi.³⁵⁶

Kadının giydiği kıyafetin direkt olarak o kadını anlattığının altını çizen Efzayış Yusuf, Kıyafetlerin Psikolojisi adlı makalesiyle moda ve kadın arasındaki ilişkiye açıklık getirmeye çalışmıştır. Kadınların kıyafetlerini eleştirmenin eskiden beri bir adet hükmüne geçmiş olduğunu söyleyen Efzayış Yusuf, göze alışık olmayan yeni bir kıyafet tarzının ortaya çıkmasıyla derhal ortalığın karıştığına dikkat çekmiştir. Böyle

³⁵⁶ “Moda: Nasıl Giyinmeliyiz?”, **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 13.

durumlarda yeni moda ya iştirak edemeyenler, “ağır başlı tavrını takınırlar ve modanın çılgınlık olduğunu bir nakarat gibi” daima tekrar ederlerdi. Yusuf’a göre devirlerin, geleneklerin, toplumsal değişimlerin çeşitli etkilerini göz önünde bulunduranlar için kıyafetlerin Őekilleri ve tarzları gayet psikolojik bir Őeydi. Bir kadının kıyafeti, o kadının kendisi demekti. Nasıl ki sözü, ifadesi, hal ve tavırları onun seviyesini, mizacını gösteriyorsa, kıyafetiyle de hürriyetine maddi bir Şekil veriyordu. Bir insan çoğu kez hareket tarzından dolayı değil kıyafetinden ötürü bir suç işlemiş gibi eleştirilebiliyordu. Eski tarihlerde “tamtırlıklı ifadeler, etin Arabi ve Farsi terkipler kullanmak, geniş daireler çizerek inhinalı (eğilme, kıvrılma) temennalar yapmak”, İştanbul’da o zamanın kıyafetiyle “krep hotozu, bombeli kolları, yerleri süpüren uzun kloş etekleriyle” bir ahenk oluşturuyordu ve o zamanın bütün manasını ortaya koyuyordu. Artık nasıl o sözler zamanın gereği olarak eskide kaldıysa, “bu elektrik asrında” da kadının hareketlerini kısıtlayan kıyafetlerden vazgeçmesi gerekiyordu.

Yaşanılan ağa uygun kıyafetler icat etmek bir mecburiyetti. Hal-i hazırda kıyafetler, her ne kadar beynelmilel bir Şekil almışsa da az çok milletler, sınıflara ve fertlere göre de eşitlenmişti ve bununla az çok herkes kendi hususiyetini, kendi Őahsiyetini gösteriyordu. Hoşa gidecek bir kıyafet, kadın seviyesinin yüksekliğini, zevkin asaletini gösterirdi. Gln ve sevimsiz bir kıyafetteki kadın ise, idraksizliğini ve güzel bir tabiattan mahrum olduğunu ortaya koyardı. Fakat bunun asıl sorumlusu kıyafetin kendisi değildi. Kıyafet sadece kişinin ruh halinin dışavurumu, zorunlu ve psikolojik bir ihtiyaçtı. Onun iyi, kötü, zevkli, zevksiz olduğunu ifade etmek milletlerin, sınıfların, fertlerin manevi terbiyesine bağlıydı. Ayrıca muhtelif milletlerin kıyafet konusundaki görüşlerinde iklim, muhit, eyalet, tarih, gelenek, etkilendiği ve ticaret yaptığı ülkeler gibi bazı etkenler mevcuttu. Bütün bunlardan dolayı bir kıyafeti ve modayı eleştirirken bunların ardındaki değişkenlere de bakmak son derece mühim bir mevzu ydu.³⁵⁷

Şükûfe Nihal, eski kıyafetlerin kadınları “gulyabaniler gibi” gösterdiğini ve kk düşürdüğünü ifade etmiştir. Yeni Adımlar adlı makalesinde Şükûfe Nihal, uzun asırlar boyunca kadınların “gözlerinden güneşi, ciğerlerinden havayı esirgeyen kalın

³⁵⁷ E fzayış Yusuf, “Kıyafetlerin Psikolojisi”, **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1341 1925, No: 2, s. 19.

duvarların, siyah kafeslerin arkasında, ebedi cezaya mahkum büyük günahkarlar gibi” yaşadıklarını söylemiştir. Nihal’e göre “muhafazakarların bütün dedikodularına, tenkitlerine rağmen kadının bir ucube şeklinden kurtarılarak tabii mevcudiyetiyle görünmesi, hatta icap eden yerlerde dekolte giyinmesi, son günlerde başındaki lüzumsuz örtüyü bile atması hiçbir fazlalık ifade etmez”di. “Yeni hayatta yeni adımlarla yürümeye mecbur olan kadın”, adımlarını dikkatli atmak zorundaydı. Eski-yeni, dost ve düşman bütün gözler Türk kadının üzerindeydi ve “asırlardan beri gururuyla, vakarıyla tanınan Türk kadını bu büyük faziletini kalın duvarlara ve siyah kafeslere borçluymuş hissi” uyandırmamalıydı.³⁵⁸

Enver Behnan’ın Türkan adlı bir hanımla yaptığı mülakatta tesettür hakkında benzer görüşler vardır. Türkan Hanım’a göre, tesettür çok eski tarihi ve hurafelerden oluşan bir geleneğin devamıydı. Ancak yeni kıyafetler manevi tesettüre mâni değildi. Tesettür ruhlarda aranmalıydı. Manevi tesettür kadınla erkeğin birbirinin iş ortağı ve birbirinin ahlakına hürmetkâr olması manasındaydı. Çarşaf giymek kadının hayatını bir “tavuk kümesi”ne çeviriyordu.³⁵⁹

Nezihe Muhiddin ise kadınların balo kıyafetleri ile ilgili bir makalesini dergide yayımlamıştır. Ona göre, kadınlar hem modaya uygun hem de çok fazla harcama yapmadan istedikleri şıklığa ulaşabilirlerdi. Bunu Amerikalı madamların balo ve resmi çaylarda giydikleri son moda “ismoking” (smokin) ile sağlayabilirlerdi. İktisadi vazifeyi göz önüne alınca milli sermayeyi israfa sürükleyen gösterişli tuvaletleri³⁶⁰ alkışlamak hazmedilecek bir durum değildi. Nezihe Muhiddin, tüm o gösterişli modaların içinde en çok smokin tarzını benimsediğini söylemiştir. Böyle bir kostüm birbirini takip eden balolarda senelerce giyilebilir ve böylece iktisadi açıdan büyük bir rahatlama sağlayabilirdi. Umumi ya da resmi balolarda biraz ciddi ve ağırbaşlı olmayı arzu eden hanımlar smokin ile balolara katılabilirlerdi.³⁶¹

---

³⁵⁸ Nihal, “Yeni Adımlar”, a.y.

³⁵⁹ Enver Behnan, “İctimaî Anket”, a.y.

³⁶⁰ Gece kıyafeti, TDK, (Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59b3fe148351c2.90539427,

20 Ağustos 2017.

³⁶¹ Nezihe Muhiddin, “Balolarda Kadın Kıyafeti”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ocak 1927, No: 25, s. 2-3.

Dergide moda ve kıyafetler ile ilgili yazılmış makalelere bakıldığında, Türk kadını modayı takip etmesi gerektiği ancak aşırıya kaçmaması için uyarılmıştır. Zaten modernleşen bir toplum içinde kıyafetler ve moda değişmek zorundaydı ve bunun takibi de zorunluydu. Kadın eski ve muhafazakâr kıyafetlerinden kurtularak hem iktisadi olarak daha uygun hem de modern olan giyim tarzlarına yönelmeliydi. Giyilen kıyafetler hem tek tek toplumun fertlerini hem de toplumun bütününe yansıttığı için özellikle önem arz ediyordu. Bunun yanı sıra, moda ve süs düşkünlüğü ile yabancı mağazalardan aşırı bir şekilde yapılan harcamalar ülke ekonomisine zarar veriyordu. Türk kadını yerli ürünleri kullanarak ve bununla beraber uzun yıllar giyeceği kıyafetleri almayı tercih ederek ülkenin ekonomisine katkı sağlamaya çalışmalıydı.³⁶²

Kadınların kıyafetlerine bakıldığında, 19. yüzyılın ikinci yarısında dış mekan kıyafeti olarak feracelerin kullanıldığı görülür. Bu dönemde çarşaf yeni bir giyim tarzıdır ve 1872'den itibaren feracenin yanı sıra çarşaf da tercih edilmeye başlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde kadın kıyafetlerinde artan değişiklikler, Balkan Savaşları hız kazanmıştır. Balkanlardan, Kafkaslardan ve işgale uğrayan diğer yerlerden İstanbul ve Anadolu'ya büyük göçler yaşanmıştır. Bunlar belirli İslami geleneklerden, kılık ve kıyafetlerden farklı bir anlayışa ve giyiniş tarzına sahiptirler. Birçoğunun kıyafeti farklı kültürlerden etkilendiği için çeşitlilik göstermekteydi. Mesela Balkanlı göçmenlerin kıyafetleri daha çok Batı etkisindeyken, Kafkas göçmenlerinininki geldikleri çevrenin etkisini taşımaktaydı. Ayrıca bu dönemlerde Avrupa modasına uygun kadın kıyafetlerinin giyilmeye başlanması ve çeşitli cemiyet kıyafetleri toplumda bir kıyafet kargaşası meydana getirmiştir. Bu kargaşanın önüne geçebilmek için kıyafette birlik anlayışı oluşturulmaya çalışılmıştır. Kadının çalışma hayatına girmesi de daha pratik ve rahat kıyafetleri tercih etmesine sebep olmuştur.³⁶³ Osmanlı son döneminde uzun yakalı, bol ve renkli feracelerin üzerine ince beyaz örtüler kullanılmaya başlanmıştır. Çarşafın ise kumaşları incelmış, pelerinler dirseğe kadar kısalmıştır. Çarşafın yanı sıra maşlah ve yeldirme denen hafif kıyafetler de kadınların tercihi haline gelmiştir. Zamanla kadın kıyafetlerinde etekler kısalmış ve daralmış, peçeler incelmıştır. Hatta

---

³⁶² Nezihe Muhiddin, "Kadınlar ve Tayyare İlanesi", **Türk Kadın Yolu**, 30 Temmuz 1925, No: 3, s. 2.

³⁶³ Kaplan, **a.g.e.**, s. 180.

modayı yakından takip eden kadınlar peçeyi kullanmamaya ve yüzlerini şemsiyeleriyle kapatmayı tercih etmişlerdir.³⁶⁴

Kadınların kıyafetleri I. Dünya Savaşı esnasında tartışılmaya devam etmiştir. Türk kadınının tesettürü ve kıyafeti hakkında İslamî bir çizgisi olan Sebil'ür-reşâd ve kadınların cephesinden Kadınlar Dünyası dergilerindeki makalelerden birkaçı örnek olarak verilebilir. Sebil'ür-reşâd Türk kadınının yıllarca toplumda hak ettiği yere gelemediğini kabul etmişti ancak bu konunun tesettür mevzusıyla alakası yoktu. Kadınlar tesettür ile bir şey kaybetmiyorlar aksine maddi ve manevi kazanımlar elde ediyorlardı.³⁶⁵ Dergide, tesettürü kaldırarak kadınların özgürlüklerini kazanacağı görüşüne karşı çıkmıştır. Çünkü Müslümanlarda kadın hiçbir zaman esaret altında yaşamamıştı.³⁶⁶ Türk kadını modaya uymamalı, erkekleri de bunlara beğeni göstermemeliydi. Çünkü örtünmek kadınlar için çok faydalı bir yaşam tarzıydı.³⁶⁷

Kadınlar Dünyası, giysinin millileştirilmesine ve milli bir moda oluşturulmasına taraftardır. Böylelikle semtlere ve kentlere göre farklılık gösteren giyim tarzı önlenemez ve moda yüzünden sürekli değişen giyimin yol açtığı masraflar önlenmiş olacaktır.³⁶⁸ Modaya göre değişen dış kıyafetler hem aile hem de ülke ekonomisine zarar vermekteydi. Avrupa malı kumaş ve modellerin yerine yerli ürünler kullanılmalıydı.³⁶⁹ Kadınlar Dünyası'na göre, kadınların kullandığı ve yüzün yarısını kapatan peçe kaldırılmalıydı. Peçe, kadınların sosyal yaşantısında ve çalışma hayatında bir engel teşkil etmekteydi. Peçe atılmalı, çarşaf modern bir hale getirilmeliydi. Böylece kadınlar rahatça çalışabilirdi. Ayrıca peçe, evlenmek isteyen gençler için de bir problemdi. Erkek kızın yüzünü göremediği için ileride mutlu bir

---

³⁶⁴ Özer, a.g.e., s. 330.

³⁶⁵ Abdüllatif Nevzad, "Evvela Erkeklerimizi Örtelim", **Sebil'ür-reşâd**, 24 Nisan 1913, No: 241, s. 112-113.

³⁶⁶ Ferid Vecdi, "Kadınlara Hürriyet-i Mutlaka Vermek İsteyenlerin Elinden Vay o Biçarelerin Başına!", **Sebil'ür-reşâd**, 10 Ekim 1913, No: 267, s. 103.

³⁶⁷ Mehmed Fahreddin, "Feminizm Meselesi-1", **Sebil'ür-reşâd**, 17 Mayıs 1328, No: 195, s. 113. **Sebil'ür-reşâd** dergisinde tesettür meselesi ile ilgili tartışmaların detayları için bkz.: Mustafa Gündüz, **II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları-İçtihad, Sebil'ür-reşâd ve Türk Yurd'unda Toplumsal Tezler**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2007, s. 316-327.

³⁶⁸ C.H., "Milli Moda", **Kadınlar Dünyası**, 29 Nisan 1913, No: 26, s. 4.; Belkıs Şevket, "Kıyafet-i Millimizi Nasıl Düzeltmeli?", **Kadınlar Dünyası**, 25 Mayıs 1913, No: 52, s. 4.

³⁶⁹ Atiye Şükran, "Acıdım", **Kadınlar Dünyası**, 11 Haziran 1329, No: 69, s. 1-2.; F. Şerafeddin, "Modacılık", **Kadınlar Dünyası**, 31 Mayıs 1913, No: 58, s. 4.

yuva kuramazlardı.³⁷⁰ Dergide İslamiyet öncesinde kadınların hükümdar bile olabildikleri ancak İslamiyet ile birlikte yasakların, gerilemenin başladığı ve kadının toplumsal yaşamın dışına itildiği ifade edilmiştir. Oysa ki kadın, sadece tesettürle ahlaklı hale gelemezdi. Kadına yasaklar koymak onun ahlakını ıslah edemezdi. Şark kadını zaten bu yasaklardan dolayı güçten düşmüştü.³⁷¹

Moda konusunda Şebil'ür-reşâd ve Kadınlar Dünyası dergilerinden verilen örneklerle Türk Kadın Yolu karşılaştırıldığında, üç dergi de aynı çizgide görülmektedir. Bunlara göre, Türk kadını modadan uzak durmalıydı. Şebil'ür-reşâd'a göre moda Müslüman kadının tesettürüne zarar veriyordu. Diğer dergiler ise bu konuya aşırıya kaçılması durumunda ülke ve aile ekonomisinin zarar görmesi ve Türk kültürüne uygunsuzluğu yönünden yaklaşmışlardır. Tesettür konusunda ise Kadınlar Dünyası ve Türk Kadın Yolu hemen hemen aynı görüştedir. Buna göre, kadın kıyafetleri modernize edilmeli, toplumsal ve çalışma hayatını kolaylaştıracak giysiler kullanılmalıydı.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde kadın kıyafetlerindeki bu değişim tüm topluma uygulanmış ve toplumsal bütünlüğü sağlayarak yaşanan dönemin modasına uygun milli kıyafet oluşturma hedefi konulmuştur.³⁷² Cumhuriyet'in ilanının ardından kadınlara Avrupalı kıyafet serbestliği tanınmıştır. 1925 yılında Şapka Kanunu'nun kabulü ile fes ve sarık benzeri başlıklar giyilmesi yasaklanmış ancak kadın kıyafetleri ile alakalı bir yasa çıkarılmamıştır. 1926'de Medeni Kanun'un kabulünden itibaren çarşaf ve peçenin kaldırılması için kamuoyu hazırlanmaya başlanmıştır. Zamanla tören ve balolarda saçları, yüzleri açık olan ve tesettür uygulamayan kadınlar çoğalarak halk arasında Batı tarzı kıyafetler benimsenmiştir.³⁷³ Aslında çarşaf ve peçenin kaldırılması ve toplumun bütününe belirli bir kıyafet tarzı benimsetilmesi çalışmalarının II. Meşrutiyet zamanında başladığı görülmektedir. Türk toplumu bu konuda başarıyla Cumhuriyet zamanında ulaşabilmiştir.

---

³⁷⁰ Mükerrerrem Belkıs, "Kıyafet-i Hariciye-i Nisvan", **Kadınlar Dünyası**, 12 Haziran 1913, No: 70, s. 1-2.; Mükerrerrem Belkıs, "İzdivaç ve Usul-ü İzdivaç", **Kadınlar Dünyası**, 5 Ekim 1913, No: 112, s. 4-5.

³⁷¹ "Şarkda Kadın: Tesettürden Evvel ve Sonra", **Kadınlar Dünyası**, 28 Ocak 1914, No: 124, s. 2-6. **Kadınlar Dünyası**'nda giyim konusu hakkında detaylı bilgi için bkz.: Çakır, **a.g.e.**, s. 249-261.

³⁷² Özer, **a.g.e.**, s. 337-347.

³⁷³ Kaplan, **a.g.e.**, s. 181-182.

3.6. Türk Kadın Yolu'nda Sanat, Edebiyat ve Müzik

Türk Kadın Yolu'nda pek fazla olmasa da sanat, edebiyat ve müzik ile alakalı yazılar da yayımlanmıştır. Bu yazılarda genel olarak Türklerin sanata karşı olan ilgisizlikleri eleştirilmiş, eski sanat anlayışının halka hitap etmediği ve modernleşen bir ülkenin güzel sanatlarının da modern bir hale getirilmesi gerektiği anlatılmıştır.

Bu konu hakkında ilk olarak Raif Necdet'in yazısı vardır. Nezihe Muhiddin bir mektup aracılığıyla Raif Necdet'ten sanat ve Tevfik Fikret³⁷⁴ hakkında yazı yazmasını istemiştir. Raif Necdet de "Sevgili Kızım" hitabıyla o mektuba cevap vermiş ve Nezihe Muhiddin'in istediği konuları ele almıştır. Necdet'e göre, memlekette layıkıyla takdir edilemeyen medeniyet ve irfan şubelerinden biri güzel sanatlardır. Vatanın geçirdiği inkılabı rağmen halkın güzel sanatlar hakkında gösterdiği kayıtsızlığı, sahip olduğu algıyı kırmak, bu sahada da bir inkılap yapmak görünürde önemsiz zannediliyordu. Fakat gerçekte bu mukaddes ve kıymetli bir vazifeydi. Halkın vicdanına sanat sevgisi serpiştiği gün memlekete büyük bir hizmet yapılmış olacaktı. Raif Necdet, Avrupa'da müzelerin birer "mabet gibi" olduğunu ve insanların oralara hürmetle girdiğini, ancak Türkiye'de halkın bu gibi yerlere tamamen kayıtsız olduğunu ve bunun değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Tevfik Fikret'e gelince, Raif Necdet, onun değerinin öldükten sonra anlaşılmaya başladığını söylemiştir. Tevfik Fikret'in Rubab-ı Şikeste adlı "nefis şiirlerle dolu" olan eseri, II. Abdülhamit döneminin "saralı izlerini, gizli eninlerini (inleyişlerini) göğsünde saklayan, hissî ve içtimai bir sanat vesikası gibi nesillere yadigar" kalmıştı. Fikret hem sanat hem fazilet kahramanıydı. O, hiçbir devirde kirlenmemiş, zulme boyun eğmemiş ve sert idareye iştirak etmemişti. Namık Kemal gibi, Ziya Paşa gibi Fikret de vazifesini yapmış, vatan ve hak uğrunda mahvolup gitmişlerdi.³⁷⁵

³⁷⁴ Tevfik Fikret 1867-1915 yılları arasında yaşamıştır. 1891 yılında **Mirsad** dergisinin yaptığı şiir yarışmasında "Tevhid" ve sonra "Sitayiş-i Hazret-i Padişah" adlı şiirleriyle birincilik kazanmıştır. Şiirleri 1893-1896 yılları arasında **Malumat** dergisinde yayımlanmıştır. 1896'da **Servet-i Fünun**'un yazı işlerini yönetmeye başlamış ve dergide yazılar yayımlamıştır. Nigar Duran, "**Batıllaşma Sürecinde Türk Toplumuna Sunulan Çocuk ve Genç Tipleri (Mehmet Akif, Tevfik Fikret, Muallim Naci Örneği)**", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, 2007, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

³⁷⁵ Raif Necdet, "Sanata ve Fikret'e Dair", **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 22-23.

Nezihe Muhiddin, Yedinci Galatasaray Resim Sergisi'ne³⁷⁶ katılmış ve bu münasebetle bir yazı kaleme alarak Türk Kadın Yolu'nda yayımlamıştır. Türk halkının resim sanatına gösterdiği ilgisizliğe karşı sanatkarlar “ruhi bir fedakarlıkla memlekete hediye ettikleri nefis eserlerin sergisini” ziyarete gitmek onun için paha biçilemez bir duyuydu. Resim sergisinde, Nezihe Muhiddin'in göğsünü kabartan nokta, Türk kadın ressamlarının erkeklerle aynı düzeyde eserler meydana getirdiklerini görmesiydi. Türk'ün “ince ruhlu, feyyaz” annelerini müjdeleyen kadın tablolarının hepsi, “bu memleketin her şeye kadir olduğunu bir defa daha ispat ve teyit eden şerefli ve yüksek eserler”di. Sanatkarlar nezih bir sınıftı. Çoğunlukla maddi sıkıntılarla karşılaşmalarına rağmen sanatkarlar talihsiz değil, aksine bütün sınırları aşan ve “medeniyetin mirasçıları” olan kişilerdi.³⁷⁷

Enver Behnan ise müzik ve modernleşme ile alakalı konuları açıklığa kavuşturacak bir makale kaleme almıştır. Onun bu yazıyı yazdığı 1926 yılında, Sanayi-i Nefise encümeni alaturka musikinin okullardan ve Darülelhan'dan (müzik okulu) kaldırılmasına karar vermiş ve Behnan bu kararı desteklemiştir.³⁷⁸ Özellikle okullarda klasik Türk müziği dersinin devam etmesi uygun değildi. Yeni bir medeniyete dahil olan Türkiye, Garp'tan yeni usuller alırken elbette müzik konusunda da bir yenilik yapmak mecburiyetindeydi. Ancak bu mecburiyet alaturkacıları ve alafrangacıları

³⁷⁶ Yedinci Galatasaray Resim Sergisi 31 Temmuz 1925 tarihinde gerçekleşmiştir. **Resimli Ay** dergisi, sanatçıların takdire şayan bir şekilde çalıştıklarını ve sergilenen heykellerin, tabloların gelecek için ümit vaat ettiklerini yazmıştır. Dergiye göre, açılış yapıldığı 31 Temmuz Cuma günü İstanbul'un değişik semtlerinde birçok ziyafetler, müsamereler düzenlenmesinden dolayı serginin açılış merasimine az sayıda kişi katılmıştır. Sergiye katılan kadın ressamların yapıtlarındaki incelik, dikkat ve renk uyumunun göz çarptığı belirtilmiştir. Bkz.: “Ressamlarımızın Bu seneki Sergileri”, **Resimli Ay**, Ağustos 1925, No: 7, s. 44-47.; Sergiyi konu edinen diğer yayın **Milli Mecmua**'dır. Dergiye göre, sergi pek de başarılı değildi. Özellikle üstat olarak nitelendirilen sanatçıların yapıtlarının hayal kırıklığına sebep olduğu ifade edilmiştir. Soluk ve baygın renkler ile üretilmiş cansız tabloların varlığına dikkat çekilmiştir. Ancak bazı başarılı yapıtlar da vardı. Bir sonraki sergide iftihar edilecek eserler bulmayı beklemedikleri söylenmiştir. Bkz.: “Türk Ressamlar Cemiyeti Resim Sergisi”, **Milli Mecmua**, 1 Eylül 1925, No: 44, s. 724. Serginin fihristi için bkz.: Şehir Üniversitesi E-Arşiv - Taha Toros Arşivi, (Çevrimiçi) <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/17457>, 21 Temmuz 2017.

³⁷⁷ Nezihe Muhiddin, “Galatasaray Yedinci Sergisi Münasebetiyle”, **Türk Kadın Yolu**, 6 Ağustos 1925, No: 4, s. 2.

³⁷⁸ 9 Aralık 1926'da Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in emriyle oluşturulan ve Musa Süreyya Bey, Cemal Reşit Rey ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun da bulunduğu Talim ve Terbiye Dairesi Sanayi-i Nefise Encümeni'nin kararıyla, kurumdaki Türk müzik eğitimi kaldırılmıştır. Bkz.: Ahmet Kara, “**Bir Müzik Eğitimi Kurumu Olarak Darülelhan ve Mecmuası**”, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Funda Potuoğlu, **Tarihsel Süreçte Türk Müziği Eğitiminde Derneklerin Yeri**”, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Musikisi Anasanat Dalı, 2014, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Uluskan, **a.g.e.**, s. 362.

karşı karşıya getirmişti. Enver Behnan'a göre, musikide yapılmak istenen yenilik, musikişinasların düşüneceği bir şey değildi. Bunun inkılabını ancak toplumbilimciler yapabiliirdi. Musikinin "medeniyet itibarıyla musiki ve hars itibarıyla musiki" şeklinde ikiye ayrıldığını söyleyen Behnan, bu ikisine tek tek açıklama getirmiştir. Medeniyet ile alakalı olan musiki, medeniyeti, ilmi ve fenni kapsıyordu. Türkler Turan'dayken Şark Medeniyeti'ne, Anadolu'ya geldikten sonra İslam Medeniyeti'ne dahil olmuştu ve Cumhuriyet inkılabına kadar da İslam Medeniyeti'nin içindeydi. Fakat bu inkılapla birlikte Türkler "ihtiyarlanmış olan medeniyeti terk edip genç ve zinde olan" Garp Medeniyeti'ne geçmişti. Medeniyete geçmek demek, o medeniyetin ilmini, aletlerini ve usullerini aynen almaktı. Ne kadar ilim kitapları, fabrikalar ve aletler varsa bunlar Garp'tan alınmıştı. Bu ilimlerle beraber birçok usulleri de kabul edilmişti. Doğal olarak musikin de medeniyet kısmı olan taraflarını almak bir zorunluluktu.

Enver Behnan, İslam usullerini bırakıp Garp usullerini, fenlerini almanın önemini vurgulamıştır. Nitekim, Türkler İslam medeniyetine girdikleri zaman bunu aynen yapmışlardı. Artık yeni bir medeniyete dahil olunduğu için eski usulleri bırakıp yeni usuller kabul edilmeliydi. Hars yani kültür ile alakalı olan musiki ise içtimai meselelerden olan güzel sanatlara dahildi. Medeniyet bütün insanların ortak malı olmasına karşın kültür beynelmilel değildi ve yalnızca milletlere aitti. O halde medeniyete dahil olunurken medeniyetin usulleri, fenleri alınacak, fakat girilen medeniyetin harsları kesinlikle alınmayacaktı. O halde musikide yapılan inkılapta usuller alınacak ancak diğer milletlerin harsları yani güzel sanatları alınmayacaktı. Çünkü resim, dans, heykeltıraş, mimari ve musiki milletlerin kültürlerine göre olmak zorundaydı. Musikin medeniyet kısmı teknik metotları, hars kısmı ise melodileri kapsıyordu. Türkler Avrupa medeniyetini kabul edecekti ve bunları Türk kültürünün melodilerine aşılacaktı. Çünkü Türklerin melodileri, halkın içinde yaşayan parçalardı ve Türk'ün öz hayatıydı. Yapılan musiki milli musiki olacaktı. Milli musiki demek, Türklerin içinde eskiden beri yaşayan musiki demek de değildi. Çünkü halihazırda çalınan ve dinlenen musiki milli değildi. Esasen Bizans tekniği ile olana şarkı, halk tekniği ile olana da türkü denmişti. Yeni musikişinaslara düşen görev,

Anadolu'ya gidip folklor ile meşgul olarak türkülerini toplamak ve bunları yeni medeniyetin tekniğine aşılıp milli musiki meydana çıkarmaktı.³⁷⁹

Dergide Enver Behnan tarafından kültür ve uygarlık konuları üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. Bu ikisinin birleşme noktası toplumsal yaşayışları kapsamalarıdır. Din, ahlak, hukuk, us, estetik, iktisat, dil ve fen ile ilgili konular toplumsal yaşayış ile ilgilidir. Kültür ulusal, uygarlık ise uluslararasıdır. Kültür bir milletin din, us, hukuk, ahlak, estetik, dil, fen ve iktisat ile ilgili yaşayışlarının uyumlu bir toplamı olmasına karşılık uygarlık aynı gelişmişlik düzeyine sahip ulusların toplumsal yaşayışlarının ortak bir toplamıdır. Uygarlık bir ulustan başka bir ulusa bilim, metot ve akıl aracılığıyla geçebilir. Kültür ise doğal olarak meydana gelir ve yapay değildir.³⁸⁰ Kültür ve medeniyet üzerine çalışmalar yapmış olan Ziya Gökalp (1876-1924), Tanzimatçıların Osmanlı uygarlığını Batı uygarlığı ile uzlaştırmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Ancak bu iki uygarlık birbirine zıttı ve yan yana yaşayamazlardı. Mesela Batı müziği tekniği ile Doğu müziğinin tekniği de birbiriyle uzlaşmazdı. Çünkü bir ulus ya Batılı ya Doğulu olabilirdi. İki dini olan bir birey olamayacağı gibi iki uygarlığı olan bir ulus olması da mümkün değildi. Tümüyle Türk ve Müslüman kalmak koşuluyla Batı uygarlığına tam ve kesin olarak girmek isteyen Türkçüler ise başarılı olabilirdi. Bunun da ön koşulu ulusal kültürü ortaya çıkarmaktı.³⁸¹

Türkler İslam'ı kabul ettikten sonra onun tüm usullerini almışlardı. Şimdi de İslam uygarlığının tüm usullerini bırakıp Batı uygarlığının usul ve fenleri tamamen alınmalıydı. Ancak Türkler kendilerine ait olan kültürü kesinlikle bırakmamalı ve Batı uygarlığının harsını almamalıydı. Bu, müziğin usullerinin değişmesini ancak Türklere ait olan melodilerin değişmemesini gerekli kılıyordu. Aynı durum Türk aile yapısında ve kadının yaşantısında da geçerliydi. Türklerin kendine ait olan kültürü çerçevesinde belli bir yaşantısı vardı ve bu Batı uygarlığı alındığında değişmemeliydi.

Dergideki yazılara bakıldığında, halk içinde güzel sanatlar çok fazla rağbet olmadığı ve bunların anlaşamadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla resim, müzik, edebiyat

³⁷⁹ Enver Behnan, "Millî Musiki, Asrî Musiki", **Türk Kadın Yolu**, 1 Kasım 1926, No: 22, s. 1-3.

³⁸⁰ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ., 2015, s. 25-26.

³⁸¹ **A.e.**, s. 39.

gibi güzel sanatlar ülkede geliştirilmeli hatta bu konuda bir inkılap dahi yapılmalıydı. Memleketin böyle bir yeniliğe ihtiyacı vardı. Yaşar Nabi, İctimai Hastalıklarımız adlı yazısında herkesin anlayacağı üsluplar kullanılarak yüksek eserler meydana getirmenin sanatçıların görevi olduğunu belirtmiştir. Ona göre, Türk ruhunun derinliklerinde daima mevcut olan iyilik ve fazilet tohumlarının meyve verebilmesi için “sanat ve fikir güneşinin feyizli ışıkları”na ihtiyacı vardı.³⁸²

3.7. Türk Kadın Yolu’nda Seçme ve Seçilme Hakkı, Ekonomi, Eğitim

3.7.1. Seçme ve Seçilme Hakkı

Kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olması başta Nezihe Muhiddin olmak üzere Türk Kadın Yolu’nda yazan ve Türk Kadın Birliği’ne mensup olan kişilerin en hararetle savundukları taleptir. Daha sonra Türk Kadın Birliği’nde bu isteklerin aşırı olduğu düşüncesiyle muhalif kanat ortaya çıksa da Nezihe Muhiddin ve ona yakın olan kişiler bu davanın peşinden gitmeye devam etmişlerdir. Nezihe Muhiddin’in sahibi olduğu bu derginin ve kurucusu olduğu bu birliğin temelinde Türkiye’de bir vatandaş olarak vergi vermekle yükümlü olan Türk kadınlarının seçimlere katılma ve ülke yönetiminde söz sahibi olma hakkını elde etme düşüncesi yatmaktaydı. Saçının uzunluğu ve aklının kısalığı ile sıfatlandırılan ve küçümsenen, sadece ülke yönetiminde değil hane içerisinde dahi söz sahibi olamayan Türk kadınının zincirlerini kırması Nezihe Muhiddin’in önceliğe sahip emeliydi. Türk Kadın Yolu, Nezihe Muhiddin’in ve arkadaşlarının bu konuda fikirlerini özgürce söyleyebildikleri yayın organıydı.

Nezihe Muhiddin derginin ilk sayısında yayımladığı Kadın Yolu’nun Şiarı başlıklı makalesinde derginin nasıl bir amaca hizmet edeceğini açıklamıştır. Ayrıca kadının Meşrutiyet yönetiminin ardından yürüdüğü/yürümeye çalıştığı yolu anlatmıştır. Muhiddin’e göre, Meşrutiyet kadınlık aleminde ağır ağır birikmiş olan

³⁸² Nabi, “İctimai Hastalıklarımız”, a.y.

“terakki rüşeymleri” (embriyonları) üzerinde feyizli bir darbe tesirini yapmıştı. Cumhuriyet ise büyümeye istekli olan bu nüveler için geniş ve çok kuvvetli bir inkişaf zemini hazırlamıştı. Türk kadını bunların hiçbirine ilgisiz kalmamış, asırlardan beri uğradığı ihmal ve ilgisizliğin hedefi ile kendisi arasında bıraktığı uzun mesafeyi dürüst ve kesin adımlarla kapatmaya çalışmış ve oldukça da başarılı olmuştu. Kadın, memleketin her noktasında dolaylı olarak mevcudiyetinin lüzumunu hissettirmişti. Fakat hedefine ulaşabilmesi için Türk kadını, yeni idarenin gerekliliği olarak toplum içerisinde mevkiini kesinlikle tayin etmek ve açıklığa kavuşturmak zorundaydı. Demokratik idareler seçimlere katılmak için fertlerinden kanunlara uyma ve vergi verme şartlarını yerine getirmelerini bekliyorlardı. Yürürlükteki yasalara aynı şartlar içinde itaat eden ve her vatandaş gibi vergi veren Türk kadını da seçimlere katılmalıydı. İlköğretim, cinsiyet ayırmaksızın bir mecburiyet hükmünde olmasına bakılarak Türk kadınının “maduniyeti” (altasıralanmışlığı) mevzubahis olamazdı. Halbuki seçim meselesinde seçmenin mutlaka okuma bilmesi de mecburi değildi. “Kahvehane sedirlerinde miskinane esrar çeken birine verilen bu hak”, kendini geliştirmiş, mükemmel bir eğitim almış bir kadından esirgenemezdi.

I. Dünya Savaşı'nın neticelerinden biri, kadının memleketin kaderindeki görevini kabul etmek olmuştu; Büyük Britanya, Danimarka, İzlanda, Hollanda, Amerika ve İsveç'in bu husustaki mücadelesi başarıyla taçlandırılmıştı ve bu katılım hakkının kabulünden dolayı hiçbir hükümet pişman olmamıştı. Çekoslovakya, Polonya gibi kendi kendini idare eden yeni cumhuriyetler kadının siyasal haklarını en mükemmel ve doğal bir hak gibi kabul ettikleri zaman Almanya, Avusturya ve Rus cumhuriyetlerinde ihtilal yerleşmekteydi. Romanya ve Belçika kadınlarına belediye seçimlerine katılma hakkı sağlayarak bu konuya ehemmiyetli bir imtiyaz vermişti. Bu “muazzam temayül gittikçe şişip genişleyen bir dalga gibi” bütün dünyaya yayılmış, Hindistan'da, Madra'da, Bombay'da kadınlar, erkeklerin tabi olduğu şartlar içinde seçim hakkına sahip olmuşlardı. Çünkü seçim meselesi bir medeniyet vazifesiydi. Şuur ve vicdan hasletlerine sahip olan kadınlar bu vatani vazifelerine felçli bir varlık gibi ilgisiz kalamazlardı. Çocuklarını fuhşun, alkolün, hastalıkların kötülüklerinden korumaya mecbur olan kadın, onların nedenlerini yok edecek etkileyici bir vaziyete sahip olmalıydı. Böylece sıhhat, nüfus ve ahlak siyasetinde memleketine hakiki

hizmetler yapabiliirdi. Örneğin Ceza Kanunu'nun ahlakı düzeltme gayesinde, kadın ve çocuk mahkemelerinin oluşturulmasında kadının çok daha etkili görüşleri olabilirdi. Eğer kadın siyasi alemde “mücerret gibi, yama gibi” kalsaydı yeni sistemler kanunlarına seçim hakkı veren bir madde ilavesine lüzum görmezler ve senelerden beri tartışma konusu olan kadın meselesi çoktan yok olurdu.

Bu kuvvetli dünya cereyanından Türk kadını da nasibini almalıydı. Yirmi sene evvel uzak diyarların bazı kadın hareketlerini gazete havadisleri verirken Türk kadını bunları “gulyabani efsanesi gibi” dinlemişti. Fakat artık idrak edilmişti ki oy hakkı olmayanlar “asalak” yaşayanlardı. Türk kadını da şüphesiz vatan camiası arasında kıymetsiz bir varlık gibi görülmeyecek ve mevcudiyetini tasdik ettirecekti. En yeni, en kuvvetli esaslara dayanan cumhuriyetin kanunları da “herhalde uzun müddet kadınlarını şuursuz bir çocuk, bir mecnun veya medeni hukuktan yoksun bir suçlu gibi” memleketin geleceğinden uzak görmeye tahammül edemezdi.³⁸³

Nezihe Muhiddin Cumhuriyet'in ilanının hem ülke hem de kadınlar üzerinde büyük faydalar ve olumlu gelişmeler sağladığını ifade etmiştir. İlk olarak Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerine Feyzi adlı makalesinde bu konuyu uzun uzadıya tartışmıştır. Nezihe Muhiddin'e göre, Cumhuriyet'in bereketinden en çok istifade edecek olanlar kadınlardı. Cumhuriyet'ten önce, fikri esaretin toplum hayatında meydana getirdiği tahribat, en çok kadınlar tarafından hissedilmişti. “Hakkı tanımayan, fikre hürmet etmeyen irtica”, zulmünü en zayıfta kolaylıkla göstermişti. Meşrutiyet bile, kadınlara yapılan bu zulmü hafifletememişti. Erkekler Meşrutiyet'in ilanı ile “güya” kısmen hürriyet sahibi olmuşlardı, kadınlar ise bu kadar bile istifade edememişti. Çünkü siyasi bir sistemin değişmesinden ibaret kalan Meşrutiyet hakiki bir inkılap değildi; bütün müesseselerinde ve kanunlarında irticanın izleri görünmekteydi. Bundan dolayı irticanın tahakküm ettiği bir sistemde kadın hürriyetinden bahsetmek “abes” bir durumdu. O devrelerde kadın yine esir kalmıştı. Kadının toplumsal hayatta layık olduğu mevki almasını değil, okuyup yazmasını dahi hoş göremeyen bir zihniyet hakim oldukça Meşrutiyet'in, kadınlıkta bir inkılap yaratmasına imkan yoktu. 1908 yılından sonra devam eden idare, siyasi buhranlar

---

³⁸³ Muhiddin, “Kadın Yolunun Şiari”, a.y.

içinde, içtimai vazifesini ihmal etmişti ve bundan dolayı gerçek düşmanı olan fikrî irtica, fikrî esareti keşfedememişti. Esaret, zulüm ile ikizdi ve zulüm ilk önce zayıfa musallat olurdu. Fikir esaretinin hükümran olduğu o devirlerde, zulmün en büyük hissesi, en zayıf telakki olunan kadınlara isabet etmişti ve böylece Türk kadınlığı çok geride kalmıştı. Bundan da Türk toplumu zarar görmüştü. Cumhuriyet bu hakikatleri, büyük bir isabetle keşfetmiş ve ilerlemeye engel olan düşmanın imhası için “kolu bükülmez bir azim ve muvaffakiyet” göstermişti.

Cumhuriyet inkılabı her türlü esaret gibi özellikle fikri esareti ortadan kaldırdığı için erkeklerden daha ziyade kadınlar derin bir nefes almıştı. İstibdat, Meşrutiyet, zayıfın hakkını tanımayan idarelerdi, Cumhuriyet zayıfın da hakkını tanıyan, daha doğrusu zayıf-güçlü, kadın-erkek farkları tanımayan adil bir sistemdi. Çarşafın eteği, peçenin kalınlığı gibi bir siyaset oyunu, bu idarede düşünülemezdi. Türkiye’de asırlardan beri devam eden muhafazakarlık – teceddütperverlik (ilericilik) mücadelesinde ilk defa en hayırlısı olan ilericilik galip gelmişti. Artık, mazinin hatıraları, tekrar canlanmamak üzere tarihe intikal etmişti ve eskinin hortlamasına imkan yoktu. Gidilecek yol emin ve müsterihtti.

Türkiye’de ilkokuldan üniversite eğitimine kadar, kadın da erkeğin yanında aynı eğitim hakkına sahipti ve toplumsal hayatın birçok hususunda erkekle ortaktı. Artık Türkiye’de her Türk kadınının her erkek gibi vatandaşlık haklarından yararlanmasına bir engel kalmamıştı. Cumhuriyet, prensip itibariyle vatandaşlıkta kadın-erkek farkı tanımamaktaydı. Uygulamada bu prensibe muhalefet görülürse, kadınlar umutsuzluğa düşmemeli ve acele etmemeliydi, çünkü davanın esası kazanılmıştı. Türk kadınındaki ilerleme ve gelişme zamanla hızlanacak ve en uygun şartlar altında eksiklikler giderilecekti. Nezihe Muhiddin bunları söyledikten sonra, Türk Kadın Yolu’nu manasız ve müfrit bir süfretlik yapmak için yayımlamadıklarını, sadece Türk kadınının, tam bir vatandaş mertebesine çıkması için uğraşacaklarını vurgulamıştır.³⁸⁴

Nezihe Muhiddin, “sıralanmış hizmetçileri ile loş dehlizlerin derinliğinde meçhuller ülkesi gibi sayıklayıp esneyen Şark’ın harem hayatına” Türklerin çoktan

---

³⁸⁴ Nezihe Muhiddin, “Cumhuriyet’in Türk Kadınlığı Üzerine Feyzi”, a.y.

veda etmiş olduğunu söylemiştir. Eski uykusundan uyanıp silkinen Türk milleti arkasında bıraktığı çıkmaza yüzünü bir daha çevirmeden önünde açılan yolun dönüm noktasına gelmişti. Türkiye için yeni bir iman, temiz bir inanın temelleri atılmıştı. Asırların teyidiyle düğümlenip nasırlaşan birçok kötü alışkanlıklar ve adetlerin kökleri atılırken, yeni alışkanlıklar ve adetler Türk'ün bünyesine kolayca ve usta bir elle yerleştirilmekteydi. Bunlar toplumda yeni ve önemli kanunlar meydana getirecek kadar kuvvetliydi. Yeni toplumun şartlarına uyumda fizyolojik değişimler kadar yavaşlık gösteren psikolojik dönüşümlerin bu ilerleyişi toplum tarihinde yeni bir olgunlaşma hadisesi meydana getirmekteydi. Artık iradesine hâkim olan Türk çocukları sahtelik ve riyayı hayatından tamamen silmişti. Türklerin dış görünüşü artık şuur ve idrakinin göstergesi haline gelmekteydi. Hareketleri kendi hâkim iradesine bırakılmış Türkler, uzun senelerin cehalet zulmünde bunaldığı için milletin ilk işi, acele adımlarla “hür havalı, temiz simalı” yolda koşmaktı. Her yeniye koşup sarılmak, “mikroplu ve kokuşmuş eskilikten” kaçarak uzaklaşmak Cumhuriyet Türkiye'sinin ideal prensibi olmalıydı.³⁸⁵

Enver Behnan dergide yayımladığı makalesinde kadınların belediye seçimlerine katılmaları gerektiğini, çünkü cumhuriyet yönetiminde kadın ile erkeğin arasında fark gözetilemeyeceğini belirtmiştir. Türk'ün meydana getirdiği asri, siyasi ve içtimai cereyanlar bütün dünyayı hayrete düşürmekteydi. Çünkü Avrupalılar, Asyalıları Afrika çöllerinde idare etmiş olduğu “vahşiler kadar ilkel” bir zekaya sahip zannediyorlardı. Bu milyonlarca kitlenin içinde siyasi istiklaline sahip olan yalnız Türkler vardı. Türkler yapmış olduğu inkılapla yalnız kendini kurtarmamış, aksine bütün mazlum milletlere bir intibah vermişti. Behnan'a göre, Türk inkılabı, bütün dünyayı hayrete düşüren Fransa İnkılabı'ndan daha büyüktü. Çünkü Fransızlar inkılaplarını yaparken siyasi bir varlığa sahiplerdi. Türk ise inkılabını silahsız ve sahipsiz olarak yapmıştı. Garp'ın en büyük düşmanlarını mağlup ederek istiklalini elde etmişti. Yalnız düşmanlarını ezmekle kalmamış, altı yüz bin Türk milletinin kanını “vampirler gibi emen Kara Sultanı da gebertmiş” ve Cumhuriyet'i ilan etmişti. Şark Medeniyeti'ni bırakarak genç ve zinde olan Garp Medeniyeti'ni kayıtsız ve şartsız

---

³⁸⁵ Nezihe Muhiddin, “Cumhuriyet'in Yaratıcı Kudreti”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1925, No: 8, s. 2-3.

olarak kabul etmişti. Medeniyetin ilimlerini ve fenlerini, aletlerini, makinelerini, usullerini aynen almıştı. Daha sonra kültürel inkılabı girişmişti. Medeni Kanun ile yıllarca ezilen kadını erkeğin esaretinden kurtarmıştı. Böylece toplumsal hayatta kadının da bir yeri olduğu anlaşılmıştı. Cumhuriyet kadını ile erkeği arasında fark yoktu. Yalnız birçok milletlerde olduğu gibi kadına daha siyasi hak verilmemişti. Ancak Cumhuriyet, kadına erkek gibi içtimai hayattaki mevkiini elbette verecekti. Kadınlar öncelikle mebus seçimlerinden ziyade şehrine ait olan belediye seçimlerine katılmayı düşünmeliydi. Elbet bir gün kadın da kendi geleceğine yön verecek kanunları yapmaya başlayacaktı.³⁸⁶

Kadınların siyasi haklarını elde etmesi ile ilgili Servet-i Fünun gazetesinde olumsuz tarzda bir makalesi³⁸⁷ bulunan Reşid Bey'e cevabı Enver Behnan Türk Kadın Yolu aracılığı ile vermiştir. Behnan, Reşid Bey'in makalesinde dinde ne kadar feministler aleyhinde yazı mevcutsa onların fikirlerini vesika olarak yazdığını fakat kadın hareketini kabul ettirmek için uğraşan hiçbir aydının düşüncelerini almadığını vurgulamıştır. Behnan'a göre, bu kişinin fikirleri ilmi olmaktan ziyade hissîydi. Milletler demokrasiye geçiş yaptıkları zaman eşitliği ilan ederlerdi. Müsavat düstur olunca erkek gibi kadın da verilen eşitliği istemekte haklıydı. Bu hakkı Türk kadınlığı değil, bütün dünyanın medeni kadınlığı istemekteydi. Bu kadının siyasi hayata karışmak cereyanı, demokrasinin getirdiği bir haktı. Demokrasi bu hakkı bizzat kendi meydana getirir ve yok sayamazdı. Bugün bu hukuk verilmese bile yarın için hazırdu ve kadın bunu elbet bir gün alacaktı. Fakat buna sahip olmak tedrici olacaktı ve birçok merhalelerden sonra elde edilecekti.

Reşid Bey makalesinde kadınların siyasi haklarını elde etmesine çalışmasındansa öğretmen olmalarını tercih ettiğini söylemişti. Ancak Behnan, muallim olmakla mebus olmak arasında ne gibi bir fark olduğunu anlamadığını ifade etmiştir. Eğer mesele kadının çocuk anası olup çocuğuna bakması meselesiye öğretmen olduğu zaman da çocuğundan ayrı düşeceği için öğretmen olması da yanlış sayılmalıydı. Enver Behnan, Reşid Bey'in kadınlara "siyasetin de tadını tatsınlar"

---

³⁸⁶ Enver Behnan, "Belediye İntihabâtında Cumhuriyet Kadını", **Türk Kadın Yolu**, 15 Aralık 1926, No: 24, s. 3.

³⁸⁷ Makalenin tamamı için bkz.: Ahmed Reşid, "Kadınlarımıza Hukuk-ı Siyasiyye", **Servet-i Fünun**, 27 Ağustos 1925, No: 1515, s. 235-239.

sözüne hiçbir anlam verememiştir. Kadınların bu hareketlerine “sakatlayıcı hamleler” demesi de oldukça manasız bulmuştur. Çünkü Behnan’a göre asıl sakat olan kadınların hareketi değil, Reşid Bey’in manasız fikirleriydi. Oysa artık memlekette ne erkeklerin ne de kadınların, böyle hastalıklı fikirleri dinlemeye vakti yoktu. Çünkü herkes yeni fikirlerin peşindeydi.³⁸⁸

Kadınların siyasi haklarını kazanması, Türk Kadın Yolu yazarlarının üzerinde önemle durdukları bir konudur. Cumhuriyet yönetimi tüm vatandaşlarına eşit hakları tanırdı, demokrasilerde kadın-erkek arasında bir ayırım söz konusu olamazdı. Türkiye Cumhuriyeti de er ya da geç aslında zaten sahip olduğu ama kullanamadığı haklarını kullanması için kadına izin verecekti. Belki öncelikle belediye seçimleriyle işe başlanmalıydı. Kadınların siyasi haklarını elde etmesine karşı olanlar ise çok geride kalmış ve yeni fikirler üretemeyen kişilerdi.

3.7.2. Ekonomi

Türk Kadın Yolu’nun ekonomi konusuna bakışı kadınlar üzerinden şekillenmiş ve yazılar bu çerçevede kaleme alınmıştır. Ekonomi mevzusu dergide çok geniş yer kaplamamakla birlikte yazılan üç makale vardır. Bu makalelerin ikisi Nezihe Muhiddin’e, bir diğeri de Ali Sami’ye aittir.

Nezihe Muhiddin’in ekonomi konusuna değindiği ilk makalesi, daha önceden de söz ettiğimiz, tayyare ianesi ve kadınlar hakkındaki makalesidir. Ona göre, Türk kadınının ilk gayesi Türk vatandaşı olmaktı. Erkeklerden aşağı seviyede olmadıklarını Milli Mücadele’de gösteren kadınlar, artık vatan müdafaası için çok önemli olan tayyarecilik için de hünelerini göstermeliydiler. Bu konuda Türk kadını, erkeklerden geri kalmadığını ve kalmayacağını ispat etmek zorundaydı. Bütün kadınların harcamalarından yapacakları ufak bir fedakarlıkla muazzam bir yardım toplanabilirdi. İstanbul’da elbise mağazalarının kasasına bir günde kadınlar eliyle doldurulan banknotlar bir değil birkaç uçak almaya yetecek miktardaydı. Elbise almak için harice

³⁸⁸ Enver Behnan, “Kadınlarımıza Hukuk-ı Siyasiye – Servet-i Fünun Muharrirlerinden Reşid Bey’e”, **Türk Kadın Yolu**, 6 Ekim 1925, No: 9, s. 3-4.

akıtılan paranın heder olduğunu anlamak için iktisat uzmanı olmaya gerek yoktu. Heder edilen servetin onda birini tayyare ianesine tahsis etmek yeterli olabilirdi. Kadınlar bu suretle bir şey kaybetmeksizin vatan müdafaası için çok yararlı bir iş yapmış olurlardı. Süsten, eğlenceden yapılacak cüzi bir kısıtlamayla bir Türk'ün hayatının korunacağı düşünülürse, bu tasarrufu fedakârlık derecesine ulaştırmamak mümkün değildi.³⁸⁹

Türk kadınının Türk ekonomisine nasıl katkı sağlaması gerektiği ile ilgili Nezihe Muhiddin'in bir diğer yazısı Türk Kadın Yolu'nun 20. sayısında yayımlanmıştır. Baştanbaşa yenileşmeye azmetmiş olan Türk vatani, beş yüz senelik olumsuzluklarının sebebi olan "küflü ve karanlık" müesseselerin harabelerini tamamen yıkıp yerine yenilerini koymalıydı. Bunun için de her şeyden önce çok zengin olmaya muhtaç durumdaydı. Memleketin zengin olması tüketici vaziyetinden kurtulup üretici konumuna geçilmesine bağlıydı. Milli servetin elde edilmesinde Türk kadınlığına önemli ve büyük bir vazife düşmekteydi. Köy kadını tarlalarını çapalamakta, mahsulleri toplayıp onu şehre naklettiği ve satma işlerinde erkekle eşit bir faaliyette bulunduğu için başlı başına bir iktisadi unsurdu. Fakat şehir kadınları hiç de bu vaziyette değillerdi. Şehir kadını "büsbütün erkeğinin maaşına muhtaç bir halde ya tamamıyla tüketici ve asalak veya kocasının kazancını iyi idare eden ev kadını" sıfatına sahipti. Ayrıca artık yaşam şartları şehir kadını sınıflandırmıştı. Bunlardan bir kısmı erkeğin yeterli kazanamaması dolayısı ile bir işe girmek zorunda kalmıştı. Bir diğer kısmı ise yine eski tüketici hallerini devam ettirmekteydi. Bu ikinci zümre memleketin serveti üzerinde yıkıcı gedikler açan "süs ve mont kadınları"ydı. Zevk ve kaptisnin renkten renge girmesi olan moda "yüz binlerce lira feda eden ve Türk parasının bir coşkun sel halinde yabancı memleketlere akmasına sebep olan bu zümre", Türkiye'nin servetini yok etmekteydiler. Ayrıca yoksul genç kadınlığa telkin ettiği süs ve moda arzusuyla ahlaki ve ailevi facialara sebep olmaktaydılar.

Eskiden "lakayt ve endişesiz" bir hükümetin bahşetmiş olduğu kapitülasyonlar yani "katl fermanları", genç ve zinde devlet tarafından yırtılmıştı. Türk'ün omuzlarından kalkan bu ağır yükten sonra yabancı malları artık Türk mallarıyla rekabet cüretini bulamamalıydılar. Yerli mallarına yeni zevki vermek ve fiyatça bütün

---

³⁸⁹ Nezihe Muhiddin, "Kadınlar ve Tayyare İanesi", a.y.

halka hitap ettirmek gerekliydi. Halk ve bilhassa kadınlar yerli mallarındaki kusurları kısa bir süre anlayışla karşılamalıydılar. Bir müddet olsun zevklerinden fedakârlık yaparak, mevcut fabrikaları teşvik ederek milli servetin artmasına yardım etmeliydiler. Çünkü sıfırdan başlamış bu milletin ekonomisinin kurduğu büyük müesseselerin temellerindeki kuvvet ve sağlamlıkta kadının azim ve çalışkanlığının çok önemli bir rolü vardı. Eğitimin yükselmesi, ülkenin askeri gücünün en büyük devletlerle eşdeğer olması ancak ve ancak iktisadi kuvvete bağlıydı. Artık “miskin ve tufeyli tekke hayatının iflas ettiği”, üretici hale gelen Türkiye’de kadın-erkek her türlü zaaftan kurtulmuş ve güçlü bir azim ile Türkiye’nin refah ve saadetini sağlamaya çalışmak zorundaydı.³⁹⁰

Ali Sami³⁹¹ kadınların sanayi ve ticaret alanında çalışarak başarılar elde edebileceğine inandığını ifade ettiği bir makalesini dergide yayımlamıştır. Ona göre, bir milletin ayakta kalabilmesi için en çok önem verilmesi gereken nokta iktisadiyattır. Ancak Türkler bunu çok geç anlamıştı. Milli Mücadele esnasında en önemli görev düşmanı yenmekti ve bu kutsal bir vazifeydi. Artık Türk milletinin sanayi ve ticarete önem verme vakti gelmişti. Bu sahalarda gelişmek için her türlü fırsat kollanmalı ve ihtiyaçların meydana getirdiği fırsatlardan yararlanılmalıydı. Bunu yaparken de kadınların daha fazla sanayi ve ticaret alanına katılmalarına müsaade etmek ve bunu sağlamak çok önemli ve gerekli bir adımdı. Yirminci asırda kadının çalışma hayatı yavaş yavaş şehirlere kadar gelmiş, fabrikalara, bankalara, ticarethanelere kadın eli değmeye başlamıştı. Bu medeni hayatın getirdiği bir ihtiyaçtı. Çünkü orta halli ailelerde temel ihtiyaçların karşılanması kadının çalışmasını lüzumlu hale getirmişti. Türk kadını da medeni hayatın getirdiği bu zorunluluğa katılmalıydı ve ev yaşamında olduğu gibi iktisadi alanda da başarılı olmalıydı. Bu tarzda yetişen kadın, hayatın getirdiği her türlü zorluğa karşı metanetle direnebilir ve mensubu olduğu millete karşı vazifesini her koşul altında yerine getirebilirdi.³⁹²

---

³⁹⁰ Nezihe Muhiddin, “Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ekim 1926, No: 20, s. 2.

³⁹¹ Kişinin biyografisine ulaşamadım.

³⁹² Ali Sami, “Sanayi ve Ticaret Alanında Kadınlarımız”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Haziran 1927, No: 29, s. 7-8.

Nezihe Muhiddin'in ve Ali Sami'nin iktisat alanındaki yazılarına bakıldığında, üzerinde durulan meselenin Türk kadınının ekonomik hayata bir şekilde katılması gerektiğidir. Kadınlar düşkün olduğu süsten feragat etmeli, buralardan ettiği tasarrufu vatanı için harcamalıydı. Özellikle yerli malı kullanımı çok önemli bir mevzuuydu. Çünkü kadınlar yerli üreticilerin mallarını zevksiz buldukları için yabancılardan alışveriş yapıyorlar, bütün servetlerini onlara yatırıyorlar ve bu durum Türkiye ekonomisini olumsuz etkiliyordu. Türk kadını sadece bu alışkanlığını değiştirerek dahi ekonomiye büyük bir katkı sağlayabilirdi. Zaten bir şekilde çalışma hayatına atılmış olan kadınlar yok değildi. Sanayi ve ticaret alanında kadınların artması ise hem ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacaktı.

3.7.3. Eğitim

Türk Kadın Yolu kadrosu kadının eğitimine çok önem veren yazarlardan oluşmasına karşın, dergide bu hususa dair yazılar oldukça azdır. Özellikle Nezihe Muhiddin'in bir öğretmen olarak eğitimi ne kadar önemseydiğini hayat hikayesinden öğrendiğimiz halde dergide bu konu hakkında makalesi bulunmamaktadır. Türk Kadın Yolu'nda Türkiye'de eğitim ve okullarla ilgili Thomas Wilman'ın bir yazısının tercümesi ve Efzayiş Yusuf'un bir makalesi mevcuttur.

Yukarıda değinildiği üzere Türkiye hakkında bazı araştırmalar yapan Thomas Wilman, Türkiye'deki eğitim sistemi üzerinden Osmanlı-Türkiye karşılaştırması yaptığı makalesini bir Zürih gazetesinde yayımlamıştır. Wilman'ın bu makalesinden Türk eğitim sistemini ne kadar iyi tahlil ettiğini görmek mümkündür. Wilman yazısında öncelikle İstanbul'da gördüğü ve tek bir dershaneden ibaret olan "Mahalle Mektebi"nden ve sınıfın bir köşesinde minderinin üzerine oturmuş ve ders almak için gelen talebeleri karşısına dizmiş olan "Hoca Efendi"den bahsetmiştir. Okulda büyük yaştaki çocuklar Kur'an okurlar, küçükler ise "hiç anlamadıkları ve esasen hayatlarında anlamayacakları bu kitabın surelerini" hecelemeye çalışırlardı. Wilman'a göre, mahalle mektebinde sandalye, masa gibi şeyleri aramak abesti, ısıtma ise yeterli değildi. "Eski Türkiye" bu mahalle mekteplerinden başka orta ve yüksek okullara da

sahipti. İstanbul'da bir de Darülfünun vardı. Wilman, okulların ve öğrencilerin sayılarının hiçbir zaman memleketin büyüklüğüyle uygun bir şekilde olmadığını vurgulamıştır. Onun gözlemlerine göre, din eğitimine mahsus olan medreseler oldukça dolu ve öğrencileri de halkın eğitimi namına “hiçbir kaideyi ihtiva etmeyen” kitapları okumaktaydılar. Ancak durumu yakından inceleyen ve bazı yeniliklere girişen Yeni Türkiye hükümeti millete verilen “yeknesak” eğitimin farkına varmış ve ona gerekli istikameti vermişti. Böylece tam manasıyla okullar tesis edilmeye, çocuğu hayata hazırlamak ve hayatta başarılı kılabilmek için gerekli olan eğitimler vermeye başlanmıştı.

Öncelikle “halk kitlesinin yetiştirilmesi” hedefi ortaya konulmuştu. Medrese ve mahalle mektepleri kaldırılmış ve çağdaş ihtiyaçlara cevap verebilecek ilkokullar meydana getirilmişti. Kur'an yerini, çocuğa hayatı ve milli bilgileri aşlayan kitaplara terk etmişti. Yeni Türk milletinin eski Osmanlılardan artık farkı vardı. Bunu esaslı surette anlayabilmek, ancak eski ve yeni eğitim tarzları arasında farkı bulmakla anlaşılabilirdi. Yeni Türkiye'de gençler artık bakışlarını Garp'a çevirmiş ve onları kendilerine örnek almaya başlamışlardı. Artık eğitimde en son usuller uygulamaya konulmuştu. Okullarda sanayi ve ticaret ile ilgili derslerin birçoğu yabancı öğretmenler tarafından verilemeye başlanmıştı. Hükümetin uyguladığı en önemli siyasetlerden birisi de kadınların eğitimi ve gelişmesiydi. Milletın yükselmesi için öncelikle annelerin yükselmesi düşünölmekteydi. Hükümet son zamanda yaşı geçmiş erkek ve kadınların eğitimine de önem vermekteydi. Türk Ocaklarında gece dersleri vermeye başlandığı gibi umumi mütalaa için de birçok kütüphaneler açılmış ve halk okumaya teşvik edilmişti.³⁹³

Efzayış Yusuf, Türkiye'deki Amerikan Koleji ile alakalı bir yazı kaleme almıştır. Amerikan okulu mezunu olmasından dolayı okulda yaşadıkları ve gözlemleri oldukça önemliydi. Mesele Müfide Ferid Hanımefendinin Pervaneler adlı eserindeki Amerikan Koleji ve kolejin Türk öğrenci ve mezunlarına ait bölümünde anlatılanların doğruluğu ile alakalıydı. Efzayış Yusuf'un da ilgisini bu çekmişti. Bu konuda

---

³⁹³ Thomas Wilman, “Türkiye’de Tedrisat-ı Umumiye”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Haziran 1927, No: 29, s. 9-10.

(Bu yazının da tercümesinin kim tarafından yapıldığı dergide yazmamaktadır ancak Wilman'ın diğer yazılarını M. Şevki çevirdiği için bu yazının tercümesi de ona ait olmalıdır.)

gerçekleri olduğu gibi yazmak gerekliydi. Yusuf, aydın kadınlar yetiştiren Amerikan Koleji'ni Türk kızlarına tanıtmayı bir vazife olarak görmüştü.

Efzayış Yusuf'un anlattığına göre, Amerikan Koleji henüz "Home School" iken, Amerikan mektebi resmen bir misyoner müessesesiydi. Ancak okul, kolej derecesine ulaştıktan sonra ismiyle beraber misyonerlik zihniyeti de "görünürde" ortadan kalkmıştı. Gerçekte ise öğretmenlerin hemen hemen hepsi Genç Hıristiyan Cemiyetlerine³⁹⁴ üyeydi. Ancak, bu öğretmenler Türk öğrencilere karşı misyonerlik faaliyetlerine girişmekten çekinmekteydiler.

Okul idaresi, "bütün Amerikalılar gibi görünüşte hakperest, insaniyete aşık" davranırlardı. Fakat "belli etmeden" diğerlerini, Bulgar, Ermeni, Rum oldukları için değil, mensup oldukları din itibariyle Türklere tercih ve hatta alenen de himaye ettiklerine Efzayış Yusuf yaşayarak şahit olmuştu. Balkan Savaşı'ndan hemen sonra İstanbul'da salgın haline gelen çiçek hastalığına karşı Amerikan okul idaresi, öğrencilere aşı yapılması için bir Bulgar doktoru okula getirtmişler, bu durumu onur kırıcı bulan Efzayış Yusuf ve arkadaşları o gün okuldan çıkıp gitmişlerdi. Yusuf'a göre, Amerikalılar zannedildiği gibi fenalıklar yapmamışlardı, aksine onların Türk vatanına daha sıkı bağlarla bağlanmalarına sebep olmuşlardı.³⁹⁵ Buna göre, zannedildiği gibi Amerikan Koleji'nde Türklere misyonerlik faaliyetlerine maruz kalmamıştı. Aksine, okul idaresinin dini birliktelikleri dolayısıyla diğer öğrencileri gizliden veya açıktan tercih etmeleri, Türk öğrencilerin daha vatanperver olarak bu okullardan mezun olmalarına sebep olmuştur.

---

³⁹⁴ "The Young Men's Christian Association (Y.M.C.A)" adı ile 1844'de Londra'da kurulan bir gençlik ve misyonerlik örgütü olan Hıristiyan Gençler Cemiyeti; 20. yüzyıl başlarında New York ve Cenevre'yi merkez olarak kullanmış ve tüm dünyada örgütlenmiştir. 1820'de ilk kez İzmir'e gelen Amerikalı misyonerlere açılan okullarda faaliyetlerine başlayan örgüt, ilk kez 1854'te Beyrut'ta Londra'daki merkeze bağlı olarak çalışmaya başlamıştır. 1812'de başlayarak Anadolu'da örgütlenmeye başlayan cemiyet, Osmanlı Devleti'nde New York'taki merkeze bağlı olarak resmen ilk kez 1910 yılında faaliyete geçmiş ve yirminin üzerinde şube açmıştır. Cemiyetin Türkiye'deki gençlik hareketleri, spor, basın-yayın ve sosyal faaliyetler ve gayrimüslim unsurların siyasal ve sosyal alandaki örgütlenmelerinde önemli bir etkisi olmuştur. Cemiyet hakkında detaylı bilgi için bkz.: Ahmet Uçar, **Hıristiyan Gençler Cemiyeti ve Türkiye'deki Faaliyetleri (1910-1939)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2013, Yayınlanmış Doktora Tezi.

³⁹⁵ Efzayış Yusuf, "Pervaneler Münasebetiyle Birkaç Söz", **Türk Kadın Yolu**, 30 Temmuz 1925, No: 3, s. 3-5.

3.8. Türk Kadın Yolu'nda Türk Kadın Birliği

Kadın Yolu'nun 3. sayısından itibaren Türk Kadın Birliđi'nin resmî yayın organı haline gelmesiyle birlikte dergi, birliğin faaliyetlerini "Türk Kadın Birliđi Havadisleri" başlığı altında yayımlamaya başlamıştır. Nezihe Muhiddin'in hayatını aktarırken belirttiğimiz üzere, Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasına izin verilmediği için Nezihe Muhiddin, 7 şubat 1924 tarihinde Türk Kadın Birliđi adı altında bir birlik meydana getirerek dűřüncelerini harekete geçirmek istemiştir. Fırkanın nizamnamesinde yapılan değişiklikler, Nezihe Muhiddin'in ve arkadaşlarının, Türk kadınının siyasal haklarını elde etmesi için çabalamayacakları anlamına gelmemekteydi. Nezihe Muhiddin, "tamamen kendi sermayesiyle" çıkardığı Türk Kadın Yolu dergisi aracılığıyla birliğin faaliyetleri ve durumu hakkında okuyucularını bilgilendirmiştir.

Türk Kadın Birliği, kuruluşunun hemen ardından Avrupa'daki kadın cemiyetlerinin dikkatlerini üzerine çekmeyi başarmıştır. Birliğe yapılan ilk teklif, İngiltere'deki Beynelmilel Kadın Cemiyeti'nden (International Woman Suffrage Alliance) gelmiştir. Bu cemiyet, daha önce hiç kadın üyesi bulunmayan Esaret Encümeni'nde bir kadın aza alınmasını Eylül 1925'te Cemiyet-i Akvam Heyet-i Umumiyesi'nden talep edecekti. Bunun için Türk Kadın Birliği'nin de bir aday belirlemesi beklenmekteydi. Esaret Encümeni, erkekleri olduğu kadar kadınları da alakadar eden mevzularla ilgilendirmekteydi. Bu hususta, Türk Kadın Birliği'nin göndereceği aday, hizmetçi veya zevce yapmak için kız satmak, hizmet etmesi için evlat edinmek gibi esaret ile ilgili konularda bilgi sahibi olmalıydı.³⁹⁶ Türk Kadın Birliği bu teklifin ardından hemen çalışmalara başlamıştır. Birlik tarafından bir mektup yazılarak "adil bir sistemin idaresinde" yaşayan Türk kadınının gerek evlilik gerek cariyelik ve odalık şeklindeki esaretlerden tamamen kurtulmuş olduğu anlatılmıştır. Türk kadınları arasından gerekli şartları taşıyan adayın seçileceğine dair ayrı bir mektup hazırlanmış ve bu meseleyi hakkıyla araştırabilmek için toplantıların

³⁹⁶ "International Woman Suffrage Alliance'dan Kadın Birliği Reisesi Nezihe Muhiddin Hanım'a Gönderilen Mektub", **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 31.

devamına karar verilmiştir.³⁹⁷ Bu toplantılar neticesinde 6 Ağustos günü Türk Kadın Yolu yazarlarından ve birliğin Hukuk Encümeni üyesi olan Hadice Refik Hanım'ın aday olarak seçildiği açıklanmıştır.³⁹⁸

Bu tekliften hemen sonra Beynelmillel Kadın Cemiyeti Başkanı Margueritte Corbett Ashby, Nezihe Muhiddin'e bir mektup göndermiştir. Bu mektubunda Ashby, birkaç senedir İngiliz kadınlarının seçme haklarına sahip olduklarını, fakat bunun için ciddi sınavlar verdiklerini anlatmıştır. Cemiyet, genç kızlara hayatlarını kazanmaları ve iyi anne olabilmeleri için eğitim verebilmek adına önemli çalışmalar yapmıştı. Taşrada ve şehir belediyelerinde çocuk, yaşlı, hasta, sefil, dul ve kimsesizler için çalışmışlardı. Benzer çalışmaların Türkiye'nin saygın kadınları tarafından yapılıyor olması büyük hayranlık uyandırmaktaydı. Ashby, cemiyetin Mayıs 1926'da Paris'te düzenleyeceği kongrede Nezihe Muhiddin'in arzu ve başarılarını daha net bir biçimde aktarabilmesi için bir delegasyonun başına geçmesini teklif etmiştir.

Beynelmillel Kadın Cemiyeti, Paris Kongresi'nin³⁹⁹ pratik sonuçlara ulaşması için her ülkedeki önemli sorunları komisyonlara ayırarak ele almaktaydı. Ahlak bütünlüğü ile ilgilenen komisyonun başında, ülkesini defalarca temsil etmiş Uruguaylı Doktor Paulina Luisi vardı. Evli kadınların uyruklarıyla ilgilenen komisyonun çalışmalarını Uluslararası Barolar Birliği tarafından desteklenen İngiliz Avukat MacMillan Hanım yürütmekteydi. Gayrimeşru çocuklarla ilgilenen komisyonun başında Almanya'dan Reichstag eski üyesi Adele Schteiber -Krieger Hanımefendi bulunmaktaydı. Bir fabrikada müdirelik yapan Danimarkalı Arenholt Hanımefendi kadına eşit çalışma ve eğitim imkanları sunmakla uğraşan komisyona başkanlık etmekteydi. Cemiyet-i Akvam'ın Çocuk Korunması Komisyonu'nda görev yapan Rathbone Hanım ise Aile Hukuku sorunları ile ilgilenmekteydi. Ashby, Türk Kadın

³⁹⁷ "Kadın Birliği Havadisleri", **Türk Kadın Yolu**, 30 Temmuz 1925, No: 3, s. 8.

³⁹⁸ "Türk Kadın Birliği Havadisleri", **Türk Kadın Yolu**, 6 Ağustos 1925, No: 4, s. 8.

³⁹⁹ Paris'te Sorbonne binasında 1926 yılında onuncusu gerçekleştirilen kongrede Milletler Cemiyeti'nin çalışmalarına yardımcı olmak ve barışı savunmak için kadınların siyasal haklarını hangi yönde kullanmaları gerekeceğini araştırmak amacıyla bir komisyon meydana getirilmiştir. Ayrıca Milletler Cemiyeti ile daha sıkı bir bağ kurabilmek için "International Woman Suffrage Alliance" ismi "International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship" olarak değiştirilmiştir. Bkz.: Toprak, **a.g.e.**, s. 483.; "What is IAW?", (Çevrimiçi) <http://womenalliance.org/what-is-iaaw>, 13 Ağustos 2017.; **The International Woman Suffrage News**, (Çevrimiçi) <http://womenalliance.org/old/pdf/IAWCentenaryEdition19042004webversion.pdf>, 13 Ağustos 2017.

Birliği'nin ve Nezihe Muhiddin'in projelerini göndermesini istemiş ve belirlenecek bir komisyona başkanlık etmesini arzuladığını belirtmiştir.⁴⁰⁰ Beynelmilel Kadın Cemiyeti'nin Merkez İdaresi Kâtibi Madam Katherine Bompas da aynı kongre için çağrı yapmış, resmi murahhas sıfatıyla Nezihe Muhiddin'in Paris Kongresi'ne katılmasını rica etmiştir.⁴⁰¹

Bu davetlerin hemen sonrasında, Türk Kadın Birliği, Türk kadınının siyasi haklarını elde etmesi durumunda nasıl bir yol izleyeceğine dair bir program hazırlamıştır. Alınan bu kararlar hem dergide yayımlanmış hem de Beynelmilel Kadın Cemiyeti'ne gönderilmiştir. Birliğin aldığı kararlar şu şekildedir:

1. Her mahallede meskûn kadınların ayda beş kuruş teberruda bulunarak kendi mahallelerindeki fakir ve muhtaç yeni doğan çocuklara süt vs. ve mevadd-ı gıdaiyye ile yeni doğmuş çocuklara muvafık hıfzussıhha (sağlık bilgisi) ve giyecek tedariki. Ve bunların suret-i istimali hakkında rehberlik edecek mahallenin okumuş ve dirayetli hanımlarından mürekkebe küçük bir teşkilat.
2. Hem-civar olan her on mahallede ikamet eden hanımların iştirakiyle müntehab bir heyet tarafından belediyenin yapacağı çocuk bahçelerine nezaret ve noksanlarının itmamı ihtiyarlara ve malullere muavenet.
3. Evlerde hıfzussıhha kavaidine ve nezafetine ihtimam. Müstevli (salgın) hastalık devrelerinde ve hastalara tecrit ve dikkat.
4. Sokakların temizliği ve civarda muzahrafatın (atıkların) terakümünden (birikmesinden) mütevellid belediyeye acil şikayet.
5. Çocukların sigara ve sokak kumarları oynamasına mümanaat.
6. Genç kızlara nezaret-i tamme.

---

⁴⁰⁰ "Misis Corbett Ashby'nin Nezihe Muhiddin Hanım'a Gönderdiği Mektub", **Türk Kadın Yolu**, No: 3, 30 Temmuz 1925, s. 8.

⁴⁰¹ "Woman Suffrage Alliance İdare-i Merkeziyyesi Kâtibi Madam Katrin Bompas'tan Kadın Birliği Reisesi Nezihe Muhiddin Hanım'a Gönderilen Mektub", **Türk Kadın Yolu**, No: 4, 6 Ağustos 1925, s. 8.

7. Küçük iş haneler tesisi: Terzihane, çamaşır, ütü ve kola iş haneleri, tezgahlar... Fakir kız ve dul kadınların istihdamı.

Seçimlere katıldıktan sonra uygulanması kararlaştırılan program ise şu şekildeydi:

1. İzdivacın teksir (artırılması) ve teşkili. Bunu temin için şerait:

a. Fakir olduğu tebeyün eden genç zevç ve zevceye iş bulmak suretiyle himaye.

b. İlk çocuk için münasib bir tahsisat. İkinci ve üçüncü çocuklar için tezyid-i tahsisat.

c. Genç aileler için muvafık-ı sıhhat meskenler inşasıyla mahalleler vücuda getirmek ve iskan edeceklerinden kazançlarına göre münasib kira alarak meskenleri, meskunlarına mal etmek.

2. Talak (boşanma) vukuunda erkek mücrim (suçlu) ise kadına çocukların adedine göre zevçten tahsisat temini. Çocuklar 19 yaşından sonra tahsisattan mahrumdurlar. Zevce fuhşa irtikab ettiği halde münasib bir ceza ve çocukların, pederin yanında muhafazası.

3. Talakta müsavat (eşitlik).

4. Mirasta müsavat.

5. Alkol, morfin, eter ve sair müskiratın külliyyen men'i.

6. Mensucat (tekstil) fabrikalarında kadınların istihdamı.

7. Mensucat ve müzeyyenat (ziynet) fabrikalarının tesisi, oyuncak, un, şeker fabrikaları.

8. Fuhşun men'i – Esbab-ı mucibenin izalesi.

a. Fuhşun saiklerinden en mühimi fakr u zaruret ki bir takım müessesat meydana getirip zaruretin önünü almakla kabil-i ictinabtır.

b. İkincisi, tereddiye uğramış bir hüzal-ı ahlaki neticesi bir maraziyettir ki belki ıslahhanelerle izalesi bir dereceye kadar mümkündür.

9. Belediye işlerinde, bilhassa gıdanın tarz-ı furuhtunda, nezafete takayyüde sokakların ve dükkanların temizliğinde kadın müfettişler istihdamı. Darülaceze'de kadınların tanzifi. Darüleytamların kadınların idaresini tevdi.

10. Tedafüi (savunma amaçlı) bir harp vukuunda bütün ve bilhassa çocuksuz kadınları, askerin çamaşırını, yemek, hasta bakıcılığı, cephane nakliyatçılığı, icabında silah arkadaşlığı.

11. Gayr-i meşru etfalın terfih ve tahsili ve doğumhaneler tesisi.

12. Kumarhanelerin hedmi (ortadan kaldırılması) ve müskirat fabrikalarının hedmi ile yerlerine faydalı müessesat ikamesi.
13. Hapishanelerin yanına bir ıslahhane inşası. Kadın taayyüşü.
14. Milli mensucat ve masnuatın istihlak (tüketim) ve istimali (kullanılması).
15. Cumhuriyetin feyz ve inkişafına her noktada hâdim olmak.⁴⁰²

Hazırlanan bu programa göre, kadınlar siyasi haklarını elde ettiklerinde özellikle kadın ve çocukların maddi-manevi her yönden korunması, gözetilmesi ve desteklenmesi için çalışacaklardır. Evlilik, boşanma, miras ve çalışma gibi konularda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için uğraşacaklar ve Türkiye Cumhuriyeti için birer hizmetkar olacaklardır. Bu program Türk Kadın Birliği'nin amaç ve istekleri ile aynı doğrultudadır.

Yapılan bütün hazırlıklara ve toplantılara rağmen, Paris Kongresi'ne Türk Kadın Birliği katılamamıştır. Nezihe Muhiddin, Türk Kadın Birliği adına yazdığı makalesinde bu konuyu ele almıştır. Nezihe Muhiddin, dünya kadınlığının içtimai ve siyasi haklarına sahip olabilmesi için besledikleri "sıcak ve samimi emellerini" ifade ettikleri bu toplantıya davetli olmalarına rağmen katılamadıklarından dolayı üzgündür. Dünyanın dört bir yanından kadın faaliyetlerinin öncüsü olan delegelerin birleştiği bu kongrede muharrir ve yazmanlar, Türk Kadın Birliği'ni bütün hareket ve kararlarından haberdar edeceklerini bildirmişlerdir. Bu durum Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Birliği için bir teselli unsuru olmuştur.⁴⁰³ Ayrıca Paris Kongresi'nin ardından bir sonraki kongre hazırlıkları için Türk Kadın Birliği'nin Beynelmilel Kadın Cemiyeti'ne bir bayrak yollamasını rica etmişlerdir.⁴⁰⁴ Nezihe Muhiddin, cemiyetin başkanlığını yapan İngiliz feminist Ashby'e hazırlayacakları bir sonraki kongrenin İstanbul'da

---

⁴⁰² "İntihabata İştiraki Müteakib Türk Kadınının Programı", **Türk Kadın Yolu**, 6 Ağustos 1925, No: 4, s. 8.

⁴⁰³ Nezihe Muhiddin, "Dünya Kadınlığı Çalışıyor", **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1926, No: 19, s. 2.

⁴⁰⁴ "Beynelmilel Kadın Cemiyeti'nden Kadın Birliği'ne Gelen Mektub", **Türk Kadın Yolu**, 15 Ekim 1926, No: 23, s. 16.; "Türk Kadın Birliği tarafından büyük bir bayrağımızın Beynelmilel Kadın Birliği'ne gönderilmesine, vâki olan davet üzerine karar verilmiştir." Türk Kadın Birliği Havadisleri, **Türk Kadın Yolu**, 15 Mart 1927, No: 28, s. 14-15.

yapılmasını teklif etmiştir. Corbett Ashby ise Berlin, Bükreş, Atina ve Kahire'den de davet edildiklerini ancak kongrenin yerinin bir sonraki sene belirleneceğini belirtmiştir. Siyasi değişimlerin olması ihtimali yüzünden, söz konusu tarihe kadar davet teklifine resmi cevap veremeyeceklerini ve kongreyi feminist harekete ciddi ve yapıcı desteği olan bir yerde düzenlemek istediklerinin de altını çizmiştir.⁴⁰⁵ Nitekim Beynelmül Kadın Cemiyeti'nin Türkiye'de bir kongre düzenlemesi ancak Türk kadınının siyasal haklarını elde ettiği 1935 yılında gerçekleşebilmiştir.⁴⁰⁶

Türk Kadın Birliği ücra mahallelerdeki ilkokulları dolaşarak bazı fakir çocukların kitap paralarını vermeyi kararlaştırmıştır. Bunun yanı sıra, yetim, fakir ve dullara bir dikiş evi açarak iş imkanı sağlamaya çalışmıştır. 20 Eylül 1926'dan itibaren çalışmaya başlayacak bu dikiş evinin nizamnamesi de hazırlanmıştır.⁴⁰⁷ Ayrıca Türk Kadın Birliği 3 Şubat 1927 tarihinde bir balo vermiş ve bu balodan elde edilen gelirin bir kısmıyla yetim ve fakir çocuklara palto ve elbise ile dul kadınlara nakit para yardımı yapılacağı duyurulmuştur.⁴⁰⁸ Bunun sonucunda, 63 fakir çocuk ve gelinlik kızlara yünlü kışlık elbise ve manto verilmiş, 40 dul ve ihtiyar kadına beşer ve üçer lira olmak üzere kömür parası verilmiştir.⁴⁰⁹

Nezihe Muhiddin, Türk kadınlarının ülke kaderinde bilfiil rol oynadıklarını, memleketin felaketiyle üzölmüş, saadetiyle mutlu olmuş fakat yetiştirilme tarzı gereği gözle görünür derecede bir faaliyetinin olmadığını belirtmiştir. Cumhuriyet

⁴⁰⁵ "Başkan Marguerite Corbett Ashby'den Nezihe Muhiddin Hanımefendi'ye Gönderilen Mektub", **Türk Kadın Yolu**, 15 Aralık 1926, No: 24, s. 16.

⁴⁰⁶ Toprak, **a.g.e.**, s. 488.

⁴⁰⁷ "Türk Kadın Birliği Havadisleri", **Türk Kadın Yolu**, 15 Eylül 1926, No: 19, s. 10.

Türk Kadın Birliği Dikiş Evi Nizamnamesi:

1. Türk Kadın Birliği nizamnamesi mucibince 20 Eylül 1926'da fakir hanımları, dulları ve yetim fakirleri çalıştırarak terfih maksadıyla merkezinde bir dikiş evi tesisine 20 Eylül'de karar verilmiştir.
2. Atölyede fantezi dikişler, beyaz çamaşır, yerli kumaş imali ve daima harç-ı âlem eşya imal edilecektir.
3. Atölye hâsılât-ı safiyyesinin yüzde onu birliğin kasasına aittir.
4. İmalathanelerde daima fakir Türk hanım ve fakirleri çalıştırılacaktır.
5. Atölyeleri dikiş ve elişlerinde mütehasıs olan Türk Kadın Birliği'ne mensup iki hanım idare edecektir.
6. Yine işten anlayan be üç hanımdan mürekkep Kadın Birliği Heyet-i İdaresine mensup bir kontrol heyeti intihap edilecektir.
7. Atölye, istihsalatına göre tevsiât için münasip bir sermaye ayrılmasına.
8. Atölyeyi idare edecek Türk Kadın Birliği'ne mensup hanımlar kendi taraflarından bir mazeret beyan edilmeksizin işlerine devam edeceklerdir. Kontrol heyetinin, Heyet-i İdareye vâki olacak itirazâtı, Heyet-i İdarece tetkik edilir.

⁴⁰⁸ "Türk Kadın Birliği Havadisleri", **Türk Kadın Yolu**, 15 Şubat 1927, No: 27, s. 13.

⁴⁰⁹ "Türk Kadın Birliği Havadisleri", **Türk Kadın Yolu**, 15 Mart 1927, No: 28, s. 14-15.

yönetimiyle değişime uğrayan Türk kadını, olumsuz vaziyetten kurtularak memleket meseleleriyle sıkı bir münasebet ve faaliyete namzettii. Ortamın uygun koşullarından yararlanılarak meydana getirilen Türk Kadın Birliği normal doğuşuna borçlu olduğu birtakım hayati unsurlara sahipti. Türk kadını bu birliği bütün faaliyetlerine rağmen daha kuvvetli, gürbüz ve umut dolu görmek isterdi. Türk kadınının dimağındaki zinde feyizlerle beslenmeye muhtaç olan birlik, daha iyi bir dille ihtiyaçlarını ve arzularını söylemeliydi. “Dört-beş yüz kadının emelini temsil eden bir kuvvet” bütün Türk kadınının temsili için yeterli değildi. Ayrıca bütün Türk kadınlığının buna katılmasına engel olacak bir sebep yoktu. Çünkü Türk kadınları ittifak ve vahdetin en parlak ve seçkin bir örneğini meydana getirmiş bir milletin kadınlarıydı. Bu sebeplerden dolayı Nezihe Muhiddin’e göre, Türk Kadın Birliği’ni daha iyi bir hale getirmek ve Türk kadınının sahip olması gereken haklarını elde etme çabasını sürdürmek için elinden geleni yapmaya devam edecekti.⁴¹⁰

Nezihe Muhiddin’in de vurguladığı gibi Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından Türk kadınının hak ve özgürlükleri alanında kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. 1924 anayasasında Türklerin kanun karşısında eşit olduğu ve ayırım gözetilmeksizin herkesin kanuna uymak sorunda olduğu belirtilmiştir. Anayasanın 69. maddesi ile her türlü grup, sınıf, aile ve kişi ayrıcalıkları kaldırılmıştır.⁴¹¹ Böylelikle kadın ve erkek devlet nezdinde eşit hale getirilmiştir. Kadınlarla ilgili en önemli adım 1926 yılında Türk Medeni Kanunu’nun kabul edilmesidir. Bu kanun ile hukuk karşısında kadın-erkek eşitliği tam manasıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Çokeşliliğin kaldırılması, kadınların boşanma, velayet hakkı, miras haklarının iyileştirilmesi Medeni Kanun ile gerçekleştirilmiştir. Türkiye’deki yeni idare sistemi Türk kadınına eskiden sahip olmadığı hakları vermiş ve bir vatandaş olarak erkekler ile aynı konuma getirmiştir. Nezihe Muhiddin’e göre, eski yasaların kadın hakkında gösterdiği “ilgisizliğe” eklenen yanlış gelenekler, Türk kadınının 20. yüzyılda “kümes yaratığı” haline getirmişti. Ancak Medeni Kanun Türk kadın hayatı için gerçek bir uygarlık müjdecisiydi. Ayrıca açılan okulların ve öğretmenlikten başka

⁴¹⁰ Nezihe Muhiddin, “Memleket İşlerinde Vahdet”, **Türk Kadın Yolu**, 13 Ağustos 1925, No: 5, s. 2.

⁴¹¹ 1924 Anayasası için bkz.: (Çevrimiçi) <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>, 14 Ağustos 2017.

mesleklere giren kadınların sayılarının artması çok önemli gelişmelerdi.⁴¹² Türk Kadın Yolu'nda sürekli vurgulanan 1923-1926 yılları arasında bu değişimler yaşanmıştır. Bundan dolayı kadınlar geleceklere için daha umutlular. Dergide kadınların siyasi haklarını elde etmesi konusundan bahsedilirken bu umutlu söylemi görmek mümkündür. Dergi yazarlarına göre, cumhuriyet yönetimine geçmiş ve demokrasiyi benimsemiş Türkiye, kadına adım adım haklarını vermekteydi. Bundan dolayı Türk kadını umutsuz olmamalı ve beklemeliydi. Devlet kadına siyasi haklarını da verecekti. Çünkü zaten bu idare tarzı bu tür değişimleri gerekli kılmaktaydı.

Nezihe Muhiddin'in üzerinde durduğu bir diğer nokta, Türk Kadın Birliği'nin tüm Türk kadınıni temsil etmediği gerçeğidir. Birliğin etrafında yalnızca beş yüz civarı kadın toplanabilmiştir. Bunun da büyük kısmı İstanbul'da bulunan bazı aydın kadınlardır. Bazı aydın kadınlar ise birliğe katılmamıştır. Çünkü bu kadınlar gerek maddi sıkıntılardan gerekse eğitim ve meslek eşitliğinden yararlanarak para kazanmak ve bilimle uğraşmak istemişlerdir. Böylelikle Türk Kadın Birliği aydın kadınların ilgisinden ve katılımından yoksun kalmıştır.⁴¹³ Birliğin bütün Türk kadınlığının katılımı olmadan gerçek bir temsil unsuru olması mümkün değildi. Ayrıca Anadolu'da köyde yaşayan kadının bu birlikte herhangi bir mevcudiyeti yoktu. II. Meşrutiyet'ten beri, tüm Türk kadınları hakkında konuşan toplumun okumuş ve aydın kadınları olmuştur. Dergi kadrosu bu gerçeğin farkındadır. Bundan dolayı tüm kadınları Türk Kadın Birliği etrafında birleşmeye ve kadınlık fikirlerine ortak olmaya davet etmişlerdir. Dergide özellikle Anadolu kadınına seslenilmiş ve birliğin kadınlar hakkındaki taleplerine arka çıkmaları istenmiştir.⁴¹⁴

Türk Kadın Birliği'nin ilk kongresi 25 Mart 1927 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu, Nezihe Muhiddin'in katıldığı birliğin ilk ve son kongresidir. Kongre kadınların siyasi hakları ile ilgili olan maddeyi tekrar birliğin nizamnamesine alınmasının

---

⁴¹² **Türk Kadını**, s. 119.

⁴¹³ **A.e.**, s. 121.; "Hak yükümlülük getirir. Yükümlülük de ülkeye yararlı olmak koşuluyla istenir ve saygındır. Yükümlülüklerin düzenlenmesi ve uygulanmasında başlı başına rol alan hanımlarımızın ilgisizliği asla affedilemez. Ben Kadın Birliği'ni kurduğum zaman iş başına geçecek olan hanımların seçiminde bütün ülkenin aydın kadınının ilgi ve katılımını sağlamak için günler ve haftalarca çırpınmış durmuştum. Bütün çırpınışıma rağmen de gene başarılı olamamıştım. Bu düşünce yalnız kadın Birliği'ne ait olamaz... Birçok konularda iş başına geçen hanımlar ancak aydın bir kadın çoğunluğunun seçtikleri olmalıdır. Çünkü kadın kadını tanıdığı kadar erkek kadını asla tanıyamaz." **A.e.**, s. 131

⁴¹⁴ Enver Behnan, "Türk kadınlığı Birleşiniz", **Türk Kadın Yolu**, 1 Ağustos 1927, No: 30, s. 4-5.

kararlaştırılmasından dolayı bir hayli ses getirmiştir. Ayrıca Nezihe Muhiddin'in hayatını anlatırken değindiğimiz gibi, bu kongre onun birlikten ihraç edilmesine sebebiyet vermiştir ya da onu bertaraf etmek isteyenlere fırsat yaratmıştır. Türk Kadın Birliği Kongresi'nin tüm ayrıntıları Türk Kadın Yolu dergisinin 29. ve 30. sayılarında verilmiştir. Kürsüye öncelikle Nezihe Muhiddin çıkararak geçici bir başkan seçimi yapılmasını önermiş ve Reşide Hanım başkanlığa getirilmiştir. Ardından Reşide Hanım'ın bir kongre başkanı seçimi yapılmasını teklif etmesi üzerine, oybirliği ile Birliğin Reisi Nezihe Muhiddin, Kongre Riyasetine seçilmiştir.⁴¹⁵

Nezihe Muhiddin ilk olarak Türk Kadın Birliği Heyet-i İdaresi'nin raporunu okumuştur. Ona göre, Türk Kadın Birliği Cumhuriyet'ten feyz alarak doğmuş, Cumhuriyet'in kadınlığa ait vazifelerini inkişaf ettirmek emeliyle yaşamış ve giderek kuvvetlenerek, "güzel bir istikbalden ümitlenerek" yoluna devam etmişti. Bu birliğin meydana gelmesi memleket ve Avrupa basınının sayfalarını uzun zaman meşgul etmişti. Her hareket, bir gerekliliğin ve ihtiyacın neticesiydi. Türk Kadın Birliği de bir ihtiyacın sonucunda doğmuştu. Uzun bir süredir bu birliğin ayakta kalabilmesi, onun sağlıklı ve sağlam olduğunun bir göstergesiydi. Nezihe Muhiddin bu raporunda Türk Kadın Birliği'nin faaliyetlerini detaylı olarak anlatmıştır. Rapora göre, birlik birçok teşebbüste bulunmuş ancak çok az işte başarılı olmuştu. Bunlar; yetimlerin istatistikinin hazırlanması, uluslararası kadın cemiyetleriyle sıkı bir ilişki kurulması, Aile Kararnamesi⁴¹⁶ dolayısıyla takdir edilmesi, nakdi ve sair suretlerle yardımlar yapılması, Türk Kadın Yolu dergisinin yayımlanmaya devam etmesi, hükümetin oluru

---

⁴¹⁵ "Türk Kadın Birliği Kongresi", **Türk Kadın Yolu**, 15 Haziran 1927, No: 29, s. 1-6.; "Türk Kadınlar Birliği", **Türk Kadın Yolu**, 1 Ağustos 1927, No: 30, s. 15-16.

⁴¹⁶ Nezihe Muhiddin'in "Aile Kararnamesi dolayısıyla takdir edilme"den kastı Türk Kadın Birliği'nin aile ile ilgili kanunlara düşünsel katkıları olmalıdır. 1923 yılında hükümet tarafından 1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Birlik (bu tarihte daha Kadınlar Halk Fırkası ancak Nezihe Muhiddin Türk Kadın Birliği olarak bahsetmiştir) kurucuları bu gelişme üzerine bu kararname ve yeni çıkacak yasa hakkında tartışmak için Türk Ocağı'nda 17 Ocak 1924 tarihinde bir kadın konferansı düzenlemiştir. Toplantıda yeni yasaların evlilik, boşanma, miras, kadın ve erkek hakları konularında eşit hale getirmesi konuları tartışılmıştır. Bu toplantıda ortaya atılan görüşler dönemin Adliye Bakanı Mahmut Esat Bey tarafından takdir edilmiştir. Bkz.: **Türk Kadını**, s. 153-163. Ayrıca Nezihe Muhiddin'in bu toplantıdaki konuşması için bkz.: "Türk Ocağı'nda İlk Kadın İçtimasında Nezihe Muhiddin Hanımefendi Tarafından İrad Edilen Hitabe Aynen", **Süs**, Hukuk-ı Aile Nüsha-i Mahsusası, 23 Ocak 1924, s. 3.

ile birliğin topluma faydalı cemiyetler arasına katılması, 1926 yılında iki bin okta kömür dağıtılması ve müsamere yapılması gibi işlerdi.⁴¹⁷

Nezihe Muhiddin'in bu raporu okumasının ardından komisyonların oluşturulması için seçim yapılmasına geçilmişti. Kongrede eski idare heyetinin mesai ve mali raporuna kimseden itiraz olmadığı için Tedkik-i Hesabât Encümeni oluşturulmasına gerek görülmemişti. Bu mali raporun aynen kabul edilmesi, kongrenin ardından Nezihe Muhiddin'in başını derde sokacak ilk adımdı. Kongrenin ardından

---

⁴¹⁷ **Teşebbüs edilen işler:**

1. Talim ve terbiye kongresiyle işe mübâşeret
2. Yetimle istatistiki
3. Aile Kanunnamesi hakkında miting ve bir komisyon marifetiyle faaliyet
4. Avrupa bütün, kadın mehafili arasında Türk kadınlığı ve inkılap hakkında propaganda
5. Terzihaneye yardım
6. Konferanslar tertip edilmiştir ve çay sohbetleri
7. Darüleytamlara iane derci hususunda birlik azalarının faaliyeti ve ianeye elli lirayla iştirak
8. Hukuk aile kararname için hükümete müracaat
9. Cemiyet-i Akvam Müzaheret Cemiyeti'ne azanın iştirakini temin
10. Ayasofya Camii'nde eski Türk işlerinden mürekkep bir sergi küşadı
11. İslam Kadın Kongresi'ne davet
12. Belediye intihabatına iştirak zımında müracaat (31. Madde de aynı)
13. Ankara'ya murahhas i'zamu
14. Kadın Yolu'nun intişarı
15. Cemiyet-i Akvam'a bir mümessile kabulü hakkında teşebbüs üzerine Türk Kadın Birliği'ne müracaat
16. Çocukların seyyanen ve açık tiyatrolardan men'i hakkında müracaat
17. Çocuk bahçelerinin tesisi hakkında müracaat
18. Konferansları teşmil için mescitlerde hasbihal edilmesi hakkında müracaat
19. Çocukları ve muhtaç fakirleri haftada bir gün muayene ve ilaç parası tevziine
20. Himaye-i Etfal Süt Damlası'na çok çamaşırı ve bir çocuk can anası olarak alınmasına
21. İntihabat esnasında bir iki namzet ilanına
22. Teksas mehşer-i ihtifaline Türk validesi intihabı
23. Siyasi fırkaya Türk kadının iştiraki hakkında müracaat
24. Alâ-mele'in-nas çirkin, evza' ve küfür ve sigara içen çocukların zabıta tarafından men'i hakkında müracaat
25. Kadının mahkeme huzurunda şهادeti ve Kanun-ı Medeni'nin tanziminde iki üç hanımın davetini temin zımında müracaat
26. Denizli Kadın Birliği teşkilatı
27. Üsküdar Kadın Birliği teşkilatı
28. Suikast hakkında tel'in içtimarı
29. Bir atölye tesisi
30. Fakir ve kız hanımların müessesâta yerleşmesine tavassut
31. Belediye Kanunu'nun tanziminde kadınların intihabata iştiraki zımında hükümete müracaat
32. Memlekette muhtelif safhalarda çalışan kadınların istatistiki
33. Hilal-i Ahdar'ın faaliyetine bizzat ve neşriyatla iştirak
34. 151.456 kuruş nakden hasta ve dul kadınlara muavenet
35. Fakir çocuklara, mektep talebelerine elbise, ayakkabı ve saire tevziatı yapılmıştır.

Nezihe Muhiddin'in birliğin kasasından şahsi harcamalar yaptığı ve bundan dolayı da mali konuda araştırma komisyonunu oluşturmak istemediği söylenecektir.

Kongrede asıl münakaşaya sebep olan, birlik nizamnamesinin ikinci maddesinin değiştirilmesi konusu olmuştur. Nezihe Muhiddin ikinci maddenin, birliğin Türk kadının içtimai, siyasi haklarını elde etmeleri için çalışmak şeklinde değiştirilmesini teklif etmiştir. Kongrede üyeleri arasında bir komisyon oluşturulması gerektiğini söyleyenler ve gerek olmadığını savunanlar şeklinde bir ayrılık meydana gelmiştir. Değişikliğe muhalif olanlar, birliğin siyasetin “şeytanî ve ihtiras alevleri” arasında kendini meşgul etmesine gerek görmediklerini ve birliğin nizamnamesinde bu şekilde herhangi bir değişiklik yapılmasının doğru olmadığını savunmuşlardır. Nezihe Muhiddin ve onun gibi düşünen birlik üyeleri, kadınların da ülkenin vatandaşı olduğunu ve diğer haklardan faydalandıkları gibi siyasi haklardan da istifade etmeleri gerektiğini, demokrasinin kadına ayrı erkeğe ayrı hak veremeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Nezihe Muhiddin'e göre, kadınların tek gayesi yardım cemiyetleri meydana getirmek değildi, aksine kadına ait olan tüm hakları almak için çalışmaktı. Sonunda ikinci maddede değişiklik yapılması kongrede kabul edilmiştir. Bir grubun karşı çıkmasına rağmen bu maddenin değiştirilmesi, kongrenin ardından Nezihe Muhiddin'in aleyhinde kullanılmış ve kongrede hile yapıldığı öne sürülerek onun başkanlıktan atılmasına sebep olmuştur.

Nezihe Muhiddin'in hayatını anlatırken detaylarını verdiğimiz bu olaylar yaşanırken, Hadice Ahmed Türk Kadın Yolu'nda bir makale yayımlamıştır. Ahmed, Nezihe Muhiddin'e ve birliğe haksız eleştiriler yapanlara bu yazısı aracılığıyla bir cevap vermiştir. Ona göre, mütevazı köşesinde birçok zorluğa göğüs gererek çalışan Kadın Birliği'ni, Türk kadınına ışığa sürükleyecek bir cemiyet nüvesini, kadın erkek takdir edecekleri yerde hücum ediyorlardı. Ancak Türk kadını “ne pahasına olursa olsun” hakkını tanıtacak, kendisine verilmek istenilmeyen mevkii en kısa zamanda kazanacaktı. Türk kadını artık hücumlardan korkmuyordu. Birtakım gazetelerde yazarak hem birliği hem Nezihe Muhiddin'i karalamak isteyenlerin ise birlik hakkında hiçbir fikre sahip olmadıkları çok açıktı. Türk Kadın Birliği yalnız Nezihe Muhiddin'den oluşmuyordu. Birliğin Terbiye, Sıhhiye, Hukuk-ı Matbuat

Encümeni'yle birlikte bir de Heyet-i İdaresi vardı ve bu cemiyet bütün Türk kadınlığını temsil ediyordu.⁴¹⁸

Türk Kadın Birliği başkanı Nezihe Muhiddin çok kez eleştirilmişti. Nezihe Muhiddin yapılan bu eleştirilerden Cumhuriyet gazetesi yazarı Nurullah Esad'ınkine cevap verme gereği duymuştur. Nurullah Esad'ın gazetesinde yayımladığı Türk Kadın Birliği hareketine dair makalesi birliğin cevap vermesini gerektirecek türdendi. Esad'a göre, Türk kadınının "hakiki vatandaş" sıfatıyla haklarına sahip olabilmesi, ancak kendi çabası ve gayretini göstermesi ile mümkündü. Tüketici vaziyette kalmış olan kadınlar vatandaşlık haklarına layık olamazlardı. Bundan dolayı, Esad kadınların siyasi hak istemlerini "mevsimsiz bir heveskarlık" olarak değerlendirmiştir. Bu "kuvvetsiz heves ve taklit" biraz eleştiriyle hemen kesintiye uğramıştı. Esad'a göre, "teşebbüsün mecalsiz düşmesiyle, mahiyetin dayanaksız olduğu kanaati" ortaya çıkmıştı.⁴¹⁹

Nezihe Muhiddin, Nurullah Esad'ın kadının tüketici sınıfında olduğu söylemine karşı, çünkü Türk kadınının, toplumsal koşulların getirisiyle doğrudan doğruya üretici sınıfına giremediğini belirtmiştir. Fakat çoğunluk itibarıyla kocasına hürmeti, çocuklarına olan büyük bağıyla gösterişten uzak, sırf evinin kadını olarak erkeğinin kazancını da israf etmemişti. Aksine onu iyi idare etmeye çalışarak milli servete dolaylı olarak katkı sağlamıştı. Yeni içtimai şartlarda şehir kadını "hayret edilecek bir beceriklilik" göstererek toplumun ihtiyaçlarına kolaylıkla uyum sağlayabilmişti. Köy kadınları ise "yeşil tarlalarının feyzinde erkekleri kadar çapanın kuvvetini denemiş nasırlı ellere" eskiden beri sahiptiler. İstanbul'da tramvayların hemen yarısından fazlası artık kadınlardan oluşuyordu. Bu kadınlar elbette gezmeye ve eğlenmeye gitmiyorlardı. Aralarında tütün şirketinde çalışan, çeşitli müesseselerde amelelik yapan, bankalarda, ticarethanelerde yazıcılık, tezgahçılık ve saire hizmetlerle görevli olanlar vardı. Hatta kocasının ticaret işlerine yardım etmeye yetişen, kenar mahallerde yemişçilik, bakkallık yapan kadınların sayısı düşünülürse Nurullah Esad'ın söylemleriyle abartılı bir çelişki ortaya çıkardı. "Memleketin ufk

---

⁴¹⁸ Ahmed, "Kadın Aleyhdarlarına Açık Mektub", a.y.

⁴¹⁹ Makalenin tamamı için bkz.: Nurullah Esad, "İktisadi Nazar Zaviyesinden Kadınlık Hareketi", Cumhuriyet, 24 Ocak 1926 No: 616, s. 3.

fabrika dumanlarında” Türk kadınlarının alın terlerinden oluşan mühim bir hisse mevcuttu. Kadınların henüz fiil haline geçemeyen fikir ve teşebbüsleri vardı. Fakat başladıkları büyük inkılabın müsaade ve teşvik şartlarında kadına karşı taarruz eden Nurullah Esad ve onun gibiler en kısa zamanda kadınların bu sabrının neticesini göreceklerdi.⁴²⁰

Dergide birliğin faaliyet ve çalışmaları hakkında yayımlanmış yazılara baktığımızda, Türk Kadın Birliği'nin oldukça aktif olarak çalıştığını görülür: Türk kadınlarının problemleri tespit edilmeye çalışılmış, onlara maddi ve manevi destek sağlamak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Birlik, dünya kadınlığının feminist hareketleriyle de yakından ilgilenmiştir. Başka ülkelerde benzer hatta daha ileri çalışmaları bulunan kadınlarla Nezihe Muhiddin'in sürekli bir iletişim halinde olduğu dergide yayımlanan mektuplardan anlaşılmaktadır. Nezihe Muhiddin'in şahsi çabaları ve Türk kadınının siyasi haklarını elde etme düşüncesiyle kurulan birlik içerisinde 1927 yılında çıkan anlaşmazlıklar sonucu Nezihe Muhiddin birlikten ihraç edilmiştir. Bundan sonra da 1935 yılına kadar Türk Kadın Birliği, siyasi konular hakkında herhangi bir girişimde bulunmayacak ve daha çok bir yardım derneğine dönüşecektir.⁴²¹

3.9. Türk Kadın Yolu'nda Dünya Kadın Hareketleri

Türk kadınının nasıl bir yol izlemesi gerektiğini daha iyi kavramak amacıyla Türk Kadın Yolu, dünyadaki diğer kadın hareketlerini çok yakından takip etmiştir. Özellikle siyasi haklarını kazanma yolunda büyük uğraş veren Türk kadını için kadınların hangi ülkelerde, nasıl ve ne zaman politik mücadeleler verdiği önemliydi. Diğer ülkelerden verilen bu örnekler sayesinde hem Türkiye'de nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ortaya konulmuş hem de kadınların karşılaştıkları ve aştıkları zorluklar

---

⁴²⁰ N.M., “Tenkidler ve Cevaplar”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Şubat 1926, No: 14, s. 2.

⁴²¹ Türk Kadın Birliği'nin 1927-1935 arasındaki faaliyetleri için bkz.: Müge Dişbudak, “Türk Kadınlar Birliği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Enstitüsü**, 2008, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

anlatılmıştır. Dünya Kadın Postası başlığı altında başka ülkelerdeki kadın hareketlerinin oluşum ve devam etme süreçleri okuyucu ile paylaşılmıştır.

Henüz seçme ve seçilme haklarını elde edememiş, ama bunu elde etmek için sürekli çaba gösteren Nezihe Muhiddin ve yol arkadaşları, hangi ülkelerde ne zaman kadınlara siyasi haklarının verildiğini araştırmışlardır. Bu araştırmaya göre, kadınların seçim haklarına sahip oldukları ilk memleket Güney Avustralya'ydı. 1885'te kanunlar hazırlandığı sırada kadınların siyasi haklarını elde etmek için oluşturulan birlik Mutedil Hıristiyan Kadınları Cemiyeti'yle birlikte çalışmıştı. Kadının bu haklı temenni ve ısrarı nihayet kabul edilmişti. 1896'da ilk defa kadınlar seçimlere katılmışlardı. 1899'da Kuzey Avustralya bu hareketi takip etmişti. 1901'de Avustralya Federasyonu meydana getirildiği zaman kadınlar siyasi haklarına sahiptiler.⁴²²

Türk Kadın Yolu'nun haberine göre, o dönemde otuz devlette 138 milyon kadın oy kullanma hakkına sahipti. Bazı memleketler, kadına öncelikle belediye seçimlerine katılma hakkını tanımış ve yavaş yavaş bu hakkı genişletmişlerdi. Kadınlara oy kullanma hakkını veren devletler bu durumun ülkeleri için çok iyi sonuçlar meydana getirdiğini kabul ediyorlardı. Derginin araştırmasına göre, o zamana kadar kadınlara oy kullanma hakkını veren memleketler İsveç, Norveç, Danimarka, İzlanda, Finlandiya, Büyük Britanya, Almanya, Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Belçika, Rusya, Kırım, Estonya, Litvanya, Ukrayna, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Rodezya, Amerika Birleşik Devletleri idi.⁴²³

Dünya kadın hareketlerine dair Türk kadınlığının ilgisini çeken birçok konu mevcuttu. Türk Kadın Yolu kadrosu aynı zamanda dünya kadınlığının başka hangi alanlarda nasıl gelişmeler gösterdiklerini de takip etmiştir. Belüçistan'da 4 Kasım 1927 tarihinden itibaren Han'ın emriyle Kalat Belediyesi'ne bağlı bütün sömürgelerden kadın ve erkek esirlere hürriyetleri verilmişti.⁴²⁴ Danimarka'da eski

⁴²² "Dünya Kadın Postası – Kadın Hareketinin Tarihçesi", **Kadın Yolu**, 16 Temmuz 1925, No: 1, s. 8.

⁴²³ "Dünya Kadın Postası – Bugün Kaç Memlekette Kaç Kadın Hakk-ı Siyasiyesine Maliktir?", **Kadın Yolu**, 23 Temmuz 1925, No: 2, s. 31-32. Bu yazıda Çin ve Hindistan'ın da kadınlara seçimlere katılma hakkı verildiği yazmaktadır. Ancak Çin'de 1949 yılında, Hindistan'da ise 1950'de kadınlar siyasi haklarını elde etmişlerdir.

⁴²⁴ Belüçistan; Hint Okyanusu'na uzun bir kıyısı bulunan, İran'ın güney doğusuna, Pakistan'ın güney batısına, Afganistan'ın ise güneyine düşen bir bölgedir. Bilgi için bkz.: "Orta Asya'nın Kürtleri: Beluciler", (Çevrimiçi) http://sahipkiran.org/2013/05/09/orta-asyanin-kurtleri-beluciler/#_ftn3, 15 Ağustos 2017.

kabinede yer alan üç kadın yeni seçimlerde tekrardan milletvekili olarak seçilmişlerdi. Finlandiya’da Demokrat Sosyal hükümeti içerisinde bir kadın milletvekili olabilmişti. Bir başka kadına da cumhurbaşkanı tarafından Tahrirat-ı Umumiye Müşaviri unvanı verilmişti. Fransa’da 9 Ocak 1927 tarihinde yapılan seçimler feministler için iyi neticeler vermişti ve çıkarılan kanunlar ile kadın-erkek eşitliği sağlanmış, kadınlara seçime katılma hakkı verilmişti. Büyük Britanya’da ilk kadın baytara, Büyük Fünûn-ı Baytariyye rütbesi verilmişti. Ayrıca Büyük Britanya’da kadınla erkeğin aynı şartlar altında seçim hakkına sahip olması için çalışmalar yapılmaktaydı. Oxford Üniversitesi heyeti kadınların müderris ve müderris yardımcısı olmalarını kabul etmiş, Oxford edebiyat birinciliğini ise ilk defa bir kadın kazanmıştı.

Hindistan’da Madra Hükümeti bir kadını doktor olarak tayin etmişti. Bunun dışında, Hint Kanunu, dul kadınların tekrar evlenmesine müsaade etmiş ve evlilik yaşını kadın için 14, erkek için 16 olarak belirlemişti. Romanya’da iki kadın belediye üyesi olabilmişti. İsveç’te Sosyal Demokrat Partisi üyesinden bir kadın İsveç kabinesine seçilmişti. Almanya’da kadınların polis olmasına izin verilmiş ve yirmi kadın polis görevlendirilmiş, bir kadın da polis cinayet bürosuna müşavir olarak tayin edilmişti. Belçika’da artık kadınlar hiçbir konuda kocasının hakimiyetine itaat etmek mecburiyetinde değildi, her konuda kadın medeni hakimiyetine sahipti. İrlanda’da gerçekleştirilen seçimlere katılan kadınların sayısı erkeklerden daha fazla olmuştu ancak sadece dört kadın milletvekili seçilmişti. İsviçre’de kadınların çocuklarının velisi olarak tanınması hususu kabul edilmişti.⁴²⁵

Türkiye’de ise, Bedriye Hanım isminde bir Türk kadını, hükümet adına Fransa ve Almanya’da eğitim gördükten sonra Hükümet-i Cumhuriye’nin Hıfzusiha Şefliğine tayin edilmişti. Türkiye’de o zamana kadar en önemli vazifeye tayin edilen tek kadın Bedriye Hanım’dı. Ayrıca Türkiye’de evlilikten önce kadın ve erkeğin tıbbi muayeneye tabi tutulması kararı kabul edilmişti. O dönemde yapılan araştırmaya göre, Türkiye bunu kabul ettiği esnada Almanya, Norveç ve Fransa’nın da tâbi olduğu bu mecburiyet, henüz İngiltere ve Amerika’da uygulamada değildi.⁴²⁶

⁴²⁵ “Dünya Kadınlığına Ait Mütferrik Haberler”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Şubat 1927, No: 27, s. 13.; No: 30, 1 Ağustos 1927, s. 1.

⁴²⁶ “Şâyân-ı Şükran Bir Karar”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Mart 1927, No: 27, s. 15.

Almanya’da ilimle uğraşan kadınlardan örnekler veren Türk Kadın Yolu kadrosu, dünyada nadir bulunan bu kadınların tüm kadınlık için önlerindeki engelleri aşmaları konusunda en güzel örnekler olduklarını belirtmiştir. Artık kadının fizyolojisi bakımından her işi yapamayacağı nazariyesi ortadan kalkmıştı. Kadınlar gerek bünye gerek dimağ itibariyle en zor işleri bile yapabileceklerini ispat etmişlerdi. İlimle uğraşan kadınların sayısının az olmasının sebebi işleri zorlaştıran erkeklerdi. Ancak Almanya’daki alim kadınlardan verilen örneklerle görülüyordu ki, artık kadınlar tıp, tarih, edebiyat, filoloji gibi birçok alanda başarıyla ilerliyorlardı.⁴²⁷

Türk Kadın Yolu, son olarak Mısır’daki kadın hareketlerine değinmiştir. 1919-1920 tarihinde Fransa’da eğitim görmüş Hüda Şu’ravi Hanım’ın başkanlığında Mısır Kadın Birliği oluşturulmuştu. Bu zamana kadar Mısır’da kadınlar arasında böylesine ciddi bir girişim söz konusu olmamıştı. Bu birliğin kurulmasının ardından ülkede birçok okul açılmıştı. Bu okulların yarısından fazlası kız okuluydu. Bütün bu faaliyetlere rağmen kadınlar henüz memur olma hakkına sahip değillerdi. Ancak Mısır Kadın Birliği’nin çabaları sonucunda aile kanunnamesi hazırlanmış, evlilik ve boşanma konularında kısıtlı da olsa bazı düzenlemeler yapılması sağlanmıştı. Siyasi haklar konusunda kadınlar henüz bir ilerleme kaydedememişti.⁴²⁸

Genel olarak Türk Kadın Yolu’nun dünya kadınları ile alakalı yayımladığı yazılara bakıldığında, diğer ülkelerde kadınların ilerleme kaydettiği her türlü konuya önem verdikleri görülmektedir. Özellikle siyasi konular öne çıksa da diğer toplumların sosyal, hukuksal ve eğitimsel problemlere karşı aldıkları önlemler de dikkatle incelenmiştir. Dünyanın herhangi bir yerinde kadınların lehinde gelişen bir olay, Türk kadını için örnek teşkil etmiştir. Bu incelemelerle dergi kadrosu hem toplumu hem de hükümetin politikalarını yönlendirmeye çalışmış olmalıdır. Türk kadını, diğer ülkelerdeki kadınlarla aynı çizgide ilerlemek istemiştir.

---

⁴²⁷ “Almanya’da Alim Kadınlar”, **Türk Kadın Yolu**, 15 Mart 1927, No: 28, s. 6.

⁴²⁸ “Mısır’da Kadın Hareketleri”, **Türk Kadın Yolu**, 1 Ağustos 1927, No: 30, s. 10.

SONUÇ

Nezihe Muhiddin'in çocukluğu istibdat yönetimi yıllarına denk gelmiş ve bundan dolayı II. Meşrutiyet'i büyük bir heyecanla karşılamıştır. Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet ortamında Türk kadınlığının artık kafeslerinden çıkarak özgür bir hayat yaşayacağı inancıyla yazılar yazmaya başlamıştır. Edebi kimliğinin oluştuğu yıllar da Meşrutiyet dönemidir. Balkan ve I. Dünya Savaşlarının ardından Türk kadınının toplum içerisindeki konumunun değişmeye başlamasıyla Nezihe Muhiddin harekete geçmiştir. Esirgeme Derneği'ni kurmuş, savaşlar boyunca ülke yararına konuşmalar yapmış ve yazılar kaleme almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte kadınlar için siyasal hak mücadelesini başlatmış ve Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmuştur. Ancak henüz seçme ve seçilme hakkına sahip olmayan kadınların siyasi bir fırka kurmasına müsaade edilmemiştir. Bundan dolayı Nezihe Muhiddin fırkayı Türk Kadın Birliği'ne dönüştürmüştür. 1927 yılında Türk Kadın Birliği'nden çeşitli suçlamalarla ihraç edilene kadar Nezihe Muhiddin, Türk kadını için birçok çalışma yapmıştır. Dünyadaki kadın hareketlerinin öncüleriyle her zaman iletişim halinde olmuş ve diğer coğrafyalarda yürütülen kadın hareketlerini yakından takip etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda siyasi, sosyal, eğitim, hukuk ve ekonomi gibi alanlarda dönüşüm meydana gelmiş ve Osmanlı kadını bundan etkilenmiştir. Kadınlar toplumsal yaşamda kendilerine yer edinme çabasına girişmişlerdir. Basının etkin rol oynamasıyla kadınlar sorunlarını ve arzularını gazete ve dergilerde ifade etmişlerdir. Osmanlı'da ortaya çıkan kadın hareketi ve feminizm, kadının toplum hayatında bir rol üstlenmesi, istediği meslekte çalışabilmesi, serbestçe gezebilmesi, erkeklerle eşit eğitim hakkına sahip olması gibi meselelere dayanmaktadır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla bu konulara kadınların siyasi haklarını kazanması eklenmiştir.

Genel olarak, II. Meşrutiyet dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına bakıldığında, Türk kadını feminizmi, geleneksel toplum yapısının kadına dayattığı sosyal düzenin dışına çıkmak ve modernleşmek için bir araç olarak kullanmak istemiştir. Ancak Türk kadınının modernleşmesi ve Batı Medeniyeti'ni kabul etmesiyle kendi kültür ve görevlerini unutmaması telkin edilmiştir. "Türk kadını", "aile/ev kadını", "milli aile", "milli kıyafet", "Türk kültürü" sürekli vurgulanmış; "İslam kadını" kavramı kullanılmamış, "İslam Medeniyeti" ve "Şark zihniyeti" her

fırsatta eleştirilmiştir. Özellikle Milli Mücadele'nin ardından daha çok kültür milliyetçiliği ön plana çıkarılmıştır.

Nezihe Muhiddin'in, Türk Kadın Birliği'nin ve Türk Kadın Yolu dergisinin feminizm ve kadın hareketine bakış açısı abartılı feminizm düşüncesinden uzaktır. Çünkü kadının annelik ve zevcelik görevleri kutsal olarak görülmeye devam etmiştir. Ev ve aile yaşantısındaki temizlik, edep, çocuklarını ve kocasını mutlu etmek, yemek yapmak gibi sorumlulukları bir kenara atılmamıştır. Aksine kadınlar bu konularda bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Aile toplumun, kadın da ailenin temeli olarak görülmeye devam etmiştir. Kadının “nesil yetiştirici” olması sürekli vurgulanmıştır. Bu yönlerden bakıldığında, Nezihe Muhiddin'in ve arkadaşlarının feminizm anlayışının kadını her yönden erkekle bir tutma çabası yoktur. Nezihe Muhiddin bu düşüncelerinden dolayı “gerçek feministler”in kendileri olduğunu vurgulamıştır.

Nezihe Muhiddin'e göre öncelikle kadın ve erkek arasında mizaç, ahlak ve fiziksel farklılıklar olduğu kabul edilmelidir. Kadınlar her türlü mesleği icra edebilmelidir, fakat kadının tek amacı bir meslek edinmek olmamalıdır. Çünkü toplumsal dengenin bozulmaması için kadının özellikle annelik görevini layıkıyla yerine getirmesi gereklidir. Ona göre kadınların erkeklerle bir olma arzusu toplumun yararına hizmet edebilecek bir düşünce değildir. O, feminizmin toplumun ilerlemesine hizmet etmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu da kadın ile erkeğin aynı olduğu düşüncesiyle değil sahip olunan farklılıkların birbirini tamamlamasıyla gerçekleşebilecektir. Nezihe Muhiddin, kadınların her türlü alanda erkeklerle eşit olduklarını ispat etme çabalarının topluma hiçbir fayda sağlamadığı kanaatinde. Bir kadının vücudunun “bir pehlivan kaslarıyla sarılması” memlekete hiçbir şey kazandırmazdı. Çünkü kadın bünyesinin sağlam çocuklar yetiştirmek kadar kuvvetli olması yeterliydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin daha güçlü olabilmesi için kadının yükselmesi zorunluydu. Ancak bu, kadının erkeğe benzemesi, aralarındaki bütün farkların ortadan kalkması anlamına gelmemekteydi. Ona göre, kadın-erkek arasında hiçbir fark yok denmesi tamamen batıl bir inançtır ve onun “gerçek feminizm”den anladığı budur.

Yukarıda değinildiği üzere, Nezihe Muhiddin Meşrutiyet'i savunmuş ve II. Abdülhamit'in istibdat yönetimini şiddetle eleştirmiştir. Ancak Meşrutiyet'i bir gaye

değil, toplumsal sorunları çözebilmek adına bir vasıta olarak görmüştür. Ayrıca İttihat ve Terakki Kız Sanayi Okulu'nda çalıştığı için siyasete yakın olmakla eleştirilen Muhiddin, Meşrutiyet yıllarında siyasi tarafsızlığını koruduğunu vurgulamıştır. Ona göre, Meşrutiyet yönetimi idealleri gerçekleştirememiş, İttihat ve Terakki ise ülkeyi felakete sürüklemiştir. Türk halkı, özellikle de kadını Meşrutiyet'ten büyük yenilikler beklemiş ancak hiçbiri olmamıştır. Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte Nezihe Muhiddin'in siyasi söylemleri artmış ve siyasete daha yakın hale gelmiştir. Ona göre, Türk milletinin ihtiyacı olan yönetim tam da buydu. Osmanlı Devleti'nin yüzyıllarca millete veremediği özgürlüğü Türkiye Cumhuriyeti vermişti. Kadını asırlardır yaşadığı esir hayatından kurtaracak olan da bu yeni yönetim tarzıydı.

Nezihe Muhiddin'in bu düşünceleri doğrultusunda kurduğu Kadınlar Halk Fırkası, Türkiye Cumhuriyeti tarihi ve Türk kadın hareketi içerisinde büyük bir öneme sahiptir. Nizamnamesine bakıldığında amaçları bakımından daha çok "kadın yardımlaşma derneği" özelliği taşısa da Cumhuriyet'in ilanının ardından kurulan/kurulmaya teşebbüs edilen ilk firkadır. Nezihe Muhiddin bu girişimi ile Türk kadınının siyasi hakları için elinden geleni yapacağını göstermek istemiştir. Bu Türk kadın tarihi açısından da bir ilktir. Çünkü Balkan Savaşlarından beri kadınların kurduğu birçok dernek ve cemiyetler olmuş ancak hiçbirinin siyasi bir firkaya dönüşme ideali olmamıştır. Sadece bir teşebbüs olarak kalmış olsa da Kadınlar Halk Fırkası, o dönemde artık Türk kadınının milletvekili de olmak istediğinin kanıtıdır.

Kuruluşu onaylanmayan Kadınlar Halk Fırkası, Türk Kadın Birliği'ne dönüştürülünce 1927 yılına kadar kadınlar için siyasi hak talebi birlik nizamnamesinde yer almamıştır. Ancak birliğin resmi yayın organı olan Türk Kadın Yolu dergisinde bu konu sürekli olarak işlenmiştir. Birlik kısa sürede birçok şube açmış, kadınlar ve çocuklar için hizmet etmiştir. 1927'de kadınlara seçme seçilme hakkının verilmesi talebi tekrar nizamnameye girmiştir. Kadınlara siyasi hak talep eden Türk Kadın Birliği bu özelliğiyle Türk kadın hareketi içerisinde bir ilke imza atmıştır. 1935'te kadınların siyasi haklarının tümünü kazanmasının ardından kapanmış olan Türk Kadın Birliği 1949'da tekrar açılmıştır ve hala varlığını sürdürmektedir.

Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Birliği üyeleri 1926 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası'na üye olmak istemişler ancak bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Nezihe

Muhiddin, 1927 yılından sonra göz önünde değil arka planda ve daha pasif bir mücadele sürdürmüştür. 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan, 1935'te de bağımsız milletvekili adayı olmuştur. Ancak emeline yine ulaşamamış, siyasetin kapıları ona açılmamıştır. Bundan sonra sesi artık eskisi kadar duyulmamaya başlanmış ve zamanla da köşesine çekilmiştir. Bu zaman içerisinde daha çok roman yazmıştır. Meşrutiyet yıllarından itibaren, sesi oldukça yüksek çıkan güçlü ve “gerçek feminist” bir Türk aydını susturulmuştur. 1931 yılında çıkardığı kitabında da Nezihe Muhiddin'in eski güçlü ifadelerinin yer almadığı aşıkardır. “Onlar vermeseler de biz alacağız” dediği kadının siyasi hakları için verdiği mücadelede saf dışına itilen Nezihe Muhiddin'in söylemleri, 1930'lu yıllarda “elimin hamuruyla bu işlere karışmam” tarzı söylemlere dönüşmüştür.

1925-1927 yılları arasında Nezihe Muhiddin Türk Kadın Yolu adlı dergiyi çıkarmıştır. Bu dergide aile ve ev hayatı, kadın hakları, dünyadaki kadın hareketleri, siyasi meseleler, eğitim, ekonomi, sağlık gibi her türlü konu hakkında yazılar yazılmıştır. Dergide başyazar olan Nezihe Muhiddin'in yanı sıra dönemin tanınmış ve aktif isimlerinin yazıları da mevcuttur. Bu çalışmada, dergide yer alan tüm konular tasnif edilerek ve yazarların konular hakkındaki görüşleri ön planda tutularak incelenmiştir. Dergi Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki genel görüşler ve eğilimler hakkında birçok bilgi barındırmaktadır. Özellikle dönemin siyasi meseleleri ve kadın, feminizm konuları için çok önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir.

Türk Kadın Yolu Nezihe Muhiddin'in ve Türk Kadın Birliği'nin kadın hakları çalışmalarında mühim bir rol oynamıştır. Nezihe Muhiddin bu derginin sadece kadın eliyle ve sırf kendi parasıyla çıkan ilk kadın dergisi olduğunun altını çizmiştir. Türk Kadın Yolu Cumhuriyet'in ilk dört yılındaki kadın hareketlerini anlamak açısından önemli bir dergidir. Dergi kadrosu feminizmde aşırıya kaçmayan yazarlardan oluşturulmuştur. Zaten Nezihe Muhiddin derginin amacını anlatırken “manasız bir süfrajelik”ten uzak olduklarını özellikle belirtmiştir. Türk kadınının eğitilmesi konusu dergide önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bu eğitim sadece okumak, meslek sahibi olmak anlamlarına gelmemektedir. Dergi kadrosu kadının özellikle annelik ve zevcelik mevzusunda kendini geliştirmesini ve bilinçlenmesini ön planda tutmuştur.

Çünkü kadın toplumun bireylerini yetiştirmekle ve sağlam bir aile hayatı kurmakla görevlidir.

Dergide cumhuriyet yönetiminden övgülerle bahsedilirken Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz yaklaşımlar söz konusudur. Türk kadınının yüzyıllarca haklarından mahrum, hapis hayatı yaşadığı sürekli vurgulanmıştır. Bundaki en büyük etkenin ise Türk'ün İslam Medeniyeti'ni kabul etmesi, Arap ve Bizans adetlerinin Türk toplumunda yerleşmesi olarak görülmüştür. Artık yeni bir devlet kurulmuştu ve modern olan Batı Medeniyeti kabul edilmeliydi. Bunu yaparken de Türk kültüründen vazgeçilmemesi esas olarak belirlenmiştir. Örnek olarak kadın tesettürden, özellikle de çarşaf ve peçeden kurtularak modern giyim tarzını benimsemeli ancak Batı'nın modasından ve aşırı süsten uzak durmalıydı.

Nezihe Muhiddin'in Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadın Birliği'nden önce de cemiyet hayatında aktif rol üstlendiği görülmektedir. Matbuatta "edîbe-i şehîre" ve "Türklerin büyük kadını" olarak anılan Nezihe Muhiddin yazdığı makaleler, romanlar, öyküler ve çıkardığı Türk Kadın Yolu dergisiyle basın hayatında en üretken Türk kadınları arasında yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi¹

ŞD.

MF.MKT.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi²

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)

Devre: 2, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10.

Devre: 3, İçtima Senesi: 3, Cilt: 17.

Devre: 2, İçtima Senesi: 4, Cilt: 33.

Devre: 4, İçtima Senesi: 4, Cilt: 25

Gazete ve Dergiler³

Akşam Postası

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Âti

Cumhuriyet

---

¹ Belgelerin dosya ve gömlek numaraları dipnotlarda verilmiştir.

² Belgelerin fon kodları, dosya ve fihris numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

³ Kullanılan gazete ve dergilerin sayısı ve tarihleri dipnotlarda verilmiştir.

Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi

Edebiyat-1 Umumiye Mecmuası

Ege Akademik Bakış Dergisi

Erkekler Dünyası

Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi

İkdam

İleri

Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu

Kadınlar Dünyası

Kelebek

Kurun

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Milli Mecmua

Milliyet

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Resimli Ay

Sebilürreşad

Servet-i Fünun

Seyyale

Süs

Tan

Tanın

Tarih ve Toplum

Terakki

Toplumsal Tarih

Vakit

Yedigün

Yeni Adam

Kitaplar

Akcan, Erol: **İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.

Akipek, Jale G.: **Türk Medeni Hukuku**, Ankara, Başnur Matbaası, 1966.

Akyol, Hüseyin: **Aykırı Kadınlar – Osmanlı'dan Günümüze Devrimci Kadın Portreleri**, İmge Kitabevi, Ankara, 2015.

Argunşah, Hülya: **Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri – Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında (1906-

1938), Yay. Haz.: Ali Sevim, İzzet Öztoprak, M. Akif Tural, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

Ateş, Sanem Yamak:

Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Berkes, Niyazi:

Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Birinci, Ali:

Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar, İstanbul, Dergah Yayınları, 2012.

Çakır, Serpil:

Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.

Çalışlar, İpek:

Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edip, İstanbul, Everest Yayınları, 2011.

Demirdirek, Aynur:

Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi, Ayizi Yayınları, Ankara, 2011.

Gökalp, Ziya:

Türkçülüğün Esasları, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ., 2015.

Gündüz, Mustafa:

II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları-İçtihad, Sebil'ür-reşâd ve Türk Yurd'unda Toplumsal Tezler, Ankara, Lotus Yayınevi, 2007.

İnan, Afet:

Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Kadın Dergileri Bibliyografyası

(1869-1927), Yay. Haz.: Kadın Eserleri Kütüphanesi

Bibliyografya Oluşturma Komisyonu, Metis Yayınları,
İstanbul, 1990.

Kadın Birliği Nizamnamesidir, Matbaa-ı Ahmed İhsan ve Őurekâsı, İstanbul, 1340.

Kaplan, Leyla: **Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.

Karabekir, Kazım: **Çocuk Davamız – Öğütlerim**, İstanbul, Anadolu Matbaacılık, 1990.

Karakışla, Yavuz Selim: **Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1926-1923)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Kurnaz, Şefika: **Balkan Savaşlarında Kadınlarımız**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2012.

_____: **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ő., 2013.

_____: **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)**, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ő., 2015.

Nezihe Muhiddin: Bütün Eserleri (4 Cilt), Yay. Haz.: Yaprak Zihnioğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

Nezihe Muhiddin ve Türk Kadını 1931: Türk Feminizminin Düşünsel Kökenleri

ve Feminist Tarih Yazıcılığında Bir Örnek,

Yay. Haz.: Ayşegül Baykan ve Belma Ötüş-Baskett,
İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Orhan Çeker,

Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Konya, Mehir
Vakfı Yayınları, 2016.

Ortaylı, İlber:

Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu,
İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Özçelik, Selahattin:

Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti,
Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

Özer, İlbeyi:

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda, Truva
Yayınları, İstanbul, 2014.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, 1985.

Tekeli, Şirin:

“Birini ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin
Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme”, **75**
Yılda Kadınlar ve Erkekler, İstanbul, Tarih Vakfı
Yayınları (E-kitap), 1998.

Toprak, Zafer:

Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-
1935), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam
Araştırmaları Merkezi, 1996.

Uluskan, Seda Bayındır:

Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları, Ankara,
Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.

Yalçın, Durmuş, v.d.:

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Ankara, Atatürk
Araştırma Merkezi, 2010.

Yeni Harflerle Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927), Yay. Haz: Nevin Yurdsever, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul, 2009.

Zeki, Cemal: **Genç Kız ve Kadınlarda İntihar: Esbab, Korunma Çareleri-İçtimai-Tıbbi**, İstanbul, Kader Matbaası, 1927.

Zihnioğlu, Yaprak: **Kadınsız İnkılap – Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği**, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.

Makaleler

Acun, Fatma: “Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Mezunları ve Meşhurları”, **Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Ankara, No: 22, Güz 2015, s. 417-442.

Ahmed, Pakize: “Alkol ve Medeniyet”, **Türk Kadın Yolu**, No: 21, 15 Ekim 1926, s. 7.

_____ : “Alkol ve Medeniyet-2”, **Türk Kadın Yolu**, No: 22, 1 Kasım 1926, s. 8-9.

_____ : “Genç Kızlarımıza Ait”, **Türk Kadın Yolu**, No: 26, 15 Kasım 1927, s. 6-7.

_____ : “İslahat-ı İctimaiye ve Kadınlar”, **Türk Kadın Yolu**, No: 20, 1 Ekim 1926, s. 12-13.

_____ : “İçki Aleyhtarı William Johnson”, **Türk Kadın Yolu**, No: 24, 15 Aralık 1926, s. 5-6.

_____ : “Mustafa Kemal Paşa”, **Türk Kadın Yolu**, No: 22, 1 Kasım 1926, s. 3.

- Ali, Emine Seher: “İktisad”, **Kadınlar Dünyası**, No: 4, 7 Nisan 1913, s. 1-2.
- _____: “Teşebbüste İttihad”, **Kadınlar Dünyası**, No: 3, 6 Nisan 1913, s. 2.
- Aracı, Beral: “Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında, Nizamnamelerinde ve Programlarında Kadın Algısı”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.: 14, S.: 3, Eylül 2016, s. 219-238.
- Aziz Hüdayi: “Yarıncı Harb Bugünkü Vazife”, **Türk Kadın Yolu**, No: 26, 15 Aralık 1927, s. 1-2.
- Belkıs, Mükerrerem: “Kıyafet-i Hariciye-i Nisvan”, **Kadınlar Dünyası**, 12 Haziran 1913, No: 70, s. 1-2.
- _____: “İzdivaç ve Usul-ü İzdivaç”, **Kadınlar Dünyası**, 5 Ekim 1913, No: 112, s. 4-5.
- C.H.: “Milli Moda”, **Kadınlar Dünyası**, 29 Nisan 1913, No: 26, s. 4.
- Çakır, Serpil, H. Gülbahar: “Kadının Yüzyılı Kronolojisi 1800-1999”, **Kadın Hareketinin Yüzyılı Ajandası**, İstanbul, Kadın Eserleri Kütüphanesi Yayını, 2000, s. 11-13.
- Çakmak, Diren: “Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttas”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, C.: 7, S.: 2, 2007, s. 727-745.
- Doktor Rifat: “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusuha – 1”, **Türk Kadın Yolu**, No: 4, 6 Ağustos 1925, s. 4-6.

- _____ : “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusuıha – 2”, **Türk Kadın Yolu**, No: 2, 13 Ağustos 1925, s. 9-10.
- _____ : “Yeni Doğan Çocuklara Mahsus Hıfzusuıha – 3”, **Türk Kadın Yolu**, No: 3, 20 Ağustos 1925, s. 5.
- Enver Behnan: “Adem-i Müsavat – Statik Hayat, Dinamik Hayat”, **Türk Kadın Yolu**, No: 5, 13 Ağustos 1925, s. 5-6.
- _____ : “Belediye İntihabâtında Cumhuriyet Kadını”, **Türk Kadın Yolu**, No: 24, 15 Aralık 1926, s. 3.
- _____ : “Demokraside Feminizm”, **Türk Kadın Yolu**, No: 4, 6 Ağustos 1925, s. 3.
- _____ : “Kadınlarımıza Hukuk-ı Siyasiye – Servet-i Fünun Muharrirlerinden Reşid Bey’e”, **Türk Kadın Yolu**, No: 9, 6 Ekim 1341, s. 3-4.
- _____ : “Kasaba Kadını-Yörük Kadını”, **Türk Kadın Yolu**, No:8, 15 Eylül 1925, s. 3-4.
- _____ : “Latin Harfleri”, **Türk Kadın Yolu**, No: 26, 15 Ocak 1927, s. 4-5.
- _____ : “Maddi Saadet-Manevi Saadet”, **Türk Kadın Yolu**, No: 27, 15 Şubat 1927, s. 5.
- _____ : “Millî Musiki, Asrî Musiki”, **Türk Kadın Yolu**, No: 22, 1 Kasım 1926, s. 1-3.
- _____ : “Süs Kadını-Aile Kadını” **Türk Kadın Yolu**, No: 19, 15 Eylül 1926, s. 5-7.
- _____ : “Türk-Çin-Japon Kadını”, **Türk Kadın Yolu**, No: 21, 15 Ekim 1926, s. 8-9.

- Esad, Nurullah: “İktisadi Nazar Zaviyesinden Kadınlık Hareketi”,
Cumhuriyet, 24 Ocak 1926 No: 616, s. 3.
- Fahredden, Mehmed: “Feminizm Meselesi-1”, **Sebil’ür-reşâd**, 17 Mayıs
1328, No: 195, s. 113.
- “Gençler Niçin İntihar Ediyorlar?”, **Resimli Ay**, Nisan 1927, No: 2, s. 37-38.
- Hadice Ahmed: “Kadın Aleyhdarlarına Açık Mektub”, **Türk Kadın
Yolu** No: 30, 1 Ağustos 1927, s. 9.
- Hadice Refik: “Kadın-Valide”, **Türk Kadın Yolu**, No: 4, 6 Ağustos
1925, s. 4.
- _____ : “Kadın-Zevce”, **Türk Kadın Yolu**, No: 5, 13 Ağustos
1925, s. 6-8.
- Hüseyin Rahmi: “Kadın”, **Kadın Yolu**, No: 1, 16 Temmuz 1925, s. 10.
- Kâmil, Emine: “Ailede Kadının Vazifesi-İyi Ev Kadınının Evsâfı”,
Türk Kadın Yolu, No: 6, 20 Ağustos 1925, s. 3.
- _____ : “Ev İdaresi-1-Ev İdaresinin Ehemmiyeti”, **Türk Kadın
Yolu**, No: 6, 20 Ağustos 1925, s. 3.
- _____ : “Ev İdaresi İلمي-2”, **Türk Kadın Yolu**, No: 8, 15 Eylül
1925, s. 4.
- Kemaleddin Şükrü: “Kadınlık Cereyanı Hangi Gayeyi Takip Etmeli?”,
Türk Kadın Yolu, No: 18, 1 Şubat 1926, s. 3-7.
- Kerim, Fahredden: “İçki Düşmanlığı ve Hanımlarımız”, **Türk Kadın
Yolu**, No: 20, 1 Ekim 1926, s. 3.

- Mazıcı, Nurşen: “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 18, 1996, s. 131-154.
- Mehmetefendioğlu, Ahmet: “Rahmi Bey’in İzmir Valiliği”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, C.: 1, S.: 3, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1993, s. 347-370.
- Muhiddin, Nezihe: “Tevzirat Devam Ediyor”, **İleri**, No: 631, 12 Ekim 1919, s. 4-5.
- _____ : “Affeden Büyük İnsandır”, **Türk Kadın Yolu**, No: 6, 20 Ağustos 1925, s.2.
- _____ : “Balolarda Kadın Kıyafeti”, **Türk Kadın Yolu**, No: 25, 1 Ocak 1927, s. 2-3.
- _____ : “Cumhuriyet’in Türk Kadınlığı Üzerine Feyzi”, **Kadın Yolu**, No: 2, 23 Temmuz 1925, s. 18.
- _____ : “Cumhuriyet’in Türk Kadınlığı Üzerine Feyzi”, **Kadın Yolu**, No: 2, 23 Temmuz 1925, s. 18.
- _____ : “Cumhuriyet’in Yaratıcı Kudreti”, **Türk Kadın Yolu**, No: 8, 15 Eylül 1925, s. 2-3.
- _____ : “Çocuklarımız Bakımsızdır”, **Kadın Yolu**, No: 2, 23 Temmuz 1925, s. 20-22.
- _____ : “Dünya Kadınlığı Çalışıyor”, **Türk Kadın Yolu**, No: 19, 15 Eylül 1926, s. 2.
- _____ : “Galatasaray Yedinci Sergisi Münasebetiyle”, **Türk Kadın Yolu**, No: 4, 6 Ağustos 1925, s. 2.

- _____ : “Gazimize Kavuşurken”, **Türk Kadın Yolu**, No: 9, 6 Ekim 1925, s. 2.
- _____ : “Hüseyin Rahmi Bey’in Yeni Romanları Etrafında”, **Atı**, No: 184, 3 Temmuz 1918, s. 2.
- _____ : “Hüseyin Rahmi Beyefendi’ye”, **Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası**, No: 79, 3 Ağustos 1918, s. 901-903.
- _____ : “Kadın Yolu’nun Şiarı”, **Kadın Yolu**, No: 1, 16 Temmuz 1925, s. 2.
- _____ : “Kadınlar Ayyaşlıktan Tiksirmelidir”, **Türk Kadın Yolu**, No: 24, 15 Aralık 1926, s. 2.
- _____ : “Kadınlar ve Tayyare İanesi”, **Türk Kadın Yolu**, No: 3, 30 Temmuz 1925, s. 2.
- _____ : “Köylerimize Doktor ve Kabile Lazım”, **Türk Kadın Yolu**, No: 5, 13 Ağustos 1925, s. 8-9.
- _____ : “Memleket İşlerinde Vahdet”, **Türk Kadın Yolu**, No: 5, 13 Ağustos 1925, s. 2.
- _____ : “Musahabe: Analık Vazifeleri – Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz?”, **Kadın Yolu**, No: 1, 16 Temmuz 1925, s. 7.
- _____ : “Muvaffak Olduğumuz İşler”, **Türk Kadın Yolu**, No: 29, 15 Haziran 1927, s. 3.
- _____ : “Sarhoş”, **Türk Kadın Yolu**, No: 19, 15 Eylül 1926, s. 8-11.
- _____ : “Süleyman Nazif Bey’den Birkaç Hatıra”, **Türk Kadın Yolu**, No: 26, 15 Ocak 1927, s. 3.

- _____ : “Türk Kadını ve Barlar”, **İleri**, No: 2038, 23 Ekim 1923, s. 2.
- _____ : “Türk Kadınının Hakkı”, **Vakit**, No: 1967, 4 Haziran 1923, s. 4.
- _____ : “Türk Kadınının Hakkı”, **Vakit**, No: 1967, 4 Haziran 1923, s. 2.
- _____ : “Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız”, **Türk Kadın Yolu**, No: 20, 1 Ekim 1926, s. 2.
- Muhlis, Nezihe: “Bir Mütalaa”, **Kadınlar Dünyası**, No: 14, 17 Nisan 1913, s. 2.
- _____ : “Kıymettar Bir Teşvik”, **Kadınlar Dünyası**, No: 15, 18 Nisan 1913, s. 1-2.
- _____ : “Mektub”, **Kadınlar Dünyası**, No: 6, 9 Nisan 1913, s. 2-3.
- N.M.: “Cumhuriyet Kadını”, **İkdam**, No: 11480, 10 Nisan 1929, s. 6.
- _____ : “Tenkidler ve Cevaplar”, **Türk Kadın Yolu**, No: 14, 1 Şubat 1926, s. 2.
- Nabi: “Kadına Hürmet”, **Türk Kadın Yolu**, No: 30, 1 Ağustos 1927, s. 5-6.
- Nadi, Yunus: “Çok Şükür, Kurtulduk!”, **Cumhuriyet**, No: 1217, 28 Eylül 1927, s. 1.
- Neffel, Muhteşem: “Kadınlar Cihanında Türklerin Büyük Kadını Nezihe Muhiddin Hanım’a”, **Seyyale**, 22 Mayıs 1914, No: 1, s. 8-10.

- Nevzad, Abdülatif: “Evvela Erkeklerimizi Örtelim”, **Sebil’ür-reşâd**, 24 Nisan 1913, No: 241, s. 112-113.
- Niyazi, Gülsüm: “Bedenî Hars”, **Türk Kadın Yolu**, No: 9, 6 Ekim 1925, s. 5.
- Nurullah Esad: “İktisadi Nazar Zaviyesinden Kadınlık Hareketi”, **Cumhuriyet**, No: 616, 24 Ocak 1926, s. 3.
- Raif Necdet: “Sanata ve Fikret’e Dair”, **Kadın Yolu**, No: 2, 23 Temmuz 1925, s. 22-23.
- Reşid, Ahmed: “Kadınlarımıza Hukuk-ı Siyasiyye”, **Servet-i Fünun**, No: 1515, 27 Ağustos 1925, s. 235-239.
- Said, Mezdan: “Ev Kadını Vazifeleri-Yemek Odası – Sofra”, **Türk Kadın Yolu**, No: 4, 6 Ağustos 1925, s. 6-7.
- Sami, Ali: “Sanayi ve Ticaret Aleminde Kadınlarımız”, **Türk Kadın Yolu**, No: 29, 15 Haziran 1927, s. 7-8.
- “Şarkda Kadın: Tesettürden Evvel ve Sonra”, **Kadınlar Dünyası**, 28 Ocak 1914, No: 124, s. 2-6.
- Şerafeddin, F.: “Modacılık”, **Kadınlar Dünyası**, 31 Mayıs 1913, No: 58, s. 4.
- Şevket, Belkıs: “Kıyafet-i Millimizi Nasıl Düzeltmeli?”, **Kadınlar Dünyası**, 25 Mayıs 1913, No: 52, s. 4.
- Şevki, M.: “Kadınlık ve Askerlik”, **Türk Kadın Yolu**, No: 27, 15 Şubat 1927, s. 1-2.
- Şükran, Atiye: “Acıdım”, **Kadınlar Dünyası**, 11 Haziran 1329, No: 69, s. 1-2.

- Şükûfe Nihal: “Fırkamızın Mefkûresi”, **Süs**, No: 3, 30 Haziran 1923, s. 3-4.
- _____ : “Yeni Adımlar”, **Türk Kadın Yolu**, No: 9, 6 Ekim 1925, s. 4.
- T.N.: “Kadınlar Halk Fırkası Müessislerinin Niyeti”, **İleri**, No: 1937, 26 Haziran 1923, s. 1-2.
- Tekeli, Şirin: “Birini ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme”, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları (E-kitap), 1998, s. 422-433.
- Toprak, Zafer: “Dr. Cemal Zeki’nin ‘Delişmen, Çılgın Kızlar’ı- Cumhuriyette Genç Kız ve Kadın İntiharları”, **Toplumsal Tarih**, S.: 87, İstanbul, Mart 2001, s. 25-29.
- _____ : “Halk Fırkasından Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 9, Sayı: 51, İstanbul, Mart 1988, s. 30-31.
- Vecdi, Ferid: “Kadınlara Hürriyet-i Mutlaka Vermek İsteyenlerin Elinden Vay o Biçarelerin Başına!”, **Sebil’ür-reşâd**, 10 Ekim 1913, No: 267, s. 103.
- Wilman, Thomas: “Almanya ve Türkiye” (Çev.: M. Şevki), **Türk Kadın Yolu**, No: 26, 15 Ocak 1927, s. 5-6.
- _____ : “Türk Kadınlığı”, **Türk Kadın Yolu**, No: 30, 1 Ağustos 1927, s. 7-8.
- _____ : “Türkiye’de Tedrisat-ı Umumiye”, **Türk Kadın Yolu**, No: 29, 15 Haziran 1927, s. 9-10.

- Yaşar Nabi: “Bugünkü İctimai ve Ahlaki Vaziyetimiz”, **Türk Kadın Yolu**, No: 24, 15 Aralık 1926, s. 3-4.
- _____ : “İctimai Hastalıklarımız”, **Türk Kadın Yolu**, No: 25, 1 Aralık 1927, s. 3-7.
- Yuca, İrşad Sami: “Milli Mücadele’de Enver Behnan Şapolyo’nun İzlenimleri ve Kağrı Kolları”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Muş, Aralık 2013, s. 69-81.
- Yusuf, Efzaiş: “Ev Hayatı”, **Kadın Yolu**, No: 1, 16 Temmuz 1925, s. 4-5.
- _____ : “Feminizm ve Feminizm Sahasında Bazı Ma’ruf Simalar”, No: 5, 13 Ağustos 1925, s. 2-5.
- _____ : “Kıyafetlerin Psikolojisi”, **Kadın Yolu**, No: 2, 23 Temmuz 1925, s. 19.
- _____ : “Pervaneler Münasebetiyle Birkaç Söz”, **Türk Kadın Yolu**, No: 3, 30 Temmuz 1925, s. 3-5.
- Zafîr, Esmâ: “Türk Kadın Birliği”, **Türk Kadın Yolu**, No: 30, 1 Ağustos 1927, s. 16.
- _____ : “Tercüme Dair Bir Mütalaa”, **Türk Kadın Yolu**, No: 14, 1 Şubat 1926, s. 15.
- Zeki, Cemal: “Çocuk Düşüren veya Düşürtenlerin Cezası Bunlar Hakkındaki Takibat-ı Kanuniye”, **Türk Kadın Yolu**, No: 19, 15 Eylül 1926, s. 4-5.
- _____ : “Çocuk Düşürmek Hakkındaki Maltus Nazariyesinin İflası”, **Türk Kadın Yolu**, No: 19, 15 Eylül 1926, s. 3.

- _____ : “Genç Kız ve Kadınlarda İntihar”, **Türk Kadın Yolu**, No: 30, 1 Ağustos 1927, s. 2-3.
- _____ : “Grip ve Kadınlarımız”, **Türk Kadın Yolu**, No: 27, 15 Şubat 1925, s. 3-4.
- _____ : “Tıbbî Musahabe-Çocuk Düşürmek, Esbabı ve Akıbetleri”, No: 14, 1 Şubat 1926, s. 4-6.
- _____ : “Tıbbî Musahabe: Çarliston ve Kadın”, **Türk Kadın Yolu**, No: 23, 15 Kasım 1926, s. 3.
- _____ : “Tıbbî Musahabe: Verem ve İzdivac”, **Türk Kadın Yolu**, No: 25, 1 Ocak 1927, s. 1-2.
- Zihnioğlu, Yaprak: “Osmanlı Türk Kadın Hareketi”, İstanbul, **Amargi Feminizm Tartışmaları**, Yay. Haz.: Esen Özdemir, Sevi Bayraktar, Amargi Yayınevi, Kasım, 2011, s. 39-55.

Tezler

- Akdoğan, Mahmut: “**Türk Tayyare Cemiyeti**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1993, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Büyükbayraktar, K. Habibe: “**Varlık Dergisi’nin Düşün ve Edebiyat Dünyamıza Katkıları (1938-1941)**”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2009, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Canbaz, Firdevs: **“Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu”**, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, 2005, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Coşar, Seda: **“The Reflections of the Ottoman-Turkish Feminism on the Literary Works of Nezihe Muhittin”**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çakmak, Fevzi: **“Atatürk Döneminde Türkiye’nin Nüfus Politikası”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, 2007, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Delialioğlu, Mahmut: **“Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Eğitim Boyutu”**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, 2009, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dik, Tuba: **“Tanzimat'tan Cumhuriyet'e "ressentiment"ın Dönüşümü: Nezihe Muhiddin ve Leylâ Erbil”**, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, 2012, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dimdik, Pelin: **“Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın-Erkek İlişkisi”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2014, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dişbudak, Müge: **“Türk Kadınlar Birliği”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Enstitüsü, 2008, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Dizdar, Salih: **“Şükûfe Nihal’in Romanları ve Romancılığı”**, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 2014, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Duran, Elif: **“Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın”**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2009, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Duran, Nigar: **“Batılılaşma Sürecinde Türk Toplumuna Sunulan Çocuk ve Genç Tipleri (Mehmet Akif, Tevfik Fikret, Muallim Naci Örneği)”**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, 2007, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdoğan, Türkan: **“Nezihe Muhittin'in Romanlarında Kadın ve Sosyal Değişme”**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1998, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güç, Hüseyin: **“Nezihe Muhittin'in Hayatı ve Romanları Üzerinde Bir İnceleme”**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2001, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güzelce, Ilgaz: **“Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın ve Eğitim”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İşeri, Murat: **“Osmanlı Çocuk Koruma Sistemi ve Darüleytamlar (1851-1923)”**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2014, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Kara, Ahmet: **“Bir Müzik Eğitimi Kurumu olarak Darüelhan ve Mecmuası”**, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Karaca, Şahika: **“Emine Semiye Hayatı-Fikir Dünyası-Eserleri”**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2010, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Kulak, Ezgi: **“Halide Edip Adivar’ın Eserlerinde Halk Bilimi Unsurları”**, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2016, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kurtuluş, Meriç: **“Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde “Kadın”ın Doğuşu: Nigar Hanım’ın Şiirlerinde Dışıl Söylem Üretimi”**, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2011, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kutlar, Mithat: **Ulviye Mevlan: Yaşamı ve Düşünceleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, 2008, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Memioğlu, Başak: **“1923-1938 Tarihleri Arasında Medeni Hukuk Alanında Yapılan Devrimler”**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ödemiş, Sabahattin: **“Besim Ömer Paşa (1862-1940)”**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk

Tarihi Anabilim Dalı, 2013, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Samur, Aslı:

“Meşrutiyet Döneminde İki Gazeteci Eğitimci Ahmed Mithat ve İsmail Gaspıralı’nın Eğitim Görüşlerinin Karşılaştırılması”, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi, Denetimi, Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı, 2014, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sümer, Gülizar Çakır:

“Türkiye’de Kadın Milletvekilleri 1935-1991”, İnönü Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 1999, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Şahin, Adem Ali:

“Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar Eğitim Sistemi, Yönetimi ve Denetimi”, Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2015, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Taşcı, Cihat:

“Süleyman Nazif’in Hadisat Gazetesindeki Yazıları; 1 Nisan 1335-23 Haziran 1335/1919, İnceleme-Metin-Dizin”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2015, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tatar, İlknur:

“Yaşar Nezihe Bükülmez Hayatı ve Şiirleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 1997, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Uçar, Ahmet: **Hıristiyan Gençler Cemiyeti ve Türkiye’deki Faaliyetleri (1910-1939)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2013, Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Yalman, Merve: **“Fahrettin Kerim Gökay’ın İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı (1949-1957)”**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2010, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yazıcıoğlu, Tuba: **“Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Leyla Saz ve Eserlerinin Sosyolojik Analizi”**, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2011, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yeşil, Nilüfer: **“Nezihe Muhiddin, Kadın Gotiği ve Gotik Kahramanlar”**, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, 2009, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, Yusuf: **“Raif Necdet Kestelli’nin Hayatı ve Eserleri”**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 1986, s. 3, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, Yusuf: **Raif Necdet Kestelli’nin Hayatı ve Eserleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 1986, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldız, Hacer: **“Türkiye’de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün”**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, 2015, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yolun, Murat: **“İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri”**, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2012, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

İnternet Kaynakları

“1924 Anayasası”, (Çevrimiçi) <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa>, 14 Ağustos 2017.

“19th Amendment”, (Çevrimiçi) <http://www.history.com/topics>, 21 Ağustos 2017.

“Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi”, (Çevrimiçi) <http://acikerisim.tbmm.gov.tr>, 09 Temmuz 2017.

“Kaybettiğimiz Çok Kıymetli ve Halkçı Bir Türk kadını Hamiyet Hulusi Hanım”,

Şehir Üniversitesi E-Arşiv-Taha Toros Arşivi, (Çevrimiçi)

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080>, 27 Ağustos 2017.

“Latife Bekir Çeyrekbaşı ile Türk Kadın Birliği”, **Şehir Üniversitesi E-Arşiv-Taha Toros Arşivi**, (Çevrimiçi) <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080>, s. 15, 14 Şubat 2016.

“The Women's Suffrage Movement”, (Çevrimiçi), <http://www.bbc.co.uk>, 21 Ağustos 2017.

“The International Woman Suffrage News”, (Çevrimiçi) <http://womenalliance.org>, 13 Ağustos 2017.

“Thomas Robert Malthus (1766-1834)”, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com>, 19 Temmuz 2017.

“What is IAW?”, (Çevrimiçi) <http://womenalliance.org>, 13 Ağustos 2017.

“Yedinci Galatasaray Resim Sergisi”, **Şehir Üniversitesi E-Arşiv-Taha Toros Arşivi**, (Çevrimiçi) <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080>, 21 Temmuz 2017.

Avcı, Cemal: “İzmir Suikastı”, (Çevrimiçi) <http://www.atam.gov.tr/dergi>, 1 Eylül 2017.

Çakır, Serpil: “Feminizm-Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, (Çevrimiçi) <https://www.academia.edu/21947035>, 12.04.2016.

Murray, Jennifer M.: “Richmond Pearson Hobson”, (Çevrimiçi) <http://www.encyclopediaofalabama.org/article>, 1.12.2016.

Önertoy, Olcay: “Cumhuriyet Döneminin İlk Edebi Topluluğu: Yedi Meşaleciler”, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr>, 2 Şubat 2017.

Sarıkaya, Makbule: “Selim Sırrı Tarcan ve Gürbüz Türk Çocuğu”, (Çevrimiçi) <http://www.atam.gov.tr/dergi>, 27 Ağustos 2017.

Sezer, Ayten: “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, (Çevrimiçi) <http://www.atam.gov.tr/dergi>, 12 Temmuz 2017.

Şahin, Sağlık: “İsmail Gaspıralı, Türk Kadını ve Alem-i Nisvan Dergisi”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi İsmail Bey Gaspıralı Özel Sayısı**, (Çevrimiçi) <http://mtad.humanity.ankara.edu.tr>, 13 Temmuz 2017.

EKLER

مذكرة وقرائنه نومردی

شخصی دوسیہ نومردی

معارف عمومیہ نظاری قلمشخصی دائرہ منہ مخصوص مسودہ

دوسیہ اولیائی

شخصی دوسیہ نومردی

۱۲۶۷۸

تاریخ	وقت	محل	خدمت	مخرجات وارودات		
				نومردی	تاریخی	نوی
<p>ماریفہ نے کج رجسٹر</p> <p>خوا تونہ کے لئے</p> <p>میں اور اس کے لئے</p> <p>انعامہ کے لئے یہ منہ محمد بوسعج جیو نمونہ ہر وقت ڈھیانہ مزارتھو در۔ مزارتھو مزارتھو</p> <p>نہت ہنسٹو کڈنہ</p> <p>مقدور نمونہ وسائے آخلاء</p> <p>نہت ہنوں دسوخ اولوچوہہ اجراء مذاتہ مقفی اقرت نہی نہت ہنوں ہنوں نہت ہنوں</p> <p>معاشات مذخولہ سناس ورت نہت ہنوں نہت ہنوں نہت ہنوں نہت ہنوں نہت ہنوں نہت ہنوں نہت ہنوں</p> <p>اسماک سول</p>				<p>شہادت</p>		
<p>1211/73</p>						

EK 1: Tedaviye muhtaç olan Selçuk Hatun İnas Sultanisi Müdiresi Nezihe Hanım'ın birikmiş maaşının verilmesi ile ilgili belge

BOA, MF.MKT. 1211/73. 30 Ağustos (1)331

۱۶

سوزای دولت پاشا

مکتوب قلمی
عدد
۱۶۵۱
۵

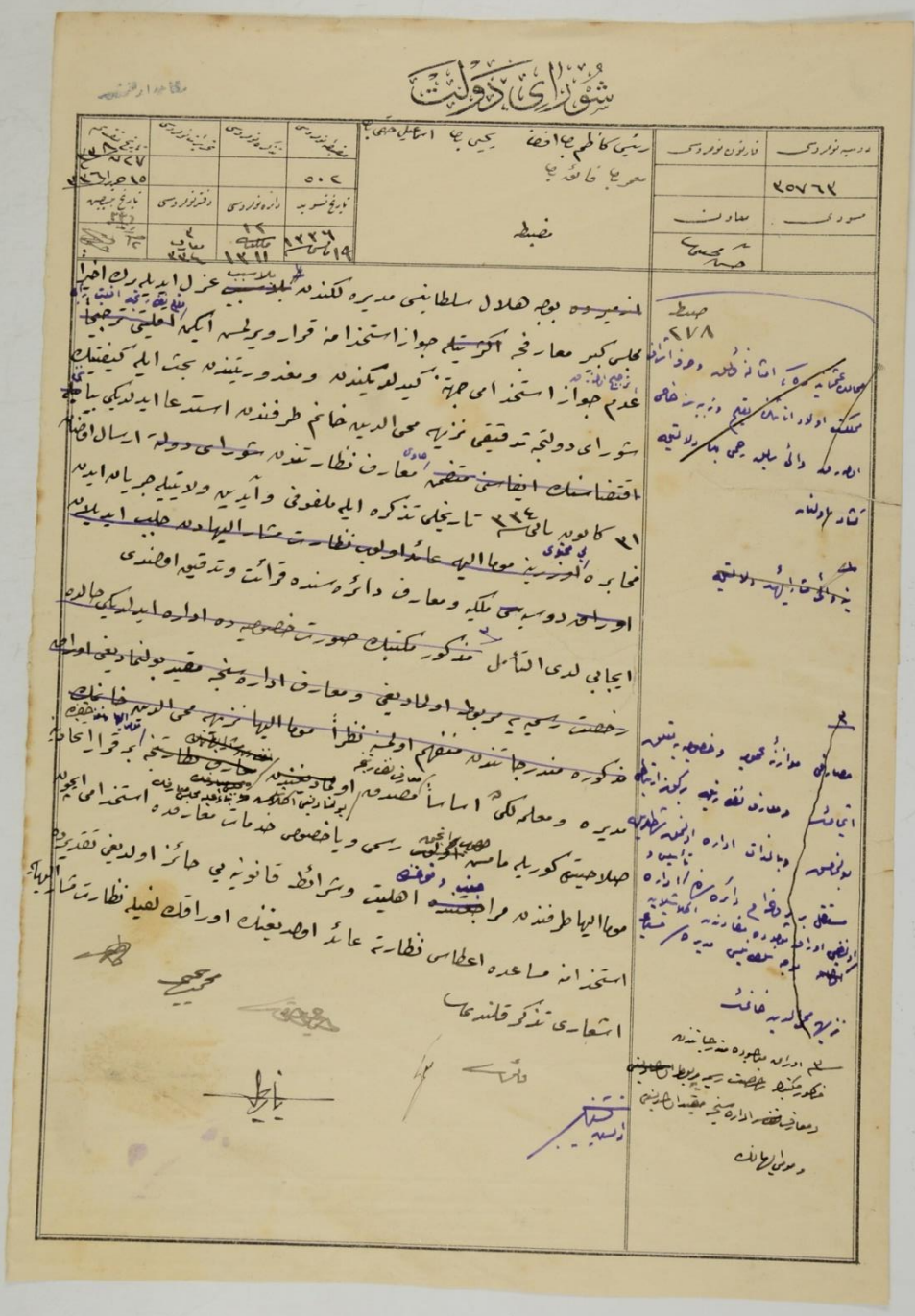
دولت انعم شیری
مکتوب قلمی از سوی افکاره سید دار دارنده ۱۴۱۰ هجری قمری تاریخ ۲۷۶۴ نوروز خزان
علیه سوزای دولت پاشا
بوجود محمد سلطانی مدیر کلند غدا ایله تیره محالده خانم
عائده سیدک استمالی قومی قریب اولده دولت اورانلی محضی رودده
اوران ساره ابرضا عه اوغرا نی اکلده و کور قیله ولی اسیر حویک فرزند قومی
بوجوده تاسین دارنده ایس اولی ساسیده معارف اراره سوز قلمی بقیه معلمات
سید یوزدیه ره مدیره موئی لایک معارف رضی بعضه شالاری کوی بیلدرک
ولی موئی لایه فرزند و طیفه منده عضو ایرلینک کور اولیغی بالحوال
معارف مدیرتده یازیلده ریکاره افار قیسه ایفند الیاید اردوغان
صفت مولد لدرکده - ۱۴۱۰ هجری قمری ۱۹۱۹

آیدیه کیمی

BAŞBAKANLIK
OSMANLI ANKARI

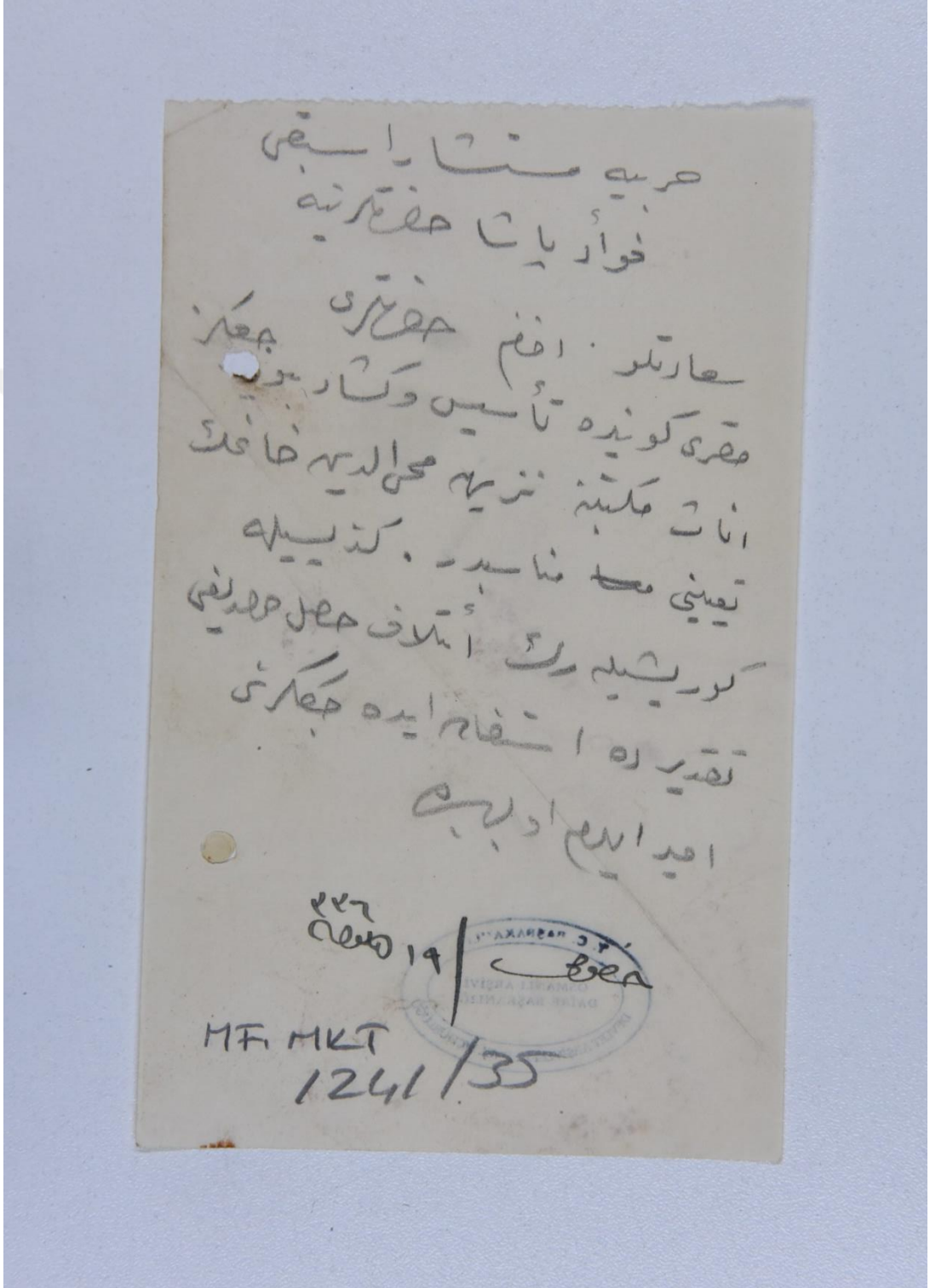
EK 2: İzmir’de Buca Hilal Sultanisi Müdireliği’nden sebepsiz olarak azledilen Nezihe Muhyiddin Hanım hakkında Aydın Vilayeti’nden gelen mektup

BOA, ŞD. 232/17/4. 2 Ağustos (1)335

EK 3: İzmir’de Buca Hilal Sultanisi Müdireliği’nden sebepsiz olarak azledilen Nezihe Muhyiddin Hanım hakkında Şura-yı Devlet mazbatası

BOA, ŞD. 232/17//2. 12 Haziran (1)336

EK 4: Makriköy (Bakirköy)'de açılacak İnas Mektebine Nezihe Muhyiddin Hanım'ın tayini.

BOA, MF.MKT. 1241/35. 19 Eylül (1)336

نور نامہ

2174

۱۰ نیابتیہ نارتیہ انانیرہ و نکلونیرہ و برحیرہ خدماکی کورولرہ اولادہ نارتیہ نارتیہ -
جنتیہ ، جنتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ ، نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ
نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ
نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ
نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ

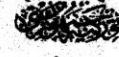
نور نامہ نارتیہ
نارتیہ

نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ
نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ
نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ
نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ
نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ

جواباً نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ نارتیہ

030 28 01 01 014 6 6

EK 5: Kadınlar Birliği Cemiyeti'nin Kamuya Yararlı Dernek Sayılması Hakkında
BCA, 30-18-1-1/14-42-6. 28 Haziran 1925.

باسمہ وکالت
قلم مخصوص مدیری
عدد
۲۹۸۹

2489

استانداردینش « قادیہ بونی » مجموعہ نو رسالہ اصحابی گویہ اور یادہ جب ایچرہ جہا اور توریہ کیولا قند
خانہ مکتوبہ و ۷۷ ساریہ ۱۹۱۱ تاریخ ۲۰۰۰۰ نووولوققا نازا اھکامہ شریعتاً ، کورولون رھنہ استناس
میرکالت میدرہ ۱۶ ساریہ ۱۹۱۱ تاریخ ۲۰۰۰۰ نووولوققا نازا اھکامہ شریعتاً ، کورولون رھنہ استناس
صنک ۱۶ ساریہ ۱۹۱۱ تاریخ ۲۰۰۰۰ نووولوققا نازا اھکامہ شریعتاً ، کورولون رھنہ استناس

بزرگم شین گوری
غازی

غازی
علی وکیلی
مصدقہ بوزولی
بجریہ وکیلی
دافدی وکیلی
خانہ کاتبین
مصدقہ بوزولی
نصفہ بوزولی
نصفہ بوزولی
مصدقہ بوزولی
مصدقہ بوزولی

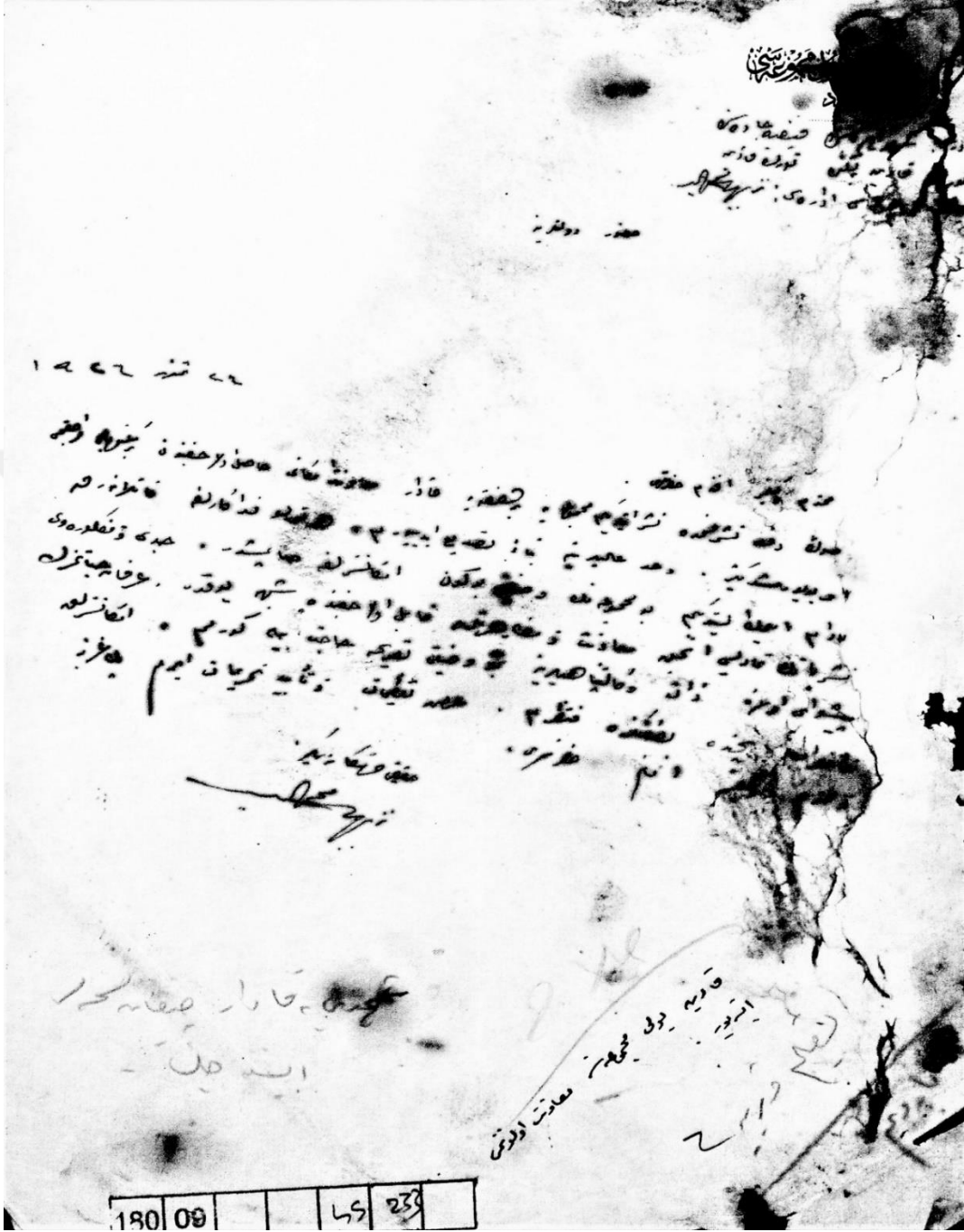
جواباً بازیلہ جی ادراک جواب ، اولدیی حرراک تاریخ ونوموسنک درسی وچا اولور .

080 18 01 01 015 50 5

EK 6: İstanbul'da yayımlanan Kadın Yolu dergisinin ithal edeceği kağıdın gümrük vergisinden istisnası

BCA, 149-132/30-18-1-1. 16 Eylül 1925.

EK 7: Nezihe Muhiddin'in yazısı ve imzasıyla Kadın Yolu mecmuasının yardım talebi,

BCA, 45-233-8/180-9-0-0. 29 Temmuz 1926.

EK 8: “Türk Kadınlığının mefahirinden kıymetli Reis-i cumhuremiz ve refika-i muhteremeleri Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi hazretleri”

Kadın Yolu, 16 Temmuz 1341, No: 1.

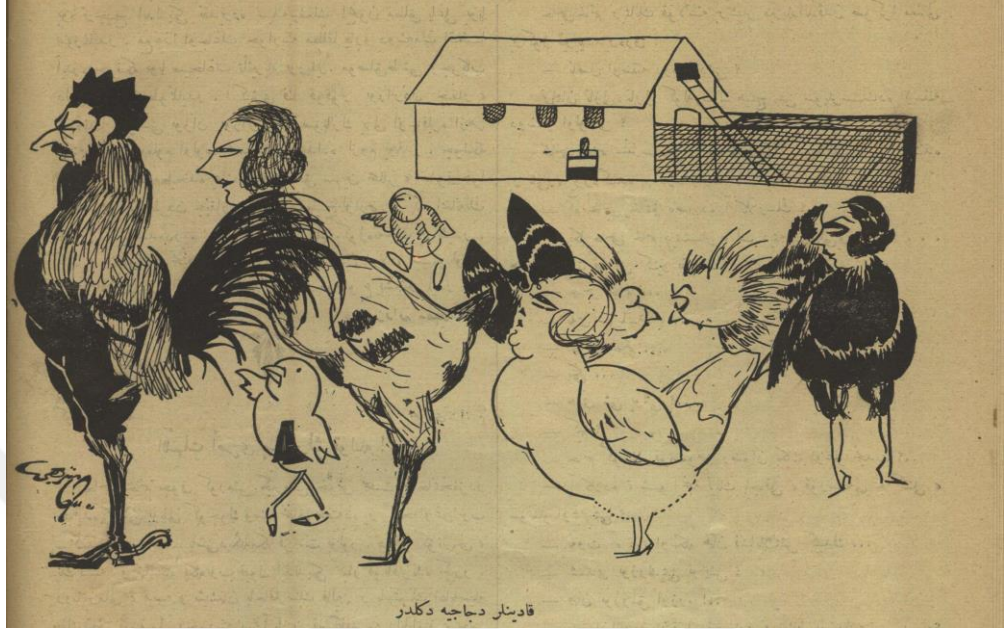

Bunlar bile intihab hakkına malik?

Fakat bunlar intihab edemiyor!

EK 10: “Kadınlar ducaciye değildir.”

Kadın Yolu, 23 Temmuz 1341, No: 2, s. 26.

EK 11: “Kadınlar erkekleşiyor, erkekler kadınlaşıyor.
Çocuk: İki de babam. Acaba annem nerede..”

Türk Kadın Yolu, 15 Eylül 1341, No: 8, İç Kapak.

EK 12: Erkek: Bugün makyajınız biraz fazla oldu zannediyorum.
Kadın: Siz kendi makyajınızı görseniz daha iyi olur.

Türk Kadın Yolu, 15 Eylül 1341, No: 8, s. 9.

EK 13: Kadınlar Halk Fırkası Kurucuları:

Oturanlar Sağdan: Nesime İbrahim, Nimet Remide, Zeliha, Faize Emrullah, Tuğral Hanımlar Ayaktakiler Sağdan: Fırkanın Müşaviri Fethi Bey, Saniye, Lütfiye Bekir, Nezihe Muhiddin, Şükûfe Nihal Hanım, Muhsine Salih, Matlube Ömer Hanımlar

Süs, 30 Haziran 1339.

EK 14: Türk Kadın Birliği Hey'et-i İdare Azası

Türk Kadın Yolu, 15 Haziran 1927, No: 29, Kapak Sayfası.

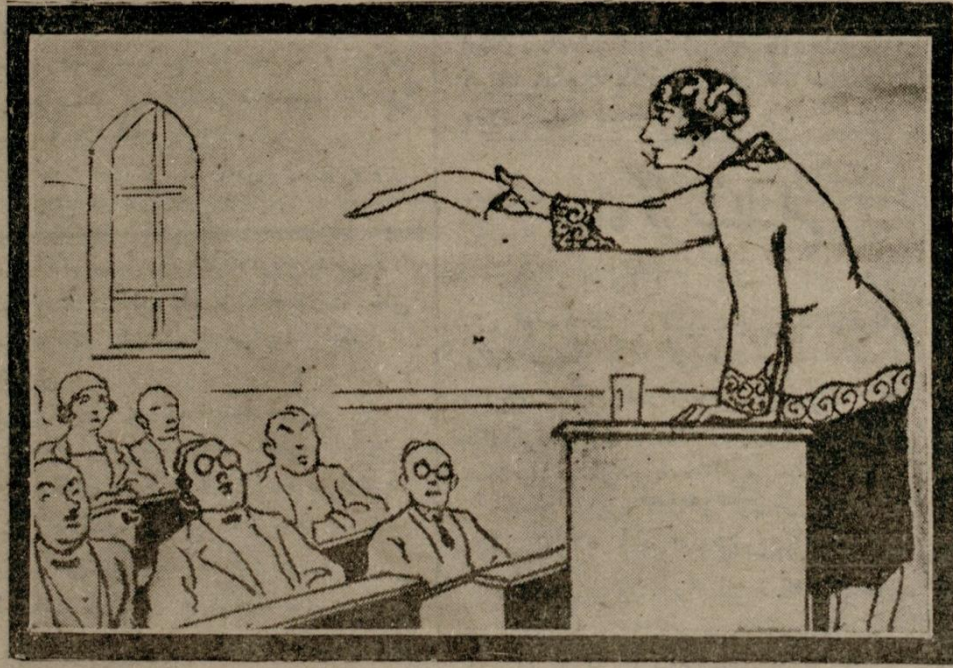
EK 15: Halk Fırkası müessislerinden Nezihe Muhiddin Hanım ve oğlu
İleri, 26 Haziran 1339, No: 1937, s. 1.

EK 16: Nezihe Muhiddin ve oğlu Malik
Süs, 26 Kanunusani 1340.

قادین برلکی سیاسی هیاتہ قاریشمغه قرار ویرمسه!

— ایپکلی قوماشلاردنه، ایپکلی چورابلاردنه، لواظه اردنه وهرنوع قادینه نودالت لوازمندنه
 آنداره قاعده کومرونک و امهرتونک رسملرینک الفاسی عقننه هیئت جیلدکزه برتکلیف قانونی
 لوجمسی تقدیم ایدپورم . مستجابیت قراریلد مذاکره وقبولنی رجا ایدرم .
 قادین برلکی اداره هیئت ، اخیراً بر اجتماع عقد
 ایدرک قادینلرک سیاسی هیاتہ قاریشمالرنی موضوع
 بحث ایشیش، اداره هیئتنی تشکیل ایدن خاتلر، ارکک و ننداش کی هیچ برصورتله ، هیچ برفرتبه

EK 17: Biraz da şaka:

Kadın Birliği siyasi hayata karışmaya karar verir!

- İpekli kumaşlardan, ipekli çoraplardan, lavantalardan ve her nevi kadın tuvalet levazımından alınan fahiş gümrük ve istihlak resimlerinin ilgası hakkında heyet-i celilelerine bir teklif-i kanuni layihasını takdim ediyor. Müstacelliyet kararı ile müzakere ve kabulünü rica ederim.

Cumhuriyet, 6 Kanunusani 1926, No: 598, s. 1.

قادیانلار من سیاسی حیاته کیرمک ایتیه یورلر؟

— اوج : صاجیه بی کسب برك ، هیفانك دو مانلری بیره صارور دیوره ، ارككلره
بکزه مک اچوره و هانه لازم ؟
— برماکت پانطالون بیره مبعوثلور !

EK 18: Biraz da şaka

Kadınlarımız siyasi hayata girmek istiyorlar!

- Oh!.. Saçlarını kestirdin, sigaranın dumanlarını savuruyorsun, erkeklere benzemek için daha ne lazım?
- Bir ceket pantolonla bir de mebusluk.

Cumhuriyet, 16 Kanunusani 1926, No: 608, s. 1.

EK 19: Kadınlar Birliği reisesi ve Doktor Safiye Ali Hanım “annelere anneler yardım edecek”

Milliyet, 15 Nisan 1927, No: 461, s. 1.

EK 20: Reis-i cumhur Gazi Paşa hazretlerine arz-ı tazimat için Kadınlar Birliği tarafından intihab edilen heyet azasından İffet İhsan Hanım, Nezihe Muhiddin Hanım, Matlube Ömer Hanım, Naile Vahhab Hanım, Safiyye Ali Hanım.

Milliyet, 20 Haziran 1927, No: 484, s. 1.

EK 21: *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1930, No: 2349, s. 1.

EK 22: Cumhuriyet, 22 Ağustos 1930, No: 2260, s. 1.

EK 23: Yedigün, 12 Aralık 1934, No: 92, s. 3.

**Romancı Nezihe
Muhiddin Araz
dün vefat etti**

**NEZİHE MUHİTTİN
TEPEDELENLİĞİL**

H. efe. 10.2.958 pazartesi akşamı vefat etmiştir. Cenazesi 12.2.958 çarşamba günü öğle namazını müteakip Şişli Camiinden ebedi istirahatgâhı Zincirlikuyu mezarlığına kaldırılacaktır. Allah rahmet eylesin.

EK 24: Cumhuriyet, 12 Şubat 1958, No: 12052, s. 1, 3.

EK 25: Kadınlar Halk Fırkası Nizamnamesi

1. Madde: Kadınlar Halk Fırkası, kadınlarımızın memlekete nafi olan dokuz umde etrafında yalnız hasben, fikren değil bilfiil toplayarak onları kadınlığa temas eden noktalarında müşarık, dolayısıyla alakadar eden aksamında bilvasıta müessir, muavin ve mütemmim olarak tatbik edecektir.

2. Madde: Hukuk-ı siyasiyemizin istihsali ancak istihkak ve liyakata münevvit bulunduğu cihetle, Türk kadını memleketin siyasi, içtimai, iktisadi en mühim mesail-i hayatiyyesinde mütebariz bir şahsiyet, kabiliyet ve failiyyet isbatına muvaffak olunca bütün bu safahat-ı tekamüliyyenin muhassalası olan hakk-ı siyasisini temin edecek bir umde ilavesine hak kazanacaktır.

3. Madde: Memleketin seknesinden olan kadınların da belediyye intihabatına iştirak etmeleri.

4. Madde: Kadınlar Halk Fırkası salah-ı iktisadımızın temininde mühim bir amil olacaktır. Fırka gayesine vusul için; kadınlarımızın hayat-ı dahiliye ve beytiyyede semarat-ı meaiyi tasarruf ve tevziine nazım, hayat-ı hariciyye ve umumiyede müstahsil olmasına sai olacaktır. Dahili mamulatin istihlakine, mevadd-ı ibtidaiyyesi memleketimizde bulunan mamulat ve masnuat vücuda getirmeye, mevcut mensucat fabrikalarının mamulatinı yirminci asrın zevkiyle telif etmeye, mensucatin harç-ı alem bir şekle ifrağına, gayr-i mütedavil zinet-i altunu ve mücevherat gibi servetin sermaye haline gelmesine, şahsi sermayenin umumileştirilmesine, bunlarla tezyinat-ı libasiyye ve melbusat fabrikaları ve şirketler tesisine, hisse senedatı ihracına velhasıl atıl kadın ellerinden ameli (pratik) istifadeler teminine çalışacaktır.

5. Madde: Eytamın terbiye ve terfihi hususunda yalnız hükümetin himaye-i pederanesine intizar etmeyecek manevi ve musaddık bir iane cem' edip eytamhaneler ve ırzahaneler vücuda getirmeye çalışacaktır.

6. Madde: Maarif hususunda; tedrisat ve terbiye-i ibtidaiyyede analıkla mürebbilik devreleri arasındaki hatt-ı fasıla yaklaştırmaya mekatib-i ibtidaiyyenin mümkün mertebe kadın muallimlere tedvine, şerait-i ictimaiyyemizin icabatını nazar-ı ehemmiyete alarak kızlarımızın tahsil ve terbiyesinin sevk-i idaresinde nazım olmak üzere Maarif Vekâletinde bir kadın maarif müşaviri bulunmasına;

7. Madde: Dul ve bi-kes kadınların ahlak ve maişetini temin ve iş bulumunu teshil ve her işte mütehasıs yetiştirmek için taksim-i a'mal kaidesine muvafık müesseseler vücuda getirmeye;

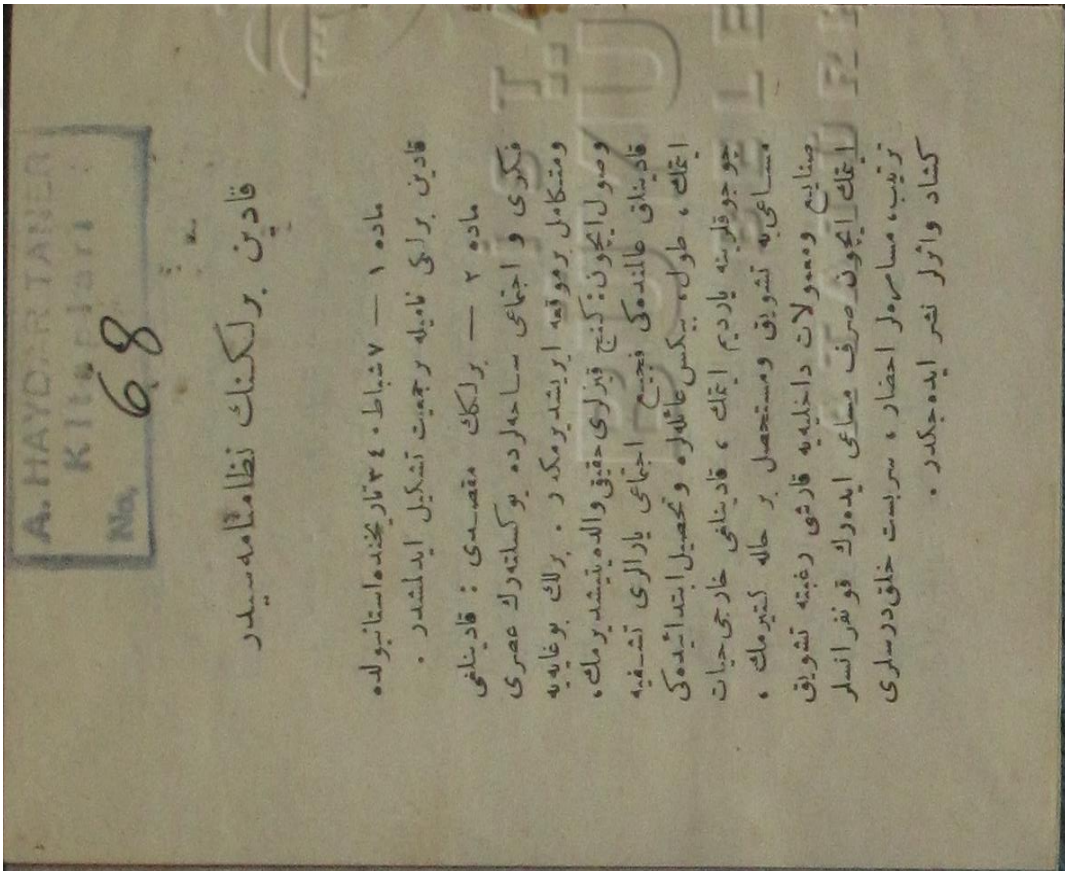
8. Madde: Harb vukuunda alelumum kadınların hidematda muavenet etmeleri hususu nazar-ı itibara alınarak icab eden tedabire tevessül olunacaktır.

9. Madde: Aile ve izdivaç kanunlarının bir şekl-i mükemmele ifrağına;

10. Madde: Türk kadınlarının bu mesailde tenviri için halkın seviyesiyle mütenasib tedris-i hitabeleri yapmaya, risalecikler ve asar-ı müfide vücuda getirmeye çalışmak.

Vakit, 16 Haziran 1339.

EK 26: Kadın Birliği Nizamnamesi

ماده ۸ - اعضا صفتی استعفا ایجاب
 صورتبه زائل اولور . اعضا صفتی ایچون ایجاب
 ایدن شرائطی ایفاده تصور ایدنلرک هیئت اداره تک
 قراریله اعضا قیدن قیدی تزقیق اولونور .

ماده ۹ - برلک هیئت اداره ، هیئت

مرکزیبه هیئت عمومی و اردور .

ماده ۱۰ - هیئت عمومی، سنهده برکه

نموز ایداسنده اعضا طبیعه تک نئان اکتزیتله
 ایجاب ایدر . بومقدار اعضا طوبلا غادتی قدد برده
 برهفته صورتکرا تکرار ایجاب ایدوب بو دفعه
 اعضا سنک مقناری هر نه اولورسه اولسون

مذاکرانه ایدار ایدر .

ماده ۱۱ - هیئت عمومی: قونشور بیسی

و کاتیرنی انتخاب ، هیئت اداره رابورنی استماع
 و مذاکره ، اعضا تک و بره جی تقریرلری مذاکره ،
 برلک هیئت مرکزی بیسی رای خنی ایله انتخاب
 ایدر .

ماده ۱۲ - هیئت مرکزیبه : هیئت

ماده ۳ - برلک سیاستله علاقه بیسی بوقدر .

ماده ۴ - برلک اعضا طبیعه بیسی قادیلردن

منتشکدار .

ماده ۵ - قادیلرک نعلیبی آرزو ایدن

هر تورک و مسلمان خانم جمیته اعضا اولایبدر .

ماده ۶ - برلک اعضا اولقی ایستین

خانلر اعضا دن هر هانکی برلک دلالتی و هیئت
 اداره تک قراریله قید و قبول اولونور . هر اعضا تک
 قادیلرک شهر بیسی اصغری اول غروشدور . قادیلرک
 سنوبه بگری دوت لیرایی تجاوز ایتمکچکدر .

ماده ۷ - ارکلر برلک اعضا مظهره

صفتله داخل اولایبیلر . ایجابلر حق استراکلری
 ورلیری بوقدر آنجق هیئت اداره طر زندن دعوت
 و فو عنده مذاکرانه استراک ایدر . هیئت
 شهر یاری اصغری اول غروشدور . و اعضا

مظهره تک اید و قادیلرک هیئت اداره تک قراریله

وابسته ددر قادیلرک شهر بیسی بگری دوت

لیرایی تجاوز ایتمر .

عمومیته تک رأی خنی ابله انتخاب ایتدی اوتوز
 کشیدن سرک بر هیئتدر .
 ماده ۱۳ - هیئت اداره: هیئت سرک به تک
 آزالیدن رأی خنی ابله انتخاب ایتدکاری اون
 بر کشیدن سرک بر هیئتدر .
 ماده ۱۴ - هیئت سرکزه : آده بر
 دفته هیئت اداره ابله اجتماع ایدر . او کونسی
 مقررات ایچون رأبری موجوددر . دیگر هفتلر
 ظرفندهکی اجرا آتی حفته هیئت اداره هیئت
 سرکزه به فارشی مسئول دکادر .
 ماده ۱۵ - هیئت سرکزه اعضالی خنی
 برلکک منافده تاند خصوسات حفته هیئت
 اداره به هر زمان ایچون تکلیفات ایلایلر .
 ماده ۱۶ - هیئت اداره اون بر کشیدن
 سرک اولوب بر رئیس کاتب عمومی ، کاتب
 عمومی معاونی ، سرخص مسئول ، محاسب مسئول ،
 بر ارکک مشاور واعضالردن متشکادر .

ماده ۱۷ - ارکک مشاور هیئت اداره
 قراربله اعضای مظاهره آراسیدن انتخاب اولونور .
 هر اجتماعه حق اشتراک ورایی واردر .
 ماده ۱۸ - برلکک برده ریاست فخری سنی
 واردر . رئیس فخری آرزو ایتدی زمان
 هیئت اداره اجتماعه اشتراک ایدر او کونسی اجتماعه
 اداره ایدر وهر زمان صاحب رأیدر .
 ماده ۱۹ - هیئت اداره هفتده بر دفته
 اجتماع ایدر . احتیاجه کوره بردن فضله اجتماعده
 عقد اولونه ایلیر .
 ماده ۲۰ - هیئت اداره اعضاسنک
 تصفیلدن بر فضله سله کولر اتخاذ اولونه ایلیر .
 ماده ۲۱ - هیئت اداره اجتماعده بلامعذرت
 درت دفته بولونمائلر مستغنی عد ایلایلر .
 ماده ۲۲ - برلکک بالعموم خابراتنار رئیس
 و کاتب عمومی هم مملات مالیه تاند اوراقه ایسه
 رئیس ابله محاسب مسئول وضع امضا ایدر .

برلک موقت مرکزی : سلطان احمد
 بارفک قارشینده . ۴۰ نوسرولی دائرة مخصوصه در .
 ۶-۷-۲۴ نجی ماده لرده کی تعدیلات طرفزدن
 اجرا ایدیلندر .

A. HAYDAR TANER
 Kitapları
 No,

ماده ۲۳ — هیئت اداره تک مراقبسی
 آئینده قاین وارلک اعضادن مرکب علمی ،
 ادبی ، صحنی ، تربیوی انجمنلر تشکیل ایدیلجکدر .
 ماده ۲۴ — برلک وارداتی شولندر :
 اعضا تک تهذات شهریه سی حکومتک مساعده سیله
 ارباب خیر طرفندن ایدیلن تبره لر ، ترب
 ایدیلن مساره ، سرنی حاصل ایدیلر .

ماده ۲۵ — برلک قاصه خنده یوز لیرا
 قازار قالیبیر . یوز لیرادن فضله سی برلک نامه
 حساب جاری صورتیله معتبر برناقیه بودیع
 اولونور .

ماده ۲۶ — بالعموم صرفیات هیئت اداره
 قراریه پایبیر ، هیئت اداره جه تصدیق ایدیلن
 هیچ بر مصرف قبول اولونماز .

ماده ۲۷ — اشور نظامنامه اصلی انجمنده
 هیئت عمومی تک اکثریتیله تعدیل اولونه پایبیر .

ATATÜRK KİTAPLARI
 BELEDİYESİ
 İSTANBUL